

عُلُومُ الْقُرْآنِ

پُیْنْتُو

علامہ شمس الحق افغانی رحمۃ اللہ علیہ

مُتْرَجِم

مولانا سیف الحنان حقانی

تاج کتب خانہ پُیْنْتُو
کتاب خانہ پُیْنْتُو
قصبہ خوانی فون ۲۱۳۳۵۴

Ketabton.com

علوم القرآن (پُنتو)

علامہ شمس الحق افغانی رَحِمَهُ اللهُ

مُترجم

مولانا سیف الحنان

ناشر

ناج کتب خانہ ۰ محلہ جنکی قصہ خوانی پینپور

فون نمبر :- ۲۱۴۲۵۴

صفحه	عنوان	شماره
۲۹	اوله شبیه	۲۰
۳۱	دوئمه شبیه	۲۱
۳۲	درئیه شبیه	۲۲
۳۲	خلورمه شبیه	۲۳
۳۳	پنجه شبیه	۲۴
۳۳	شپرمه شبیه	۲۵
۳۲	اومه شبیه	۲۶
۳۸	اتمه شبیه	۲۷
۳۹	نولمه شبیه	۲۸
۴۰	ئسمه شبیه	۲۹
۴۳	یولسمه شبیه	۳۰
۴۲	د نیضی تفسیرجه نقطه	۳۱
۴۲	د مسیلمه توکره	۳۲
۴۵	ابن الراوندی ز ندیق یهودی	۳۳
۴۶	د متنبی توکره	۳۴
۴۶	د اعجاز القرآن پوهه	۳۵
۴۷	مشاهدات او معنویات	۳۶
۴۹	قانونی اعجاز	۳۷
۵۱	تأثیر اعجاز	۳۸
۵۲	دیوید په نظر کین دقرآن تاثیر	۳۹
۵۵	انجذاب تاثیر	۴۰
۵۶	دقرآن اعجازی تاثیر په شخصیت رسول الله صلعم	۴۱

صفحه	عنوان	شماره
۱	پیش لفظ	۱
۲	دوحی او قرآن ضرورت	۲
۵	دقرآن د ضرورت دلیل بقای	۳
۸	دلیل قانونی	۴
۱۱	دلیل غذائی	۵
۱۲	دلیل دوائی	۶
۱۴	دلیل نوری	۷
۱۷	دلیل حقیقی	۸
۱۸	دلیل اتباعی	۹
۲۰	دلیل نفسیاتی	۱۰
۲۱	دلیل تخلیقی	۱۱
۲۲	دلیل ترکیبی	۱۲
۲۳	دقرآن صداقت او اعجاز	۱۳
۲۵	د معجزه او اعجاز تشریح	۱۴
۲۵	عادیات	۱۵
۲۶	عجائبات	۱۶
۲۶	مشترک مناصبت	۱۷
۲۷	معجزات	۱۸
۲۷	قرآنی معجزه، بلاغی دلیل	۱۹

شماره	عنوان	صفحه
۶۳	در بیع فصل د تفسیر او د تاویل او د دے د وارد و متعلقا تو بیان	۹۰
۶۵	د تفسیر او د مطالبو د قرآن د پوهه آداب او شرائط .	۹۲
۶۶	علم اللغه یا علم اللسان	۹۲
۶۷	علم السنه	۹۳
۶۸	علم الآثار	۹۵
۶۹	علم قواعد الالهیات	۹۷
۷۰	علم الموهبت	۹۸
۷۱	د تفسیر بالرائی تحقیق	۱۰۰
۷۲	د شیع ازاله او صرفیه او باطنیه او د تفسیر په منبر کس فرق .	۱۰۱
۷۳	د تفسیر بالرائی قسمونه	۱۰۲
۷۴	اقسام تفسیر	۱۰۵
۷۵	د شیع ازاله	۱۱۳
۷۶	د وحی لغوی درء قسمه: فطری او ایجابی	۱۱۳
۷۷	عرفانی	۱۱۵
۷۸	شرعی وحی	۱۱۵
۷۹	وحی د نبوت	۱۱۶
۸۰	د قرآن نزول	۱۱۷
۸۱	نزول اولی	۱۱۹
۸۲	دویم نزول	۱۱۹
۸۳	در بیع نزول	۱۲۰
۸۴	جهاد نبیل علیه السلام قرآنی الفاظ څنگه حاصل کړل	۱۲۱
۸۵	د قرآن نازل شوی الفاظ	۱۲۲

شماره	عنوان	صفحه
۲۲	په یخنی کس خول	۵۶
۲۳	د روند و له او پیته	۵۷
۲۴	د قرآن شخصیتی قلبی تاثیر	۵۸
۲۵	تاثیر قلبی	۵۸
۲۶	د قرآن سیاسی اعجاز	۵۹
۲۷	غذائی اعجاز	۶۲
۲۸	د روح آسمانی غذا	۶۳
۲۹	د روحانی ژوند معیار	۶۵
۳۰	د غذائیت معیار	۶۵
۳۱	د روح مرک او ژوند	۶۵
۳۲	قرآن روحانی غذا ده	۶۷
۳۳	د لیل نظامی	۶۷
۳۴	دویم اصول د انسان نور و انسانا نوسره تعلق .	۷۰
۳۵	در بیع اصول د انسان دکائنات عالم سره تعلق	۷۱
۳۶	خلویم اصول د انسان د ژوند مقصد	۷۳
۳۷	پنجم اصول د انسانی ژوند آخری منزل	۷۴
۳۸	شمولی اعجاز	۷۸
۳۹	غیبی اعجاز	۸۲
۴۰	اعجازی اعجاز	۸۶
۴۱	تالیفی اعجاز	۸۷
۴۲	اعتدالی اعجاز	۸۸
۴۳	مکلی اعجاز	۸۹

صفحه	عنوان	شماره
۱۵۳	د آواز و احرف و حکمت	۱۰۸
۱۵۸	د تحریف پد یاره کڼ دا بن عباس روایتونه	۱۰۹
۱۶۰	شعر او د قرآن تحریف	۱۱۰
۱۶۱	د بایبیل تحریف	۱۱۱
۱۶۲	انجیل متی، مرقس، لوقا	۱۱۲
۱۶۳	انجیل یوحنا، تثلیث، ختنه او د جنابت غسل	۱۱۳
۱۶۳	د بلوهیت تصور او بایبیل	۱۱۴
۱۶۶	بایبیل او د نبوت تصور	۱۱۵
۱۶۷	بایبیل او د عملونو بیدل	۱۱۶
۱۶۸	د مکی او مدنی سورتونو متعلق اصطلاحات	۱۱۷
۱۶۹	د قرآن د سورتونو شمیر	۱۱۸
۱۷۰	د قرآن د آیتونو، کلمو، نقطو او حرفونو شمیر	۱۱۹
۱۷۰	د مختلفو سورتونو مختلف نومونه	۱۲۰
۱۷۲	د قرآن مهمات	۱۲۱
۱۷۳	د نوي فکر په رنځ کڼ د باری تعالی ثبوت	۱۲۲
۱۷۷	د باری تعالی د اثبات دلائل	۱۲۳
۱۷۹	د باری تعالی ثبوت په سلفی دلائلو	۱۲۴
۱۸۱	د باری تعالی د ثبوت کلامي او فلسفي دلیلونه	۱۲۵
۱۸۸	وجود د باری تعالی او قرآن مجید	۱۲۶
۱۹۱	د باری تعالی توحید	۱۲۷
۱۹۳	د شرک مذمت	۱۲۸

صفحه	عنوان	شماره
۱۲۳	د قرآن سنت او حدیث قدسی بیلتون	۸۶
۱۲۴	د وحی د نازلیدو قسمونه	۸۷
۱۲۵	د قرآن جمع کول او د هغه متدوین	۸۸
۱۲۷	د ویم، دریم او چلورم محرک	۸۹
۱۲۸	پنځم او شپږم محرک	۹۰
۱۲۹	د قرآن یا د وک او صحابه کرام	۹۱
۱۳۲	د قرآن کریم تشریحی حفاظت	۹۲
۱۳۳	صدیقی جمع	۹۳
۱۳۵	د صدیقی جمع دستور	۹۴
۱۳۶	عثمانی جمع	۹۵
۱۳۷	د عثمانی جمع دستور	۹۶
۱۳۸	د قرآن آیتونه او سورتونه	۹۷
۱۴۰	مصحف مدنی / مکی	۹۸
۱۴۱	شافعی، بصری، یمنی او بحرینی مصحف	۹۹
۱۴۲	کوفی مصحف	۱۰۰
۱۴۳	د سورة اعلیٰ آیت	۱۰۱
۱۴۵	د حضرت عائشې حدیث	۱۰۲
۱۴۶	یو عامه ضابطه دا بن مسعود نه روایت	۱۰۳
۱۴۸	د قرآن اختلاف او اوده اهداف	۱۰۴
۱۴۹	اوه قرآتونه - صحابه قاریان	۱۰۵
۱۵۰	اوه قرآتونه	۱۰۶
۱۵۲	احرف سبعه	۱۰۷

صفحه	شماره	عنوان
۲۵۱	۲۵۱	په تناسخی ججازات کښ د جرم علم ندوی
۲۵۳	۲۵۲	د جستانی معاد رومی د دلیل
۲۵۴	۲۵۳	د وئید دلیل
۲۵۵	۲۵۴	د رییم دلیل
۲۵۶	۲۵۵	د خورم او پنجم دلیل
۲۵۷	۲۵۶	د شپږم دلیل
۲۵۸	۲۵۷	د اوم دلیل
۲۵۹	۲۵۸	د اتم او نهم دلیل
۲۶۰	۲۵۹	د یولسم او دولسم دلیل
۲۶۱	۲۶۰	د قیامت کیفیت
۲۶۲	۲۶۱	د عالی مرض موت یا د قیامت نخبه
۲۶۳	۲۶۲	د شپیلنی د قیامت پوکل
۲۶۴	۲۶۳	د ډیوکلوحکمت
۲۶۵	۲۶۴	د محشر ز مکه
۲۶۶	۲۶۵	د مومن خوراک ښاک
۲۶۷	۲۶۶	د بیان دحوض کوثر
۲۶۸	۲۶۷	د عمل نامه
۲۶۹	۲۶۸	د قیامت دورخه کواهی
۲۷۰	۲۶۹	د عملو نو تول
۲۷۱	۲۷۰	د اعمالو د تول - میزان او د موزون لیسر بیان
۲۷۲	۲۷۱	د عملو نو تولو ټکه به شوک وی؟
۲۷۳	۲۷۲	د عملو نو تولو حکمت

صفحه	شماره	عنوان
۱۹۳	۱۲۹	د نبوت
۱۹۵	۱۳۰	د نبوت خصوصیتونه
۱۹۸	۱۳۱	د چه معجزه، کرامت او سحر کښ بیلون
۱۹۹	۱۳۲	د نبوت حقیقت
۲۰۸	۱۳۳	د ختم نبوت
۲۱۰	۱۳۴	د قرآن او ختم نبوت
۲۱۳	۱۳۵	د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت
۲۱۴	۱۳۶	د خاتم النبیین لفظ او مفسرین کلام
۲۲۳	۱۳۷	د میتا قی دلیل
۲۲۵	۱۳۸	د بحث عمومی دلیل، قبلی دلیل
۲۲۶	۱۳۹	د وعدی دلیل
۲۲۷	۱۴۰	د حدیث او ختم نبوت
۲۲۹	۱۴۱	د ختم نبوت او اجتماع امت
۲۳۰	۱۴۲	د ختم نبوت او درایت
۲۳۱	۱۴۳	د مرزائی و سوسو جواب
۲۳۸	۱۴۴	د ختم نبوت د علامه اقبال په نظر کښ
۲۳۱	۱۴۵	د قیامت، معاد او مجازات د اعمالو او د قیامت نومونه
۲۳۳	۱۴۶	د معاد او قیامت نقلی ثبوت
۲۳۷	۱۴۷	د معاد په باره کښ مذهبونو
۲۳۸	۱۴۸	د مجازات دره شکره
۲۵۰	۱۴۹	د تناسخی رد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیش لفظ

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مِنْ لَدُنِّي بَعْدَ مَا
احقر د خلونینتو کالونه هم زیاتہ مودہ د قرآن کریم پہ خدمت کن
مصروف پاتے شوعے دے، ما دخیل توفیق مطابق د زروا و نو تفاسیر و
اونور و ہغہ کتا بونو مطالعہ کولہ د کومونہ چہ د قرآن فہمی پہ باز
کینے مدد ا غستے شو، او کوم معارف چہ د الله د جانبہ پہ سرراہ مروا و
کیدل ہغہ بتولیم پہ خپل خپل وخت د دریں قرآن شریف پہ شکل
کینے پیش کول۔

الْحَمْدُ لِلَّهِ - دہ احقر د دے درسونونہ قدیم او جدید دوا
طبقتہ دا میدانہ زیاتہ فائدہ ا سیدہ، د دوستانوا صراہ
دو، چہ حہ تفسیر ا لیکر، لیکن ما دامناسب ا کنز لہ، چہ د تفسیر
پہ حائے د قرآنی علومو پہ مختلفو شعبو کتا بونو ا نیکم چہ پہ
مختصر وخت کن ناظرین ہغہ ا لوستے شی، او د لجزاسمت پہ وجہ
مالی توفیقہ حضرات ہم د ہغے نہ مستفید شی، لیکن تالیف کینے د دے
خیال ا ساتلے شو۔

۱) چہ د مطالب قرآن پہ تعین کینے د سلفو طریقہ نہ وی
پریںود لے شوے، او د بیان شو و معارفوا و حقائقو بہ شان دوی
چہ د سلفو تائید کوی نہ چہ د ہغے مخریف۔

۲) دوئمہ دا چہ د ادورد عقلیت او فلسفیت دے، د دے وجے نہ
مقاصد شرعیہ نقلیہ و د عقل او فلسفے پہ رنگ کینے بیان شی، چہ د
مغرب زدہ طبقے د ہدایت سامان ہم ا شی۔

۳) دریمہ - دا چہ د مقاصدو پہ تعبیرا تو کینے د اصطلاحی

صفحہ	عنوان	شہیر
۲۸۵	د غوریزا و ناغوریزو پیژندل	۱۴۳
۲۸۶	د تول مقام، د پل صراط تیریدل او نور	۱۴۳
۲۸۸	د صراط حقیقت	۱۴۵
۲۸۹	د صراط ادنوی حکمت	۱۴۶
۲۹۱	د نور اسباب	۱۴۷
۲۹۱	پہ کومہ وجہ د صراط پورے وتل اسانیری	۱۴۸
۲۹۲	جنت او دوزخ	۱۴۹
۲۹۳	د جنت او دوزخ د وجود دلائل	۱۵۰
۲۹۵	د آدم علیہ السلام د کبر، د حائے	۱۵۱
۲۹۷	د آدم علیہ السلام پہ را کوزو لو کین حکمتونہ	۱۵۲
۳۰۲	د جنت د ژوند حقیقت	۱۵۳
۳۰۳	د آخرت د ژوند اجمالی نقشہ	۱۵۳
۳۰۳	د عیسیٰ علیہ السلام را کوزیدل	۱۵۵
۳۰۶	د مسیح علیہ السلام ژوند	۱۵۶
۳۲۶	ختم نبوت او د عیسیٰ نزول	۱۵۷
۳۳۲	د ذوالقرنین دیند متعلق د کفارود عذاب ہمیشوالے	۱۵۸
۳۳۶	تتمہ	۱۵۹

تعبیرات کردی، اور بیات تَرِدِ هغه تعبیرات استعمال شی چہ
جدید مذاق مطابق وی، احقر دیرزیات مصروف دے، دے
وجے دے ضرورتہ بسط او تفصیل نہ مَرِدِہ اُکڑہ، او پہ مطلب
خیز اختصار مَرِ اکتفا اُکڑہ، کہ چرے د موجودہ دور د مصنفینو پیا
طرز م کتاب لیکل نو دے نہ خو چندا نریات غت کتاب جو پیدے
شود کتاب ترتیب پیا دے دول دے:-

① ضرورۃ القرآن :- یعنی دنوع انسانی د پارہ دوحی الہی او د قرآن
پہ ضرورت عقلی او فلسفی دلائل :-

② صداقۃ القرآن، یعنی پہ دے خبرہ عقلی دلائل او دستشر تین
یورپ تردید چہ قرآن د اللہ د جانبہ دے، او معجزا دے :-

③ تنزیلِ قرآن او د هغه تدوین :- د نزولِ قرآن او جمع قرآن
تحقیق :-

④ محفوظیۃ القرآن :- د قرآن د محفوظیت دلائل او دستشر تینو د
شُبہا تو نر دید :-

⑤ مہنات القرآن :- یعنی د قرآن د اہم مقاماتو حل د هغه حکمتونہ
اور ازونہ او د شُبہا تو انزال :-

⑥ احکام القرآن :- یعنی د قرآن فقہی احکام او د هغه حکمت او د موجودہ
دور د شُبہا تو جو ابونہ :-

⑦ تعبیرات القرآن :- یعنی د قرآن تعبیراتو حقیقی حل پیا دے
عرض چہ صحیح مطالب قرآنی معلومہ شی او د جدید خیالواہل
قلمو خا میا نے واضحہ شی :-

رومی پنخہ بابونہ پہ کتابی شکل کینے شائع کومہ چہ د هغه نومرہ
علوم القرآن وی، د عاکوم چہ اللہ تعالیٰ د دے خدمت د

تکمیل توفیق مانتہ را کری، پہ خپل درکلا کینے د قبول او منظور
کری، او دا خرت د نجات ذریعہ د کری، او محترم الحاج سید،
عبدالرشید شاہ مہتمم مدارسہ فاروقیہ بہاولپور د پارہ د
اللہ جل جلالہ، د کتاب د سعادت باعث جو پکری، او د هغه دینی
عبت او مجاہدانہ کوششونہ، د اللہ تعالیٰ د دے کتاب د اشاعت
سبب جو پکری :-

احقر :- شمس الحق افغانی عفا اللہ عنہ :-

دوحی او دقرآن ضرورت

دانسان د سعادت او شقاوت حاصلولو خوښولو پاره انسان عقل ته خوږ دے و چې کافی نه دے، چه د عقلی معلوماً نو بیا د هغه مخ پرې او مشاهدات دی په کومو چه د سانسې اصولو مطابق بوره عنت او ژور غوراو فکر شوے وی، او د سعادت او شقاوت د اصولو بیا د عقائدو، اخلاقو او اعمالو د خصوصیاتو پیژندل دی، او د مشاهداتو او د محسوساتو د اثر نه دارنگ بهر دی چه په هغه باندے د تجربے او مشاهدے په ذریعہ هیڅ قسم غور نشی کیدے او نه د هغه د پامه، چه تجربه کا ه شته دے.

۲) دویم د دے و چې چه عقلی فیصلو کینے د و هم د خلوی، او د دے کبله دغه فیصلے اکثر غلط اُشی.

۳) دریم د دے و چې چه عقلونه مختلف دی، د صحیح عقل صورتونه گم او د فاسد عقل صورتونه په دے امور و کینے زیات دی.

۴) څلورم د دے و چې چه د عقل فیصلے عموماً په جدا با تو بنا وی، نو ځکه دا اکثر غلط وی هر دغه وجه د چه دا قوام عالم د عقلونو فیصلے د معرفتِ الهی، د نبوت د حقیقت معلومولو، د عملونو د جزاگانو، د امورِ آخرت او د صحیح او غلطو عملونو په باره کینے یو بل سره متضاد دی یو قوم شرک صحیح گنری، او بل تثلیث، بل خدا پرستی، او بل مخلوق پرستی، یو قوم د غوا غوبنه خوړل گناه گنری، او څوک ئے نه خوړل، څوک خنزیر خوړل بڼه گنری څوک ئے نه خوړل، د چا د عبادت کولو او د رضائے الهی موندلو یوه طریقہ ده، او د چابله، د چا د نبوت تصور یو ځه، او د چابل، څوک دا اعمالو جزا او سزا د جنت او دوزخ په

شکل کینے مینی، څوک ئے د روحانی درد او راحت په شکل کینے او څوک ئے د تناسخ په شکل کینے مینی، دا حال په ټولو روحانی امور و کینے دے، دے نه، واضح شوه چه په مذکور امور و کینے عقل کافی نه دے، اُس موښن! هغه دلائل عقلی پلش کو و کومونه به چه د معلوم پیری چه د دے امور و د پیژندلو د پاره د خالق کائنات وحی، د هغه کلام یا په نورو ټکو کینے د قرآن ضرورت دے، او د دے د پاره چه د انسانی سعادت او شقاوت د اصولو دا یقینی فیصله مقرر اُشی، چه په هغه کینے د شک ښه هیڅ گنجائش پاتے نشی، هغه دلائل په دے ډول دی.

د قرآن د ضرورت دلیل بقائی

۱) رُوم د دلیل بقائی دے، د هرا انسان فطری خواهش دے چه هغه ته د دائمی بقا او ژوند حاصل وی، ځکه چه د انسان د ټولو نعمتونو تړون ژوند سره دے که چرے ژوندانه وی، نو ټول نعمتونه مثلاً، مال، او جا، اقتدار، خوړل، اغوستل، او ښه د اټول بیکاره دی، د دے فطری جاذبے دلیل دادے چه د هرا انسان د ژوند په بقا باندے څوک دُشمن که چرے حله اُگری، نو هغه به د ذات او د بقا سره د محبت په وجه د مُدا فعت کوشش کوی او د ژوند او بقا محفوظ ساتلو د پاره به زور کوی، دارنگ کچرے په انسان د رنج بیماری حمله وی چه د هغه حیات او بقا ته تر خطر اُپینه شی نو هغه به دارو د ملوغت مال لکوی، او د ژوند د بقا کوشش کوی دے نه معلوم پیری چه بقا سره د محبت جاذب فطری دلا، اُس دے ختمیدونکی د نیا اوفانی جهان کینے هیڅ یو انسان ته دا فطری مقصد حاصل نه دے نو کچرے د ژوند په یو

دور کینے ہر انسان تہہ دوام حیات اور استمرار بقا کا مقصد حاصل نہ وی نودلتہ بہ دا ا و بیے شی چہ انسان دیونا ممکن خیر فطری خواہش ا کرو، چہ د علم نفسیا نو د مخ، صحیح نہ دے، خکہ چہ نامکنتا فطری خواہش نہ شی کیدے، او نہ پہ یونا ممکن مقصد بانندی بتول انسانان متفق کیدے شی دا خبرہ نامکنہ دہ چہ د و ک پ ہ د و ک کینے پنخہ شی پہ توالے نری کینے دا سے یوروخ کس بہ ہم پین نہ شی چہ د ہغہ خواہش وی چہ د و ک پہ دو کینے پنخہ وی، دا خوشونا ممکن عقلی د امر نلک نامکن عادی ہم فطرہ د بتولوا انسانانو مطلوب نشی کیدے، د بتولوا انسان پہ فطرت کینے ہر دانہ دی پراتہ چہ ہغہ، و بتول عمر د خوراک خکاک او د ساہ اغستونہ بے نیازہ شی د دے نہ دا معلومہ شوہ، چہ نامکن عقلی او فطری دوا پہ د بتولوا انسانانو فطری مطلوب نشی جو ریدے، نودوام حیات چہ د بتولوا انسانانو فطری د بتولوا انسانانو فطری مطلوب دے، ہجرے نامکن نہ دے بلکہ ممکن الحصول دے، اس دواہر بقا د پارہ پہ دے نری د عالم تغیرات کینے دا سے اشیاء موجود دی چہ کچرے د ز خرابید و نکی او سخا کید و نکی بل خیر سرہ ا لگولے شی نوخہ نہ مانے پورے ہغے تہ بقا حاصلہ شی مثلاً یوتازہ مہی رقب، بانندے، چہ مالگہ ا مبرے شی او اوج کرے شی نوخہ مودے پورے خوباقی ساتھ شی، پہ چین کن دیومر سہری کالبوت د شہدو پہ د ک بکس کینے پہ ایسود و خہ مودے د پارہ باقی ساتھ شی، د مصر یہ آثار قدیمہ کنس دا سے منرہ بیاموندے شوہ دہ چہ پہ ہغے بانندے د لیکلے سوری تاریخ نہ دا معلومہ شوہ چہ دا د پنچو زو کالونہ د یو مسالے (مسی) پہ ذریعہ محفوظ دہ، ہرکله چہ پہ دے عالم تغیر کینے د بقا زیا تولو دا سے سامان موجود دے

نوابدی اولاً فانی اشیاء کینے دا سے مسالہ بہ نہ وی چہ د ہغے ترون دانسان رُوح سرہ اوشی او پہ دے وجہ ہغہ تہ دوام بقا او استمرار حیات حاصل شی، ابندی اولاً زوال خیزونہ د اللہ تعالیٰ ذات او د ہغہ صفات دی، چہ انسان سرگلا د ہغے پہ لکید و انسان تہ دوام حیات اور استمرار بقا صلیدے شی او دا د اول صفت الہی صرف دا اللہ کلام او د ہغہ وحی کیدے شی، پہ دے وجہ اللہ تعالیٰ خیل کلام پہ پیغمبرا نو علیہم السلام نازل کر و چہ انسان تہ ہغہ دائمی حیات اور بقا حاصل شی کوم چہ د انسان فطری مطلوب دے، کلام الہی پہ دنیا کینے نازل شوے دے، نودلتہ دہ ولے انسان تہ ہمیشہ ژوند ا نہ بخینلو؟ دا اعتراض یو خوبہ دے وجہ ناممقول دے چہ د دنیا پچلہ دار فناء دہ او پہ دے کینے بتول مؤثرات د فنا ہم موجود دی، او ہمیشہ ژوند او بقا د پارہ د دا سے محفوظ جہان ضرورت دے چہ پہ ہغے کینے مؤثرات د فنا ہم موجود نہ وی، (۲) دویم پہ دے وجہ دے د دنیا د تنگی د کبلہ د بتولوا انسانانو استوگنہ دلتہ نامکنہ و، د دینہ معلومہ داشوہ چہ د ہمیشہ بقا غوندے د فطری جذبے د تکمیل د پارہ د کلام الہی او دوحی ربانی ضرورت دے، یوا اعتراض دا کولے شی چہ پہ آخرت کینے بہ د کلام الہی عالمینو تہ کہ ہوے د جنت پہ صورت کینے ہمیشہ ژوند حاصل وی، نو د کلام الہی مکرینو نکتہ ہم ددو زخ پہ صورت کینے ہمیشہ ژوند حاصل وی تو یو جواب دا، چہ د دوزخیا نو ژوند د مرکز نہ ہم پزردے، دویم جواب دا دے، چہ کلام الہی ابندی دے نو خکہ د دے اثر ہم دانی ابندی دے چہ دا انسان ژوند ابندی جو رہ وی خواہ ہغہ مسلمان جنت دی او کہ کفار د دوزخ دی مگرد ابندی ژوند او تسمہ دی

یوسرہ دارام او بل سرہ دکلیف نو دوام خو پہ دو اوہو کئے دے فرق صرف
 د استعداد او دک عمل دے، جتیا نو کلام الہی سرہ د ایمان او منلو
 جد بے لاندے تپون لرو او دوزخیا نو سرہ دکفرا و نکار دک جد بے لاندے
 نو فرق صرف د نوعیت شو لو اگر چہ دوام حیات دوا رہ دی، ددے مثال
 دا بے دے چہ نمرشے سپینوی دوی او جاموسوہ دک نر تعلق یوشان دے
 مگر دوی خرمن پیر تو سبزی او دک جامورنگ پیر سپینبزی نو د فرق صرف
 د استعداد دے، ہم دغہ حال دکفرا و ایمان دے لکہ تنگہ چہ قرآن
 واضح کہے دے :-

وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَاءً مَّشَاءً وَ لَوْ كَفَرْنَا لَنَزَّلْنَا
 رَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا : سورة بنی اسرائیل آیت ۱۰۸
 لورے کو لو او دک قوت او دک صحت سامان
 پیدا کو لو دک پارہ نازل کرے دے ایکن
 دکفرا و معاند، نو ظلم پہ وجہ قرآن دک معنی دک پارہ دک نقصان سامان
 جو رہی :-

دلیل قانونی

- ۲) دویم دلیل قانونی دے، دانسان پہ فطرت کئے دے قوتونہ موجودی
- ۱) یوقوت شہویہ (نزوعیہ) چہ ہفہ دک قدرت دا بے عطا دک چہ پہ
 ہفہ انسان دک خپلو مفاد دک پارہ جد و جہد کوی :
- ۲) دویم قوت غضبیہ دے چہ پہ ہفہ انسان ددے قوتونو مقابلہ مدافعت
 کوی چہ کوم دمذکور فوائدو پہ حصول کئے دے سرہ مزاحمت کوی
 دانسانی فوائد و کلیات، خو پل - ٹینٹل، اغوستل، استوگنہ او دک بلوغ نہ
 پس منکوٹھہ دک دانیول دانسان محبوب جسمانی مقاصد دی، دے نورس
 معنوی او روحانی مقاصد دی، دین او رتبہ دانیول او دانسان دا بے

مقاصد دی چہ پہ دے کئے ورتہ خہ ہم مانع، حائل یا مزاحم راجی نو دے
 تے مقابلہ کوی دے تو لو انسانی جنٹ جگر و بنیا د ہم دا خیزونہ دی ،
 فطرت دا غواپی چہ دے دے او مقاصد و دک حفاظت دک پارہ دک عا دلانہ
 دا بے قانون ضرورت دے، چہ پیر انصاف قائم شی، او جگرے
 ختمے شی، اس دا قانون دک چاوی دک خداوند تعالیٰ، کہ دانسان دک ظاہرہ
 دک چہ دے قسمہ قانون جو رہہ دک کی دک پارہ دک خلود و صفا تو ضرورت
 دک علم محیط (۲) رحمت کاملہ (۲) قدرت تامہ (۲) غیر جانبداری :-
 علم محیط خو حکم ضروری دے، چہ دانسانی حقوقو دے ہرا رخ علم دک لری
 او دانسانی فوائدو او حقوقو سرہ تہی دانسان نو دک ژوند پہ بتو لو دوارو
 دک (پہر آخرت) باندا دے دک ددہ نظروی چہ دغہ عادلانہ فیصلہ دانسان
 ژوند پہ دے بتو لو منزلونو کئے دے رستہ وی او دا ہم ضروری دے چہ دغہ
 فیصلہ دک دانسان دک پارہ دننا کچو پہ لحاظ ہم دک رستہ وی خواہ ہنہ
 نتایج انفرادی وی، او کہ اجتماعی ظاہری وی، او کہ باطنی (ژورے) مثلاً
 کچرے انسان دک سود دک جواز او دک زنا یا لواطت یا الترضاد جواز قانون جو رہ کوی
 نو دے کئے خود کوشما شخصی آزادی لحاظ سا تے شوے دے، لیکن دے بتو
 کئے دپورا معاشرے دک اجتماعی ضرور لحاظ نہ دے سا تے شوے دک سود
 نتیجہ پہ حرص کئے اضافہ او دانسانی ہمدردی فقدان دے، او زنا او
 لواطت سرہ دک صحت جسمانی او دک عملی قوتونو دک کمزوری غوندے، ضرورہ
 نظر انداز کہیشوی دی، او پہ دے کئے ہمدارنگ پہ، قبر او آخرت کئے دک
 عذاب خیال ہم نہ دے سا تے شوے :-

د رحمت کاملہ پہ دک وجہ ضرورت دے، چہ دک عادلانہ قانون جو رہہ
 پہ موقعہ دک قسم غفلت انشی، او پہ قانون کئے عہدا دا بے اجزا شامل
 نکری چہ ہفہ دانصاف خلاف دی :-

قدرت کا ماہ پیدائے وجہ ضروری دے چہ دجا ذرور دلائلہ انصا انگری یا مجرم نہ
 بہ سزا و رکوب کو کین کمزوری ظاہر نگری غیر جانبداری پیدائے وجہ ضروری دے
 چہ دھم قوم، ہم وطن ہمر رنگ او دھم زبان خہ طرف داری انگری
 اودارنگ بہ قانون سازی کئے دے قسمہ خلق و خیال ساتلو بہ غرض
 بل قسم خلقتہ نقصان ورنگری، لکہ خنگہ چہ یورپین خلق واسے کوی
 داخلور صفتونہ چہ عادلانہ قانون جوہر و لو د پارہ ضروری وی
 صرف د خداوند تعالیٰ بہ ذات کئے موجود دی نہ کہ ہفہ پہ رنگ د چا
 علم محیط شتہ اونہ د جا رحمت،

اللہ ارحم بعبادہ من الہم یولیدہا، ترجمہ۔ کہ اللہ پاک رحمت پہ
 خیلو بندگانو دوسرہ زیات دے، چہ د مور بہ پہ خیل اولاد دوسرہ نہ وی
 نہ د ہفہ پہ رنگ د چا قدرت شتہ چہ د چا زور پرا چلیزی، او پہ
 قانون جوہر و لو کئے د ہفہ رعایت انگری یا مجرم نہ پہ سزا و رکوب کئے د
 چاند او کیریزی، صرف د خداوند تعالیٰ ذات غیر جانبدار ککہ کیدے شی
 چہ ہفہ پہ قوم او وطن کئے چا سرہ شریک نہ دے چہ د ہفوی لحاظ انگری
 نہ چا سرہ پہ رنگ او ڈبہ کئے شریک دے، بلکہ ہفہ خود اسے ذات
 دے چہ کم یلید و کم یولید، اولیس کئلہ شی دے، ترجمہ۔ نہ ہفہ نہ
 خوک پیدادی اونہ ہفہ د چا پیدا دے، اونہ د ہفہ بہ شان خوک
 کیدے شی

لہ دے وجہ د انسان فطری حق، یعنی عادلانہ قانون صرف د اللہ تعالیٰ
 ذات سرہ خاص دے، ع
 سروری زبیا فقط اسنات ہے ہنما کو ہے، حکمران ہے اک وہی باقی بتان آری
 برداری (حکمرانی) صرف دے پے مثله ذات حق دے، ہم دے یوازہ حکمران دے،
 نوریزولہ آذربتان دی

إِن الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ :۔ سورۃ یوسف : قانون جوہر و لو صرف د اللہ تعالیٰ
 آیت ۳۹ جل جلالہ حق دے،

دے قسمہ قانون خداوندی، وحی الہی او حکام ربانی نوم قرآن دے
 پیدائے وجہ د قرآن ضرورت د انسان د پارہ ثابت شو، بھر کیف انسانی
 حقوق سرہ تولی قانون خداوندی نہ بغیر دیوانسانی قانون حکمرانی بہ
 د جاہلیت حکمرانی پیلے شی،

أَفَحُكْمُ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ط وَمَنْ : ترجمہ، ولے خلق د انسان جاہلانہ
 أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا الْقَوْمِ الَّذِينَ هُمْ : قانون غواری، ہمہ حقیقت بانہ
 سورۃ مائدہ آیت ۴۹ : یقین لرونکی قوم د پارہ د اللہ تعالیٰ نہ
 سوا د بل چا قانون دیرینہ دے ؟

غیر حق چون ناسی و آمر شور زیر گردون قاہری از آمری است
 زور بر ناتوان قاہر شور آمری از ماسوی اللہ کافری است
 د اللہ نہ بغیر چہ خوک قانون سازی، پہ زور ظلم سرہ پہ عاجزانو غالب شی، د انسان
 لاندے خوغلبہ صرف دیو حکمران (اللہ) دے، د اللہ تعالیٰ نہ بغیر بل حکمران
 کافر دے،

د ضرورت قرآن دلیل غذائی

۳ دلیل غذائی۔ انسان د جسم او روح نہ مرکب رجوبی دے او بیابہ دے
 دواہر و کئے روح اعلا او اشرف دے او کدان د ہفہ بہ نسبت ادنی
 او خسیس دے ہم دواوجہ دہ چہ د جسم نہ روح ارحی نویدان بیکارہ
 تی، د روح دا قسمہ برتری دوسرہ واضحہ او بدیہی دہ چہ حیوانات او
 جمادات ہم دے نہ خبر داری مثلاً یوزوندے سرے چہ روح بکئے
 وی او خوردے پہ یوحائے کئے اودہ پروت وی نوہیغ خیز پر حملہ نہ کوی

نہ پکین چنبی کیری نہ کارغان او تپوسان ددہ غوبنہ شوکوی نہ زمکہ
دکدہ بدن خوری او نہ هوا او نبردے بدبو یہ کولے شی۔ لیکن ہم ددے
انسان بدن نہ چہ خہ وخت روح او مٹی، نوجہادات او حیوانات ہول
پہ دہ حملہ کوی باوجود دے چہ دمرگ نہ وہا اندے دے پہ کا بنا تو کینے
حاکم وونہ چہ محکوم۔

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ تَرَجِمَهُ ۖ اَوَاللهُ تَعَالَى ذَاكَ اَوْ ذَا
سورۃ الحجاثیہ، آیۃ عتد : آسمانوں ہول خیزونہ ستا سوسینی کیری

بیانے زمکہ ہمدغہ جسم خوری، نمرے بدبو یہ کیری چنبی ہم ورتہ
پہ پوزہ او خولہ کینے ننو مٹی او کارغان او تپوسان ہم ترے غوبنہ شوکوی
دانول خیزونہ چہ روہے دانسان نہ مغلوب ووددہ دمرگ نہ
پس یہ دہ حکم غالب شول چہ دوی ءالہام الہی پہ ذریعہ ددے خبرے
نہ واقف وی چہ پہ انسان کینے دقوت او غلبے باعث دہغہ روح دے
دادروح دبرتری دلیل دے، ہرکھ چہ بدن کمنہ اوروح بربر دے
انگتر دغذا دپارہ قدرت انتظام کرے دے، دانسان دخوراک دپارہ
دغذوانہ ہلہ جو پیری، چہ ددے ہول جہان وسیع کارخانہ پہ
دے محنت اگری، مزکہ او ایہ بوہے دمزکہ نہ را اہو کوی۔ ہوا شروتازہ
اساقی، ستوری دہغہ دشوونما خدمت اگری، نمرے دانے پنے کوی
تردے حدہ پورے چہ دانسانی بدن دپرورش دپارہ نبرد سمندار نہ
بجارات او چت کیری دہغہ نہ ورع جورہ شی، او دبالن پہ صورت کینے د
اوبوانتظاماشی، دانول انتظام دکمتر انسانی جز (جسم) دغذا دنکیل د
پارہ دے د حکمت خداوندی تقاضا دے، چہ دبرتر جز (روح) دپرورش
دپارہ قدرت ضرور انتظا کرے دے دا حوکیدے نہ شی چہ دکمتر جز
بدن دپرورش دپارہ خود دومرہ لوکے انتظام وی اور دبرتر جز

(روح) دپارہ دہیج انتظام نہ وی دہغہ مثال پہ بیاد انصوی چہ پہ اس
سور یورئیس دچامیلہ شی، نوکور بہ داس دکیا وغیرہ مکمل انتظام
اگری، اورئیس دکوراک خیناک وغیرہ ہیج انتظام اگری، نو حکیم
مطلق دبدن (سور لئی) نہ نیات دروح (سائیس) دغذا انتظام کیری دے
حکہ چہ دوارہ بہ خیلو فرا نضواد اکولو کین دغذا محتاج دی بدن اوروح
دوارہ پہ دے عالم تغیر کینے استوکنہ کوی او پہ چیل فرض پورہ کولو
کینے دغذا محتاج دی، کہہ دینے نہ وی توتو خو بہ اس دتو پورے نہ دے پہ
گرزیدے شی او نہ بہ ہغہ سور دلورے تندے پہ وجہ داس وایسے قابو کولے شی بلکہ کیری شی چہ
درخ خور لوسر دوارہ ہم بدن زمینی دے ددے غذا ہم زمینی دہ گوروم اپنی دے اور دتو دن
دعالم بالا سرہ دے لہذا دکدہ غذا اصم لطیفہ او دعالم باہر ہیکار دہ
اوداغذا وچی ربانی۔ کلام الہی یا قرآن دے، پہ دے کینے دغذا ایت دوا
(میلان طبعی، اولشونما) خصوصیات موجود دی، لکہ دبدنی غذا دا
خصوصیات پہ دودئی او غوبنہ کینے نہ دے دول موبودی چہ ددے
خوراک نہ دانسان شوق کیری کانری او اہیضے خوراک نہ فی شوق نہ
کیری، چہ دادوارہ اورہ کیری اووے خوری دغہ رنلک پہا دودئی،
غوبنہ کن دشوونما صلاحیت شتہ پہا کانری او اسپنہ کینے نشتہ
بلکہ دہلاکت خطرہ دہ، قرآن دروح غذائے روحانی حکم دے چہ
پہ دے کینے دادوارہ خصوصیات موجود دی۔ میلان پہ دے دول دے
چہ قرآن دیرلوکے کتاب دے او بیایہ اجنبی ژبہ (عربی) کینے ہم دے
لیکن سرکدے خلق ددے تلاوت دیرکوی دایادوی (حفظ کوی) اوددے
یاد سائلوہ پارہ ورو نہ او تکرار و نترمرگہ پورے کوی، ددخت اور محنت
دقربانی ددے خبرے دلیل دے چہ پہ قرآنی غذا ایت کینے روحانی
کشش موجود دے حکم چہ دادروح غذا دہ، کچرے غذائے

جسمانی نہ وی نو ذہن جس مرکب لائرمی دے . ہمدارنگ روحانی
 غذا چہ نہ وی نو ذہن روح اصلی (حقیقی) مرکب یقینی دے ،
 غذائے قرآنی نہ حیاتی حقیقی پیدا کیدل پہ دے آیت کینے ذکر دی
 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ تَرْجِمَهُ : اے مومنو تاسو د اللہ
 وَ لِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ . اور رسول خیرہ منیٰ حکمہ چہ تاسو
 سورہ انفال ، رکوع آیت ۲۳ : ہفہ قرآن طرف نہ بنی کوم کینے
 چہ ستاسو حقیقی ژوند دے .

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ تَرْجِمَهُ . اعلان اکری چہ د قرآنی
 سورہ فاطر آیت ۲۱ : غذا نہ محروم مہ خلق مہی
 خلقو سر ، برابر نہ دی چاہہ د قرآن غذا بروحانی نہ حقیقی شو وند بیاموند
 دے :

۴ : دلیل دوائی

پہ دے عالم تغیر کینے د انسان پہ بدن اور روح دوائی و تغیرات راجی
 د بدن د پارہ د تغیر سبب مخالفہ آب و هوا ، فاسدہ غذا ، یا نا
 مناسب فعل او حرکت کول یا خشہ بلہ حادثہ وی ہمدارنگ د
 روح د پارہ د مرضونو او تغیرات اسباب گندہ ، فاسقانہ ، ملیحدانہ
 مٹھکانہ ماحول ، خراب تعلیم ، خراب تربیت ، خراب قانون او
 خراب افعال او حرکات دی ، د دے دوارہ قسمہ بیمار و د پارہ مناسب
 م اکثر یا حکیمتہ رجوع کیدے شی بدن او دھن دار و درمل
 دوارہ مادی خیزو نہ دی پہ دے وجہ انسان پہ خپلو تجربو غور
 او فکر سرہ د بدن مرضونہ معلومہ وی او دھن د صحت د پارہ

د دے دار و درملو او علاج تجویز ہما کری کوم چہ قدادت دلہ
 پیدا کری دی ، او یہ دے سلسلہ کینے پہ خپلو تجربو او کوشش سرہ
 دے د پارہ قانون ہم جوہر لے شی ، لیکن روح انسانی ، دھن
 صفات او امراض بتول دانسانی تجزیہ د اثرے نہ بھردی نہ نے
 د مرضونو خشہ تشخیص کولے شی او نہ دے د پارہ خشہ دار و درمل
 تجویز کولے شی ، روح پخپلہ امیر مہی دے ، او صرف عالم بالاسرہ
 تہ لے یو حقیقت دے لہذا د دے ، علاج بہ ہم د عالم بالانہ کیدے
 شی ، چہ ہفہ د مرضونو ازالہ کیدی زمینی علاج (دار و درمل)
 پرے اثر نہ غور کوی حکمہ چہ روح زمینی نہ دے ، د روحانی مرضونو
 علاج د بدن مرضونو د علاج نہ حکمہ دیرا ہم دے چہ د بدن مرض
 پہ وجہ انسان وقتی طور مہی ، مگر د روحانی مرض پہ وجہ د انسان
 دائمی مرکب او ہلاکت واقع کیدی ، ہم دا وجہ دہ چہ خالق کائنات
 د بدن د علاج انتظام انسانی تجربوتہ سپارے دے لیکن روحانی
 علاج د پارہ د انبیاء علیہم السلام پہ ذریعہ نے پخپلہ انتظام اکری
 چہ ہفہ وحی الہی او کلام ربانی بلے شی او د روحانی علاج د پارہ تجزیہ
 او بے خط نسخہ دے :

وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ تَرْجِمَهُ . موبذ قرآن نازل کر وجہ پہ
 وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ مہی اسرائیل آیت . ہفہ کینے د روح علاج او دھن د قوت
 بخششی سامان موجود دے او یقین لوونکو د پارہ د اللہ رحمت دے ،
 پہ دے وخت کینے د روحانی امراض کوزالے او د دے د فیضان صحت
 د پارہ بل خشہ علاج یا نسخہ پہ کائنات کینے موجود نہ دہ حکمہ چہ
 ذمہ مینا علیہ . پہ رنرا کینے د قرآن نسخہ د تہو لوانبیاء علیہم السلام پہ تہو
 روحانی نسخو بانڈے مشتملہ دہ ، او یہ دے کس د ابدی روحانی صحتا بدی

اصول موجودی ہم داو جردہ چہ یوپ خود علمونوا بنا روت
 اوستل اوڈ هغه په وجه دترقی آسمان ته اختل لیکن ددے روحانی
 شفا نه د محرومیت په وجه انسان شرافت نه محروم دی نه په دوی
 کینه خه نیکی شته نه خدا فی ویره نه انصاف، نه اطمینان قلب او نه امن
 بلکه ددوی دگندہ او بیمار وروحو تو په وجه دنیا هره ورح جمنو جو پیزی
 او پدے کینه د فواجشو، منکرانوا و دینو تو یولو دلسه یو سیلاب په چپو
 دے چه د هغه د خمید و هنج قسم امید نشته د بولے دنیا د تباہی خطرہ
 ده حکمہ چه خرابی ورح په نیا تیدردی۔

ه دلیل نوری

په دنیا کینه دوه قسمه خیزونه دی، یوه هغه چه په سترگو لیدلے کتله شی،
 لکه د زکے نه نر آسمان نه بول خیزونه، دویم هغه چه په سترگو لیدلے نه
 شی، صرف په عقل معلومیری لکه ایمان، کفر، طاعت، معصیت د
 انسانی اعمالو حسن او قبح د رومی قسمه خیزونو دپاره قدرت دوه نوره
 پیدا کیری دی، یو داخلي نور او بل خارجی نور داخلي نور خود سترگو نور دے،
 چه انسان کینه دننه موجود دے، که دچا سترگه رنده وی او د داخلي نور
 محروم وی، نو هغه په مار او پری کتله فرق بلشی کولے
 دویم خارجی نور چه د انسان نه بهر دے، مثلاً، نمر، بجلی، لالین، دیوه
 وغیره کچرے دا خارجی نور نه وی، اگر چه د سترگو بینائی د رسته وی
 بیا هم هغه په نوره تیاره کتله د مار او پری فرق نشی کولے دواړه نورونه
 داخلي او خارجی چه جمع وی نو هله به علم او بیلتون حاصل وی۔
 دارنگ د دویم قسم خیزو نور دپاره هم د اندرونی او بیرونی دواړه
 قسمه رنراگانو ضرورت وی، انده رونی رنرا آسمان ده

د دے دواړو ضرورت حکمہ دے چه دایمان او کفر، د نیک او بد، د خیر
 او د شر بیلتون اشی، هغه بیرونی رنرا د روحانی امورو دپاره کلام الہی
 دے چه لکه د آسمانی رنرا نمر په شان یو بله آسمانی رنرا ده،
 وَأَتَّبِعُوا النَّوَارَ الَّذِي أَنْزَلَ مَعَهُ : اودوی د هغه رنرا تا بعداری کوبده
 سورة اعراف آیت ۱۵۰ : کومه چه حضور سره نازل شویده۔

۴ : دلیل حبی

انسان د بدن او روح مجموعہ ده د بدن په وجه هغه د جسمانی محبوبانو
 مثلاً د خوراک، خبثات، او د مکان خواهشمند دے یا د دے محبوبانو حاصلو
 د ذریعے (مال دولت) خواهشمند دے، دے خیزو نوسره هم د انسان
 محبت فطری دے، او خالق کائنات سره محبت هم فطری دے هم دا وجه ده چه
 انسان په خپل قول تاریخ کتله د محبت الہی د تقاضا نه خالی نه دے پاتے شوے
 دا بیله خبره ده چه کله د دے فطری تقاضے صحیح او درتقت اظهار شویده
 لکه د مؤمنینو او مؤخیدینو په شان یا غلط اظهار شوے دے، لکه د بت پرستو
 او مشرکینو په شان چه هغوی غیر الله د الله تعالی مظهر اگنر لو او د هغه
 عبادت لے اکرو، د دے دواړو صحیح او غلط طریقو اصلی محرک هر د فطری
 جذبہ (محبت الہی) وی تر دے حده چه د روس او چین خلق چه د خدا لے
 نه منکر دی د دے جذبے نه مجبور شول حکمہ چه دا ختمولے نشی چنانچه هغوی
 د دے فطری جذبے د تسکین دپاره د لین او ماؤزے تک مجسمه انصوری نه
 خائے په خائے نصب کول چه د هغوی تعظیم د عبادت په صورت کتله
 جاری آسانلے شی، ما په خپل بل یو کتاب، کیونرم او اسلام کتله د کیونستو
 دا خبره نقل کړے ده چه د خدا لے په خائے بل یو مصنوعی خدائے د خلقو
 دپاره تجویز کول ضروری دی دپاره چه د دے فطری جذبے تسکین پری

اُشی، اودوی دا مقام خپلو ممتازو مشرانوته ورکړو. بھر صورت مُحبت الہی و فطری جذبہ دے دے دپارہ زیومظہر ضرورت دے چه د خدائی دخو بیے اونا خو بیے تابعداری اکر تھے شی کوم تے چه خوشوی هغه اکر او کوم تے چه نا خوشوی هغه اکر و. لکه څنگه چه دهر محبوب د محبت عامه تقاضا دلا، اُس د خدائے د خو بیے اونا خو بیے معلومول تر هغه نامکنه دلا چه خدائے پخپله دخپل کلام په ذریعہ نه وی خود دی حکم چه دیوانسان خو بیی اونا خو بیی تر هغه نشی معلومیدے تر خو چه هغه پخپله د هغه اظهار نه وی کړے لکه څنگه چه یوکور به د میلہ دخو بیے دخوراک انتظام تر هغه نشی کولے تر خو چه میلہ هغه نه وی نیکاره کړی، د الله ذات خود دے نه هُم یر بلایا وبالادے، خو حکم د هغه د محبت تکیل دپارہ دا ضروری دے چه هغه موربزه اُبنائے چه فلانے عقیدے، اخلاق اعمال او اقوال د هغه خو بیی دی او فلانے تے نا خو بیی او د اتم خود دل بغیر د کلام الہی نه نامکن دی دے دپارہ د وحی او کلام الہی ضرورت دے چه د هغه دخو بیی اونا خو بیی علم حاصل شی هغه کلام قرآن دے چه د هغه نه ضرورت د قرآن ثابت شوی.

دلیل اتباعی

په دنیا کینه اتباع او تابعداری موجوده دے، اولاد د والدینو، شاگردان د اُستادانو، رعیت د حکومت ما تحت عمله د خپلوا نسا اوا حسامند د احسان کورونکو تابعدار او فرما نبرداروی، دا صورتونه او د دے نه علاوه نور نول د تابعداری صورتونه فطری او معقول دی او د دے په وجه نظام تمدن قائم دے کچرے اولاد د والدینو تابعدار نه وی نو خاندانی ژوند په تباک شوی، شاگرد د اُستاد نا فرما نه وی نو نظام تعلیم به گپه و شوی، رعیت

د حکومت او ما تحت عمله د افسرانو تابعدار نه وی نو د حکومت انتظام به نس نس شی، که زیر احسان دخپل محبت تابعدار نه وی نو دریا نه به د احسان وجود هم ختم شی، په دے د نیا کینه د هوشیز دپارہ علت او سبب موجودی دغه رنگ دے منگورتا بعدار او فرما نبردارو د پارہ هم د عدت او سبب ضرورت دے، چه هغه د احسان او اقتدار دے. په اولاد د والدینو، په شاگرد د اُستاد اوا په زیر احسان د محبتانو احسان د فرمانبرداری او اطاعت فطری سبب دے، او په رعیت د سکر په ما تحت عمله د افسرانو اقتدار د فرمانبرداری فطری سبب دے د دے پنځو صورتونو نه علاوه نور د د صورتونه د فرمانبرداری هم شته مثلا، عاشق د معشوق اطاعت کوی او عوام د اهل علمو مثلا د امام ابوحنیفه امام بخاری رحیمہما الله اویا د اهل معرفت مثلا د شیخ عبید القادر جیلانی یا دنور و بزرگان نور رحیمہما الله تعالی تابعداری هم کوی د دے دواړو صورتونو سبب حُسن دے هغه حُسن ظاهری دی لکه د معشوق حُسن د عاشق دپارہ یا هغه باطنی او معنوی وی. لکه د علمای دین او بزرگان دین حُسن د عوام دپارہ لہذا د دے تلووا طاعتونو اسباب او علتونه صرف د دے دکت.

۱ قدرت ۲ احسان ۳ حُسن

په انسان کین چه د د دے و نه یو هم علت موجود وی نو د هغه اطاعت کولے شی حالانکه داد انسانی ذاتی خو بیی نزدی بلکه د الله عطا او بخشش دے هر کله چه خداوند تبارکے د دے د دے وانه و س چشمه او جامع دے، او د اتول صفتونه د هغه ذاتی او قوی تر وی نو د هغه د و لے اطاعت اکر پخپلی فطرت غوازی چه د د ا سبب ذات اطاعت د خا مخاوی طریقہ د د د هغه وی، هغه د د اوی چه د هغه وحی او کلام د ک پیغمبرانو علیهم السلام په ذریعہ انسانانوته را اُرسی چه د دے لاس صحیح طور متعین شی، د دے وحی نوم

قرآن دے چہ ہمیشہ دپارہ محفوظ دے، لہذا ذنوع انسانی د پارہ
د قرآن ضرورت ثابت شو

۸: دلیل نفسیاتی

انسان کہ چرے د خپل نفس اور روح پہ آئینے نظر و اچری نوڈ کلام الہی
یا د قرآن ضرورت پچھلہ ددہ ذرہ دماغ و د ضمیر خاموش آواز دے
یوسلیم الفطرت انسان کہ ہنہ پہ صحرائے افریقہ کئے وی یا آزا د
قبائلو پہ غرونو کئے ہرکلہ چہ ہنہ یوبدکار مثلاً زنا یا قتل ناحق
کوی نو د ہنہ دماغ او ضمیر د دے جرم کولونہ ضرورتاً شرکیزی او
ہنہ پہ خپل ضمیر کئے د دے، جرم دا اثر یونسمر د و نوالے تکدسا
او انقباض محسوسوی سرے د دے چہ ہلتہ پہ دے فعل د دہ کوفت کونکے
ہیچوٹ نہ وی نہ خوشہ حکومت موٹوی نہ خرعدالت یا پولیس اونہ پہ
دغہ خٹکے کئے شہ ضابطہ او قانون نافذ العمل وی بلکہ دا علاقہ
د ہرقانون نہ آنا دہ وی، اس سوال دا پیدا کیزی چہ پہ دے حالت
کئے د دے دروندانی، تکدسا، انقباض سبب شہ دے،

کچرے دا او ٹیلے شی، چہ دہ جرم کپیدے قانون مات کپیدے نو داسزا
حکے غلط دی چہ ہلتہ نہ قانون شتہ اونہ د سزا دیرہ شتہ بیاد
دے تاثر و چہ شہ دہ ظاہرہ دہ چہ دادہ د ضمیر ہنہ خاموش آواز
دے کوم نہ چہ دے دا محسوسوی چہ ضرور دہ شہ قانون مات کپیدے
کچرے ہلتہ انسانی قانون نشتہ نو برحقیقی او الہی ضابطہ د انسانی اعمالو
د پارہ ضرور موجود دہ چہ پہ دے جرم د غنا ضابطہ ماتہ شوے دہ
او ہنہ حقیقی او الہی قانون چہ د کوم نہ پہ خلاف کولود دے مجرم
پہ ضمیر کئے دا تاثر پیدا شوے دے ہمدھنہ کلام الہی یا پبلو تکر کئے

قرآن دے، چہ د ہنہ نہ د قرآن ضرورت پہ نفسیاتی تاثر ہر ثابت شو

۹: دلیل تخلیقی

عالم د یعنی اللہ نہ بغیر نور بتول مخلوق صرف د د و خیزونو نوم دے
انسان او خادم انسان، عالم تخلیق الہی او فعل خداوندی دے نو پہ دے
کئے بہ ضرور خہ حکمت وی، حکہ چہ حقیر انسان بلا فائدے یا بلا حکمت
ہنچ یوکار نہ کوی، نوڈ ہنہ خالق بہ خنکے بے فائدے او بے حکمت یوکار کوی
مشہورہ دہ چہ فعل الحکیم لا یخلو عن الحکیم اس عقل دا ضروری گنہری
چہ د انسان یا د خادم انسان پہ پیدا کولونکے حکمت شتہ، د خادم انسان
حکمت خود ایسے ظاہر دے چہ د عرش نہ ترفرشہ پورے بتول خیزونو
دانسان د فائدے، پرورش او خدمت د پارہ دی، زمکہ معدنیات
نباتات، حیوانات، اور، ابرہ، ہوا، نمراوڈ ہنچ گرمی او سرنپا، ستوری و
غیرہ بتول د انسان پہ خدمت کین مصر و نہ دی، لکہ خنکے چہ د قرآن
کریم ارشاد دے:-

وَسَخَّرْنَاكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ط سوده الجائتہ آیتہ : ہنہ خیزونو کوم چہ بہ آسانونواد
پہ زمکہ کئے دی،

خالق کائنات زمکہ او آسمان ستا سو پہ خدمت او پہ فائدہ کئے پہ دا ایسے زبرد
جبری ذمہ داری لگولی دی، چہ پہ ہنچ د نگران مقررولو خہ ضرورت نشتہ
اونہ د انسان پہ خدمت کئے د سستی یا د غفلت شہ ویرہ شتہ لہذا
دا واضحہ شوے چہ، د انسان نہ سوا بتول مخلوقات دانسان د خدمت او تربیت
د پارہ پیدا شوی دی، کچرے پہ دے کئے یو خیز ہم موجود نہ وی لو انسان

ژوند دے نه شو پاتے کيدے دا هم ثابت شوه چه ددے اشياؤ د تخليق مقصد او حکمت دانسان ژوند قائم ساتل دی اُس ددے ورگوتی انسان د تخليق حکمت خه ددے هرکله چه کارخانه عالم دانسان دپاره پيدا دوه نوډا ضروری خبره ده چه انسان د عالم دپاره نه ددے پيدا د هغه دليل دادے چه دا ټول عالم که نه وے نو انسان ژوند دے نه شو پاتے کيدے کچرے انسان نه وے نو عالم باقی پاتے کيدے شو، خبره داده چه انسان اشرف المخلوقات دے د هغه د تخليق مقصد به هم اشرف وی لکه څنگه چه اُس د خرنه اشرف په ددے وجه ددے چه دهغه مقصد هم د خرنه اعلى ددے. خلاصه کلام داچه جهان انسان دپاره ددے او انسان خالق جهان دپاره، هغه به د نائب خدا او د خليفه خدا په حيثيت هغه کارکوی چه دهغه د آقائے حقيقي کومه منشاوی، په دغه منشا الهی به پخپله عاجل وی او بل به پور. عامل کوی او ددے ته وپیل شي عبدیت او بندگی:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ، سورة التباريت آيت ۲۸ : کائنات د عبدیت او بندگی دپاره ددے په ددے بندگی کيڼه د خداوند تعالی هېڅ فائده نشته او دانسان فائده کيڼه ددے چه هغه د خپل مقصد تخليق تکميل اکرې نو د حيات ابدی د خوشحالونه به يضياب شي، اُس مقصد تخليق يا منشا الهی معلوم وکود نو دپاره ضروری ده چه پخپله خالق د هغه وضاحت اکرې او هغه بغيره کلام الله او وحی الهی نه ناممکنه ده نو ځکه د کلام الهی ضرورت ثابت شوچه هغه قرآن

۱. دليل نرحمی

رحمت او شفقت خوري ده او کمال صفات دی رحمت نه خالی کيدل نشي

دده چه د هغه نه د الله ذات پاک ددے ددے وچه قرآن کيڼه خاله پاتې د رحمت الهی ذکر موجود ددے په نورو آسمانی کتابونو کيڼه هم او د عقل نقاضا هم دغه ده چه په خالق کائنات کيڼه د رحمت ضروری، د عالم کائنات یواکيڼه ده په ددے کيڼه رحمت الهی صاف ښکاري، کائنات کيڼه صرف دوه خبره دي

- ① مرحوم، او منعم، په چاچه رحمت او انعام وی هغه انسان ددے
- ② رحمت او نعمت، د آسانو نواو ددے هغه ټول مخلوق چه د خداوند تعالی دارخه دانسان دپاره نعمت او د رحمت سامان ددے،

وَإِنْ نَعُدْ وَإِنَّمَا اللَّهُ لِأَلْحُصُولِ كَيْفَ تَعْبُدُونَ تَأْسُودَ اللَّهِ تَعَالَى نَعْتُونَهُ شَمِيرِ
 إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّالٌ (سورة غواری نوده شئ شمیر په بیشکه انسان ابراهیم آیت ۳۳ :
 : په انصافه او ناشکره ددے.

د الله تعالی د رحمت خود حال ددے انسان فی اعمال نه ټول خراب دی او نه ټول ښه دی، بلکه څه مضرا و تبا هکن دی او څه مفید او نفع مند دی، د دنیا ټول قومونه په ددے متفق دی چه انصاف ښه ددے او ظلم بد، لیکن اعمال ددے لطیف اشیا دی چه په انسان غور فکر یا لیبارتیری (تجربه گاه) کيڼه د هغه فائده نقصان نه شي معلومید ددے دغه اعمال عام دی عقائد وی که اخلاق که عبادات که معاملات، کچر په ددے اعمالو کيڼه د الله تعالی هدایت همر نه وی او انسان په تبا هکن او زهر او د عقائد او اعمالو کيڼه مبتلا شي، او خالق کائنات صرف قماشه کولې نو دا به دده د شان رحمت د خلاف و د لکه څنگه چه یو انسان ته دا علم وی چه په طعام کيڼه زهر کم دی بل به خبره انسان ئ خوری او ددے پیر غلے پاتے شي، نو دا به ددے رحمی وی، دارنگ کچر په یو ژوند په گنده یا کوهی کيڼه خپه اگده او ورپر یو وحی، خوبیا انسان کوری او پیر چپ پلته شو نو دا به رحمی ده، نو ددے حکم الحاکمین او ارحم الراحمین شان خوبه اتها اچت ددے هغه کله دا به کولې

شی چہ انسان خود پہ مہلک اور تباہ کن اعمال کو کئے مبتلا وی اودے د پیر
 چپ وی، حالانکہ انسانان بے خبرہ دی اوددہ ذات پہ ہر شے خبردار دے
 نوددہ در حمت تقاضا دہ چہ دہغہ د جانہ دے دا سے ہدایت نامہ مہجرو وی
 چہ پہ ہنہ کئے د نجات د ہندا او مہلکو عقائد او اعمال کو تشریح او بیلتو
 مہجرو وی، ہمدغہ ہدایت نامہ کلام الہی یا قرآن دے چہ ددے انسان
 تہ ضرورت دے۔

دقرآن صداقت او اعجاز

دقرآن د اعجاز یاد دہ د معجز کید و مطلب دادے چہ قرآن کلام الہی
 دے آسانی اور تانی ہدایت دے، ددے علوم او معارف د اللہ تعالیٰ د ذات
 علیہ و عرفان د لامل ددے سرچشمے ابدی قوانین دی دیوانسان د بعد د
 اوناقص فکر او دما غو نتیجہ، ن دہ او نہ دا د انسانی انکار او نظریات نوپہ شان
 د وکم خیال، جذبات او خواہش نفسانی نہ اثر او تبدیلی قبل و نکو تصور اتو
 مجموعہ دہ، د فطرت او حقیقت دے چہ کلمہ نہ بدلیزی او نہ پہ ہنہ کئے د
 غلطی شہ گنجائش شستہ ن ددے پہ قوانین کو کئے د ترمیم او تبدیلی ضرورت
 شستہ او نہ د ہولو پشتری قومونو د حقو فوسرہ تری د عدل او انصاف
 دلوتے لارے نہ د آورید و احتمال ممکن دنہ، چہ د ہنہ متعلق دقرآن
 کریم پچہلہ ترتیب وار دعوے دارنگ دہ :-

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ ط تَنْزِيلٍ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ دہنخ باطل د نوتو ہنخ گنجائش شستہ
 سورہ حم السجدة آیت ۴۱ :- دہنغہ ذات نازل کردہ کتاب دے
 چہ د حکمت او دانایی سرچشمہ دہ او پہ ہولو صفات کاملہ د مصروف د
 لَمْ يَكُنْ لَكَ الْكَلِمَاتُ د سورہ انعام آیت ۱۱ :- پہ قرآن کئے دہنخ ترمیم او تبدیلی گنجائش

وَقَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَ : قرآن ہدایات پہ ہشتی او
 عدل لاط سورہ انعام آیت ۱۱ :- انسان عدل کئے پورہ او مکمل دی
 اس یواغے دا خبرہ پاتے شوہ چہ ایاد رشتیا د اللہ تعالیٰ کتاب د یاد انسان
 ذہن د خواری نتیجہ دہ، کچرے اولہ خبرہ صحیح وی نوبیا بہ ہر یو غیر
 الہی طاقت ددے پہ ویراندے عاجز وی اودے کئے بہ ہنخ شک پاتے نہ شی
 ... اچو د کلام الہی ... دے او کچرے دویمہ خبرہ صحیح شی نوبیا بہ پہ
 دے کئے ضرور شک وی چہ دا کلام الہی دے او کہ نہ ؛ موبز بہ ویراندے
 دا ثابتو چہ قرآن معجزہ دہ او تول انسانی طاقتونہ ددے ہتول شہ
 چہ دیور وروک جزر حصے جزر و لونہ ہم پلتے دی، ہم دا وجہ دہ چہ
 دا کلام الہی او معجز دے او دا لکہ دنورو پیغمبرانو علیہم السلام د معجزو
 پہ شان دیوخت دیارہ معجزہ نہ، دہ بلکہ تل د پارادہ چہ
 ددے جواب ددے منکرین ترقیامتہ ہم نشی ورکولے او دیور پی عیسائی
 جارح سبیل ددے خبرے نہ پورہ ر شینی کیدے شی لکہ چہ ہنہ لیک
 چہ دیوانسان قلم د قرآن پہ شان معجز کتاب ہنچرے نشی لیکے بلکہ د معجز
 د مرور دندی کولونہ ہم لویہ معجزہ دہ د تاریخ اسلام جلد ۳۲۴
 از عبد القیوم ندوی) د ہولو نہ اول موبز دقرآن د اعجاز او معجزے کیدو
 تشریح کوو چہ پہ دے خبرہ پوہیدل آسان شی :-

د معجزے او اعجاز تشریح

پہ دنیاکئے خومرہ خیزونہ چہ ظاہریزی د ہنخ ہتول درے قسمہ دی
 ① عادیات ② عجائبات ③ معجزات
 عادیات ہنہ خیزونہ دی د کومرہ چہ ترون ہنہ مادی اسبابوسرہ
 دی چہ عام خلق نے پیثرنی لکہ د غنمو کولونہ غنم را لکو کیدل ادد ہلک وکی

کولونه د جُورے اونه را تو کیدل، د داروپه استعمال مرض لورے کیدل، دودئی خوراک سره لوبزه او اوبو خبثلو سره تنده ماتیدل د تجارت نه کته موندل او په سامان جنک سره برے موندل دا امور عادیه دی او د عام رواج مطابق دے نه ذکر شوی نتیجے حاصلیږي

عجائبات

عجائبات هغه یزونه دی چه د مادی اسبابو په نتیجه کینه پیدا کیږي، مگر د مخصوصو او ماهرینو نه بغیر عامو مخلوقو ته د دغه اسبابو او د هغه د پیدا نشوو نتیجې هېڅ علم نه وی، مثلاً ساکنسی نوی مصنوعات د مشین په زور او رکاو دے زفلول الوتکه او خول، سمندری جهاز چکول، ریډیو سټیشنونه آوازونه او تقریرونه خورول، میزائل، آتم بم او هائیډروجن بم جوړول دا ټول په عجایباً توکینه داخل دی، دارنگې سمجری عملیات د مادی اسبابو او د مهارت پیدا واری، لیکن د دے مخصوصو مخلوقو نه بغیر عام خلقونه دا اسباب او په دے اسبابو او د انډر د نتیجې معلومه نه وی نوڅکه ورتا دا څیزونه عجیبه علومیږي، بیا په عادیاتو او عجایباً توکینه یو خاصیت مشترک دے :-

مشترک خاصیت

د دے دواړو قسمو په ډول نور خلق هم جوړولے شی فرق صرف دوسره دے چه په عادیاتو کینه د مهارت فن ضرورت نه وی، څوک هم چه غمړ اگری، نو غمړی پیلے شی، لیکن عجایباً توکینه د مهارت فن ضرورت وی صرف یو ماهر انسان د هغه ایجاد اگری او نور په زړه کوونو ماهران ئے بیا جوړوی، لکه څنگه چه امریکه ایتم بم او هائیډروجن بم جوړ کړو بیا چین د دے په ډول لیکړو، دینه ثابتہ شوه چه عجایبات هم دا ځیزونه نه دی چه بل یو ماهر انسان ئے نه شی کولے نوڅکه دے

عجائباتو ته معجزه نشی ویلے،

معجزات

معجزات هغه دی چر یو خپه هېڅ قسمه عامو عادیاتو خاصو عجایباتو مادی اسبابو باندے اډانډر نه وی بلکه د هغو وجود خالق کائنات یه مخفی قوت او مشیت اډانډر وی او دا بغیر د بنی علیه السلام نه بل هېڅوک نشی حاصل کولے مثلاً الوتکه هم الوحی، او د سلیمان علیه السلام تحت هم الوتولیکن اوله معجزه نه ده او دویمه معجزه ده الوتکه هر انسان جوړولے او الوتخولے شی لیکن د سلیمان علیه السلام تحت صرف په مشیت الهی الوتلو چه دا ټول نه خو چا وړاندے اگری شونه اوس څوک کولے شی او نه به آندک څوک اگری شی :-

قرآنی معجزه، بلاغی دلیل

په دنیا کینه دوه قسمه مصنوعات دی یو الهی مصنوعات لکه نیر، سلېو، مئی وغیره او بل انسانی مصنوعات مثلاً موټر، سائیکل وغیره اوس مونږ چه غور اگریو نو بنکاره غټ فرق دا دے چه الهی مصنوعات د انسانی طاقت نه بهر دی، او انسانی مصنوعات دا ځیزه دی بلکه بل یو ماهر انسان ئے هم جوړولے شی، مصنوعات الهی نه خو بل انسان جوړولے شی نه دے د پاره په دنیا کینه کارخانه شته او نه خوپه بازار کینه خرڅیږي هم دغه حال دکتا بونو هم دے د انسان جوړ شوی کتابونه دا ځیزه دی چر د هغه په شان یاد هغه نه بسنه بل څوک نشی جوړولے مگر د قرآن متعلق دادعوئده چه دا د خالق کائنات د علم او قدرت نتیجه ده د دنیا ټول انسانان په جمع د دے پشان څه چه د دے دیو وړوکی سورت الکوثر چر یو کړیښه نه نیایات نه دے، پشان هم نشی جوړه کولے دلته هېڅ شک پاتے نه نشو چه دادالله تعالی کلام دے، لکه څنگه چه هر په دے معیار قرآن

کریم پچھلہ د خپل اجماعاً و دکلام الہی کید و پہ با سہ کئے د عربو فصحاء
او بلغاوتہ د مقابلہ دعوت و رکړے دے، فرمائی،

وَأِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَيَّ : کچرے ستا سو پہ قرآن کئے داشب
عَبْدِنَا فَإِنَّا نُنزِّلُ آيَاتٍ مِّن مِّثْلِهِ : وی چه دا کلام الہی گوندی نه دے نو
وَأَدْعُوا شُرَكَاءَ أَعْلَمُ مِنْ دُونِ : تا سرتوک یو خائے شی خپل بتول
اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ○ سورة : امدادیان هم را ا بلئی او د دے دیو
البقره آیه ۲۲ : و هر وکی سورت غوندے یو بل سورت

جوړ کړی ، کچرے تا سو پچھلہ دعویٰ کئے شتی بیی ،
اودائے هم ورسه افرمائی :

وَلَكِنْ تَفْعَلُوا ، سورة البقره ، آیه ۲۲ ریضه تا سودا سے هچرے نشی کولے
په دویم آیت کئے د دے نه هم زیات مضبوط تکیو کن فرمائی :-

قُلْ لَئِنْ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَيَّ : کچرے بتول انسانان او جئات دے
أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَآيَاتُونَ : د پاره جمع شی چه د قرآن مثل
بمِثْلِهِ وَكَوْكَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ : جوړ کړی او را ژوبی ، نو نشی را ژوبه
ظَهِيْرًا ط) سورة بنی اسرائیل آیه ۱۰۸ : د کچر د اتول په دے کئے د تیریل
ملا تیرا کړی :-

په دے آیت کئے داسے یو قوم ته خطاب د دے د کومر چه پخپل ادبی قابلیت او
په فصاحت او بلاغت باندے ناز ووهغوی د قرآن د شنان و و او اول
مقصود دهغوی قرآنی دعوی غلطول او ما تکل و و او دا اعلان د حضور
علیه السلام په خوله مبارکه ا کړے شو کومر چه ا می و و نه شعرو شاعری
نر د و او نه دے فصاحت بلاغت کئے خه تجر به او مشق لولو بلکه د دوی
دا خلوی نبت کاله عمر داسے تیر شوه و و چه د دغه زبان په ما هرینو کئے :
دده هینج شهرت نه و و په داسے حالت کئے د هراعلان د هغوی تا و نر

هم زیات کړ و کچرے کیدے شوه نو هغوی به په دیره آسانه قرآن او
صاحب قرآن ته په دے سخت ماته ورکړے و ه چه کم با کم یو
کر بنه عبارت خوبه دے د قرآن پشان جوړ کړے و ه ، حکم چه د قرآن
پچھلہ هم دا اقرار دے کچرے داسے ا شونو قرآن بیا کلام الہی نه
دے او صاحب قرآن به د خدائے رسول نه و ه لیکن هغوی په خپل ادبی
ذوق او د فطرت سلیمه په بنیاد د قرآن مثل جوړول ناممکن ا کنړل او د دے
آسانے لارے په خائے د قرآن د مقابلے د پاره د جنکو نو د پیره گرانه او طول
تیرینه طریقه اختیار کړه چه په هغه کئے دے مالونه او خائونه تبا کړل
او هه خو ، پکئے د خپل ملک او وطن نه هم لاس ا ونخلو سره د دے
چه په دے کئے هم ورته کامیابی نصیب نه شوه ، د تورے او خونریزی د
مالی جانی قربانی و رکول او د ژبه او د قلم خوزولو آسانه طریقه
پرینودل د دے دلیل دے چه دوی سره د قرآن د دے چیلنج هینج
جواب نه و و حالانکه د هغه خلق و و چه د دوی د فصاحت او بلاغت جواب
به ترقیامته ا نکرے شی داخود قرآن د اجماع بلاغی دلیل دے
چه د یوصفا او آسان دے لیکن د یورپ و وغیره مستشرقینو د اسلام د
مقابلے د پاره صرف د غنچو ننجو اکا نو او معاوضو هضمولو په فرض بیا هم
خو گه و د بے بنیاد اعتراضات کړی دی هغه به موبن په وار وار
نقل کوو او جواب به کړ و رکړو :-

اوله شبهه اوله شبهه اهل استشراف د اکریده چه کیدے
شی د عرب فصحاء و په دے وجه بل قرآن نه جوړه
چه دائمی ضروری نه کنړله نه دا چه د بل قرآن جوړولو نه عاجز و و لکه چه
یو انسان یو یارک ته خو نلے شی لیکن د غلته د نللو ضرورت نه گنړی د دے
جواب داد دے چه بیشک د نیویادک سفر د پاره یواکے قدرت کافی به

دے بلکہ دتلو باعث ہم ضروری دے، نو کچرے دقرآن پہ مثل زورلو
باندے د عربو بلفاء قادر دے، نو دے نہ بلہ نریا ته کومہ موقه
کیدے شوا حکه چه قرآن ته شکست و رکولود پاره ددوی اود قرآن منزکر
په صیح کینے مقابله په دے وجه جاری وه چه قرآن ددوی دپلا مگنی دین
باطل کولو، نو دے متا بے ضرورت دے د پاره دوجه خیل پلا دگنھ دین به دے
هم بچ کرے وے اود قرآن مثال پیش کولو سره به دے په دے مذهبی
مقابله کینے خیل حریف یولی مسلمانانو اوصاحب قرآن ته ماتے و رکړے
وه، د قرآن په مقابله کینے دوی ته خپله بریالی دومره عزیزه اوضروری
ه، چه د هغه د پاره دوی به کچه مالی او جانی قربانی و رکولے چه په هغه
جنگ بدر، احد، خندق او حنین واقعات او په قرآن منونکو باندے په
مکه معظمه کینے ددوی هغه ظالمانه کارنامے کوا هانے دی، هغوی په دے
سه پوه و و چه قرآن ته په ماتے و رکولو به د هغوی دین بریالی شی اود
هغوی د فصاحت بلاغت بے مثلی به هم اهنه شی اود دے مذهبی جنگ
یو فریق (مسلمانان) به هم خوار اوزار شی اوس دلته داشبه داسے
عبث ده که خنگه چه په صحرا کین دتندے نه مرسری په باره کینے اویشل
شی چه دے خوبزے ووبه اوبو خبیلو ته قدرت هم وولیکن دا بوبخیلو
ضرورت دژند وور آنری به نکر غلیم جان) ددے نه علاوه حضرت مولانا محمد
قاسم نانوتوی رحمه الله تعالی دآریه ساج بانی پنہات دیانند ته دمنظر
چیلن و رکولو نه پس هرکله چه هغه ته ورغلو، نو هغه ته د حضرت مولانا
علی مقام په رومو مناظره کینے بیکاره شوی وونو جوپ انکارے او کړو
اودے ویل چه مال را ده د مناظرے نه ده کړے نو حضرت مولانا فرمایل
چه اراده غم دا ختیار شه دے که اول د نه ده کړے اوس ته اکو به دے
خبره هغه خاموش شو داحال ددے شه هم دے، مونږ وایو کچرے

مشرکین مکه دنظیر قرآن پیش کولو اراده نه ده کړے، نو د عراق مصر
شام لبنان اود بیروت هغه گنر شمیره عیسایان اوس دقرآن دنظیر پیش
کولو اراده اکرې، حکه چه د هغوی مورنئ نریه عربی ده او په دے ژبه
کینے دوی گنر شمیره کتابونه لیکلی دی او په دیر و جلدونو کینے د عربی
لغتونه جوړ کړی دی، د عربی ژبه لوسته لوستے شاعران هر دی عیسائی،
غبت غبت حکومتونه او قومونه کدرونه رو پی هرکال دقرآن او
داسلام په خلاف خرخ کوی، که دقرآن نظیر پیش کول آسان وے نو د
دے دومره کرانے مقابلو او منصوبو په څانے به ئی دا کړی وولیکن ممکنه
ده چه عیسائی قومونه خوسپو بدمئی ته اوس مگردا هچرے نشی
کیدے چه دوی دقرآن ماتو ته پیش کړی:

دویمه شبه

اهل استشراق دادویمه شبه کړے ده چه
کیدے شی د عربو فصحاء و سه هغه اسباب
موجود نه و و کوم چه د قرآن جوړ و لود پاره ضروری و، داشبه هم حکه
به خایه ده چه دیو څیز جوړ و لود پاره ضروری اسباب صرف څلور څیز و:
(۱) قدرت یا مهارت (۲) ماده یعنی هغه مساله کومے نه چه دا جوړ کړی
باعث او محرک، یعنی داسے مقصد چه ددے په جوړه و لواماده کوی (۳) نمونه د
هغه څیز چه کوم جوړ و ل غواړی مثلا دمیز جوړ و لود پاره اول دا ضروری
ده چه جوړ و نکه د ترکانو اولوهاروی ددے قدرت او مهارت ولری، یو
عام سر په دے نشی جوړ و لے،
دویم، دا چه لومړی و، موجود دی، حکه چه د پغیر لومړی میز نشی جوړ کړی
(۴) درم، څیز هغه باعث دے چه په کوم دمیز جوړه و لومقصد حاصل کړی
مثلا دمیر قیمت حاصل و ل یا پخپله د هغه د استعمالو لول ضرورت،
(۵) څلورم، څیز دمیز نمونه ده:

داخلہ ہر دہ چہ د عرب فصحاء و سرہ داخلہ و اسباب موجودوں
 ان اول قدرت او مہارت د دوی خود و سرہ و وچہ د نظم و انثر د واپر و صورتوں
 کہنے د دوی جواب نہ و وکہ دوی ہم دغہ مشغلہ و کہ، مادہ د قرآن ہغہ
 آتہ و نیشٹ حرفونہ دی، چہ ہغہ ہم موجود و و دوی بتول کلام د دے نہ
 جو و و، د بقل قرآن جو و لو باعث او محرک ہم دوی سرہ موجود و و حکم
 د قرآن مقابلے د پارہ ہغوی سر و نہ پہ تل کہنے ایسی و و، چہ د دوی زوہ دین
 محفوظ شی۔

رم، خلوص د چہ نمونہ د قرآن ہم موجود و و نبی علیہ السلام ورتہ بار بار
 قرآن آؤر لو، بلکہ د اسے قرآن جو و لو د پارہ لے ورتہ چیلنج و سر کرے و و،
 نو حکم دا شبہ ہم بے حجابہ دہ۔

دریہ شبہ

دریہ شبہ دادہ چہ کیدے شی، فصحاء و دغز
 د قرآن ماٹون جو کرے وی خصوصیت نہ دی
 دار سید لے، ذام صرف دما شو ما نو خبرے دی، حکم چہ دغہ وخت
 کہنے سیوا د خو کسا نو نورہ تولہ د نیا د قرآن خلاف و و او اس ہم د قرآن
 منو کو پہ نسبت د قرآن د مخالفینو شیر پہ د نیا کن دیر زیات دے
 ہر کلمہ چہ ددغہ وخت ہغہ لب و مؤمنانو قرآن تر موجودہ د مؤمنانو یا
 ارسولو نو دیر و مخالفینو ددغہ وخت د موجودہ وخت دے دیر و مخالفینو
 تہ وے را ا نہ رسول؛ کا د دے خبرے دلیل دے چہ د اسے ہیغ نہ و و شری
 حکم خوبنکارہ قدرے ہم نہ شو،

خلوصہ شبہ

خلوصہ شبہ د اسے دہ چہ یوسائس دان
 یونوے خیر ایجا د کبری بل سا نئس دان د اسے
 نشو کو لے دا د دے خبر د لیل نشی کیدے چہ د قرآن پہ مثل بل نہ جو پہ بل
 د دے معجزہ دہ، د دے جواب دادے چہ نو مصنوعات کیتھو خیر و نہ دی چہ

چہ یوماہرے جو کر کبری بل لے خواہ مخواہ جو رہ و لے شی اقرآن کیتھو نہ
 دے حکم خون تراوسہ چا جو نکرے شو۔

پنجمہ شبہ

پنجمہ شبہ دادہ چہ د قرآن او سحر یومثال
 دے سحر ہم بغیر د سا حرنہ بل شوک نشی
 کو لے نو حکم داد خالق کائنات فعل او معجزہ نشی گنرے، د دے جزا
 دادے چہ سحر او معجزہ کہنے د غر کے آسمان فرق دے سحر کسبی او د
 اسباب بولاندے دے اگر چہ دا اسباب بنکارہ نہ دی کہ بل شوک ہم د غصے
 اسباب استعمال کبری نو ہغہ، ہم د سحر عمل کو لے شی لکہ چہ پہ ہرہ
 زمانہ کہنے دیر سا حران موجود دی د موسی علیہ السلام د ہمساکار کسبی نہ
 دے نو سدستی د دے اقراریان شول چہ دا معجزہ دہ۔

شپزمہ شبہ

شپزمہ شبہ دادہ چہ اہل استشراف وائی چہ
 د پیغمبر علیہ السلام فصاحت او بلاغت بے مثلہ
 و و حکم بل چا دے مقابلہ ا نشوہ کرے کونوی ہے خو قرآن د محمد صلی اللہ
 علیہ وسلم کلام دے د دے جواب دادے چہ عربو پچھلے و لے دا شبہ پیش
 نکرے چہ ہغوی د قرآن اولنی بدترین د شمنان و و د ہغوی اہل استشراف
 زیات خبر داری، بلکہ دا تیر شوی بتول شہادت ہر کلمہ چہ پھیلے فصیحاً نو د
 عرب پیش نکرے نو معلومہ شوہ چہ تہ لے غلط او بے حجابہ دی۔
 دویمہ وجہ دادہ کچرے قرآن د رسول اللہ صلی علیہ وسلم کلام کو د ہغہ
 پہ احادیث مبارک و قرآن کہنے بہ بیا ہیغ فرق نہ و و، حکم چہ ہغہ رنگ
 او شان پہ احادیثو کین قطعاً نشتہ کو مچہ پہ قرآن کہنے موجود دے دلتہ
 مستشرقین بل مذہب پیش کوی چہ د نبی علیہ السلام کلام د وہ قسم و و یونوری
 بے تیاری چہ معکونی بہ و و بل د تیاری او غور و فکر والا چہ ہغہ بہ بے
 مثلہ و و، نو دا عذر ہم حکم غلط دے چہ دیر کرتہ یوسائل تپوس کویا

ظاہری و نہ ہم کار کیدے شی، او مججزہ غیر اغلبہ نہ دہ، "اکتوارو" "سسم ان لاجک" کینے لیکے چہ دیبا بان پہ ترو کو تو کینے کچرے ت پنخہ ویشو کنجیا نے ملاؤ شی نو دا ضروری نہ دہ چہ دنہو سو و پنچہ او یا و و کنجیا نے دہم د غسوی، مطلب دادے چہ علتو نہ او اسباب چا بیانے دی چہ انسانی عقل معلومہ کپی دی او کوم اسباب چہ نام معلوم دی ہغہ، نسبتاً دیرزیات وی، لہذا د ہرے واقعہ حل ددغے معلومہ علتو نو پہ کنجیا نو پر انسئل صحیح نہ وی، پروفیسر ہکسلے لیکے، چہ مونزہ د فطرت حد بندی نہ شو کوئے، ددے مطلب دادے چہ مونزہ پہ فطرت د پابندی نہ شو کوئے چہ کوم قانون دلاندا ہغہ ذات کار کرے دے نو د ہغہ نہ بغیرے نہ شو کوئے، دانگلستان ولیم جیونس لیکے چہ "پہ کار خانہ فطرت کینے خداوندی مداخلت نہ مونزہ باطل نہ شو و ٹیلے دکاتنا تو خالق کبول او زیاتول ہم کوئے شی، داسے رائے دمغرب د دیو فلسفیا نو دہ او کما پہ نزدہم دارائے حکمہ صحیح کیدے شی، چہ قانون تعلیل بنا پہ ناقص لتون دہ چہ ہغے نہ یقینی علم نشی حاصلیدے، او دنولو سائنسدانانو مننے شوے قانون دے چہ تجربہ اولتون چہ پورہ محیط نہ وی نو ہغے نہ یقینی علم نہ شی حاصلے دے، مثلاً خونز پہ تجربہ کس چہ خومرہ اور نہ سا خلی دی نو ہغہ سوزول کوی خوبیا ہم آیا مونزہ دیتو لو اور نو تجربہ کریدہ او د ہغے اور ہم مونزہ تجربہ کریدہ کہ خہ چہ کوم کن حضرت ابراہیم علیہ السلام غور زولے شوے و کچرے نہ مودہ کرے نو دا ناقص لتون شو چہ د ہغے نہ د آتش ابراہیمی، فیصلہ نشی کیدے د دینہ علاوہ ہر علت چہ کوم یوم معلول پیدا کوی نو دخپل ہومرہ طاقت پہ ذریعہ ئے پیدا کوی چہ۔"

کوم دہ کینے موجود وی خود ا قوت د خالق کائنات بخشیش او ور کرہ دہ چہ ہغے اغستے ہم شی چہ ئے داخلی نو ددہ ہغہ صلاحیت ختم شوا و پہ داسے علت باندا ہے بیا معلول ہچرے نہ شی مرتب کیدے، ہم دغہ رنگ کچرے یوم معلول بغیر د علت نہ موجود شو مثلاً پہ عصائے موسیٰ علیہ السلام سرہ د سمندر بیلیدل دا ہم د خالق فطرت کار دے چہ پہ ہمساکین ئے کربیلو لو طاقت کیشود و کوم ذات چہ بہ دے کینے ورا ندا دے دا طاقت نہ و و ایینود دے نو دے وخت دا معلول با علت شو نہ چہ معلول بے علت۔ داخو مونزہ د فلسفے مطابق لیکل اکرہ، ورنہ اصل جواب خودا ہے چہ د علت معلول خبرہ بالکل غلط دہ خالق فطرت چہ خنکہ اغواری ہم ہم ہغے کوئے شی، کلمہ د علت معلول مطابق کارا شی نو تا ثیر او طاقت ایینود و نکے ہم د غہ ذات دے، او کلمہ بغیر دے نہ چہ اشی ہغہ صرف پہ ارادہ الہی کیزی اصل خیز ارادہ الہی دہ، معجزات ہم ارادہ الہی سرہ حکمہ تعلق لری چہ دا صرف افعال الہیہ دی او دغہ دخدا ئے او د انسان منبج کینے فرق دے، چہ انسان یوا ئے د عمل الادہ نہ کوی بلکہ ادا دے سرہ ہغہ اسباب ہم استعلما لوی مثلاً یوانسان پہ او بویا و و دئی مریدل اغواری نو دا بہ یوا ئے پہ ارادہ نہ بلکہ دے سرہ بہ ہغہ دودئی خوری او اوبہ بہ خبندی نہ ہلہ پہ مریری خو خالق فطرت داسے نہ د ہغہ اسبابو نہ ضرورت نشتہ بلکہ د ہغہ بتول کار و نہ صرف د ہغہ دارا دے تابع دی۔

انما امرؤ اذا اراد شيئا ان يقول له كن فيكون. سورہ یس رکوع ۸۱

کینے ہم دے مضمون تہ اشارہ دہ، آیا آسمانونو او زمکہ جو کر ولو کین صرف ارادہ الہی کافی نہ وہ کمزور انو خہ ضرورت ہم پیش شوے و و ؟

ہچرے نہ دغہ معاملہ د معجزات نو دہ چہ ہغہ دعادی اسبابو نہ بغیر صرف پہ ارادہ الہی سرہ وجود تہ را غلے دی،

آتمہ شبہ

اہل استشرق وائی چہ کہ چرے قرآن معجزہ
 وی، نو دابہ وحی الہی وی دا پچھلہ او ددے
 پہ ذریعہ دَعُو موالقاء د عقل نہ بھر دے، ددے رُو جے جواب خودا کے
 چہ پچھلہ پہ بائبل کئے دانبیاء علیہم السلام و وحی ذکر موجود دے
 نو وحی او نبوت دا دوارہ دا سے اُموردی چہ اہل کتاب ر یہود او نصاری
 دوارہ کے، منی صرف د پیغمبر اسلام د پارہ د منلی شوی حقیقت نہ انکار
 محض صدا او عناد دے :-
 دویم جواب دادے، چہ ڈ اللہ تعالیٰ د جانبہ د پیغمبر پہ زرہ بانڈے
 ڈ الفاظویا د معانی القاء بالکل معقولہ خبرہ دے چہ ددے، تاہد د
 سمیزم د عمل نہ کیری گوم چہ یورو حانی عمل دے، صاحب د مناہل
 العرفان پہ علوم القرآن کئے لیکلی دی، چہ عیسائی مبلغین ر کوموتہ چہ
 مبشرین ہم وییلے شی، مصرتہ تلغدا او پہ یوحنا بانڈے د تنویم
 مقناطیسی عمل اُکرو، دھغ نہ ئی اول د خیل نُوم تپوس اُکرو ہغہ ورتتہ
 خیل اصلی نُوم اُبنود و بیا دغہ عامل ہغہ معمول حوان تہ توجہ اُکرو
 او وے وییل چہ دا نُوم ستا نہ دے بلکہ ستابل خوم دے پہ دے عملے
 گھغہ د ذہن نہ اصلی خیل نُوم لورے کپرو اوبل فرضی نُوم ئی د ہغہ
 پہ ذہن ورا تپلو او ددے عمل پہ ذریعہ نورے خبرے ہم ددہ پہ ذہن
 کئے واچرے نتیجہ دا شوا چہ ڈغہ حوان پہ ذہن کئے دغہ الفاظ او علوم
 دا سے کلک پریو تل چہ عمل اثر د ختید و نہ پس ہم پہ کئی پاتے شول
 دینہ معلومہ شوا چہ انسان پہ یوحفی طریقہ د بل انسان ذہن تہ الفاظ
 را اُروے شی نو آ یا خدا کے پاک دیو منتخب رسول ذہن تہ دوحی الفاظ
 او قرآن نہ شی را اُروے؛
 دریم جواب دادے چہ تیب ریکار بودا حقیقت نور ہم دیو سان دا سے

کرو چہ انسانی الفاظ یو بے رُوحہ تیب ریکار بودا تہ دا سے اُروے او
 پکئے ئے محفوظ کولے شی نو آ یا خدا کے پاک دانسان نہ ہم عاجز دے چہ
 یو بے رُوحہ آ لے تہ ہم نہ بلکہ دیو منتخب نبی روح تہ وائی وی او پہا ہٹ کئے
 محفوظ کیری؛

سَقِرْتُكَ فَلَا تَكْفُرْ : سورة : مونز بہ ستا پہ ذہن کئے دوحی الفاظ
 اعلى آية ع : واچو دچہ ہغہ بہ تہ نہ ہیر دے :-
 ان علينا جمعة وقرآنك : ستا پہ ذہن کئے دوحی الفاظ جمع کول بیا
 سورة قیامة آية ع : پہ تا بانڈی لو کول حونز دیمہ واری دہ

نہم شبہ

اہل استشرق وائی چہ د قرآن مضامین
 پہ ترتیب نہ دی، نو حکہ دا اعجاز نہ شی
 کیدے، ددے رُو جے جواب دادے، لکہ خنگہ چہ شاہ ولی اللہ رحمہ
 اللہ بیان کرے دے، چہ قرآن د نور و مصنفینو پہ طرز نہ دے بلکہ د
 قدیم عربو د دستور پہ طریقہ دے لکہ چہ د سبغہ معلقات پہ یو
 قصیدہ کئے گنر مضامین بیانیری گلہ پکین د محبت اظہار، کلہ د باران
 تعریف او گلہ د آس د تیز نگ بیان ہو گیا لکہ، قرآن یو شاہی مکتوب دے
 پہ کوم کئے چہ یو گور نہ تہ د م یرو خیزونو د انتظام حکم و رکوی چہ پہ
 ہغہ کئے ترتیب لتول خہ عقلمندی نہ دہ :-

دویم جواب دادے چہ د مصنفینو پہ نو کہ لتول مضامین پہ سبیل بیل باب کین نہ موت کول
 خہ نقص نہ دے بلکہ د یو بیل قسم اعجاز دے چہ ہر کلمہ کتاب د بیغہ د خدا ئی تہ کتابت د انسان
 جو کرے نہ دے نو ددے شان پہ ترتیب کین ہم د نور و مصنفینو نہ بیل دے کچرے دا
 انسانی کتاب دے، نو پہ دے کئے بہ خا خا د انسان ترتیب پینے شوا دے
 دریم جواب دادے لکہ خنگہ چہ امام رازی رح پہ تفسیر کین لیکلی دی
 چہ قرآن پچھلہ معجزہ دہ چہ ڈ ہغہ نور ترتیب ہم یو پورہ معجزہ دہ

اود ترتیب سے اقسام مجازے کہ قول قرآن لائے ما بیان کریدے، نور و مفسرینور ہمد غے کرے دی لکہ بیان القرآن سبق الغایات فی نسق الایات، کئے د ترتیب قرآن چہ بیان شوے دے او اہل استشرافو پہ ستریزو پستی لکولی دی اودانہ کوری، احقر پہ دے دول د قرآن داخری منزل تفسیر پہ عربی کئے جمع کرے دے چہ دتولونہ کوان دے اوتر اوسہ چاپ شوے نہ دے،

۴۳) خلورم جواب دادے، چہ پہ قرآن کئے بے ترتیبی چہ چاہہ بشکار کا دادہغہ د نظر قصور دے، حکم چہ د قرآن مقصدیوانے تعلیم نہ دے، بلکہ تعمیل (عمل کول) ہم دی چہ انسانی ضمیر د عمل کولونہ پارہ تیار شی چہ د ہغے د پارہ قرآن کلمہ د امر اونہی نہ پس د جنت اودوزخ اود ہغے د نعتونو او تکلیفونو ذکر دے د پارہ کوی چہ د تعمیل حکم نتیجہ بہ جنت اود ہغے راحتونہ اود عدم تعمیل نتیجہ بہ دوزخ تکلیفات دی کلمہ الہی اوصاف دے د پارہ ذکر کیری چہ د اللہ تعالیٰ لوئی پہ زرہ کئے یکلمہ شی، اود دے بہ زور انسان د حکم تعمیل نہ تیار شی، کلمہ پہ انسان دخیلونہونو ذکر کوی کئے د پارہ چہ دے شرمندہ شی اود دے د مخہ عمل نہ آمادہ شی، کلمہ ہنہ قصے اواقعات ذکر کوی پہ کومو کئے چہ بہ تا بعد از مؤمنان زبانی انعام شوے وکے، او پہ نا فرمانو عذاب نازل شوئے وی دادے د پارہ چہ انسان میلان اور غبت د فرمان برداری تہ وی اود نا فرمانی نہ دے نفرت او کولکہ وی داخلور اصول معلومہ وی، نو پہ قرآنی مضامینو کئے بہ دے ترتیبی شک ہیچرے ہم پیدا نشی،

لسمہ شبہ

اہل استشراف وائی چہ د قرآن پہ بعض ایونو کئے د عربی ڈبے دعامو قاعدو نہ خلاف شوے دے چہ ہغے تہ لحن و عیلے نشی، اودا مجاز نہ خلاف دے لکہ چہ عروہ

د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا نہ روایت کوی، چہ مادہ ہغے نہ د لحن قرآنی پہ بارہ کئے تپوس اکر و مثلاً راء ان ہذین لیسجین ط سوردہ طہ آیہ ۷۳، وَالْمُؤْمِنُونَ بَيَّا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ سوردہ النساء آیہ ۷۳، راء ان الذين آمنوا والذين هادوا والصابغون ما سوردہ المائدہ ۷۳ نو ہغوی افرمائل:

يَا بَنَ أَخِي هَذَا عَمَلُ الْكِتَابِ أَخْطَأُوا فِي الْكِتَابِ رَوَاهُ أَبُو عَبِيدٍ فِي فَصَائِلِ الْقُرْآنِ وَأَخْرَجَ ابْنُ الْأَثَرِيِّ فِي كِتَابِ الرَّدِّ عَلَى مَنْ خَالَفَ مَصْحَفَ عُثْمَانَ عَنْ عِكْرَمَةَ لَمَّا كَتَبَتْ الْمَصَاحِفَ عُرِضَتْ عَلَى عُثْمَانَ فَوَجَدَ فِيهَا حُرُوفًا مِنَ اللَّحْنِ فَقَالَ لَا تُعَيِّرُوا هَذَا فَإِنَّ الْعَرَبَ تَسْتَقِيمُهَا بِأَلْسِنَتِهِمْ

گویا کئے دے ذکر شوی ایتونو کئے بظاہر چہ لحن رہے قاعدہ بشکاری د حضرت صدیقے رضی اللہ عنہ نے چہ تپوس اکر و زہغوی افرمائل چہ دادا کتاب غلطی دہ، د دویم روایت نہ معلومیزی چہ د قرآن لیکھے شوے نشی چہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ تہ پیش شوے نو ہغوی افرمائل چہ دے کئے ہغے لکھ شتہ، لیکن عرب بہ ہغے پہ خیلوڑ بوسرہ صحیح کری،

د دے شبہ روئے جواب دادے چہ دادوارہ روایتونہ، ضعیف الاسناد منقطع او مضطرب دی، علامہ آلوسی رح فرمائی چہ در روایت د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ نہ حکم صحیح نہ دے چہ دے دوار و تردید ہنیلہ دے روایتونو کئے موجود دے، چہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ہر کلمہ چہ دے نشی د قرآن الیہ دے نوے فرمائل، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا وَآجِلُوا، مطلب دا چہ لیکونکو صحابہ کرام و رض دیر پہ خائستہ طریقہ دامرتب کرکے دی، نو دے نہ پس بیبا دا خنگہ وییلے شی چہ پہ دے کئے غلطی دی؟

د صحابی رم پہ یوروایت کئے دینہ اوبدا و جمع کیدال ددے جوگہ دی
چہ داروایت د منلو قابل نہ دے، البتہ حضرت عثمان سم پہ دغہ نسخو کئی
صرف در یونو خایونو تصحیح کرے۔

۱) لَمْ يَسْتَنْ لِي لَمْ يَسْتَنْهُ كَرُو سورة البقرة الآية ۲۵۹

۲) اَمْ هَلِ الْكُفْرُ بَيْنَ عَمَلِ الْكُفْرِ بَيْنَ كَرُو، سورة المطارق آیت ۷
۳) لَا تَبْدِيلَ لِلْخَلْقِ لَمْ يَلْجَأْ إِلَى اللَّهِ كَرُو سورة الروم آیت ۲۰
ہر کلمہ چہ ہغوی د قرآن د تصحیح دومرہ فکر کولو چہ یوم معمولی غلطی
تے ہم در سنہ کولہ نو پہ مذکور روایت خنکہ اعتباراً را کرے، شی چہ د
حسن او غلطی اقرار کولو سرہ بیا ہم ہغہ پخپل حال پر لبینودہ چہ د عقل نہ
خلاف دہ لہذا داسروایت د عقل او نقل دواہونہ خلاف دے چہ د قبلو لو
جوگہ نہ دے۔

۴) دویم جواب دادے، چہ د لحن نہ مطلب ہغہ رسم الخط دہندہ عام
رسم الخط نہ خلاف وی ابو عبیدہ پہ فضائل القرآن کیتے لیکلی دی، چہ
د لحن معنی د مشہور رسم الخط نہ خلاف کول دی، لکہ لا اذ بَحَثْنَا اَوْ لَا
اَوْ ضَعُوْا خِلَالَكُمْ:

۳) دریم جواب دادے، چہ لحن نہ مطلب طرز تلفظ دے، نہ غلطی،
لکہ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ، سورة محمد آیت ۲۴
آئے تہج التلظیف مثلا البصراط بالصاد المبدلۃ من السین لکہ

کولے دہرے غلطی یا بے قاعدگی چہ ذکر شوی دی د ہغہ دویمے جواب دادے
کچرے پہ قرآن کیتے د عربو د قاعدونہ خلاف خہ لفظ وے نو د قرآن مخالفینو پہ
پہ دغہ ومانہ کیتے د غلطی خا مخفا پہ گوتہ کرے وے، ماو د قرآن ا ہجاز پہ
صامت کرے ورو فتح بہ تے حاصلہ کرے وے، چہ ہغوی دا سے ا نہ کرے۔
تہ مناہل العرفان جلد ص ۳۰، تہ مناہل العرفان جلد ۳ ص ۳۰، تہ مناہل العرفان جلد ۳ ص ۳۰

نو داشبہ نامعقولہ دے، بیا ہم مخہ پہ واروار دے جواب و رکوم :-
اِنَّ هٰذٰلِکَ قَاعِدَیْہِ بِہِ مُرْجَبِ اِنَّ هٰذٰلِکَ بِکَارُو و حکمہ چہ اِنَّ
نصب و رکوی :-

۱) نور و بیجے جواب دادے چہ قاعدہ د زبان تابع وی او ہر د ہغہ نہ جو رہ
شوی وی، قرآن چہ کومہ طریقہ استعمال کرے دے دا ہم پہ عربو کیتے د
کناہہ بنی احبارت قبیلے لغت دے، نثنیہ پہ دواہو حالتونو کئی بہ الفسره
لولی لکہ چہ مناہل العرفان کیتے موجودی :-

۲) دویم دا چہ "اِنَّ" پہ ضمیر شان مقدار کیتے عاھل دے چہ "اِنَّتَ"
دے او ہذا ن لیسجرات پہ خلو کیتے سرہ مبتدا او خبر دی :-

۳) دریم دا چہ د ہذا بن الفارولار زورم سحرین سرہ د مناسیت پہ وجہ
دے، لکہ سَلَا سِلًا، وَاَعْلَا لَار سورہ دہر آیت ۷۷ او دا ہم یوقاعدہ دہ لکہ
خنکہ چہ د قرآن پہ آیت مِنْ سَبَا بِنْبِیِّا یَقِیْنِ، د سَبَا کسرہ او تنوین د
"سَبَا" د مناسیت دوجے دے :-

۷) دَوَالْمَقِیْمِیْنَ، مَنصُوب کیدال د مدح پہ بنا دی،

۳) وَالْقَصِیْبُوْنَ، مرفوع کیدال یا خود مبتدا کیدالو پہ وجہ دی چہ د
ہغہ خبر محذوف وی، یعنی وَالْقَصِیْبُوْنَ کَذَا لَکَ یاعطف دے پہ محل د اِنَّ
سرہ د اسم د ہغہ او یاعطف دے د هَادُوْا پہ ضمیر مرفوع بانڈے

یولسمہ شبہ

یولسمہ شبہ | یولسمہ شبہ دادہ چہ بعضہ انہنا نانو
ہم بے مثالہ کلامونہ پہ عربی کیتے جوہر کری
دی لکہ مسیلمۃ الکناب، ابن الراوندی الزندیق، ابو العلاء المعری
ابو الطیب المتنبی او د قبضی تفسیرے نقط چہ د ہغہ ہول حروف بے
نکو (نقطوم دی مثلاً، ح - در - س - ص - ط - ع - ک - ل - م -
و - لا، ہری، نو داشبہ حکمہ بے غایہ دہ چہ د

ذیفی تفسیرے نقط

ذیفی داتفسیر پھلہ کذیفی پہ نظر کنے
معجزہ نہ دہ او دتولوبلیغاً نوپہ نظر کنے

ہم داسے کارڈ منبئی نہ شپہ سوہ کالہ ورا نداسے پہ عدبوکنے یومعمول او عام
شیوہ ذیفی نہ دیرورا نداسے پہ مقامات حریری کنے داسے عبار تونہ
موجود دی چہ بعضے خالص پہ حروری مہملہ کنے او بعضے پہ حروری معیہ
کنے او بعضے عبار تونوکنے یولفظ ذحروری مہملہ رے نقطوم او دویم لفظ ذ
حروری معیہ ر نقطہ دارم دے، ددے نہ علاوہ چہ ذیفی خیل دا کار
دقرآن ماتون نہ دے کنرے اونہ دے دادعوے کرے دہ، بلکہ ہغہ تراخر
عشرہ دقرآن داجازا قائل پاتے شوے دے اوپہ خیل ہم دغہ تفسیرکنے
دقرآن اجازا تعریف پہ زورداروالفاظوکنے پیش کریدے لکہ لیکے۔
کَلَامُ اللَّهِ لَا حَدَّ لِحَامِدِهِ وَلَا عَدَّ ۖ وَاللَّهُ كَلَامٌ داسے دے چہ دہ دتغریفونہ
لِکَلَامِهِ وَهُوَ مَا لَا سَاحِلَ لَهُ ۖ هِدَاوَتُهُ حِلْمٌ شَرِيفٌ اود ہغہ دفضائلوشیر
ہم نشستہ داداسے سمندار دے چہ غارہ مے نشستہ، ذیفی دداسے اقراربا
دجوہ ہغہ تفسیر سوا طع الالہام اجازکنرے مدعی سست اذکواہ چت
جو پیدل دی،

د مسیلہ توکرے

ذیفی نہ علاوہ د مسیلہ ہغہ توکرے
چہ پہ ہغہ کنے دانسانی ہدایت بونئی تدر

ہر نشستہ نہ خوہنہ پھلہ دغہ دقرآن پشان معجزہ کنرے دہ اونہ بل چا کنرے دہ، بلکہ
ہغہ یولین ماہرزبان ہغہ دذکرکولو و ر ہم ا نہ کنرے موبز دناظرینو د
ضیافت طبع پہ خاطر ہغہ خہ لک نقل کووہ۔

وَالْمَبْدَاتِ رَزْمًا وَالْحَصِدَاتِ حَصْدًا ۖ خاد دسروی پہ ہغہ بنحو چہ تخونہ کوی
وَالذَّرِيَّتِ مَحَاوِرَ الطَّيْنَاتِ طَيْنًا ۖ اوپہ ہغہ بنحو چہ لوو نہ کوی اوپہ ہغہ
وَالغِيْنِ مَجْنًا وَالْحَابِرَاتِ حَبْرًا ۖ بنحو چہ غم صفا کوی اوپہ ہغہ بنحو چہ

الشَّرْدَاتِ تَرْدًا وَاللَّقِمَاتِ لُقْمًا ۖ چہ اوریہ دمچن کوی اوپہ ہغہ بنحو
إِهَالَةً وَسِمْنَا ۖ چہ اوہ اغزی اوپہ ہغہ بنحو چہ دودی

پنوی اوپہ ہغہ بنحو چہ بنوہوا کنے دودی ماتہوی او دواز دے او کچو پہ
نوری اغستونکو باندا دے / دلفظ خامیا نونہ علاوہ ہغہ پہ ہر خائے کنے
وآوہ استعمال کرے دے حالانکہ بعضے خایونہ دنا او دتم استعمال
دی بیادا چہ کوم کارونہ دسروویا د بنحو اودسروپہ کماہ ووهغہ مے ہم
صیرف بنحو نہ منسوب کرل دامضمون پھلہ دیر لغواو بے فائدے دے
چہ دیوانے درجے سری دبارہ شرم خبروہ دامرنگ دانوکرے
هُمُ الْفَيْلُ مَا الْفَيْلُ وَمَا أَذْرَبُكَ مَا الْفَيْلُ لَهُ ذَنْبٌ وَبَيْلٌ وَخَرْطُومٌ
طَوِيلٌ ۖ جاحظ دہغہ دل سے توکرے ہر نقل کوی دی
بَا ضِفْدًا عِ بِنْتِ ضِفْدٍ عَيْنٍ نَقِيٍّ مَا تُشَقِّينَ بِنْفِكَ فِي الْمَاءِ وَبِنْفِكَ
فِي الطَّيْنِ لَا الْمَاءُ تُكْبِّرُ بَيْنَ وَلَا الشَّارِبُ تَمْتَعِينَ
دادوارہ توکرے دآئی رہا نفی اود چھیندے پہ بارہ کنے دی

ابن الراوندی ز ندیق یہودی

ابن الراوندی یہودی النسل
المتوفى سنة ۳۲۰ هـ دہ بہ د

یہودو اونصارے ونہ غتے پیے اغتے اودقرآن اواسلام پہ نردیدکنے بہ
کتابونہ لیکل دہغہ دکتابونونومونہ دادی، التاج والفريد، والزمر دہ،
وقضيب الذئب، دکتابو لیکلونہ پس بہ مے دہیودواونصاری ونہ نورے
پیے غوبنے چہ نہ بہ مے وکولے نورہ دے دکتابونونردید بہ مے بیاکولو
ابوالعلاء المعری ددہ دکتاب تاج پہ بارہ کنے لیکل دی،

لَا يَصُحُّ تَاجٌ أَنْ يَكُونَ تَغْلًا رَدَّ تَاجٍ دودرہ حیثیت ہم نشستہ چہ ہارہ ترورہ
شہ دادہغہ ابوالعلاء المعری قول دے، چہ ذابن الراوندی پہ شان پھلہ
ہم صلحدو ابن الراوندی د بغداد پہ بول یومعتزلی ابوعلی جانی سرہ

ملاقات اُکرو اور تھے اُوئیل چہ حُما قرآن اُوڑے ، جُبائی اُوئیل
چہ حُہ ستا د شرمناک علوم نہ خبر کیم ، بیا هغه اُوئیل چہ اے ابن
الراوندی تہ پچپلہ منصف شہ چہ ستا پہ دے کلام کئے د قرآن پشان
فصاحت ، بلاغت ، خوب و لے او هیت در هبہ ، د اب ، تثنیہ

هغه اُوئیل چہ نشته

د صنبی تو کرے

متنبی د پیغمبری د دعویٰ کو لو بہ دخت اُوئیلی وو
اُو قسم بحالِق اللیل وَالرَّیْحِ الْهَابِئَةِ بِاللَّیْلِ
اِنَّ الْکَافِرَ لَطَوِیْلٌ اُوئیل و اِنَّ الْکُفْرَ لَمُکْفُوْفٌ الدَّیْلِ ، بیائے توبہ
کرا او مخلص مسلمان شو ، د دے تولو ما حُدُّ د مُصطَفیٰ صادق الرافعی
اعجاز القرآن نومی کتاب سن تر ص ۳۰ دے ، د دے خیزونو د نقل
کو لو یو مطلب د قرآن اعجاز صفا بنکارا کول دی ، دویم دا چہ صنبی و
غیرہ د مسیلمہ او ابن الراوندی وغیرہ نہ دیر زیات لور ادبی مقام لور
لیکن هغه هر کله چہ په دے میدان کئے قدم کینو دو نو د هغه
کلام دا یے بنکاریدا و چہ د هغه معتقدینو پچپلہ هغه پورے خندا کولہ
اود دہ ضمیر هم په دے دلرہ ملامت کولو :-

دویمہ خبرہ دا چہ د قرآن په جواب کن چہ چا خد اُوئیل مسلمانانو
بے له تعصب هغه نقل کول ، دریمہ خبرہ دا چہ د قرآن دامقابلہ
پہ بغداد کئے په هغه وخت شویدا چہ پچپلہ مقابلہ کوونکی درعیت
په حیثیت دیو مخ پر ترقی اسلامی حکومت کئے استوکن وواد آزادی
کئے دومرہ وه چہ حکومت تپوس هم اُنکرو چہ غالباً د هغه وجه
دا کیدے شی ، چہ اعجاز قرآن یو نمر دے په دے توکرو دے ته هج
نقصان نشی رسیده ،

د اعجاز القرآن پوه

مشاهدات او معنویات

د قرآنی اعجاز اگر چه بلاغی
حیثیت سره ذوقی خیز دے

لکه د ترخو او خوب و او بو پو پز ندال او د فصاحت و بلاغت ذوق لورونکو
د بارک د ایوب د یهی خیز دے لیکن مو بز تُو خُو خیزونه په گونه کو د چہ
د هغه په وجه به معمولی فهم لورونکو حضراتو ته هم د قرآن اعجاز واضح
شی ، خه مضامین خود مشاهداتو سره تعلق لری چہ هغه بنکاره
خیزونه دی لکه آسمان یا نور د یس خیزونه او خه معنویات یعنی د
لیدلو نه بهر خیزونه دی ، مثلاً ، اخلاق اعمال قلبیه دا حکامو
عقائد او د غیبیا توقوانین ، د عرب او د عجم د شاعرانو د فصاحت
بلاغت میدان مشاهدات وونه چہ معنویات ، د دومی کلام ټول
غورزگونه هر به مشاهداتو کینوی معنویاتو کین به هج د دک ندی لیکن قرآن
مشاهدات هم بیانوی او غیبیات او معنویات هم اوسر د دے په زور بیان کئے فرق ندری
د عربو او د عجمو شاعران درشتیا دروغو پابندانه وی خو
خپل بیان او فصاحت و بلاغت کئے به هغه خپل زور بنکاره کولو هم
دغه وجه ده چہ د عربی شاعرئی په باره کئے دامقوله مشهوره وه
چہ اَحْسَنُہُ اَکْثَرُہُ ، یعنی هغه شعر دیر بنه دے چہ په هغه
کئے دروغ دیر وی مگر د قرآن مضامین ټول د درشتیا و پابندانوی
چہ په هغه کئے د واقعاتو خلاف هج مضمون نشته په دے وجه
د قرآن دائره تنگه وه خو بیا هم د دے په فصاحت او بلاغت
کئے فرق را نغلو او که یو شاعر صرف د درشتیا و چا پابند کولو ته
هغه کلام به بے خوندا پلته شی ، او بلاغت به ئی هم ختم شی
دا یوا هغه قدران دے چہ درشتیا و پابندانوی سره د هغه خوندمزه
نوره هم زیاتیری او بلاغت کئے هه وخت چا نون کینوی :-

۲۷ انسان اودھے تو تونہ محمد ودی پہ دے وجہ بلیغ شاعر پہ
 یو خاص میدان کتے دخیل فصاحت زور بنودے شی لکہ دامرو القیس
 دشاعرئی زور دے بنخوا واسونو پہ تعریفونو کتے محمد ودے، دنا بخت
 دیبان جوش د ویرے دمضامینو سہ مخصوص دی، داعشی، د
 شرابوسہ، دغہ رنگ فیردوسی اونظائی د جنگ پہ مضامینو کتے لا
 جواب دی، شیخ سعدی پہ اخلاق کتے بمثالہ دے خوبہ قرآن کتے د
 ہر قسم مضامینو باوجود دھنے پہ فصاحت بلاغت کتے ہیج فرق نہ راخی
 رہے، دقرآنی بلاغت خصوصیت دادے چہ پہ لزو تلو کتے داسے اعلیٰ
 مضمون بیان کدی چہ دھنے بہ کتا بونہ جو ریدے شی، خوبیا ہمد
 قرآن پہ خوب والی کتے ہم فرق نہ راخی اونہ پہ مضمون بانڈے دلالت
 کولو کتے کزلیج اوکر کچنی راخی مثلاً، وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ
 رسورۃ الذریت، آیت علی

(۵) سل کالہ پس ہرہ ژ بہ بد لیزی، حکمہ دھر کتاب سئل کالہ پس ہغہ
 مزہ ڈوی، بلکہ دھنے دمضامینو نہ پہ مطلب اغستو کتے گوانی راولا ریزی
 دحضرت شاہ عبدالقادر رحمہ اللہ، ترجمہ قرآن بے مثالہ دہ لیکن دزملنے
 پہ تیریدو سرہ دھنے د بعضے اردو الفاظو استعمال پاتے شو نو ددے
 وجہ دھنے افادیت کمزورے شویا حضرت شیخ الہند رحمہ اللہ دغہ ترجمہ
 دنووالفاظو پہ قالب کتے دھنے دافادیت قائم ساتود ہارہ واچولہ، لیکن
 دقرآنی الفاظو پہ افادیت خوارلس سوہ کالہ پس ہم ہیج فرق را غلود
 دے نہ معلومیری چہ دقرآن دالفاظو انتخاب خالق کائنات دے
 دپاراکریدے چہ داہہ ترقیامتہ دیرے مو دے دپارہ برقرار دی،
 ددے غلوروا مردوملاحظہ کولونہ پس دے کتے ہیج شک نہ ہلتے کیری
 چہ دادول کلام دبلافت داسے حد نہ رسیدے دے چہ ہفتہ د انسان

رسائی ہجرے نہ شی کیدے ہم دغہ وجہ دہ چہ قرآن خہ وخت
 نازل شو نو خانہ کعبہ کتے ہغہ آویزان اودہ بمثالہ اومشہ ہورے قصیدے
 دشاعر انو خپلوانورا کوٹھے کرے یواٹھے دامرو القیس یو قصیدے
 ہر ہغے آویزان حکمہ پاتے شوہ چہ دھنے خور دھنے دراکو خولونہ
 انکار کرے وو، لیکن ہر کلمہ چہ ہغے دطوفان نوح علیہ السلام متنتز
 دقرآن دآیت واوریدو،
 وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَ : اے مزکے خپلے اہا حیرے کبرہ،
 يَسْمَأُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءِ : او اے آسانہ ادریزہ او اہہ کے شوہ
 سورۃ ہود آیت ۵۳
 نو دامرو القیس خور سمدستی دغہ قصیدے ہم ہراکو حکمہ کبرہ،
 (راجاز القرآن اللانی) :

جارج سیل لیکی چہ دیوانسان قلم ہم داسے معجزانہ کتاب نشی لیکی
 اودا دمروڑوندی کولونہ ہم لویہ معجزہ دہ: ارمیکسوئل کنگ لیکی
 کچرنے وحی خہ شے وی، نو بیشک قرآن یوالہا ہی کتاب دے (تاریخ
 اسلام عبد القیوم ندوی جلد ۷ ص ۳۳۳)

قانونی اعجاز دقرآن بلاغی اعجاز خوبیان شو اس ددے خبرے
 چہ قرآن داللہ تعالیٰ کلام دے دویم دلیل
 قانونی اعجاز دے، انسانی قانون کہ یوتن جو پکڑے ری کہ کتے ورتنا نو
 (پارلیمنٹ) اودوی دیر ماہران ہمدوی خوبیا ہمدغہ قانون پہ
 مختلف قومونو، وملکونو کتے دیرہ مودہ نشی چلیدے او خا مخاہبہ دے
 کتے داسے یوکزوری بنکارہ شی چہ پہ ہغے کتے دترمیم او تغیر ضرورت
 راولی، ہم دغہ وجہ وہ چہ کیو حکومت اوبا دشائھی پہ قوانینو کتے
 دھنے قانون سازے اسمبلی او پارلیمنٹونہ دیما ربد لئی راولی او

اوسم غہ د انسانى قانون د خامئى او کمزورى دليل دے ليکن د قرآن قانون چہ ہنہ د انسانى ژوند د بنو لو آرخو نو سترتون لرى او دهن بنکاره کوونکے ہم صرف د پيغمبر علیہ السلام ہنہ یو ذات دے چہ ليکل لوصل لے نہ وکرى او اقمى رنا خواندہن بللے شو، دهن ووطن بتون خلق نايکلى او نالو ستلى وو پکوم کينے چہ دورى بنکاره شوى وو پ دغه ووطن کينے نہ د تعليم زور شور وروا ونه دغه قانون نه خلق خبر و خوسره د دے د ايشيا، ميورپ او افريقه په درے وارو براعظمو نو کينے د زرق کالونه زياته موده په دے فيصله کيدے نہ، په دے کينے چا نقص بنکاره گرو او نه په کينے د تر مير او تبدیلی ضرورت پيش شو په موجوده زمانه کينے چہ تعليم عام دے او د بتولے تبرى خلق د يو تير په لوگه يو بل سره تيرى دى خو صرف مسلمانان نه بلکه د يورپ مخالفين هم د قرآن قانون بے مثالہ معقول او جامع بولى حالانکه په دے خوارلس سوہ کاله تير شوى دى،

۱۸) داکټر سمويل ليکلى، چہ د قرآن کريم مطالب دا سے همہ گيراو د هرے زملنه په مناسب دى چہ بتول آواز ونه لے خامخا قبلوى او محالو - شگلنو، بنارونو او بادشا هوکيفه کړنکيزى ۱۰

۱۹) مسټروف ليکلى، د رښد وهدايتا وسيع جمهوريت، انسانى او عدالت نوحى تنظيم، ماليات، د غنرباؤ د حمايت او د ترقى اعلا آيين په قرآن کينے موجود دے،

۲۰) د فرانس داکټر مويں ليکلى، د قدرت مهربانو چا کوم کتابونه انسان ته ورکرى دى قرآن دهن بزلونه بهتر دے د تاريخ اسلام عبد القیوم ندوى جلد ۱، ص ۳۱ تا ۳۲ نقل شوى صرف په درے حوالو مونږه اکتفا کوو، د دے نه تا سواندازه ا لگوئى چہ دا دول ۱۰

کتاب د انسانى فکرو پيداوار کيدے شى ۱۰ هجرے نه بلکه د دے کتاب ماخذ د الله تعالى هغه بے اندازه علمى سرچشمه ده چہ هغه ته د تولو قومونو او د تولو زمانو نه د ضرورى او علم وواو په دے کتاب کينے لے بتول را خائے کړه،
ايات اقبال مرحوم

<p>آن کتاب زنده قرآن حکيم حرف او رايب نه تبديل نه سخه نکوين اسرار حيات صد جهان تازه در آيات او نوع انسان را پیام آخريں</p>	<p>حکمت اولايزال است و قدیم معنى اش شرمندۀ تاويل نه بے ثبات از قوتش گير ثبات عصر با پيچيده در آفات او حایل اور حمت للعلين !!</p>
--	--

۲۱) د دينه علاوه سردامند بربکى، د قرآن قوانين د تا جدار نه تر کتر فرد پورے، بانده حاوى دى او دا دومره معقول دى چہ مثالئى نشته، د حواله بالا تاريخ عبد القیوم ندوى
۲۲) آرئلد ليکلى چہ قرآن هغه اصول پيش کړه چہ د سائنس هغه مخ په وړاندے ترقى هم دے ته، ماته نشى وړکولے،
د تاريخ عبد القیوم ندوى هم دغه حواله

تأثيرى اعجاز (۳)

دول تأثير نشته کوم چہ قرآن خور کړو، او بتوله تبرى پر وړهنا کړه
دا اثر اچولو اولنه ترون د انسان روح سره دے، حکم چہ دا بدل شى نو
انسانى تصورات، گفتار او کردار کينے پخپله تبدیلی راغى، د دے دره وارو
مرکز روح يا زره دے، لکه شنگه چہ حديث دا حقيقت بنکاره کړيدے چہ

پہ بدن کینے یو تو پتہ دے چہ ہنہ درستہ وی نو بقول بدن درست
 وی د بخاری شریف، اصلاح مرکز روح دے خوروج امر ربی او آسمانی
 خیز دے، زمینی نہ دے لہذا اکوم کتاب چہ آسمانی وی نو کلام ربی بہ
 وی پہ ہنہ بہ ذروح اصلاح کیزی کوم چہ امر ربی دے، قرآن حکیم
 کوم قوم او ملک (عرب) کینے چہ بنکارہ شو ہنہ دے نوے نری د خرابو
 مرکز وو، اعتقادی خرابی دومرہ وے چہ د خدا پرستی، پیکنے خہ
 تلبہ ہم نہ وے بلکہ ہر خائے بت پرستی وے انصاف ورک و بقول
 ظلم ظلم وو، ہرزور آور پہ کمزوری بوخت وو او بنیرد لوٹ مار نہ د
 ہغوی بلہ ذریعہ معاش نہ وے ددوی دظلمو نو نہ ددوی اولاد ہم
 خلاص نہ وو، تر دے چہ خیلے ژوندائی لونرہ بہ ئی پہ خاور و ور
 مندے او ویاہ بہ ئے پر ہکو لوٹنے بہ ئی دومرہ کولے چہ د ہغوی ہیخ
 مجلس بہ دشرا بوخبلو نہ خالی نہ وو، داتفاق بونی ہم پہ دوی
 کینے نہ وو، او د ہرے قبیلے او قوم خلیق بہ دہر بل سرہ پہ جنگ کینے بیت
 وواو دائے پہ تو لو کینے زیاتہ خوبنہ مشغلہ وے، د اصلاح توے دریے
 (تعلیم، تربیت، قانون) دوی کینے نہ وے، جمالت لاقانونیت او خود سری
 عامہ وے، داحالات انسانی ذرائع او وسائلوسرہ پہ زرکو نو کالہ کینے ہم
 نہ شو بنہ کیدے دچا پہ خوب خاطر کینے ہم نہ راتلہ چہ دصد و جری
 نیوونکی خرابی بہ چرتہ ختم شی، حکم چہ د اصلاح دذرا لبعو نوم و نشان
 ہم دغلته نہ وو، اس چہ داہر خہ شتہ تعلیم عام دے، د نشر و
 اشاعت توے دریے شتہ، قانون موجود، د اصلاح معاشرہ انجمنو
 قائم، اصلاحی فلیونہ ہم شتہ خوبیا ہم پہ خرابو او شر و فساد کینے
 اضافہ کیزی او دجرمو تو نوی نوی صورتونہ راجی، اس ددے
 منظر او د قرآنی اصلاح د منظر نسبت آکرہ۔۔

چہ ہنہ پہ دودہ دودہ نیم کالہ کینے دا مشکل ترین کار پہ دیر آسانی حل
 کرو او ہنہ اصلاحی انقلاب ئے پہ عربو کینے را و ستوکوم چہ توے نری
 نہ معلوم دے، د تاریخ پہ صفحہ کینے بنکارہ دے او دوست دشمن د
 دے اقرار کوی، پہ عربو کینے بت پرستی، د بیخہ ختم شوہ او کور پہ
 کور د خدا پرستی او توحید دا سے شور بیت ا شوچہ دغہ بت پرست
 بت شکن شول، سرے صرف وحداء لا شریکاتہ تبت شو، پہ ژبوے
 ہروخت دا لله توحید جاری شو، پہ زرو نو کینے دا لله خوف خائے شو
 دغیر الله خوف ئے ذرہ نہ او تو۔ دغہ قوم چہ د خپلو سکہ رو نو و دشمنان
 وو د اسلامی او قرآنی پیروں پہ دجہ ئے بلال حبشی، صہیب رومی، او
 سلمان فارسی غوندے پردی خلق د خپلو سکہ رو نو نہ ہم زیات
 آکرل، خانہ جنگی ختمہ شوہ، او بقول عرب قوم دینے اور و دلئی
 پہ مزی کینے پیلی قولادی دیوال جو رہ شول، جوار کی او سود خورل شول
 خیل۔ غلا۔ داکہ۔ قتل، او ظلم نہ بولے، د عربو نہ ورک شول، بلکہ دوی
 قدم چہ کوم خائے نہ، ارسید و دغہ خائے نہ دا توے خرابی ختہ
 شوے، دیورپ یواہل قلم لیکي چہ د قرآن نازل کیدو نہ پس عرب
 دانسانانو پہ شکل کینے فر بنیتے جو بہ شوے، دا یونانی حقیقت دے
 چہ دا سے اصلاحی کارنامہ چہ سرتر یا یہ معجزہ دے صرف د قرآن
 پہ وجہ ا شوہ چہ دتو لو انسانی کتاب نو رہ پہ جمع او د نری دتو لو۔
 حکومتونو د طاقت رہ جمع نہ بھر وہ نو دا دے خبرے دلیل نہ دے
 چہ قرآن کلام الہی دے او د خداوندی تاثیر پہ وجہ دا ہتہ اصلاحی
 کارنامہ ئے آکرہ؟ وے نہ دا خود دے خبرے تاثیر دلیل دے، چہ
 قرآن کلام الہی دے، داکوم چہ ما لیکل د موجودہ دور اسلام دشمنان
 عیسایانو ہم د ہنہ اقرار کینے دے د ہنہ تفصیل بیا بولونہ ودا ندے

دا وضاحت کول غرارم چہ ما دودہ دودہ نیمہ کالہ ولے اُلیکن حالانکہ
قرآن خود بیرویشٹ کالہ نازلیدو، دھنے وجہ دا دلچہ دکھنے
دیارگس کالہ خوگفارو پہ خپل ظالمانہ طاقت دقرآن آواز بند کپیو
اوددے دتبلیغ تیلے لارے لے ہم بندے کرے وے دہجرت بجہ
پس اتہ کالہ کفارو دغہ کار دجنگ پہ زور دفتح مکے پورے جاری اُسانلو
دایویشٹ کالہ خوقرآن نازلیدو لیکن کفارو دسے تبلیغ اوآواز پہ
مذکور طریقو بند اُسانلو اوباقی پائے زمانہ ریعنی پہ دیرویشٹو
کالو کینے، صرف دودہ دودہ نیمو کالو کینے دا کار اُشو، ددے وضاحت نہ
پس بیا خپل مقصد تہ را کپو جو۔

دیورپ پہ نظر کینے دقرآن تاثیر

ڈاکٹر مارین لیکی، چہ قرآن
پہ دنیا ہنہ اثر اُخو رتھو لو
چہ دھنے نہ بہتر مسکن نہ وو، دفرانس یسبان لیکی چہ قرآن دا سے ڈونڈا
اوپر زور ایمانی جوش پیدا کوی چہ بیا پکس دسک گنجائش نہ پیدا کیدی
سرولیم میورلیکی۔ چہ قرآن دکالنا تو د فطرت پہ دلائل سرہ خدا کے
پاک دتولونہ اعلیٰ ہستی ثابتہ کرکے او انسان لے دھنہ پہ اطاعت
را نیست کپو۔

مستر جی۔ ٹی لیکی چہ قرآن پہ بیشمیرہ انساناوا اثر اوجولو و دسانس
دنیا دقرآن ضرورت نورہم واضح کپو۔

مستر عمانوئل ڈی انش لیکی، چہ دقرآن رنرا پہ یورپ کینے ہنہ وخت
دابشکارہ شوہ چہ تیرہ خورہ اوآپہ دے دیونان سرعلم او عقل تہ
ژوندا حاصل شوہ

مستر ایچ۔ ایس لینور لیکی چہ دقرآن دتعلیم نہ دحکمت اوفلسفہ
ظہور اُشو او دا سے ترقی لے اُکے، چہ د خپل وخت دتولونو

لوئے یورپی حکومت نہ زیات اُچت شو
انجذابی تاثیر

دقرآن کوم اصلاحی تاثیر چہ موبن بیان
کپو ہنہ ہم دا سے یومعجزہ دہ چہ بوانسان
کتاب نہ ظاہریدے نشی، لیکن داصلاحی اجماز نہ علاوہ دقرآن انجذابی
تائیر ہم یومعجزہ اوددے خبرے پختے دے چہ قرآن کلام الہی دے،
د، حکمہ چہ قرآن دیر غب کتاب دے دھنے یادول دیرگران دے،
دویم داچہ دغیر عرب مسلمانانو دپارہ دکہ ڈبہ پردئی دہ چہ دھنے
پہ یادولو کینے دویم بنداش دے خپلہ ڈبہ کس کتاب یادول آسان اوپردی
ڈبہ کینے یادول دیرگران دی،

دس، دسیدہ خبرہ دادہ چہ پہ دے کینے یورنگ آیا تونہ دیردی چہ پہ
دھنے سپری پزل کیری، او غلطیری، داہم دھنے پہ یادولو کینے یوبنداش دے
دس، غلوسرہ داچہ دقرآن حافظ دپارہ دقوم یاد حکومت نہ خہ تقضواہ
نہ دہ ترے شوے نہ لے پہ دوی کینے خہ خاص عزت شتہ دے،

دس، پنچہ داچہ دقرآن یادولو دپارہ دیر وخت پہ کار دے اویا دیا د
سانلو دپارہ لے بول عبرت مرگہ ددورا و تکرار ضرورت دے،
دوسرہ خواری کچرے ددنیاوی دگری حاصولو دپارہ کرے نو دیر

مال او عزت بہ ئی گتہرا، دا بول دحفظ قرآن پہ لادگت غب
خندان دی، لیکن سرہ دے پہ مسلمان قوم کین لکھو نہ حافظان د

قرآن موجود دی اوددے دحفظ رواج پہ دے بے تپوسہ حال کینے ہم مخ پہ
ترقی دے چہ دا ددے دلیل دے چہ دقرآن پہ ذات کینے معجزانہ او انجذابان
دا سے کشش موجود دے چہ ددے بنداشو تھو سرہ ہم مسلمانان خپل
خان تہ را کبزی او ہیخ یوبندیز پہ دے اثر نہ غریجوی داکشش او انجذابان
تائیر دقرآن یومستقلہ معجزہ دہ اوددے دلیل دے چہ قرآن کلام

الہی دے حکم چہ بل یو کتاب دومرہ حفظ کوونکی پہ مخ دز مکے نشستہ
نہ دا سے کشش پہ بل کتاب کینے شستہ تردے حدہ چہ دتوریت او انجیل
یو حافظ ہم نشستہ :-

دقرآن اعجازی تاثیر پہ شخصیت در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
دا صلاحی او انجذابی تاثیر نہ علاوہ دا شخصیتی تاثیر ہم دقرآن یومستقبلہ
مُعجزہ دہ، دقرآن پہ بارہ کینے صحیح او غلط دوارہ رائے دی، یوصحیح
رائے دہ چہ دا کلام الہی دے اوبلہ غلطہ رائے دہ چہ دا کلام الہی نہ دے
دصحیح رائے ثابتو او دغلط رائے دیکارہ کولو دپارہ مؤثر قرآن د شخصیتی
تاثیرا عجازی دے کور :-

د شخصیتی تاثیر اعجازی دے صورتونہ دی :-

① نزولی اثر ② قلبی اثر ③ قالبی اثر

① شخصیتی نزولی اثر :-

مخالفین وائی، چہ قرآن دا اللہ تعالیٰ کلام حکم نہ دے چہ دا رسول اللہ
محمد صلی اللہ علیہ وسلم کلام دے، کہ دا غلطہ رائے اُمتلے شی نو بیباچنل ہنہ
کلام چہ پہ ہنہ کینے پہ خدا کے تعالیٰ دروغ و پیلے شوی وی حکم بہ زور
اثر پہ دغہ انسان اُغر حوی لکہ خنکہ چہ د عربو دہنہ مشہور اوتو
قصید و خاص اثر پہ ہنہ شاعرانہ نہ پر یوتو کو موچہ دا پھیلہ جو رہے
کرہے وے کہ دا سے وے نو تاریخ کینے بہ گے خہ قدرے ذکر شوے وے
لیکن دقرآن وحی :-

پہ یخنئی کینے خولہ

بہ چہ پہ حضور علیہ السلام شخہ وخت پہ
یو عامہ جمع کین کیدہ نو د بیخ موسم

باوجود ہغوی د بیخ مبارک نہ بہ د خولو غنہ غت خا خکی پہ دیر زور
خشیدل د حضرت صدیقہ رحم نہ پہ اول د بخاری کین منقول دی :-

لَقَدْ رَأَيْتَنَّهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي
الْيَوْمِ الشَّدِيدِ بِرَدِّ الْبُرْدِ فَيَقُصُّمُ عَنْهُ
وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَفُضُّ عَرَقًا
ما حضور علیہ السلام اُلید وچہ پہ
سخنہ یخنئی کینے بہ برومی نازلیدہ او
ختمہ بہ شولہ نو د ہغوی د تند و مبارک
نہ بہ دا سے خولہ را خنیدہ لکہ خنکہ چہ و ہلی رک نہ وینہ دارے وھی
پہ یخنئی کینے دا سے سخنہ خولہ دا تلل غیرا اختیار دی دہ چل وول پہ دہ کینے
نشی کیدے اُس دا بناکارہ خبرہ چہ دا سے تاثیر پہ انسانی کلام کینے نشی
کیدے معلومہ شولہ چہ دا د حضور علیہ السلام خیل کلام نہ ووبلکہ
الہی دے :-

دروند والے او پینے

کلام د الفاظونہ جو روی پہ ہنہ کینے دروند
والے او پینے لہ گہ ا حکم چہ دا خوبہ اجسامو

کینے خاص وی او قرآن خوالفاظوی جسم خرنہ وی بیباہر پہ حضور علیہ
السلام بہ چہ قرآن نازلید و نو د ہغوی پہ شخصیت کینے بہ د معجزے پہ
دول دروند والے او پینے پیدا کیدہ او لگ ہم بلکہ دیر زیات :-

بخاری شریف کینے زید بن ثابت رحمہ نقل کوی :-
كَادَتْ فَخْدِيُّ أَنْ تَرُضَّ، ترجمہ: قدریہ وہ چہ خما د پتون ہلوکے د پیتی
د زورہ چورہ چورہ شوے وے :-

د سورہ مزمل پہ تفسیر کینے مستدرک حاکم د صدیقہ رحم نہ نقل کوی،
چہ حضور علیہ السلام پہ سفر کینے پہ اُربنہ سور روان و، چہ وحی قرآنی
نازلہ شولہ، ہنہ اُربنہ دوحی قرآنی د پیتی د زورہ کینا ستہ، د اشکارہ
خبرہ دہ چہ پہ زید بن ثابت رض او پہ اُربنہ دا دول اثر نہ دوحی راتلونہ
وراندے او نہ وُر ستو چرے شوے و، دا صرف د قرآنی نزول اثر و
چہ دا پہ قرآن کینے ہم نو کور دے :-

إِنَّا سَمِعْنَاكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ○ اے پیغمبر علیہ السلام موہنہ تاباند

یو دروند قول دروا چوؤ :-

ہر کلمہ چہ دا خیر قرآن او حدیث کینے را غلو عام و مخلوق اکتلو کچرے دا
تاثیر دا قضا تو نہ خلاف وے نو د قرآن مخالفین کو کفار و بہ خاندان اعتراض
او انکار دوا رہ کرے وے، ہر کلمہ چہ ہغوی دا سے نہ کرے، نو دا دلیل شو
و دے خبرے چہ دا تاثیر واقعی پہ نواتر سے ثابت دے، دا تا تیر صرف
قرآن سرہ سترے نہ دے بلکہ دھنے قرآن سرہ چہ د جبرائیل علیہ
السلام پہ واسطہ نازل دے نو دا سے شوے، لکہ چہ د وخت دنا زلیدا و د جبرائیل
علیہ السلام د فعل او عمل ہم پہ دے کینے داخل وی دا د قرآن د تاثیر
محرر، دہ چہ بل السانی کلام کینے نشتہ:

۲- د قرآن شخصیتی قلبی تاثیر

د صاحب قرآن حضور علیہ السلام پہ ذرہ مبارک باندا دے د قرآن دا
انرو چہ د حضور علیہ السلام پہ فرمائش حضرت عبد اللہ بن مسعود
دوی پہ ورا ندا دے قرآن شریف تلاوت کھرو، نو خلقوا کتل چہ د
ہغوی دستر کو مبارکونہ بے اختیار اے وینکے جاری وے۔ وَعَيْنَاهُ تَذَرِفَانِ
⑤ مطرب بن عبد اللہ بن شخیر رض نہ نقل دے، ہنہ وائی چہ د شیے
پہ تہجد و کینے حضور علیہ السلام یوا تے دھنوک ہم نہ وو، قرآن
لو سنلو خہ پہ لارہ تیریدم نو د حضور علیہ السلام د ڈرا پہ وجہ د
ہغوی سینے مبارکے دا سے جوش و ہلو لکہ پہ دیمکی کینے ویشیدے پہ
چہ جوش وھی، فَلَجَوْهُ اَزِيْرًا كَا زِيْرِ الْمَرْجِلِ، بنہ! چرے د چل دل د
خبرو بہ چلوئی سری پچیلہ د شیے پہ تیرے کینے پہ یوا تے، دا سے اثر
کیدے سی، دا تا تاثیر خود کلام الہی کیدے شی۔

۳- تاثیر قلبی

پہ وینا کینے دوسرہ تکلیف نہ وی خومرہ چہ بہ عمل کو لو کینے وی د

چل دل خبرے یوا تے د خلقو بنو د لو د پارہ وی چلوئی سرے پچیلہ
دل ترنلہ دہر د ویکے عمل پر نشی کو لے ترخو چہ ہنہ کلام الہی ا نہ کنری
او دھنے مضامین حتی ا نہ کنری لیکن د حضور علیہ السلام پہ قالب اوبدا
مبارک باندا دے د قرآنی احکام موخہ اثر بہ کیدے و چکوم وخت چہ دا
آیت نازل شو :-

فَاِذَا كَرَعْتَ فَانصَبْ وَرَالِ رَبِّكَ اے پیغمبر علیہ السلام تہ چہ خہ
فَاَرْعَبْ: سورہ الانشراح ایت ۱۷ وخت د ضروری کار نہ فارغ شے نو
خپل خان د اللہ تعالیٰ پہ عبادت کینے سترے کرے، او اللہ طرف تہ پڑتیتا شہ
د دے نہ پس حضرت صدیقہ رض فرمائی چہ ہغوی بہ بولہ شپہ عبادت
کو لو تر دے حد اے چہ (تَوَكَّرْتُ قَدَّ مَا هُ) د ہغوی قدامونہ مبارک بہ ا پرسید

② بخاری شریف کینے دی چہ د صدیقہ رض نہ د حضور علیہ السلام دا خلقو
پہ بارہ کینے تپوس ا نشو نو ہغوی ا نر مایک چہ پورہ قرآن د ہغوی اخلاق
وو لکہ ختنگہ چہ شوک خپل عادتونہ او اخلاق نشی پریبیو دے د غم
شان د حضور علیہ السلام اخلاق او عادات قرآنی احکام جو رہ شوی و وچ
خہ پہ قرآن کینے وو ہم ہنہ د ہغوی پہ عمل کینے موجود وو، بنہ! چرے
پہ یوا انسان د خپل چل دل د کتاب پہ دے مہول نالی، جسمانی او عملی
تاثیر کیدے شی؟ کچرے نشی کیدے نو دا دلیل د دے خبرے دے
چہ قرآن کلام الہی دے او پچیلہ حضور علیہ السلام پہ دے د کلام الہی پہ
حیثیت دہو لو نہ زیات عمل کوونکے وو :-

د قرآن سیاسی اعجاز

قرآن عربو کینے نازل شو او دوی د ہولو قومونہ کمزوری بے علیہ او بے
ہنرہ وو، د سیاسی غلبے حاصلو لوھیخ ذرائع دوی سرہ نہ وو، خکک چہ
سیا بی غلبے او اقتدار حاصلو لو د پارہ اول دا فزا روزیا تولے ضروری وی

اودوی گنر نہ وو۔ عرب بہ پہ ہنہ وخت کینے صرف سعودی عرب
 اوین تہ ویلے شو، عراق، شام، فلسطین، اردن، لبنان، بیروت
 مصر او شمالی افریقہ دا عرب ملکو نہ نہ وو، خود اسلامی فتوحاتو
 نہ پس عرب ملکو نہ جو رہ شو، (۲) دویم خیز تعلیم دے او عرب دایا نو،
 یعنی دنالو ستو ملک وو، دریم خیز اتفاق او یووالے وو، لیکن دے عربو ہرہ
 قبیلہ دے پلے دشمنہ وکے تر دے چہ دے مدینے منورے دانصارو دودہ مشہور
 قبیلہ اوس او خزرج پھلو دیوبلے دشمنان وو، (۳) خلورم خیز کار یگری
 دے او بہ عربو کینے نہ کارخانہ وکے او نہ کار یگری دتورے او دے معمولی
 پوشاک دیارہ ہم ہنوی دھندوستان او دشام دے عیسائو محتاج وو،
 (۴) پنجم خیز زراعت او غذائی کفالت دے، او دے قبور پو نہ بغیر ہنوی
 دنور و قومونو محتاج وو، حکمہ چہ دے ہنوی وطن دے کووندے جو کہ نہ دو
 چا پنچہ قرآن ہنہ تہ پھلہ "وَ اِدْعِیْ ذِیْ ذُرُوعٍ" اویلی۔

(۱) شپدم خیز معدنی دولت دے او پہ دغہ وخت پہ عربو کینے یومعدنی
 دولت تہ وو اوس چہ موبنزخہ کوڑو ہنہ دے سنی ذملے پیل او ار دے
 (۲) او مہ جسمانی قوت دے، او دا ہم پہ دوی کینے حکمہ نہ دو چہ دغہ
 ملک چہ پرگرم دے ضروری غذا اور تہ حاصل نہ وکے، دا او بوہم بکوت
 وو دیختی او گرمی نہ خان ساتلو دے پارہ دوی سرہ کوڑو نہ ووریا تو
 خلقو بہ پہ تنبوا نو کینے گزارہ کولہ او دے علاج خہ انتظام ہم وور سرہ
 وو، (۳) آتم خیز روحانی او اخلاقی قوت دے چہ دے توحید اعلیٰ او پاکیزہ
 تصور نہ پیدا کیری، لیکن دے عربو خلقو بہ دے کانہ ویا دے کانہ و نہ جو
 بتا نو عبادت کولو

پہ دے حالاً نو کینے قرآن پہ عربو کینے سبکارا او عربو پتو لو پہ جمع
 دے رہا دے کوڑو کولو بنہ زور اگلو دودہ دودہ نیم کالونہ زیات وخت

قرآن دے آزادا شاعت (خوزولو) دیارہ وخت نہ وو مؤندلے شوے،
 لیکن دے لہزہ مود کا کینے قرآن عربو لہزہ دے کوڑو خائے نہ تزکوم خائے
 ارسول دے اندازہ دے قرآن نہ ویرا ندے او دے قرآن نہ وور ستودے پو
 دے نسبت کولو نہ معلومیدے شی عرب نبیل القرآن ہنہ ووجہ دے کوڑو
 موبز ذکر او عرب بعد القرآن دا سے یو قوم جو رہ شو چہ پہ تنظیم
 اتحاد، اخلاق، بلند خیالی، اولوالعزمی، ایثار، قربانی، خدا پرستی،
 شجاعت، سخاوت، عفت، پاکدامنی، رحم او شفقت، عقل و تدبیر،
 جہان بینی، جہانگیری، دیانت، امانت، صدق اور استی، دوعہ دے پورے
 کولو او پہ عدل و انصاف کینے دے دوی یو قوم ہم سیال نہ وو، بلکہ دے بشریت
 بتول تاریخ دے وی دمثال پیش کولو نہ تش تو دے ہر دغہ وچہ دے چہ
 دتیر شو و اتہ کمزور و سرہ ہم ہنوی دے مشرق او مغرب دودہ لو یو
 متمد نو او بے اندازے سامان نہ دے پک با دشا ہور قیصر دے کسے
 پہ یو وخت تکرہ او ہلہ او پہ دیر لہزہ وخت کینے ہنوی تار پہ تار کوڑو
 دے ہنوی دے وے والو خولے او دے ہنوی لوٹے او تخت و تاج لے کسے کسے
 کہل۔

اوس سوال دا دے چہ داسیا سی غلبہ عربو تہ پہ کومہ وچہ حاصلہ
 شوے، چہ دے و دے ہنہ طوفانی چہ پہ مشرق کینے کاشغرا و دیوار چین
 سہارا اتمیدے او پہ مغرب کینے مراکش او فرانس پورے
 دے جواب دا دے چہ سیاسی اقتدار او غلبہ حاصلو دے پارہ دودہ
 قسمہ اسباب کیندے شی، (۱) یومادی رہ او دریم روحانی او فیزی
 اوس ذکر شو چہ ماڈی ہیچ اسباب عربو سرہ نہ وو، بلکہ دے عربو
 دشمنانو او حریفانو سرہ وو، کچرے پہ ماڈی اسبابو دے غلبہ فیصلہ
 کولو دے نو عرب بہ دے دے کہ نہ قطعاً اردک وو او نتیجہ بہ اے وے،

(پہ عکس) وہ، تو معلومہ شوقہ چہ دا ہر خہ پہ ہفہ غیبی اور وحا
 طاقت چہ کوم عربوتہ دقرآن او صاحب قرآن علیہ الصلوٰۃ والسلام
 دبرکتہ نصیب شوے وو اس بشکارہ خبرہ دہ چہ دا سے معجزانہ طاقت
 د کتاب الہی د طاقت نہ بغیر ممکن نہ دے ہم دے نہ معلومہ شوقہ چہ
 قرآن کلام الہی دے او پہ کوم یا ک ذات چہ دا نازل شو ہفہ دیولونہ
 زیات کامل او خاتم النبیین ذات وو د مسلمانانو او سنی زوال باعث
 ہم دا دے چہ دوی د اسلام او د قرآن پہ ہدایا تو عمل پرینے دے ورینہ
 د دے دوارو اس ہفہ طاقت دچہ کوم وو۔ د قرآن دا نسخہ د ذرو کالونہ
 ہمزیاں وخت از مینیت شوے او تجربہ شویدا، او نَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ
 مَا هُوَ شَفَاءٌ۔ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَ شَفَاءٌ۔ لیکن پہ کاغذ
 لیکلے شوے او پہ خوے ویلے شوے بہترینہ نسخہ تر ہفہ اثر نشی کوے
 ترخوچہ پہ ہفہ عمل انشی دیورپ مستشرقین داراز بنہ پیڑنی چہ کہ
 چرے مسلمانانو اسلام او قرآن نہ رجوع اکرے نونوی کہورے۔
 مسلمانان پہ یوحائے شی پہ یومرکز کینے بہ راشی د ہغری خوارہ واره
 طاقتونہ او د ترقی ذرائع بہ یومرے شی او د دنیا ر و ہیم منبر طاقت
 بہ جوہر شی او چھو بز دلاس نہ بہ دغہ بنکار ا حئی، نو خکہ خہ مودے
 را سے ہغوی مسلمانانو لورہ د قرآن او اسلام نہ د بیرتہ کولو کوششونہ
 شروع کری دی، او دا واتی چہ د مسلمانانو ذوال د قرآن او د اسلام پہ
 وجہ دے او دا ہم واتی کچرے مسلمانانو د مغرب ہفہ گنداہ او خدائے
 ویزارہ تہذیب اختیار کرو نو دوی بہ ترقی ا کری او ہمدنا وجہ دہ چہ
 پہ اسلامی منکر نو کینے زور او نوسہ جنگ جاری دے اوور ترورے پہ مسلمانانو
 کینے انتشار او مرکز نہ تہتید وکی جذبات پائتم مومی۔ مو بز پہ خپلو
 لے سورہ بنی اسرائیل آیہ ۸۴ لے سورہ تم السجدة آیہ ۲۵

دوو کتابونو ترقی او اسلام اشتراکیت او اسلام کینے دامسلہ پورہ حل
 کرے دہ چہ د ہفے رُوح دوا خیزہ دی ہفہ دا چہ دیورپ کار یگری،
 ہزارو علم یو خیزدے او د ہفہ طرز ژوند، معاشرت او تہذیب بل
 سینے دے، اول شے دا سلام دے چہ یورپ پر قبضہ کریدا، یعنی یورہ
 ہغوی صنعتکاری چہ ہفہ واخلائ او د ہغوی کنہکاری دہ چہ
 پریندی پہ دے د زور تعلیم یافتہ ہغوی اعتراض نشنہ خکہ چہ ہفہ
 اسلام سر ہ پچلہ فتی دے دفت کولو ضرورت کے نشنہ دلائل خما پہ
 نور و کتابونو کین شتہ او دیور پی تہذیب کنہکاریانے پریندی چہ ہفہ
 د اسلام او ترقی دوارونہ خلاف او پچلہ یورپ د ہفہ پہ وجہ د تنزل
 بنکار دے او د خنکدن پہ حالت کینے دے، دا سے خمو بز خانہ جنگی
 ختمیدے شی، دنوی او زور تعلیم دوارہ وزرے د ترقی د پرواز د پارہ ضروری
 دی دوارہ د لے یوحائے کری جگہوی لے مہ۔

۴- غذائی اعجاز

النسان د جسم او روح نہ جوہر دے دا دوارہ پہ دے بدلید وکی او
 خرابید وکی جہان کینے آباد دی، خکہ پہ دوی کینے ہم بدلی او خرابے
 را حئی، نو ترخوچہ دے دوارو د پارہ د غذا انتظام نہ وی نو د دوی باقی
 پاتے کیدل نا ممکن دی پہ دے وجہ قدرت د جسم او بدن د بقا د پارہ
 د غذا انتظام کرے دے، چہ دے د ختمید و نہ بچ شی او د دے د پیدا کولو
 نہ چہ کوے فائدہ اخستل مطلب وو ہفہ ہم پورہ شی او دے کینے
 خہ نقصان را نشی او د روح د غذا د پارہ لے ہم پہ دے غرض انتظام
 کرے دے چہ دے ہم ژوندے پاتے شی او د دہ د پیدا ائش مقصد پورہ
 شی، قدرت دانسانی بدن د غذا دا سے لوے انتظام کرے دے چہ د
 زکے نہ واخلہ تر آسمانہ او تر زمرا و سپر زمینی پورے ددہ د غذا پہ

پہ تیار کی گئی تھی مثلاً بدن غذا رکھو گی (دپارہ ذمکہ غنم را
 اُتو کوی اوبہ اوہو ہفہ شہہ اونازہ ساقی دستورو پہ کشش ہفہ دانہ
 نیسی اوغٹیری، نمر د سمندار نہ ہراس اوجت کپی پورتہ ورچ شی
 اود ہفہ نہ ہاران پہ شکل کینے د ا بوانتظام ا کپی او پینچے گرمی ہفہ د غنم
 دانے پغوی، بادونہ بوس او غنم جڈا کولو کینے مدد کوی شپہ ورچ یوبل
 پسے لکیدی دی نو دے کینے اعتدال پیدا کوی مطلب دا چہ بولہ کارخانہ
 د جہان پہ غنم جو رہہ لو کینے لگیا دہ چہ انسانی بدن لہ د خوراک تیار کپی
 حالانکہ د روح نہ بدن قیمت او قدر دیر لگ اولاندے دے چڑغہ
 لاندے او کمزوری جڑ دپارہ دومرہ لوئے او وسیع انتظام د قدرت د طرفہ
 موجود دے نو دا خو ہیچرے نشی کیدے چہ د روح د غذا دپارہ د شہ
 انتظام نہ وی دا خونہ عمل معنی او نہ لے حکمت خو بیلٹون صرف دومرہ
 دے چہ بدن ذمکہ شہ دے دے غذا سامان ہم ذمکہ نہ اُتو
 اوروح آسہانی او امر ربی دے لہ دے وجہ دے غذا اہم د غہ خائے نہ
 پکار دہ :-

د روح آسمانی غذا

د روح د ژوند دپارہ قدرت یو روحانی
 غذا بتجویز کرے دہ خو ہفہ دلے دہ
 چہ خوک د ہفہ کیفیت او مقدار نشی بنو دے لے حکم چہ د روح پہ دے
 کینے اللہ تعالیٰ سرہ مشابہت او مناسبت دے نو دے دپارہ بہ غذا ہم
 دا سے پکار وی چہ دا اللہ ذات سرہ تہذون لری، بلکہ د ہفہ صفت وی
 دا اللہ د غہ صفت صرف ہم د ہفہ کلام کیدہ پشی چہ روح انسانی تہ منتقل
 شی اودے ژوندے اُ سائے شی نو د کلام الہی او وحی ربانی تہ بغیر انسانی
 روح ژوند نا ممکن دے، لکہ خنگہ چہ د جسمانی غذا تہ بغیر د جسم
 ژوند نا ممکن دے :-

د روحانی ژوند معیار

د روح اصلی ژوند او مرگ ہم ہفہ
 معیار لری کو مرچہ یو انسانی اندام لری

دا فیصلہ بہ د غذا پہ مقرر معیار موقوف وی چہ واقعی کلام الہی یا قرآن

د غذائیت معیار

د غذائیت معیار دوہ خیزونہ دی (۱) طبعی
 میلان (۲) ترقی او نشوونما، (۳) مثلاً دودگی

او غوبنہ جسمانی غذا دہ او ا سپنہ اولرکے جسمانی غذا نشی کیدے د دوار
 پہ مینج کینے ہنکارہ بیلٹون دا سے دے چہ دودگی او غوبنہ خورل د
 انسان طبیعت غواری اوداے طبیعت نہ غواری چہ د ا سپنے اولرگی یو
 جو رہہ کپی او سے خوری :-

(۴) دویم معیار دا سے چہ دودگی او غوبنے خوراک سرہ ہن غٹیری
 او ترقی کوی مگر ا سپنے اولرگی خوراک سرہ دا سے نہ بلکہ نقصان
 کیری، د غہ رنگ قرآن ہم طبیعت غواری، حکمہ خو پہ، لکھونو حافظ
 دیر غر لگیا وی قرآن یاد کپی او بیا د ہفہ د سا تلود د پارہ تہ مرگہ بول غر
 ہ ہفہ دورونہ او تکرارونہ کوی۔ د دے قرآن د علم او عمل سرہ پہ لوج
 دا سے اصلی رحیقی، ژوند پیدا کیری چہ بیا یوموتے خلق پہ زرگونو نور
 خلقو تہ کیدے شی لکہ موبزہ سیاسی اعجاز، کینے چہ بیان کرے کچرے
 روح تہ قرانی غذا اور تکرے شی نور روحانی ژوند دا سے ختمیری، لکہ چہ
 خنگہ بدانی ژوند د بدانی غذا نہ ہوندا لو پہ وجہ ختمیری :-

د روح مرگ او ژوند

دھر خیز ژوند د ہفہ د پیدا کولو د
 مقصد نہ معلومی :-

دا د ستر پہ پیدا کولو مقصد لیدل، اود غوبنہ پیدا کولو مقصد اور بیدار
 ستر کہ چہ لیدل نشی کولے او غوبنہ چہ اورید لے نشی نو دا د دوی مرگ

دے دغہ شان درُوح پیدا کول دے معرفتِ الہی دپارہ دی خوپردے
چہ دامقصد حاصلیری نوزوح ژوندے گوندی مردے۔

(۷) دالله پہ معرفت اودالله پہ تعلق سرہ روح کینے بولوئے دا سے
طاقت راشی، چہ دھے مقابلہ ددے قوت نہ خالی روحونہ نشی
کولے اُس ددے طاقت نوم روحانی ژوند اوددے نیشتوالے روحانی مرک
دے، داسے ژوند قرآن حکیم پہ دے الفاظویا نوی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ إِذْ عَاظَكُمْ بِمَا يُحْيِيكُمْ ط: أَمْئِي هَغْوِي تاسوداسے خیزتہ
سورۃ الانقال - آیہ ۲۳ : دابلی کومچہ تاسوتہ ژوند درکوی،

دے نہ معلومہ نشوہ چہ روحانی ژوند جسمانی ژوند نہ اعلیٰ اوزیات
اوجت دے ددے روحانی ژوند پہ برکت اوطاقت سرہ صحابہ کرامو
دخپل نہ خوچند لایات لبسکروتہ ماتے ورکریہ سرہ ددے چہ
هغوی سرہ بہ ہیج سامان نہ ووا و تحیرانی دل سے کارنایے بہ فی اکریہ
چہ صرف جسمانی ژوند خاوند انوبہ نشوے کولے دا ژوند هغوی تہ
دقرآن اواسلام نہ حاصل دوا دابن جریر طبری پہ تفسیر کینے۔

وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ لِرَسُولِهِ س: ۱۰۳۔

دحضرت ابوقتا دہ وضاحت داسے بیان شوے (کدائے ترجمہ) چہ د
عربو خلق دیرذلیل خوار اودیتولونہ زیات کمراہ و و هغوی سرہ نہ
خوراک اونہ پوتشاک و و هغوی درومر او فارس غوندے ددووزمرو
پہ مینج کینے تری و ووی سرہ دپشخید و ہیج خیزنہ و و هغوی دخوراک
نہ محروم و و، نوردو گوانہای خلقوبہ هغوی خوپرد تردے چہ اسلام راغے
اسلام ورنہ یو کتاب رقرآن و وکر و چہ هغه دوی لره د قومونو
سرداران اوحاکمان جوہ کپول۔

قرآن روحانی غذا دہ

کعدا دپارہ موبزوراندے ددوہ معیارہ
بیان کپری دی دا د طبیعت میلان ۷۲ او

ترقی را قرآن طرف تہ د ماتے خوداحال دے چہ دنرئی بل یو کتاب دومرہ
نشی لوستے خومرہ چہ دالو ستے کپیری نرئی کینے دھیج کتا دومرہ خافظان
نشتہ خومرہ چہ دقرآن دی، حالانکہ دے غریبانو حافظانوتہ نہ د
مسلمانانولہ طرفہ خہ عیوضانہ ورکولے نشی نہ د قوم یا حکومت له طرفہ
اویا خود قرآن ژبہ همر غیر عربود پارہ اُپرادہ چہ د مجبوری نہ بغیر
هغه تہ طبیعت نہ ورعی، هم ددے نہ معلومیری چہ قرآن روحانی غذا دہ
حکله خوددے تہ لومشکلا تو با وجود دے تہ د طبیعت میلان نشتہ۔

(۷) دویمہ خبرہ دادہ چہ غذا خوپرد نکلی تہ د غذا نہ ترقی اوطاقت
حاصلیری نو دقرآن تاریخ هم دا بنائی چہ دقرآن پہ برکت کمزوری انسانان
طاقتور شول، بے اخلاقہ با اخلاقہ شول، لاندے خلق بڑا اوناپاک خلق
پاک شول، ددے نہ پس دھیچا همر پہ دے کبئ شک نہ پاتے کپیری، چہ قرآن
آسمانی غذا دہ چہ درُوح دپارہ دآسمان نہ نازلہ شوے دہ او قرآن باندے
یقین لرونکو تہ همر دے قرآن هغه عظمت اوشان ورا بجنبلو چہ د هغه
مثال پہ انسانی تاریخ کینے نشی موندے اوداشان یواحے دکلام الفی کیدیشی

(۶) دلیل نظامی

قرآن حکیم د انسانی ژوند دپارہ داسے نظام قائم کپری دے چہ دهغینہ
چنپلہ دا یقین پیدا کپیری چہ دا دخالق انسان له طرفہ دے دانسان
جوہ شوے نہ دے، محکله چہ د انسانی ژوند رازونہ اورمزونہ صرف
خالق حیات پیژنی نہ چہ بل خوک انسان چہ کلہ هم ددے لاسے نہ
داوریدو او پہ یوانسانی لاسے حیات باندے دتگ کوشش اکرونو
هغه تہ امن اودام نصیب نشود قرآن نظام حیات دومرہ کامل اود

ژوند په ټولو اړخونو باندې خور دې چې کچرې د هغه تفصیل بیان
 شی نو د بیعت کتاب به تر جوړ شی لهندا مو بزد قرآن د صداقت په
 غرض یو خو نیا دی اصول پیش کوو،
 (۱) د انسان تعلق د خالق کائنات سره (۲) د انسان تعلق د خپلو هم جنسو
 انسانانو سره

(۳) د انسان تعلق د ټولو عالم د کائناتو سره -

(۴) د انسان د ژوند مقصد -

(۵) د انسان د ژوند اخیری پورې -

(۶) روحیه اصول — د انسان تعلق خالق کائنات سره -

خالق کائنات د انسانی ژوند مرکز دے، د انسان ژوند، د هغه د ضروریاتو
 د ژوند د ظاهری او باطنی فائدا اخری فیصله د خالق کائنات مرضی
 سره تړلې ده د خپل مرکز حیات نه د انسان جدا کیدل د هغه
 مرگ دے او د هغه سره یوځای کیدل د ده حقیقی ژوند دے لهندا د
 انسان پومبئی ذمه واری داده چې هغه د خالق کائنات په وړاندې
 په دے حیثیت رشان، یقین ا لری - د انسان دے حیثیت بشکاره کولو
 د پاره قرآن پوچې ارشاد فرمایلو:

حَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ رَسُوْرُهُ مَلِكٌ آيَةٌ عَدِيْعِي خَالِقِ كَائِنَاتٍ
 د انسان د مرگ او ژوند خالق دے، بیائے اعلان ا کرو -
 وَمَا بِيَكُم مِّنْ نَّعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ رَسُوْرَةُ النَّخْلِ آيَةٌ عِلْمِ اِنْسَانِ تَه تَوَلَّ حَصْل
 نعمتونه د خالق کائنات بخشش دے، بیائے ارشاد فرمایلو چې انسان
 خپل کوشش سره چه کوم څیزونه حاصل کوو د هغه آخری فیصله
 هم د قدرت په لاس کینے ده انسان له پخپل کوشش نیاز بدل نه دی پکار
 وَمَا تَشَاءُوْنَ اِلَّا اَنْ يُّشَاءَ اللّٰهُ رَسُوْرَةُ التَّكْوِيْرِ آيَةٌ عِلْمِ سَنَّا سُوْخُوْرِيْنَه

د الله د خوښې تابع ده

قرآن د سید الکائنات د خوښې مبارکې نه دا اعلان ا کرو -

قُلْ لَا اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا اِعْلَانِ اَكْرَهْ چه څه د خپل ځان د
 اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ ط رَسُوْرَةُ اِعْرَافِيَّة ۱۱۰ پاره هم د سؤد او زیان اختیار نه
 لر تر څو چه د الله خوښه دا فیصله ا نکړی -

د دے خیالاتو لازمی نتیجه به داوی چه (۱) رب العلمین سره به د انسان
 د محبت یو مضبوطه ر شته پیدا شی. چه کله هم نشلیزی،

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ ط د ټولو نه زیات محبت د الله سره د ایمان
 سوره البقره آیه ۱۶۳ : اَوْ يٰقِيْنَ د خاوندانوی هم د دے محبت

دا اثر وی چه د هغه فکری او عملی ژوند د الله سره ا تړلے شی او د هغه
 ظاهرا و باطن د الله په محبت سر چپیتے شی، د هغه ظاهرا و باطن د الله

به یاد ا باد شی او په کائناتو د هغه نظر د ا سړی چه هغه دا د جمال
 د محبوب صرف یو آئینه کزوی، هغوی په ولاړے په ناسته او په ملاسته

يٰذِكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيَامًا وَّ رُكُوْعًا وَّ اَوَّ اَللّٰهُ يَادُوْى اَوْ يَدِ دے خیال او فکر په
 عَلٰى جُنُوْبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ : آسمانونو او زمکے نظر ا چوی چه ا

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ : د عالم خالق نه تا دا عالم بے مقصد نه
 هَذَا بَا طِلَاط رَسُوْرَةُ اَلْاَعْرَابِ : دے پیدا ا کرے :

اَوْ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ه په تصور کینے دے د دین د نیاد کامیابو
 چشمه رب العلمین کسری او اعتقاد دی، قولى او عملی عبادت صرف د هغه

کوی، او د خپلو منبها و تر و نه پس د دین د نیاد خپلو مشکلا تو د حل د
 پاره هم د هغه مدد غواری هغه خپله رضا د الله په رضا کینے ورکه کړی

او د الله تعالیٰ په امر، نهی باندے عمل کول یعنې د هغه د حکمونو تعميل
 د خپل ژوند ضروری حصه جوړ کوی، قرآن نه چه چا فائدا ر یض

کائناتوں کو حاکمیت اور دھنے کا قبو کو لو جذبہ پیدا کیڑی، دانسان او
 کائناتوں پہ صیغہ کینے ک فائدے و کولو او د فائدے ا غسٹو ترون .
 قائمیزی انسان دے نہ ک فائدو او غسٹو کو ششونہ کوی، اور علوم کوینہ
 پہ ذریعہ پہ دے فائدو قابو موی او دے فائدو د تخلیق حکمت پورہ کوی
 رب (دوبہہ نتیجہ د عالی تعلق بہ داوی، چہ انسان بہ خان حاکم او
 مخدوم او قبول کائنات بہ محکوم او خادمان کنری لہذا ہنہ بہ داہو
 د نبوی فائدے ک انسانی شرف خادم، محکوم او تابع جو کوی او شرف انسانی
 بہ کوی خادم محکوم یا تابع نہ جو کوی او دے پہ دے نظریہ عمل کو کوی
 (جہان ہے تیرے لئے، تو نہیں جہان کے لئے) جہان تا د پارہ دے تہا جہان د پائے
 نہئے بلکہ دخالق جہان د پارہ ہے پہ دے بنا بہ ہنہ د نیاد انسانی شرف د تکمیل
 ذریعہ جو کوی وی انسانی شرف بہ پہ د نیاد تقریباً نوی ہنہ بتا زرواں
 حاکم وی دھنے بندہ او غلام کہ نہ وی پہ دے اصولو بہ کھنہ خودی
 نورہ ہر گورہ شی ہنہ بہ دخیل روحانی شخصیت د لویبی اقراری شی
 او ک نیاد ک ذیلو ضرورتو د پارہ بہ پہ انسانی شرف بانک داغ نہ کوی .
 (رج) ک کائنات عالم ک قابو کولو او دھنے ک خاد میت یو نتیجہ بہ د اہم
 وی، چہ انسان بہ ک شرف نہ ہر شی خپل خان بہ اشرف المخلوقات او
 نور قبول مخلوقات بہ خپل خادمان کنری ہنہ بہ ک عبادت لائق نہ
 کنری حکم چہ محکوم و مکملہ ہم د خادم عبادت نکوی او نہ دھنہ نہ
 مرادونہ غواہی ہم دغہ وجہ د چہ قرآن ک ہنہ انسانانو پہ بارہ
 کینے فرمائی کومو چہ ک آسمان یا زہکے خیزونہ معبودان جو ک کوی :-
 وَمَنْ يَشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَانَ حَرَمًا مِّنْ جَانِبِ اللّٰهِ شَرِيفًا
 التَّمَاؤِ : سورہ حج آیہ ۳ :- شواہ چہ ہنہ انسانی شرف ک آسمان
 نہ خان راگذار کوی :-

او ہم دے تعلق اثر بہ وی چہ انسان بہ د مخلوق د عبادت نہ ویزارہ
 صرف ک خالق کائنات عبادت گزار شی، او ہم دا د قرآنی تعلیم نتیجہ دہ
۴ - خلورما اصول، دانسان د ژوند مقصد
 انسانی زندگی خلورم بنیادی اصول دا چہ چہ انسان دخیل ژوند ک
 مقصد معین کولو غتہ پہا بیٹی د ہولو نہ ضروری علم دا دے چہ انسان
 تہ د دخیل ژوند مقصد معلوم وی او دا د اعلیٰ وی، لکہ خنگہ چہ
 انسان د ہولو مخلوقاتو نہ برتر او اشرف دے، نو د ہنہ مقصد حیات
 دہم دا سے برتر او اشرف وی چہ پہ ہنہ کینے د سراب بل یو مخلوق
 ہر نہ وی برابر - ک غوا، مینے او بڑے مقصد پئی دی پہ کومہ کین چہ
 پئی د پیروی او بنہ وی نو ہنہ بہ زیاتہ قیمتی وی بڑے نہ غواو
 عنوانہ مینہہ زیاتہ قیمتی دہ دخر نہ آس خکہ زیاتہ قیمتی دے چہ
 دخر نہ دھنہ مقصد او چت دے پہ دے خبرہ کچرے انسان ک
 اکر و نوثا بتہ بہ شی، چہ ک انسان نہ بغیر قبول مخلوقات دانسان د پارہ
 دی انسان بہ دے نہ خادمت او فائدہ آخلی اُس د غور جو کہ دا خبرہ
 دہ چہ ک انسان د ژوند خد مقصد دے، او دے سوال حل کول ک
 انسان ک ہولو نہ کومبی ذمہ واری دہ
 دا خوکیدے نشی چہ معمولی خیزونہ خود ک مقصد بت نہ خالی نہ وی
 ک انسان غوندے ک ہولو نہ دلوتے ہستی پیدا کول د بے مطلبہ وی؟
 خکہ چہ ک خالق کائنات پہ حکمی بہ داغ ا لگی نوینا پہ دے دانسان د
 پیدا کولو مقصد د پر غتہ دے لکہ خنگہ چہ انسان پھلہ یو غنہ ہستی
 دہ، ک مادہ پرستانو پہ خیال کینے خود دغہ مقصد صرف خون د و نہ
 ا غسٹل ری د خوراک خون د وی او کہ د غرتہ یا د حکومت، کویسے خبر
 (خوراک) خود انسان د شرو نہ مقصد خکہ نشی جو ک پیدا دے چہ بعض

خناور لکھ مبینہ اور ہاکی دانسان نہ دیر نریات خوراک کوی اودہ لکھ
 ہم زیات ورکوی، حکم دیر خوراک کینے خوندا ہم دیر وی، لکھ خنگہ چہ
 یوکس دودہ آمونہ خوری اوبل کس شل آمونہ اُخوری نودے دویم
 کس لہ بہ خوندا ہم زیات ورکوی، داو نیل حکم غلط دی چہ دیبینہ
 اوہاکی نہ دانسان خوراک بنہ دسر ہاکی اومیبینہ وابنہ گیا خوری
 او انسان پولا داو چرکان اِ حکم چہ دہاکی اومیبینہ دپارہ دغہ وابنہ
 گیا پولا داو چرکان دی دوی تہ داخیزونہ نریات خوندا ورکوی اُس
 دویم خیزر رُتبہ، عزت) امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ دینا مطابق
 وہی خیزونہ دی حکم چہ عزت اور تبہ دمال دپارہ دہ اومال ہم د
 خوراک دپارہ خوفرق صرف دواسطے دے ورا ندے ہم مقصد خوراک
 ووبلا واسطہ او اُس ہم مقصد خوراک دے خوبلا واسطہ :-
 دغہ دپارہ دیر نیم خیزر حکومت) ہم یو مستقل مقصد، حکم نہ دے
 چہ دمال اور تیبہ دپارہ اومال ور تبہ دخوراک دپارہ مطلوب دی
 لکھ خنگہ چہ ورا ندے ذکر شو، خوراک خنگہ مقصد نہ دے، بلہ دا
 چہ دانسان حکومت دگو نیش او د تکلیف دے، مال پر خرچ کیری
 منہ سے تیرے پکینے وھلشی شرو نسا د پکینے کیری، ووتونہ دھغ
 دپارہ بکاروی حکومت آوری بدل پکینے راحی، مطلب دا چہ دزر کونو
 خپرونہ انسانی حکومت دک وی پہ دے پکینے خوددہ پیا زمرے بنہ
 دے چہ دھغہ حکومت قدرق دے ہول خناور کے قدرتی زیر فرمان
 دی اودا سے ہیغ قسم خطرے ہم پکینے نشتہ ہم پہ دے دور انسانی
 لذات او خوندا ہم دغونو او تکلیفونو نہ دک دے پہ دے خوندا و نو
 اغسٹو کینے کلہ سر و مال او ہول تیر ہم اُ بیلی مگرد خناور ولذات
 ددے ہولو خطر و نہ خالی دے دھغہ رجہ دا دہ چہ دانسان پہ فطرت

کینے تیر شوے غم او د مستقبل فکر پروت دے ددہ پہ منگرو یا
 خپلوانو کینے خوک چہ ورا ندے سر دی دہ تہ چہ ریا دشی خامخا
 غم جن کیزی او آندہ خطرے فکر ہم دسرہ خا مخا وی ددے وچہ
 دانسان ہول لذتونہ دغونو او فکر و نو نہ دک دی او د خناور و ہیغ
 یولذات کینے ہیغ قسم غم فکر نشتہ ددے ہول تقدیر خلاصہ داشہ
 چہ انسان دخپل ژوندا مقصد پچپلہ نشی مقرر رولے دامقصد
 بہ ددہ خالق مقرر وی، لکھ خنگہ چہ دہوائی جہاز جورہ ونکے د
 ہوائی جہاز مقصد متعین کری نہ چہ پچپلہ ہوائی جہاز خپل مقصد
 متعین کوی ہر دامقصد پہ صفا و بلیغوالفاظ کون قرآن حکیم بیان
 کرے دے :-

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ○ دپیریا نوا مبنیاً مود تخلیق
 مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا ○ مقصد عبادت الہی دے مو
 سورۃ التدریات آیہ ۵۵ :- ددوی نہ روزی گھنل دغوار

اونہ پہ بل خور دل :-
 دا سے لکھ خنگہ چہ انسان دا دودہ مقصدونہ پچپلو غلامانوا اپورہ
 کوی حکم چہ موبز تہ نہ ددروزی حاجت نشتہ اونہ دخوراک ات
 اللہ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ○ بلکہ خداوند تعالیٰ دوا ندے
 نہ دانسانی مشین قائم سا تلو دپارہ ددروزی انتظام کرے دے، حکم
 چہ ہغہ دیر کوی او زور آور دے،
 کچرے یو مشین تہ درنگ روغن ضرورت دے دپارہ وی چہ ہغہ
 خراب نشی نو دآدمشین دوجود مقصد نہ دے، بلکہ ددے مقصد ہغہ
 کار دے چہ مشین ساز کوم کار دپارہ جور کرے دے ہم دغہ مال
 دانسان او دھغہ دیر ذی دے دانسان دپارہ روزی بقاء سامان دے

مقصد تخلیق نہ دے، مقصد تخلیق بہ ہم ہفہ وی چہ کوم د پارہ
 انسان پیدا شوے دے، یعنی عبادت الہی۔ ذنیل اور و غن۔ ایشان رد
 مشین د پارہ (روزی ہم د انسان صحیح ساتلو د پارہ یوسامان دے د
 ہفہ د ثوندا مقصد نہ دے، پہ د نیا کئے د ہر مشین قیمت د ہفہ د
 مقصد مطابق متعین کولے شی مثلاً د چینو بہ ہفہ مشین زیات قیمتی
 گنرے شی چہ لپر وخت کئے د پرچینی پیدا کوی ہم د غرنک دانسا
 مشین قیمت بہ د ہفہ د تخلیقی مقصد بہ مطابق وی چہ ہفہ عبادت
 الہی او تقوی دے فرمائی، اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ، او ہم دا
 انسان د الله پہ نزد د پر قیمتی د شرافت او عزت خاوند او دیر
 مقبول کئے۔

پنجم اصول دانسانا ژوند آخری منزل

دانسانی ژوند آخری پورپی الله سرہ یو خائے کیدل دی، قرآن دا وظیفہ
 دانسان ژوند متحرک دے ساکن نہ دے۔
 يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا، تَهْ فِي مَرْحَلَةٍ مِّنْ تَكْلِيفُونَ
 فَمَلِّقِيهِ ط سوره الانشقاق آیت ۷: تَبْرَأُونَ لِلّٰهِ تَه و دروان ئے او
 بیا بہ و ر شکرہ یو خائے شے۔

- ① ددے آیت نہ معلومہ شوک، چہ انسانی ژوند متحرک دے۔
- ② پہ دے حرکت کئے ورتہ تکلیفونہ ہم خائے پینیری۔
- ③ ددے حرکت آخری پورپی خدائے سرہ یو خائے والے دے۔

دا خبرہ دیرہ بنکارہ دے چہ انسانی ژوند متحرک دے انسان اولیٰ
 شوم وی، بیا ہلک او خوان شی، تردے د ترقی حرکت دے بیا مرگہ
 پورے د تنزل حرکت جاری وی، د مرگہ نہ پس برزخی حرکت شروع
 شی، دا ہول قسمہ حرکتونہ ضروری دی دا ہیخوک نشی بندلے د

ترقی پہ حرکت کئے بہ ترقی کیری او د تنزل پہ حرکت کئے بہ
 خائے تنزل کیری خود ا ہول حرکتونہ د غمونو او مصیبتونو د ک
 پاک دی۔

دا خود بنکارہ ژوند حرکتونہ وو، د پت حرکت، یعنی د قبر او د برزخ
 حرکت ہر خوک نشی بندلے دا بنکارہ او پتہ قسمہ ہول حرکتونہ
 پہ، ہلہ ختمیری چہ ددے حرکتونو آخری پورپی راشی او دا آخری
 پورپی کومہ دے، دا پورپی ہفہ دے بہ کومہ کئے چہ دانسان ژوند
 نتیجے او غرے بیا موندلے شی،

پہ دنیا کئے ہر حرکت یو عمل نہ ویلے شی، چہ خد وخت د ہفہ عمل نتیجہ
 را ائی نو د ہفے عمل حرکت ختم شی، یوزمیندا از مکہ چو کھوی
 تخم پکھے آجوی، د ہفے ا بہ خورد کوی، سرہ پہ کئے آجوی۔ خیال ئے
 ساتی، خچکیداری ئے کوی، چہ فصل پوچ شی بیا گیبی، پہ مشین
 یا پہ غوایانو او خروئے غولوی، بوس او غلہ بیلہ کری چہ د غلے
 درمن واخلی نو دا حرکت ختم شی، حکمہ چہ ہفہ د عمل نتیجے او حرکت
 آخری پورپی تہ ا رسی او ددے نہ پس د غلہ حرکت ختمیدل ضروری دے
 ہم د غلہ حال دانسان دے ہفہ پچیل ژوند کنی تکلیفونہ تیرہ وی
 اوور سرہ حرکت کوی، خوک د خیر او نیکی د پارہ تکلیفونہ تیرہ وی
 او خوک د شر او بدی د پارہ خان خوری دا سلسلہ ترمرگہ
 جاری وی بیا و پاندا ہے پہ آخرت کئے چہ ہر کلمہ دا دوارہ قسمہ
 خلقی د خلو عملونو نتیجے او د خلو حرکتونو ثمرے د جنت او دوزخ
 پہ شکل کئے بیا مومی نو ژوند بہ خپل خائے او آخری پورپی بیا مومی آویہ
 تہ بہ ا دریزی او دا د ژوند د حرکت انتہا د لکہ خنگہ چہ پہ دے آیت
 کئے د عملونو د نتیجہ بیان دے۔

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۖ فَسَوْفَ
يَحْسَبُ حَسَابًا سِيرًا ۖ وَيُنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ
مَسْرُورًا ۖ وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَاعَهُ ۖ
ظَهَرَ ۖ فَسَوْفَ يَدْعُو نُبْرًا ۖ وَوَصَلَّىٰ
سَعِيرًا ۖ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۖ
سورة الانشقاق آية ۷ تا ۱۳

چاہتہ چہ عمل نامہ پہ بنی لاس
ورکپہ شہرہ، نوہفہ نہ بہ آسان
حساب آغٹے شی اوخپلو خلقوتہ
بہ خوشحالہ راشی اوچاہتہ چہ
عمل نامہ، دشاڈر سترورکپہ
شہرہ نوہفہ بہ مرگ غواہی او

یہ جہنم کینے بہ اغور خیری، حکمہ چہ ہفہ بہ کورکینے بیغمہ وو:
دانسان دا حالتونہ قرآن حکیم پہ دے آیتونو کینے بیان کری دی
وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ۖ يَرْزُقُهَا وَيُعَلِّمُهَا وَمَسْتَوْدَعَهَا ۖ اللَّهُ يَوْمَ يُدْعَىٰ الْأُمَمُ ۖ أَلَمْ يَكُنْ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَىٰ الْغَلَقِ ۖ وَرَزَقَ اللَّهُ الْغُلَامَ الْيَتِيمَ ۖ وَرَتَّبَهُ قُرْآنًا ۖ فَاتَّبَعْهُ أَعْمَىٰ ۖ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ ۖ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَيْنُ السُّبُوٰتُ ۖ وَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ دُخَانًا ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمْ بِهَا مُسْتَقَرًّا ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا هُمْ عَلَيْهَا يَوْمَ يُنْفَخُ الْكَوْكَبُ ۖ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

الینوخائے ورتہ ہم معلوم دے،
پہ دے آیت کینے دانسان ددرے وار و حالتو ذکر دے دُنوی ژوند
چہ خہ وخت پہ زمکہ گرجی او حرکت کوی دا آخرت منزل کوم بجائے
چہ استوگنہ کوی یعنی جنت یا دوزخ دقبر او برزخ حالت چہ کوم کینے
امانت وی تا اکتل چہ دانسانی ژوند پنچہ بنیادی اصولہ قرآن پہ
خہ بنہ طریقہ حل کریدی او دانسانی ژوند نظام ٹے پہ بنہ دول
پیش کریدے چہ داد ول بوغت فلسفی او حکیم ہر نہ دے حل کرے
نودا دلیل ددے خبرے دے چہ قرآن کلام الہی دے۔

۷۔ شمولی اعجاز

دا اعجاز شمولی مطلب پہ قرآن کینے دا سے خوشیزونہ دی کوم چہ
پہ انسانی کلام کینے نشی جمع کیدے ددے نہ معلومیزی چہ دانسانی
کلام دے نہ چہ انسانی ہفہ خیزونہ دادی :

۱۱) حدیث اسلوب مطلب داچہ قرآن حکیم طرز بیان دانسان
کلام نہ مختلف دے پہ دے بتول ماحول کین دے مثال نشی مانت
انسان چہ خہ واخلی نوخپل ماحول نہ ٹے مراخلی نوکچرے دانسانی
کلام دے نودعربود ماحول نہ بہ ماخوذ دے خود ایسے حکمہ نہ دہ
چہ پہ عربو کینے خو خہ چہ پہ بتولو ژبو کینے کلام دسہے طرز
موندے شی :

۱۲) کلام منظوم یعنی شاعری رب کلام منشور مسجع رجم کلام
منثور غیر مسجع : قرآن حکیم پہ دے دریاو وکینے یوطرہم نہ دے
اودوست دشمن دا قرارکوی چہ قرآن دسبع معلقات یا ددیوان
حماسہ پشان شعرہم ندے حکمہ چہ دردیف، قافیہ او بحر وغیرہ
پابندی پہ دے کینے نشتہ او مقامات حریری پشان منشور مسجع، یعنی د
بند ونوالہ نشرہم نہ دے او دعام مصتفیبنو پشان بے بند
نشرہم نہ دے، دینہ معلومیزی چہ پہ مخ د نکے دا سے کلام بل
هدا و شتہ نہ نود دے بئیا داوسر چشمہ انسانی اوزمینی ندا
بلکہ الہی او آسمانی دک:-

۱۳) پہ انسانی کلام کینے دمتکلمہ دجذباتو جیر دخل وی چہ ہفہ د
قہر خبرے کوی نو، پکینے درحم بونئی ہم نہ دی اوچہ درحم خبرے
کوی نود قہراوخ پکینے نہ وی حکمہ چہ انسانی جذباتو کینے اعتدالی نہ وی
پہ خلاف قرآن حکیم چہ دے کینے پہ یو وخت دزیری او دویرے
دجنت او دوزخ، او قہر او درحم ٹیکو پہ یوخائے وی دے نہ معلومیزی
چہ دانسان پہ شان دجذباتونہ مغلوبہ ہستی دقرآن نہ دہ فہائی
نَبِيٍّ عِبَادِي اَنْ اَنَا الْعَفْوُ الرَّحِيمُ وَاَنْ عَدَايُ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيمُ
سورة الحجر آية ۷۵ پہ دے آیت کینے دمعفرت دا اعلان سرہ د

دردناک عذاب ہم ذکر دے، مگر انسان کے قصے اور یہ وقت
درحم او شفقت اظہار، پھرے نشی کو لے اور دم او شفقت پہ وختے
کے قصے خبرہ پہ خولہ فنی راتلے :-

اس کے ہر انسان کے کلام چہ مطالعہ اُسی نو پہ ہجے کہتے بہ خانقا کے الفاظ
بنکارہ شی چہ کے بھرنی دُورے دباؤ پیداوار بہ وی چہ کے ہجے نہ بہ
معلومیزی چہ متکلم کو ویرے پہ وجہ داسے خبرے کوی، دینہ علاوہ
پہ انسانی کلام کہنے خو کلمہ کے قوت اظہار کیزی مگر کے داسے قوت پھیرے نہ
چہ ہجے نہ پہ زمکا آسمانوں نو باندا کے حکومت اظہار کیدے شی کہ
چرے چالبرہ مطالعہ کے قرآن ہم اُکریا، نو ہفتہ تہ پہ ہر ہرہ صفحہ دا
محسوسہ شی چہ دا کے داسے متکلم کلام دے چہ کے کائنات عالم کے یو خیز
نہ ہم ہجے نہ ویریزی اور نہ دبا ویزی بلکہ عظیم تو کجکل کائناتو باندا کے
حکمرانی کوی۔ دُور فغان نوح دیندیز بہ بارہ کہنے کے قرآن کے الفاظ نور
جو اگورہ :-

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقْوَاهُ ۖ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ
آقِلینی : سورہ ہود آیت ۱۰۷ : اے آسمانہ دورید و نہ بنداشہ
چرے یو انسانی طاقت ہم داسے حکم و رکولے شہ :-

اس کے انسانی کلام دانسان کے دماغی قوت کے محدود والی مظهر وی کے ہجے
کے بلاغت اس پہ ہر میدان کہنے یو شان منہ کے نشی و ہلے ۔ ددہ
قابلیت پہ خاصو مضامینو کہنے کے بلاغت نور بنو دے شی بل قسم مضامینو کہنے
دہفتہ کے بلاغت کے ہجے زور نہ وی، یو عرب مشہور شاعر ابو نواس صرف
دشرا بو پہ تعریف کہنے بہترین شعر خود ہیٹلے شی پہ بلہ موضوع نہ
بل شاعر ابوالتاہیہ "پہ دُھد و تقولے، پہ فتاویٰ دُنیا او پہ شوق
آخرت باندا کے کے بلاغت نہ کہ شی شعرو ہیٹلے شی خو پہ نور و مضامینو

داسے نشی و ہیٹلے، پہ فارسی شاعرانو کہنے فردوسی نظامی پہ جنگی
مضامینو پورہ زور سرہ شعر و ہیٹلے شی لیکن پہ بل میدان کہنے ہجے
پس راجی، سعدی، اخلاق شاعر دے جنگی یا بل نہ دے، کچرے کے
خوش قسمتی نہ یو شاعر پہ ہر موضوع باندا کے شعر و ہیٹلے شی نو دا
فرق بیا ہم وی چہ پہ بعض مضامینو دیر بنہ کلام او پہ بعضو لڑ کم
او پہ نور و ہجے ہم کم و ہیٹلے شی۔ دے نہ علاوہ کے شاعرانو او بلیغانو
تول مضامین کے فکر او دما دیا تو کہ دائرہ نہ بھر نہ وی پہ دے
تولو کہنے غیبیات او دما دیا تو نہ پور نہ مضامین دیر کم وی، پہ
محسوسا تو کہنے کے شاعرانو خیالات کار کو لے شی، لیکن پہ غیبیا تو کہنے
کے خیال پرواز ختم شی او دے تولو نہ علاوہ شاعران کے درشتیا و
او دے واقعاتو یا بند نہ وی، حکم چہ پہ دے بیا پہ خیال یا بندی راجی
د شاعرانو کا ردغہ وی چہ پہ خیال کہنے خہ خبرہ ہر خنگہ چہ داغلہ
ہجے دپارہ ہر خہ الفاظ چہ کے ہجے پہ خیال کہنے داغلہ نو کے شعر پہ نقاب
کہنے کے نگینی سرا وروا چوی پہ دے کہ بے نہ وی چہ داسے کیدے ہم
شی کہ نہ او دارشتیا دی او کہ دروغ، ہر بہ دے وجہ کے شاعرانو
پہ بارہ کہنے یو معقولہ دہ چہ، "أَحْسَنُ أَكْذَابًا، چہ دیر بنہ
شعر بہ ہجے وی کوم کہنے چہ دیر دروغ بیان وی، لیکن کے قرآن حکیم
مضامین یو طرف نہ دوسرے وسیع دی، چہ دے کہنے عبادات،
معاملات، قوانین منزلیہ، معاشرت احکام، مملکت قوانین، بین
القوامی قوانین او بیا عقائد، اخلاق، تاریخ محسوسات، غیبیات،
واقعات دُنیا او حقائق آخرت تول مضامین دی بیا دے وسیع مضامینو
دبیا نولو دپارہ دائرہ دوسرے تنگہ کے چہ ہیٹلے یو مضمون او عبارت
نہ دروغ او خلاف واقعہ نہ وی اور سرہ دے کے قرآن پہ فصاحت

او بلاغت کئے یو ذرہ فرق ہم نہ راسخی لکہ چہ فرمائی :-
ذَلَّكَ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوْ جَدُّوا كَچرے تدا ان د خدائے نہ سوادیل
فَبِمَا اخْتَلَفْنَا فِي كَلِمَاتٍ ۝ سورۃ النساء ۱۰۱ چا کلام وے نوزد ہمہ پہ مشا ن
۱۱ یۃ ع۲ :- بلاغت ارد مضامینو پہ صداقت کئے بہ خا مخا فرق

را غل ووا

داسے شان دھند کلام کیدے شی چہ د هغه سرچشمہ لا محدود
قوت وی او ہند صرف خالق کائنات کیدے شی، نو دا دلیل ددے خبر
شوچہ قرآن ہم د الله تعالیٰ رشتیا کلام دے :-

۸ - غیبی اعجاز

پہ قرآن کریم کئے د غیبی علومو یو لویہ ذخیرہ موجودہ چہ
هغه نہ دیر غبت فلسفی اولو کے عالم رسائی نشی کیدے نو دا بہ کلہ
اشی چہ د نالوستی قوم یو نالوستی ذات بہ هغه نہ رسائی اشی ددے
غیبی علومو دیر نمونہ وی :-

۱) کو با ندینو پیغمبرانو علیہم السلام او قومونو تاریخ، د هغه نتیجے او اثرے
۲) داتلو کے واقعے، دوخت نہ ڈو و ہبے د هغه خبر و رکول ارد هغه داسے
حقیقت بیا نول چھ ظاہری اسبابوا اثرہ نہ وی،

۳) دمرکب اطبیاتو نہ بعد امورو پہ بارہ کئے داسے حقیقتو نہ
بیا نول چہ د لو کے فلسفی او د یو فلسفیا نوزد مجموعی قوت نہ ہم
دیر او چت وی :-

(۴) دتیر شوو پیغمبرانو علیہم السلام مثلاً آدم علیہ السلام حضرت
نوح ۶- حضرت ہود، حضرت صالح، حضرت ابراہیم، حضرت
اسعیل ۴- حضرت اسحاق، حضرت یوسف ۴، حضرت موسیٰ
حضرت ہارون ۴- حضرت داؤد - حضرت سلیمان ۴، حضرت عیسیٰ

حضرت یحییٰ او حضرت زکریا علیہم و علی نبینا الصلوٰۃ والسلام
تاریخی واقعات او ددے بتولو حضرت تو علیہم السلام د دعوت او تبلیغ
مقصد و نہ او ددے بتولو حضرت تو علیہم السلام مرد قومونو امتونو
واقعات او ددوی پیغمبرانو علیہم السلام د دعوتونو وادشا دونو پہ
خپل خپل امتونو بانڈے موافق او مخالف اثرات او ددوی انجامونہ
اونتیجہ، ددے نتیجہ علتر نہ او اسباب عبرتو نہ اونصیحتونہ چہ خنکے
تحقیق او حیرت انگیز صداقت او بلاغت سرہ قرآن بیان کړیدی
د هغه مثال پہ انسانی تخریر کئے نشی موندے :-

د دے واقعاتو یو حصہ پہ تو زیت کئے موجودہ او حہ حصہ دتو زنت
د عالمانو او تاریخ پہ سینو کئے محفوظ و ہ لیکن د صاحب قرآن علیہ
السلام پہ نول ژوند کئے یو واقعہ ہم داسے نشہ چہ هغوی نہ دانشانی
استاذ نہ د زکلی کړے خہ موقعہ پینہ شوی وی یائے تیر تکر کړی
وی، یا چا استاذ داسے ویلی وی، چہ صا نہ حضور علیہ السلام زکریا کړی
د داسے علومو باقاعدہ حاصلو د پارہ بالخصوص دیوانا لوستلی
سری دبارہ دیرہ زمانہ او د پرلہ پے زکریا ضرورت وی، دہ
دبارہ د خوکینتو یا خوملتو ملاقات کافی نہ وی لیکن د نبوت د زمانے
د قرآن د شنناو هتخ وخت ددوی د ارمی تو بہ انکار انکروا ونہ د
تیر شوو پیغمبرانو علیہم السلام یا د تیر شوی قومونو پہ واقعاتو کئے
خہ شک بنکارہ کړے و د دا خبرہ ددے واضح دلیل دے چہ نول د شنناو
او دوستانو دا حقیقت او رشتینی منلہ چہ هغوی علیہ السلام ارمی و
او چا نہ ہم هغوی زکریا نہ وہ کړے او قرآن کومر و صبی واقعات
د انبیاء یا د امتونو چہ بیان کړی وی هغه ئے ہم صحیح منل کہ منائے
منل نو خاغا بہ ئی اعتراض کړے وے، پہ دے بنا د موجودہ مستشرقینو

اعتراضات رد و اورد و موروپه بار کجککه غلط او بے بنیادی چه ددے، مقصد سیاسی دے او استعمار تہ و دہ و رکول دی، داستراقت فتنہ علی واردہ ندادہ بلکه د تحقیق پہ مرکزی سرچشمے د طاقت د قرآن او پہ نبوت بانہ سے حملہ کول غوازی چه د مسلمانانو د زبر و نونہ د قرآن او نبوت ہفہ جرے غٹے شی او د ہغوی د فطری وحدت خاتمہ اشی او دردی د جگد اکولوا و خان خان لہ کولونوی دو کو تہ پرا نستے شی:

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَنْوَالِهِمْ؛ دوی غوازی چه دانلہ نور پچیلو
 وَاللَّهُ مُنِيرُ نُورِهِ وَكَوْكَرَةُ الْكُفْرُونَ ۝ خولو مرکزی اوللہ د خیل رنرا
 سورة الصف آية، ع: پورہ کونکے دے هر خمورہ چه کافران بے بدگنپی
 پہ عاموانگریزی دانو کئے صحیح علم دین نشتہ او د دینی ژبے عربی ہم
 مہارت نشتہ او ددے نہ علاوه د دوی دیورپ هر یوم صنف سرہ
 عقیدتندی ہم دہ چه داد مغربی تہذیب اثر دے او د علماء دین نہ
 کرکہ دے، دا خلور خیزونہ داعے دی، چه مستشرقین خیل فتنہ تہ پہ دے
 ہنہ ودہ و رکولے شی، مؤید د گولڈزیتر د مذاہب تفسیر یہ نوم کتاب
 او د ولیم میور د دلائل آف محمد نوم کتاب پہ آزاد فکر دیرہ ہنہ مطالعہ
 کریدہ لیکن پہ مؤید ہر ہفہ اثر شو چه نوم مؤید اس بیان کہ و او دا
 خمونیز د یقین د مضبوطوالی یو باعث جو رہ شو، مؤید دراتلو کی ۹ مورہ
 پہ بارہ کئے د قرآن کریم یو خو ہفہ غیبی اعلانات بیا نوو چه نوم لاشو
 نہ وواونہ د ہفہ خہ اسباب او ذرائع وو

۱ قرآن کریم داعے قسم اعلان پہ دے الفاظ کئے کہیدے: عَلَيْتِ
 الرُّمُّ فِي آدُنِ الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهُمْ سَيَعْلَبُونَ ۝ سورة
 الروم آية ع: رومیان د ایران پہ مقابلہ کئے دے مغلوب شو چه د
 کسری فو کونوروی حکومت او د ہفہ مرکز دل سے تباہ کرو، چه دے یو

خیل فلنگی، یا ست جور کرو، تاریخ ا بنو دل چه ددے خبرے خہ نبیہ
 ہونہ و، چه رومی حکومت بہ بیاراپا لشی او د کسریہ ہفہ لوئے حکومت
 تہ بہ ماتے ورکوی، مگر قرآن یضع سینین، یعنی دلسوکالونہ کہہ مودہ
 مقرر کرے او ہر دفعہ ا شوہ دلسوکالونہ کہہ مودہ کئے رومیانو کسری
 تہ شکست ورکرو او دوست دشمن د قرآن دا غیبی اعلان پچیلو
 ستر برورشتیا او کیدونکے ا کیدو او د تاریخ پہ بانو کئے محفوظ شو۔

۲ مسلمانان دیر کمزوری ووا او قدیش دیر زور آورو، با مخصوص
 د حدیبیہ پہ مقام ستنہ ہر کئے چه صحابہ کرام د دیر لہرے خایہ
 مدینے سورے تہ د عمرے پہ نیت راغلی وو قریشو د طاقت بہ نشتہ کئے
 ہغوی دمکے شریف او د عمرے نہ منع کول سرہ ددے چه داکار د عربو
 د منل شری قانون نہ ہم خلاف وو، مسلمانانو د صلح حدیبیہ ہغی
 کمزورے دفع ہوا منل پہ ہفہ کئے یو دادفعہ ہر و، چه داخل د مسلمانان
 عمرہ نہ کوی بلکه آئندہ کال د بیاراشی او پہ دے حال کین سورہ فتح
 نازل شو، اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ۝ (سورہ الفتح آية ع) چه پہ دے
 کئے ددو و فتحو پیشگوئی شوے و، یو د یهود و خیبر ازہ زمکہ د مسلمانانو
 پہ قبضہ کئے را تلک او د ہغوی لوئے طاقت تہ ملنے ورکول، او دویم د
 قریشو بلکہ د عربو مجبوعی طاقت تہ ماتے ورکول او مرکز عرب مکہ
 مکرمہ فتح کول، دا دوا رہ فتح مسلمانانو صرف پہ ددو کالو کین حاصل
 کرے، ددے نہ معلومہ شوہ چه قرآن کریم دعا لیل الغیب کتاب دے

۳ قرآن حکیم داعے وخت کئے د خلفاء راشدینو د خلافت پیشگوئی
 کرے چه د صحابہ کرام و زونہ تہ ہم خطرہ وکہ بلکہ یومسلمان ہم خان
 محفوظ نہ کترو لیکن د قرآن حکیم دا پیشگوئی درستہ ثابتہ شوہ او ہم
 ددے مطابق ہغوی ددے حکم حکومت حاصل کرو د ہغوی دین

او اسلام هم سیاسی طاقت بیا مؤند او مضبوط شوا و اسلام په بقل جهان
 د خلفا و راشدینو په ذریعه خورشو، او د مسلمانانو نه د یو حکومت نه هم
 خدیو په پاته نشوه، د دے څلور وارو خبرو اعلان په څلور دے الفاظو
 کینه قرآن کریم وو، وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
 لِيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ
 دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلِيُبَدِّلَنَّهُم مِّنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا ط (سوره نور
 آیه ۴۱) په نادوغه حالا تو کینه قرآن حکیم د اے نور د پیر غیبی اعلانات
 دوخت نه رو ویکړیدی او بیار شتیا اخیستل مکره لهند والی په عرضی
 صرف هم دا مثالونه کافی گنړو.

۹- انجذابی اعجاز

د قرآن حکیم د جاز بیت دا اے یو خاص شان دے چه په هېڅ
 انسانی کلام کینه نشته:
 دا د جاز بیت یو دلیل دا دے، چه غیر عرب خلق د پردی ژبے د قرآن
 په دیر تکلیف یا دوی یاد دے ساقی او د دے دورو نه او تکرارونه کوی،
 حالا نکه د دے کین د نبوی هېڅ فائده نشته، دا جاز بیت یواځے د قرآن
 کیدیشی، د بل هېڅ کتاب نه،
 (۲) دویم دا چه د دے په معنی نه پوهیدونکی خلق هر بیا بیا ټول
 د دے تلاوت کوی او زړه ته تړ پور ته کیږی نه دینه معلومه شوه چه
 انسانی روح د پاره په قرآن کینه یو خاص جاز بیت مؤند د شی
 (۳) دریم دا چه د دے په مطلب نه پوهیدونکی خلق هر چه دا تلاوت
 کوی تو په هغه هم یو خاص اثر کیږی، او د دے تخریبه شوه د هېڅ بیا
 پوهیدونکو خوا اثر خا نغا کیږی، نو دا اے کشش چه په بل یو انسانی کتاب
 کینه هم نشته، د دے خبر دے دلیل نشی جوړید دے چه قرآن کلام الهی دے

۱۰- تالیفی اعجاز

د قرآن حکیم په تالیف کینه هم اعجازی شان موجود دے، ځکه چه
 انسان یو کتاب جوړه وی، نو د هغه یو څو مضامین، د فصل، بیا څو
 فصلونه د باب، بیا څو بابونه د کتاب په عنوان سمه یا دوی او
 بل لیکن د قرآن تالیف بالکل د انسانی تالیف نه جدا او نوی شان
 لری، او سره د دے دومره معقول دے، چه ما م را زی رح فرمائی،
 چه د قرآنی ایتونو ربط هم یو مستقلة معجزه ده، په قرآن کینه په
 یو ځلے احکام، واقعات انبیاء، امور آخرت، او صفات د باری تعالی
 بیا ښی، نو ظا هر بین نابوهه خلق د اے ربطی گنړی خو قرآن حکیم
 خپل مضامین د دوو مقصدونو د پاره بیا کوی یو د د اے څیز ښودل چه
 انسان ته پوه د هغه علم نه وی، او دویم چه قرآن په دے عمل غواړی
 ځکه چه یو بهترینه نسخه معلومول څه کمال نه دے تر څو چه په هغه
 عمل نه وی شوه، نو قرآن دا دواړه غواړی، علم او عمل لیکن د هبل
 تر غیب د پاره قرآن حکیم نور مضامین هر بیا کوی چه هغه به د تاریخ
 منلی شوی واقعات وی یا بخصوص د پیغمبرانو علیهم السلام او د هغوی د
 امتونو واقعات او یا به دا آخرت نتایج وی ځکه چه ښه عمل انسان
 هله کوی چه د هغه ښه نتیجه د هغه په دماغ کینه راشی او بد عمل پرینو
 په هله تیار کیږی، چه د هغه بدله نتیجه په وړاند د وی، او یا به دا
 صفات د باری تعالی وی د دے مطلب به دا وی، چه انسان به ځان د عالم
 اکمل، قاهر مطلق، عادل، ذات په وړاند د ذمه دار گنړی نو نتیجه تی
 دا وی چه د د اے ذات د حکمونو خلاف ورزی به نکوی، د تالیف دا
 حیرت انگیز نظام د دے دلیل دے چه قرآن کلام الهی دے

۱۱- اعتدالی اعجاز

انسان جذباً تو گوید دے دے دده هر حرکت په جذباً تو بیا وی
 قهر په وخت د رحم او شفقت نه خالی وی او د رحم په وخت د قهر
 او غضب نه تنزی وی، په خو شمائی کینے به چووی ضم به ورسره پوتنه نه وی
 لیکن د الله شان د جذباً تو نه پاک دے، او قرآن د هغه کلام دے که
 پخه کین غضب سره د مهربانی او مهربانی سره د قهر ذکر وی خو خایونه
 جدا وی مثلاً د غضب خائے کنه کاران وی او د مهربانی خائے کینے
 فرمان برداران وی هر دغه وجه ده چه قرآن کینے د ویرد لوسره د زین
 و کولو او زیری و کولو سره د ویرد لو، جنت سره د دوزخ او دوزخ سره
 جنت ذکر په یو محله کینے موجود وی او بے شمیره خایون کینے په یو آیت کینے
 مینه، او قهر، دواړه موجود وی مثلاً،

نَبِيٌّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْعَفْوَ الرَّحِيمُ ۝ حُصَا بندگان خبر کړه چه
 وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ۝ خو معاف کوونکے او مهربان
 سورة الحجراته ۵۴

د دے جمع نه مطلب دا چه د قرآن سر چشمه د جذباً تو گوید دے انسان
 نه بلکه د جذباً تو نه پاک د حکمتونو د خزانے کلام دے، د هغه د حکمت
 تقاضا ده، چه انسان کینے د محبت او خوف دواړه حکم وی، کچرے خوف
 خدا نه وی، نو بیا به د خدا په پاک د فرمان برداری کارخانه کېده و د
 شی، کچرے معمولی انسانی حکومت کینے د حاکم ویر د نوي نو حکومت
 پاتے کیری دارنگ د محبت ضرورت حکم دے، چه په عبادت کینے خدا
 وی د محبوب حکم په اخلاص سره مننه شی او د هغه د پاره محب د خدا
 قربانئ و کولو نه هم تیار وی، هر کله چه په الله تعالی کینے دا دواړه
 جمع دی نو د هغه په کلام قرآن کینے د هر دواړه خائفا جمع وی، په

خیزونو کینے دا دواړه جمع کیدل د نیت په حساب د پرکم دی،
 انسان ده زمري یا د ظالم انسان نه ویریزی مینه نه ورسره نشته
 ورسره د هغه محبت شته لیکن ویرد کینے تر نشته معلومه خو کچر
 بولنه خالق کائنات کینے دا دواړه جمع کیدے شی بلکه د هغه ذات د دے
 دواړه مرکز دے، ثابت شوه چه قرآن حکم هر د دے ذات کلام

د ترغیب او ترهیب په باره کینے آیتونه پیش کوم
 لَا تَقْظُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ ط إِنَّ اللَّهَ ذَرِحْتَهُ نَأْمِيدِي مَكْرِي
 يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ بِيَشْكَةَ اللَّهُ تَوَلَّ كُنَّا هُوَ نَه مَعَا
 الْعَفْوَ الرَّحِيمُ سورة الزمر آیه ۵۴؛ کولے شی، په تحقیق هغه معاف
 کوونکے او مهربان دے:

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةٍ ۝ هِيَ نَفْسٌ نَه پوهیزی چه ما کوم
 أَعْيُنٍ جَزَاءُ لِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (سوره) ۝ سترید و یخولو والا نغنونه د هغه
 السجده آیه ۴۱ ۝ ۝ ۝ ۝ د پاره د عملونو په بدل کینے پت سائله
 دکتا ۝ د ویرولو په باره کینے ارشاد دے:

وَحَابٍ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ۝ مِنْ وَرَائِهِ ۝ ناکامه دے هر هغه کس د چا چه
 جَهَنَّمَ وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ ۝ يَتَجَرَّعُهُ ۝ په خپل زور ویا پروا و اسلام
 وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ ۝ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ ۝ سره نه ضد کولو د هغه د رستو
 مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٌ ط وَمِنْ وَرَائِهِ ۝ جهنم دے، د هغه د زور ویا په پنه
 عَذَابٍ عَلِيمٌ ۝ سورة ابراهيم آیه ۴۱ ۝ ۝ ۝ ۝ ده خپل لے شی کوب به تراخلي
 مگر تیرولے به لے نشی او د هر طرفه به په ده د مرگ سختی وی خرمی
 به نه او د دے نه پس به په سخت عذاب کینے کیری ۝

۱۲- ملکی اعجاز

د بتولو پهلوی انسان بادشاه حکم هر چلیزی او خلق تر ویریزی هم

علم تفسیر ہفہ علم دے، چہ پہ ہفہ کینے دقران ذالفاظ طرز لفظیہ علم معلومیزی دقران رومی محاطبو (صحابہ کرام و اعراب) تہ د
 دمفرداتو دقران مدلولات اومعانی مرادہ اود ہفہ افرادمی او تکریم ذولقران پہ وخت ددے علومو ضرورت نہ ووحک دہغوی
 احوال اود بورومتعلقا تو بحث دی او پہ قول دصاحب ذمناهل العرفان تہ ہر دادہ پہ دے کینے دہغوی طبعی مہارت وواو فطری ذوق تہ ہم
 رجلد، اصلاً ددے مختصر تعریف دادے، چہ علم تفسیر قرآن سرمدے لرلو نو حکم ہغوی ددے علومو دمقاصد و ماہرو، لیکن دغیر
 تری دہفہ تحقیق نوم دے، چہ دہفہ نہ مراد الہی متعین کیدے شیء ربوا و نزول قران ذرمانے نہ پس دنور و عربود پارہ دقران دپوہ
 دقدما و ذاصطلاح مطابق قران دتفسیر او تاویل یومعنی بنودے، پہ غرض ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکم چہ رستی
 سورہ فرقان کینے دی، **وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنُ بَدِيلًا** دہغوی ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکم چہ رستی
نَفْسِيرًا آیتہ عہ پہ بل خلتے کینے ارشاد دے، **وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ** (آل عمران آیتہ عہ) موضوع د علم تفسیر کلام دے روح المعانی لے علی قلبک لتکون من المنذرين **بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ** او
 غایتہ او غرض د علم تفسیر دمراد الہی علم حاصلون بہ دے غرض دا قول داللہ تعالیٰ انا انزلنہ قرانا عربیاً لعلکم تعقلون
 چہ پہ اعتقاد او عمل کینے دہفہ تا بعداری اکرے ستی۔

د تفسیر او دمطالبو دقران دپوہ آداب او شرائط

روح المعانی، الاتقان، برهان، مناہل العرفان او پہ تور و کتابون کینے
 تفسیر کاہلیت او استعداد اود قران دپوہ دقاہلیت دپارہ
 شرطونہ ذکر دی موبزہ داسرکہ ددلالتوبہ ذکر کو۔

علم اللغة یا علم اللسان

(عربی) مہارت دپیر ضروری دے۔ علم السنۃ
 اودامہارت پہ دے علومو حاصلیزی، دمفردات قران دمذلولات تو
 دموقوع استعمال تحقیق چہ داہہ پہ علم اللغة سرہ کیری، دقران
 مفردات لسانی تغیرات او تصرفات چہ داہہ علم الصرف والاشتقاق پہ
 ذریعہ حاصلیزی، دمرکبا تو اود قران دجملود تغیرات او تصرفات
 حرکات او اعدا تو دبدال چہ داہہ علم النحو سرہ معلومیزی، دقران کتوہ حکم شوے دے لیکن داوضاحت نشتہ چہ دنمونونو بقول
 الفاظو دانتخاب اود محمل استعمال دنکتو اود آسراو چہ داہہ علم البلاغہ، خمروہ دے۔ دہرمونج وخت دکوم خلتے نہ شروع کیری

علم تفسیر ہفہ علم دے، چہ پہ ہفہ کینے دقران ذالفاظ طرز لفظیہ علم معلومیزی دقران رومی محاطبو (صحابہ کرام و اعراب) تہ د
 دمفرداتو دقران مدلولات اومعانی مرادہ اود ہفہ افرادمی او تکریم ذولقران پہ وخت ددے علومو ضرورت نہ ووحک دہغوی
 احوال اود بورومتعلقا تو بحث دی او پہ قول دصاحب ذمناهل العرفان تہ ہر دادہ پہ دے کینے دہغوی طبعی مہارت وواو فطری ذوق تہ ہم
 رجلد، اصلاً ددے مختصر تعریف دادے، چہ علم تفسیر قرآن سرمدے لرلو نو حکم ہغوی ددے علومو دمقاصد و ماہرو، لیکن دغیر
 تری دہفہ تحقیق نوم دے، چہ دہفہ نہ مراد الہی متعین کیدے شیء ربوا و نزول قران ذرمانے نہ پس دنور و عربود پارہ دقران دپوہ
 دقدما و ذاصطلاح مطابق قران دتفسیر او تاویل یومعنی بنودے، پہ غرض ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکم چہ رستی
 سورہ فرقان کینے دی، **وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنُ بَدِيلًا** دہغوی ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکم چہ رستی
نَفْسِيرًا آیتہ عہ پہ بل خلتے کینے ارشاد دے، **وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ** (آل عمران آیتہ عہ) موضوع د علم تفسیر کلام دے روح المعانی لے علی قلبک لتکون من المنذرين **بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ** او
 غایتہ او غرض د علم تفسیر دمراد الہی علم حاصلون بہ دے غرض دا قول داللہ تعالیٰ انا انزلنہ قرانا عربیاً لعلکم تعقلون
 چہ پہ اعتقاد او عمل کینے دہفہ تا بعداری اکرے ستی۔

روح المعانی، الاتقان، برهان، مناہل العرفان او پہ تور و کتابون کینے
 تفسیر کاہلیت او استعداد اود قران دپوہ دقاہلیت دپارہ
 شرطونہ ذکر دی موبزہ داسرکہ ددلالتوبہ ذکر کو۔

علم السنۃ

(عربی) مہارت دپیر ضروری دے۔ علم السنۃ
 اودامہارت پہ دے علومو حاصلیزی، دمفردات قران دمذلولات تو
 دموقوع استعمال تحقیق چہ داہہ پہ علم اللغة سرہ کیری، دقران
 مفردات لسانی تغیرات او تصرفات چہ داہہ علم الصرف والاشتقاق پہ
 ذریعہ حاصلیزی، دمرکبا تو اود قران دجملود تغیرات او تصرفات
 حرکات او اعدا تو دبدال چہ داہہ علم النحو سرہ معلومیزی، دقران کتوہ حکم شوے دے لیکن داوضاحت نشتہ چہ دنمونونو بقول
 الفاظو دانتخاب اود محمل استعمال دنکتو اود آسراو چہ داہہ علم البلاغہ، خمروہ دے۔ دہرمونج وخت دکوم خلتے نہ شروع کیری

او کله ختمبیزی، بیا د هر منوخ د کتونو شمیر خومره دے د منوخ او
 ترکیبی خومره دی او څنکه دی د منوخ شرائط خومره دی، او کوم کوم
 دی دغه رنگ د زکوٰة حال دے چه زکوٰة په کوم کوم مال کښه دے او په کوم
 کښه نشته. د میاشت دے که د کال د مال په هر جنس کښه د دے منوخ
 خومره دے، د زکوٰة شرطونه څه دی او د هغه مصارف کوم دی
 دے ټولو تشریح چه حقیقت کښه د قرآن تشریح دے بغیر د سنته نامکده
 د دغه حال د حج روغی او د نورو احکامو دے، څنکه چه مونږ
 د قرآنی الفاظو په مطلب د پوهیدو د پاره د هر بودوخت محتاج یو
 دغه رنگ د قرآن عملی شکل متعین کولو د پاره د حدیث او سنت
 محتاج یو، او دا خوینږ محتاجی د قرآن محتاجی نه د څکه چه
 مونږ ته د قرآن نه د فائده اغستو د پاره قدرتی طور د دے
 امور و ضرورت دے، مونږ چه اوبونه فائده اغستل غواړو
 مونږ ته د کومې کښتو یا د و لے جوک و لو ضرورت وی، د دے
 دا مطلب هرگز نه دے، چه اوبه محتاج دی، یا کوه یا و لکه محتاج
 د څکه مونږه فائده اغستو د پاره د دے دواړو محتاج یو او په
 بے نیازه دی، همداغه وجه د څه پخپله قرآن د خپل پوهه د پاره
 د حدیث او د سنت ضرورت بنود لے دے کوم چه د حضور علیه السلام
 قول او عمل بللے شی ارشاد دے،
 وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ط (سوره جمعه آیه ۵) د حضور علیه
 السلام منصب داد دے چه هغه خلقوته د قرآن او د حکمت تعلیم ور
 کړی، دا د قرآن د مطالبو تعلیم بنائی، څکه چه د قرآنی الفاظو ته
 ژو چه ذکر دے، بَيِّنَاتٌ لِّعِبَادٍ آيَاتِهِ، څکه د عامے قاعدے له مخه
 کچرے یو استناد صرف د کتاب علمت و اوږی نو دانسی ویلے چه

د څه کتاب تعلیم ور کړی و تدخو چه هغه د کتاب د مطالبو تعلیم
 نه وی ور کړی په بل ایت کښه دی :-
 لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ س (سوره النحل آیه ۱۰۶) د پاره چه ته
 واضح کړی، خلقوته هغه کتاب چه دوی د پاره نازل شوه دے
 علی هذا القیاس په دے باره کښه د پرايیتونه موجود دی چه د هغه
 د قرآن پوهه په علم الحدیث باندے موقوفه ثابت شوه د څه
علم الآثار د قرآنی معنوی پوهیدو د پاره د صحابه او تابعینو
 د آثارو علم ضروری دے صحابه خو برا راست
 د حضور علیه السلام شاگردان دی او تابعین په یو واسطه
 شاگردان دی، د دوی د قرآن پوهیدو روښنولو خلقونه زیات
 صحیح دے، امام شافعی رحمه الله تعالی په الرساله کښه بیکي چه هر
 اجتهاد هُمْ فَوْقَ اجْتِهَادِنَا، چه د صحابه کرامو رض اجتهاد خوینږ
 د اجتهاد نه د پیر غوره دے، د صحابه کرامو په باره کښه د قرآن
 کریم ارشاد دے،
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ط (بینه آیه ۵) الله تعالی د هغوی
 نه راضی او دوی د الله تعالی نه راضی دی
 د رضائے الهی دا آسمانی سند دومره اوچت (اعلی) دے چه دے
 سره دا احتمال نه پاتے کیدی چه مجبوری حیثیت سره به دوی نفسیر
 غلط شی او د امت د پاره به د گمراهی سبب جوړ شی، څکه چه د رضائے
 الهی نه پس د دے قسمه احتمالاً تو گنجائش نه پاتے کیدی، دے نه علاوه
 د علم الآثار نه د صحابه رض او تابعینو د احوالو علم را تلے شی او
 مفسر قرآن د داسے تفسیر کولو نه محفوظ پاتے شو چه د دے ټولو خلاف
 دی او د تحریف قرآن غوندے د یو غلط جوړه سبب جوړ شی په

چہ پہ ہفتے ہاندے قرآن کینے دے دوزخ و عیدارا غلے دے
 وَمَنْ يَشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ اُو دَمُومِنَانُونَه پہ خِلَاف لَارْمِي
 تُوْلِه مَاتُوْلِي وَتَصْلِيَه جَهَنَّمَط وَسَاءَتْ نَوْمُونِنَبَه هَعْنِي دَهغُوِي د
 مَهِيْرَا ط رَسُوْرَه النَّسَاء آيَه عَهَا ۚ حَوْبِنَه پَه لَار تَلُوْتَه پَرِيْزُوْاو
 جَهَنَّم كِنَه بَه تُوْرَا تُوْمُوْو چَه هَعْفَه دِيْر خَرَاب خَا تُو دَه، دَدَه آيَت
 نَه مَعْلُوْمَه شُوْرَه چَه خُتْكَه مَخَالْفَت دَرَسُوْل عَلِيَه السَّلَام جُرْم دَه دَغَه
 رَنَك دَصِيْحَا بَه كَرَامُوْ مَخَالْفَت هَر جُرْم دَه، خُتْكَه چَه دَنَزُوْل قُرْآن
 مُؤْمِنَان هَمْدَغَه دِي، لَه دَه وَجَه دَايَسَه تَفْسِيْر چَه دَصْحَاب كَرَامُوْت
 مَجْمُوْعِي رَا تُو نَه خِلَاف دِي هَفَه تَخْرِيْف اَوْ جُرْم دَه، چَه دَهغَه سَزَا
 دوزخ دے ۛ

۴- علم القواعد و اصول استنباط ۛ

دَمُفَسِّر دَه پَارَه دَعْرَبِي زَبَان دَهغَه تُوَانِيْنُو عَلِم هَم ضروري دے
 چہ پہ هَفَه دَجْمَل، مَفْصَل، عام، خاص، مطلق، مُقَيَّد، امر
 نَهِي وَغِيْرَه حَقِيْقَتُوْنَه اَوْ مَقْتَضِيَات مَعْلُوْمَه كَرِي شِي چَه دَتَفْسِيْر
 كُوْلُو پَه وَخْتَل حَاكِمَاو اِنْتِيْجُوْرَاو سَلَز كِنَه غَلْطِي اُنْكَرِي، دَا قُوَاعِد
 دَا اَصُوْل فِطْه دَعْلِم نَه مَعْلُوْمِيْرِي۔ دَا دَعْرَبِي تُوْبَه يُوْثُوْر عِلْم دَه
 چَه خَاص اِهْل عِلْم تُو يِيْزْنِي اُو دِيْنَه اِهْل اسْتِنْبَاط و يِيْلَه شِي دُوِي
 پَه دَه قَاعِد و كِنَه مَاهِرُوِي، اُو دَدَه پَه زُوْر دَ احْكَامُوْدَا سَخْرَاج
 جُوْكَه وِي قُرْآن كِنَه دَدَه خَاص طَبَق دَكُر دَه ۛ

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ يَخَفُوا ۚ وَإِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ يُدْرِئُكُمْ أَيُّكُمْ شَرٌّ أَوْ بَرٌّ ۚ وَإِذَا هَدَاكُمْ فَتَبِعُوا هَدَايَ ۚ وَأَوْضَعَهَا لَكُمْ أَنْظُرًا ۚ فَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۚ
 اِنَّهُ اُو دَرَسُوْل عَلِيَه السَّلَام تَه حَوَالَه

مِنْهُمْ ۚ سُوْرَه النَّسَاء آيَه عَشْر ۚ كَرِي تُو دَا اسْتِنْبَاط خَاو نَدَا تُوْبَه دَهغَه حَقِيْقَت
 پِيْزْنَدَا لَه وَسَه ۛ
 شَرِي احْكَام كَجْرَه اُو اَمْرُوِي تُو اَمْرُوِي اُو دَا مَن خِيْز دَه اُو كَجْرَه مَهِيَات وِي
 تُوْنَهِي دَه اُو دَ خَوْف خِيْز دَه، خَه مَعَامَلَه كِنَه دَا تَحْقِيْق كُوْل چَه مَاهُوْر
 دَه كَه مَنَهِي تُو دَدَه بَدَا مَطْلَب وِي چَه دَا مَن كِنَه دَا خِل دَه كَه
 خَوْف كَبِيْر ۚ اُو دَا اَللّٰهُ اُو دَهغَه دَرَسُوْل صَلِي اَللّٰهُ عَلِيَه وَ سَلَم رَا كِتَاب اَللّٰهُ
 اُو حَدِيْث ۚ طَرَف تَارَا وِي لِي كَار دِي، دَه دَه پَارَه چَه اَجْتِهَاد كُو نَكِي
 دَكْتَاب اَللّٰهُ اُو سُنَّت مَنصُوْصَا تُو سَرَه دَدَه مَعَامَلَه مَوَازِنَه اُنْكَرِي اُو
 دَهغَه حَكْم تُو رَا اُو بَاسِي دَدَه دَه پَارَه دَعْرَبِي پَه عَامَه تُوْبَه دَه پُوْهِيْدَن
 حَلَاوَه دَعْرَبِي تُوْبَه دَخْصُوْصُو قُوَاعِد و مَعْرِفَت رِيْزْنَدَا لَه، هَم ضروري
 دِي چَه پَه هَفَه دَقُرْآن دَصَحِيْح قَانُوْنِي اِنْدَا نَه فِكْر دَار و مَدَار دَه
 اُو دَا اَصُوْل فِطْه دَعْلِم نَه دَدَه قَانُوْنِي قُوَاعِد و پِيْزْنَدَا لَه حَا صِلِيْزِي

۵- علم قواعد الالهيات

دَمُفَسِّر فَرَض دِي چَه هَفَه تَه دَا ذَاتِ اَلِهِي سَه كَه تَرُو جَا كُرُو اُو نَا جَا تُوْرُو
 عِلْم حَا صِل وِي، اُو هَفَه پَه دَه پُوْهِيْرِي چَه اَللّٰهُ تَعَالَى يُو دَا يَسَه هَسْتِي
 دَه چَه دَجْسَمِيْت، طَرَف اُو مَكَان اُو زَمَان نَدَا مُنْزَرَه اُو پَاك دَه اُو د
 دَه قِيْد و تُوْنَه بِالْكَل بَهْر دَه، هَفَه دَا يَسَه ذَاتِي كَمَالًا تُو سَرَه مَوْصُوْف
 دَه چَه لَا مَحْدُوْد دِي دَا دَه دَه پَارَه چَه دَهغَه آيَتُوْنُو پَه تَفْسِيْر كِنَه رِيْج
 اُنْخُوْرِي كُوْم چَه اَلِهِيَا تُو اُو دَا اَللّٰهُ ذَات اَوْ صِفَاتُو سَرَه مَنَعْلَق وِي، اُو بِيَا دَه
 اُمُوْرُو دَه پَارَه دَعْلِم اَلْعَقَائِد اُو عِلْم اَلْكَلَام ضروري دَه، چَه دَا اَلِهِيَا تُو
 پَه مَسْئُوْلُو كِنَه دَكُر اِهْلِي نَه مَحْفُوْظ پَاتَه شِي ۛ

إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۚ كِنَه دَه چَه دَه پَارَه كِنَه دَا شَبَه وِي چَه د تَفْسِيْر
 قُرْآن دَه پَارَه پَه كُوْم رَعْلُوْمُو كِنَه دَه مَهَارَت شَرَط اِيْخُوْمَه

شوے دے نو ہفغہ علوم خود نزول قرآن پہ زمانہ کہتے نہ ووبلکہ دہفغہ تہ
 تدوین شو لکہ علم الصرف، علم النحو، لغت، بلاغہ علم الحدیث والاثر
 علم العقائد او علم الکلام او اصول فقہ۔ اُس ددے ضرورت ولے پیدا
 شو او کہ ددے ضرورت وی نوذول پرانندینی صحابہ کرام او تابعین تو تفسیر
 بیاختگہ ووجواب دادے چہ د علم وجود او دہفغہ تداوین کہتے فوق دے دا
 بتول علوم مذکورہ، د نزول قرآن بلکہ دہفغہ نہ ہم ویرانندے موجود و
 عربی ژے سرہ دا گندہلی وواو پہ عربی خبر و اترو کہتے بہ استعمال لیدل میں
 ددے علوم تداوین او تصنیف نہ ووشوے ہے خو فاعل مرفوع و نیل
 مفعول منصوب و نیل، عام، خاص، مطلق او مفید دغہ رنگب د صرف
 او نحو تغیرات، دا استعمال بلاغتی موقع دا بتول د نزول قرآن پہ
 وخت کہتے موجود و او عربو بہ استعمال تول صرف د تصنیف او تداوین
 پہ سانچہ کہتے پس و اچولے شو۔ علم الحدیث او علم الآثار د قرآن د تشریح
 پہ حیث قرآن سرہ سرہ وجود تہ رافل خو صرف تصنیف او تداوین تے
 رستوا شو نو دا شبہ حکم بے حایہ دہ:-

۶- علم الموهبة

دقرآن د پوہے او د تفسیر د مہارت د پارہ علم
 و ہبی او د شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ پہ قول علم لدنی
 ضروری دے، چہ د نور ایمان او تقوی نہ پیدا کیزی، دقرآن ارشاد دے
 لَا يُمْسِكُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ○ (سورۃ الواقعة آیہ عشر) دقرآن ظاہری الفاظ
 او نقوشوتہ صرف پاک لاس لگولے شی، یعنی دکوم، کس چہ طہارت او
 اودس نہ وی، نو ہفغہ ظاہری قرآن تہ لاس نشی لگولے دغہ رنگ چہ د
 چا طہارت باطنی او قلبی نہ وی، نو ہفغہ دقرآن باطن او دہفغہ معانی
 نشی موندے۔ دا طہارت باطنی او قلبی نور پہ طاعت الہی او تقوی سرہ
 پیدا کیزی، چنانچہ امام سیوطی رو پہ اتقان جلد ۷ ص ۱۸۱ کہتے دامام

ذکرشی د البرہان فی علوم القرآن نہ نقل کپیدی،

إِعْلَامَاتُهُ لَا يَحْصِلُ لِنَاظِرِ فَهْمٍ مَعَانِي: دقرآن معانی او اسرار داسے کس
 القرآن وَلَا يَطْهَرُ اسْتِرَافًا لِمَنْ فِي قَلْبِهِ
 بَدْعَةٌ أَوْ كِبْرًا أَوْ هَوًى أَوْ حُبًّا لِلدُّنْيَا
 أَوْ مَحْرَبَةً عَلَى ذَنْبٍ أَوْ غَيْرًا مَلْحَقًا بِالْإِيمَانِ
 أَوْ ضَعِيفُ التَّحْقِيقِ أَوْ يَعْتَدُ عَلَى
 مُفَسِّرٍ كَيْسَ عِنْدَهُ عِلْمٌ أَوْ رَاجِعًا إِلَى
 مَعْقُولِهِ وَهَذَا كُلُّهَا حُجُبٌ وَمَوَالِجُ
 بَعْضُهَا أَكْبَرُ مِنْ بَعْضٍ وَهَذَا مَعْنَى
 قَوْلِهِ تَعَالَى سَأَصْرَفُ عَنْ آيَاتِي
 الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
 الْحَقِّ، قَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ
 يَقُولُ أَنْزَعُ عَنْهُمْ فَهْمَ الْقُرْآنِ
 أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ قَالَ
 سُفْيَانُ الشُّورَى لَا يَجْمَعُ فِيهِمْ
 الْقُرْآنُ وَالْإِسْتِعْجَالُ بِالْحُكْمِ
 فِي قَلْبِ مُؤْمِنٍ ط

پوہے نوررا باختم سفیان ثوری فرمائی چہ حکام پرستی او دقرآن
 پوہے دواہہ د مؤمن پہ زہ کہتے شی جمع کیدے۔
 دے نہ معلومہ شوہ چہ دقرآن د پوہے دپارہ زہہ درنہ ضرورت
 دے، چہ خوک دے نہ محرومی نو ہفغہ بہ دقرآن دپوہے نہ ہم محروم
 دی او دارنہا دہفغہ امور نہ پیدا کیزی کومر چہ پور تہ عبادت کہتے ذکر
 دی او داللہ تعالی نہ د نبض حاصل وود پارہ شرط دی ددے نوم

”عِلْمُ الْمَوْهَبَةِ“ دے چہ پہ دے دَقْرَانِ دَرَوَازَةِ پِرَانْتِے شِیْءِ

پہ حدیث شریف کہتے دی چہ چا پچھلہ رائے دَقْرَانِ صَحِیحِ تَفْسِیرِ
 هُمْ اَكْرَمُوْنَ بِمَا هَمَّوْهُ فَهَلْ اَكْرَمُوْهُ رَابِعًا وَاوَّلًا تَرْصُدِي، نَسَائِي (د
 ابوداؤد پہ یوبل روایت کہتے دی، فَلْيَتَّبِعُوا مَتَعَدًا اَوْ مِنَ النَّارِ يَعْنِي پچھلہ
 رائے تفسیر کوونیکے ددوزخ مستحق دے پہ دے وجہ بتول علماء پہ دے
 متفق دی چہ تفسیر بالرأے یوبدکار دے

د تفسیر بالرأے بتحقیق

د تفسیر بالرأے نہ دامعنی قطعاً
 مُرَادُ نَهْ دَهْ چہ دَقْرَانِ پِهْ تَفْسِیرِ
 دہندورائے او فکر استعمال نشی، حُکْمِ چہ دے نہ خوبیر تفسیر
 کیدے نشی او پچھلہ قُرْآنِ پِهْ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ چہ خلق د
 قُرْآنِ کہتے فکر کوی او پِهْ اَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنِ چہ دا خلق
 پہ قُرْآنِ کہتے ولے غور نکوی) قسم الفاظوسرہ پہ قُرْآنِ کہتے د فکر او
 تذکر کوونتر غیب ور کہتے دے پہ دے وجہ رائے او فکر خہ بد نہ دے
 بلکہ د تفسیر بالرأے مطلب دادے،

را، چہ پچھلہ رومی قائمہ کہتے رائے بنیاد جو رکری او تک آن دے
 رائے نہ ذرا آکر ولو کو شنش کوی پہ دے صورت کہتے رائے اصل شرہ
 او قُرْآنِ تابع شو، چہ موضوع پہ سب کول دی او بددی او ددوزخ
 باعث دی، پہ دے صورت کہتے تفسیر بالرأے کہتے داسپ، سیبیت
 د پارادہ سیاق سیاق او د عربی قواعد و مطابق درائے پہ استعمال دے
 تفسیر کول چہ د قُرْآنِ او د اسلام د بنیادی مقاصد و نہ خلاف نہ
 وی ہغہ محمود“ دے مذموم نہ دے او دے تہ تفسیر بالرأے ہم
 نشی و بیٹے، بیا ہم کہ دے نہ خوک تفسیر بالرأے اوائی نو د گتہ
 بِالْقَلَمِ“ کہتے استعمال شوے، پ، پشان رائے بہ صرف یو آلہ د تفسیر

د تفسیری عمل مجتہد و مرجع بہ ندوی،

(۶) دویم صورت دادے، چہ پہ قرآنی تفسیر کہتے د عمل او نقل
 دود جہدا دائرے دی، د قُرْآنِ د مفسر دا تو معنی متعین کول اسباب
 نزول، ناسخ، بیان د جملاتو او مختلف قرائتوںہ، دا بتول داسے خیزو
 پہ چہ صرف پہ نقل معلومی ری رائے پہ دے کہتے نشی چلیدے۔ لہذا
 پہ دے امور و کتب د رائے د دخل تفسیر بالرأے وی، چہ ہغہ بد دے
 باقی پچھلہ رائے ذالیت جیرو معنی یومعنی متعین کول یا د ہغہ نہ د
 حکم استنباط د قواعد و استنباط مطابق یا د قرآنی حکم د حکمت
 او سراز وغیرہ استخراج دا بتول تفسیر بالرأے کہتے داخل نہ دے،
 حُکْمِ چہ دا بتول امور د عقل او درائے دائرے سرہ تپلی دی نہ
 چہ دنقل او درایت سرہ دالاتقان جلد ۲ ص ۱۰۱ و ص ۱۰۲ نو د
 تفسیر بالرأے بہ دامطلب وی، چہ رائے د نقل پہ دائرہ کہتے مدخلت
 اگری، او د نقل اور روایت پہ موقعہ نقل اور روایت پہ جائے پہ راجح
 سرہ تفسیر اگری، نو دا حد نہ تجاوز دے،

د شبہی ازالہ، د صوفیہ و اباطنیہ و د تفسیر پہ منہج کہتے فرق
 د اسلام صوفیہ و ہم د قُرْآنِ تفسیر و نہ کوی وی، او باطنیہ ملاحظہ
 ہم لیکن اول تہ تحریف او تفسیر بالرأے نشی و بیٹے او دویم قسم پہ
 تحریف کہتے شامل دے، ددے فرق دادے، چہ صوفیہ کرام د قُرْآنِ
 ظاہری معنی مینی او د ہغہ سرہ د مناسبرا و مہائلو خیزو نو ذکر کوی
 چہ د ذہن د پرواز دائرہ وسیع وی، او دہنہ مناسب خیزو نہ د اسلام
 مسلمانوںہ خلاف نہ وی، ددے نہ د اسلامیا تو انکار نہ لازمی
 مگر باطنیہ ظاہری معنی نہ مینی او د خپلے خویشے دغہ باطنی معنی
 اصل مواد د اللہ گنری، لکہ حُکْمِ چہ دا فرق روح المعانی بلکہ تفتازانی

ہم بیان کریدے، علامہ اوسی فرمائی

وَأَمَّا كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي الْقُرْآنِ فَهُوَ
 مِنْ بَابِ الْإِشَارَاتِ تَسْكِنُفَ عَلَى
 أَرْبَابِ السُّلُوكِ وَيُمْكِنُ التَّطْيِيقُ
 بَيْنَهَا وَبَيْنَ الظَّوَاهِرِ الْمُرَادَةِ وَ
 ذَلِكَ مِنْ كَمَالِ الْإِيمَانِ بِمَحْضِ
 الْعِرْفَانِ لَا أَنَّهُمْ اعْتَقَدُوا أَنَّ
 الظَّاهِرَ غَيْرُ مُرَادٍ أَصْلًا وَأَمَّا الْمُرَادُ
 الْبَاطِنُ فَقَطْرٌ أَذْ ذَلِكِ اعْتِقَادُ
 الْبَاطِنِيَّةِ الْمَلَاحِدَةِ نَوَسَلُوا بِهِ
 إِلَى نَفْسِ الشَّرِيعَةِ بِالْكَلِمَةِ وَحَاشَا
 سَادَاتِنَا مِنْ ذَلِكَ وَقَدْ حَضَرُوا عَلَى
 التَّفْسِيرِ الظَّاهِرِ وَقَالُوا الْأَبْدُ مِنْهُ
 أَوْلَا إِذْ لَا يُطَمَعُ فِي الْوُصُولِ إِلَى
 الْبَاطِنِ قَبْلَ أَحْكَامِ الظَّاهِرِ وَمَنْ
 إِذْ عَلَى فَهْمِ آسْرَارِ الْقُرْآنِ قَبْلَ أَحْكَامِ
 الظَّاهِرِ فَهُوَ كَمَنْ إِذْ عَلَى الْبُلُوغِ إِلَى
 صَدْرِ الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ يُجَاوِزَ الْبَابَ
 (روینوالی) نہ دریا نڈلغیر د قرآن رازوں نہ حاصلوں غواہی نو ہغہ داسے دے
 لکہ دکوم، صیغ نہ لغیر دروازے دے سید نو دعوی کوی۔

د علامہ اوسی ددے بیان نہ معلومیزی، چہ د صوفیہ کو پہ تفسیر کینے د
 خوا مؤرد لجاظوی، چہ ہغہ د باطنی تفسیر نہ جگا کوی،
 را د الله مراد صرف ظاہری تفسیر دے نہ چہ باطنی اشارات (۴) صرف پہ

ظاہری تفسیر کینے د مہارت پہ وجہ باطنی اشارات توتہ ساسائی کید یثی
 (۳) باطنی اشارات ظاہری تفسیر سہ مطابق کیدل ضروری دی (۴)
 د معرفت الہی پہ نتیجہ کینے د باطنی اشارات تو مطلب، د مناسبت و غیر ذلکا نشان
 دے، نہ چہ د الحاد او د خواہش نفسانی پہ نتیجہ کینے د حدیث پہ دے
 الفاظ: لِكُلِّ آيَةٍ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ وَكُلٌّ حَيْثُ مَطْلَعٌ. کینے د ظاہر نہ مراد
 ظاہری معنی دے او د باطن نہ آئینہ مراد دی (روح المعانی جلد ۱ ص ۴۷)
 د صوفیہ او باطنیہ و پہ معنو کینے د بیلٹون پہ عرض مؤربن یومثال پیش
 کو چہ د بیلٹون بینہ بنکارہ شی، حدیث شریف کینے دی: إِنَّ الْمَلِكَةَ
 لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَ صُورَةٌ: یعنی پہ کوم کو رکھنے چہ سپے یا تصویر ی
 نو پہ ہغے کینے د راحت فرشتے نہ داخلیری، دا حو ظاہری معنی شوہ اس
 کچرے، خوگ دا معنی پہ چہل خاگے ہر دل سے داخلی او بل یومناسبت مطلب
 لے دا ہم داخلی: چہ دکور نہ مطلب ذرہ
 او د سپی نہ مطلب د ذرہ نڈا کو خوی نہ دی او تصویر نہ مطلب محبت دنیا
 دے نو چہ پہ کوم ذرہ کینے محبت د دنیا او د سپی پشان اخلاق وی،
 نو ہغے کینے ملکی نور نہ داخلیری، اوسہ ددے حدیث د ظاہری الفاظ
 پہ جو رہے ضرورتہ سپے او د سناہ والہ خیز تصویر پہ کور کینے حرام گنوی
 دامثال د صوفیہ نو د باطنی تفسیر دے، لیکن کچرے اس خوگ ددے دا
 مطلب بیان کوی، چہ دے نہ ظاہری کور ظاہری سپے او ظاہری تصویر
 مراد نہ دے او نہ ہغہ پہ شریعت کینے منع دے، بلکہ ددے مطلب پہ حدیث
 کینے د سپو خوی نہ دی، او د تصویر نہ مطلب یواغے محبت د دنیا دے نو دے نہ
 بہ مؤربن ہغہ باطنی تفسیر رالو کوم چہ الحاد او تحریف دے، دغہ رنگ
 پہ سورت بقرہ کینے د بنی اسرائیلو پہ سلسلہ کینے دا غل دی، إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ
 أَنْ تَذُجُوا بَقْرَةَ: سورۃ بقرہ آیت ۷۱ د بنی اسرائیلو دیکو

مقتول سہی د قاتل معلوم نہ ہو د پارہ دوی تہ حکم اُترچہ غواذ کبریٰ
 اویا د ہنہ یوجز مقتول سرہ اُ مبنی نو مقتول بہ ژوند ہ شی او خیل
 قاتل بہ اُ بنائی، اُس د دے ایت داسے تفسیر کول چہ د بقرة تہ غوا یا
 غوے تہ دے مَراد بلکہ نفس بہیمیہ ترمُراد دے بنکارہ مطلب ہرے دا
 وی، چہ خیل نفس بہیمیہ د عبادت او ذریاضت پہ چارہ ذبح کبریٰ
 یعنی مرے کبریٰ ہر گلہ چہ نسا سو پہ عبادت اور یا ضت سرہ د نفس سہی
 ختمہ شی نذر و حانی ژوند بہ نصیب شی، او اصل قاتل یعنی خواہشات
 نفسانی بہ پہ گو تہ کبری، د مطلب د اچہ د خواہشات نو مغلوب انسان
 مرے دے، د غوا/ غوی تہ مطلب ہنہ نفس بہیمیہ دے، ا کومر چہ د
 خواہشات نو مرکز دے، د دے ذبح کول پہ ریاضت او عبادت سرہ د دہ
 خواہشات مغلوب کول دی، چہ ہنہ قاتل بولی، د ژوندی کید و مطلب
 جسمانی نہ، بلکہ روحانی ژوند مراد دے، (مترجم)

د تفسیر کول چہ غوا/ غوے تہ دے ذبح شوے او نہ خولے
 مقتول بیبا ژوند ہ شخوڑ او خیل قاتل تہ اُ بنودلو، نو دا تفسیر بالرا
 دے چہ چوہن الحاد او زندیقیت دے،

کہ اصل واقعہ او د ایت ظاہری معنی پہ خیل خائے صحیح اگری اویا
 د غے باطنی تفسیر اگری نوخہ بدیت تہ نشتنہ لکہ خنگہ چہ قاضی
 بیضاوی پہ خیل تفسیر کینہ دغہ ذکر شوے اشارے د معرفت الہی د
 نکتو پہ درجہ کینہ نقل کبری دی:-

د تفسیر بالرائے قسمونہ امام سلو طنی رح پہ اتقان کینے دا بن
 النقیب رح نہ نقل کر تہ دی:-

مَا تَحْصِلُ فِي مَعْنَى حَدِيثِ التَّفْسِيرِ: بِه شَرِيعَت كَيْفَ دَمَع شَوِي تَفْسِيرِنَجَه
 بِالرَّأْيِ حَسَنَةً اَنْوَالِ اَحَدًا هَا: صُورَتُونَه دِي

التَّفْسِيرُ مِنْ غَيْرِ حُصُولِ الْعُلُومِ
 الَّتِي يُجُوزُ مَعَهَا التَّفْسِيرُ وَالثَّانِي
 تَفْسِيرُ الْمُتَشَابِهِ الَّذِي لَا يَعْلَمُ
 إِلَّا اللَّهَ وَالثَّلَاثُ التَّفْسِيرُ الْمَقْرُونُ
 لِلْمَذْهَبِ الْفَاسِدِ بَأَن يَجْعَلَ
 الْمَذْهَبَ أَصْلًا وَالتَّفْسِيرَ تَابِعًا
 فَيُرَدُّ إِلَيْهِ بِأَيِّ طَرِيقٍ أَمَكَّنَ
 وَإِنْ كَانَ ضَعِيفًا الرَّابِعُ أَنَّ
 مَرَادَ اللَّهِ كَذَا بِالنَّقْطِ مِنْ غَيْرِ
 دَلِيلٍ، أَلْحَاسِ التَّفْسِيرِ
 بِالِاسْتِحْسَانِ وَلَهُوِي الرِّبَاطِ

جلد ۷ ص ۱۳۳
 او خواہش اگری:-

داہول صورتونہ بہ تفسیر بالرائے کین داہل دی اپہ کوموچہ د
 دوزخ د سزا وعید را غلے دے، د لوی رنگ پہ تفسیر و لؤ کینہ بہ ویر
 کم داہل دی، چہ پہ دے ہجو صورتونو کینہ بہ پہ خہ طریقہ داہل نہ
 وی، العیا ذبا لله،

اقسام تفسیر: ابن عباس رضی اللہ د تفسیر خلو ر قسمہ بنودلی دی
 دا چہ صرف د عربی ژبے پہ خاص مہارت او د

ہنہ پہ قواعد و پیرند و معلومیدے شی رہ، ہنہ اعتقادی او عملی بنکارہ
 احکام چہ د تراوی الفاظو بہ آوری د سرہ معلومیدے شی، لکہ چہ
 فَأَعْلَمُ أَنَّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ سوره همدایہ ع: ہو شہ چہ بغیر د الله بل معبود نشتنہ
 أَنْبِئُوا الصَّلَاةَ وَالزَّكَاةَ وَالْبَقْرَةَ آیتہ عم: نوح قائموی او زکوٰۃ و رکوی

کہ

چہ داد عربو عوام ہم معلومونے شی اودے د پاره د عربی دباریکو ضرورت نہ وی اونہ پہ دے بانڈے دنہ پوہید و خہ عذر قبول دے، (۲۳) چہ صرف مجتہدین علماء پر پوہیزی او عموماً دے تہ تاویل و تیلے شی مثلاً د فقہی احکام او استنباط بیان د مجمل تخصیص د عام او تقید د مطلق حقیقت لغویہ بانڈے حقیقت شرعیہ تہ ترجیح ورکول او حقیقت عرفیہ تہ پہ حقیقت لغویہ بانڈے ترجیح ورکول خوہلہ چہ پہ خلافے دلیل قائم نہ وی، لکہ وصل علیہم ط ان صلواتکے سکن لهن: چہ دلیل پہ معنی لغوی ستہ نو معنی عرفی بہ تر مطلب نشی اغتہ :-

(۲۴) غلور مرہغہ چہ د هغه علم الله سرہ خاص دے، لکہ د متشابہاتو د وخت د قیامت او درروح وغیرہ علم رالاتقان جلد ۱ ص ۱۱۷) وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ كَيْتَمَدَّ كُورَهٗ آسانئ نہ مطلب دویم قسم دے لفظ د ذکر دے قرینہ دہ چہ یولخے هغه قرآنی مضامین آسان کرے شوی دی چہ وعظ او نصیحت سرہ تروون لوی او هغه هم دغه دویم قسم دی امام زرکشی د التفسیر خوبن کریدے، او پہ دے تقسیم کینے علماء سرہ چہ کوم قسم خاص شوے دے هغه پہ عامہ اصطلاح کینے تاویل بللے شی خون تاویل محمود پہ دے لاندینی شہا طوف مشروط دے کہ دا سے نہ وی نو بیات تاویل مذموم او مخریف دے :-

(۲۵) د کومر ایت تاویل چہ کیبری هغه بہ دوپا ندینی آیت سرہ جوہر خوری (۲۶) دُر ستنی آیت سرہ بہ هم جوہر خوری (۲۷) دلغت پہ اعتبار سرہ د آیت پہ مطلب کینے د دے خائے وی (۲۸) د کتاب الله او سنت رسول نہ بہ خلاف نہ وی :- الاتقان جلد ۲ ص ۳۱۱ کینے وی :-

قَالَ قَوْمٌ مِّنْهُمْ الْبَغْوِيُّ وَالْكَرَائِيُّ التَّوِيلُ صَرَفُ الْآيَةِ إِلَىٰ مَعْنَىٰ مُّوَافِقٍ لِّمَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا تَحْتَمِلُهُ الْآيَةُ غَيْرَ مُخَالِفٍ لِلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ :-

د تاویل د صحت بغوی او کرایشی د شرطونہ نقل کریدی را، د ترومی ایت سرہ جوہر بنت (۲۶) دُر ستنی آیت سرہ جوہر بنت (۲۷) د کتاب الله او سنت سرہ مخالف

کیدل امام زرکشی د علامہ زمخشری نہ دانچم شرط ہم نقل کرے دے، چہ د دے تاویل او تفسیر نہ د قرآن پہ معجزا نہ بلاغت کینے خہ نقصان نہ پیدیزی، بلکہ اعجازی بلاغت پہ خیل خائے باقوی قال الزمخشری من حق مفسر کتاب الله الباهر وكلامه المعجز ان يتعاهد في مداهيه بقاء التظلم على حسنه والبلاغة على كمالها البرهان جلد ۱ ص ۳۱۱ :-

(۲۸) د مفسر قرآن د پاره د اضروری دہ، چہ هغه د تفسیر پہ بولو لارو کینے دا خبرہ پہ نظر کینے ساقی چہ د قرآن د نظم ر عبارت خوبی او د قرآن د بلاغت کمال پھیل خائے پلے وی، دے نہ پنجم بشرط ہم معلوم شود علامہ زمخشری رائے بالکل صحیح دہ د قرآنی ایت اصلی مقصد د پاره پہ قرآنی تفسیر کینے اعجازی شان موجود دے کچرے معنی بدلہ شی او د خیلے خوبنے معنی اکرے شی نو د قرآنی تفسیر اعجازی شان پختہ شی او پہ قرآنی الفاظ کینے د نظم قرآنی او د سیاق سباق د ارتباط او د دلالت شان د دغه خانی معنی را ہو مبلو پہ ر جہ کمزورے شی، (۲۹) کتاب او سنت کینے چہ کوم بیان شوے دے هغه یونا قابل تقسیم آسانی حق دے نو د قرآن د کوم ایت چہ تفسیر کیبری نو دا بہ کتل بکاروی، چہ د تفسیر یا مطلب پہ بل خائے کتد قرآن یا سنت نبوی د مطالبوسرہ خو تکرہ نہ وی

x

کہ نگرا وہی نوداہہ ددے خبرے دلیل وی چہ ڈا تفسیر خپل خانی او تحریف
 دے حتی یو د بل سرہ نہ تگرا ویری نو تفسیر بہ ہم ہنہ صحیح دی چہ
 پہ ہنہ کنے یو بل سرہ تگرا و تعارض نہ وی خو تعارض نہ مطلب حقیقی
 تعارض دے ہسے خو ظاہری تعارض مضر حکم ندے چہ ہنہ پہ قرآن
 کنے غور کولو سہ ختمیری، ہم دغہ وجہ دچہ ڈھرایت پہ تفسیر کنے
 ڈہ مفسر نظر دپہ ہتول کتاب او سنت وی دے ڈپارہ چہ ڈہنہ تفسیر
 ڈ مجموعی کتاب او سنت نہ خلاف نشی، دارنگ ڈ خیر القرون (یعنی صحابہ
 تابعین او تبع تابعین چہ ڈ قرآن ڈ پوہ یوغنہ او ممتاز، برخ لری) ڈ
 تفسیر و نو ڈ مجموعی روح پچہ ر ستنے کوم تفسیر خلاف وی نو ہنہ بہ
 تحریف وی او ڈ قبکو لو قابل بہ نہ وی، البتہ کچرے یوما ہر مفسر تفسیر
 ڈ شراطلو پہ رہنرا کنے داسے مطالب قرآنی بیان کبری، چہ سلفونہ وی
 بیان کبری خود ہنہ خلاف کے ہم نہ وی کہے، نو ڈ داسے معارف
 قرآنیہ و دروازہ ڈر سٹو خلقو ڈ پارہ بندہ ہم ندہ او پہ قرآن
 ڈ صحیح غور او فکر پہ زور ڈ معارف و اسرار و ڈ استخراج کار بہ تزیامتہ
 جاری وی، پہ حدیث شریف کنے راجی، لا ینکلی عجاہبک؛ ڈ قرآن
 عجیبہ مضامین نہ ختمیری ڈ دے متعلق ڈ امام شافعی رح ارشاد دے
 جَمِيعُ مَا تَقُولُهُ الْأُمَّةُ شَرْحٌ لِلسُّنَّةِ
 وَ جَمِيعُ السُّنَّةِ شَرْحٌ لِلْقُرْآنِ وَ
 جَمِيعُ الْقُرْآنِ شَرْحٌ لِأَسْمَاءِ الْحُسْنَى
 وَ صِفَاتِهِ الْعُلْيَا : یا شرح دہ او قوآن ڈ اللہ تعالی ڈ اسماء
 حسنی او ڈ صفات عالیہ و شرح دہ : او ددے اسرار و متعلق ڈ حضرت
 ابن مسعود رضہ ارشاد دے :
 قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ مَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ : خُوكَ چہ علم غواری نو ڈ قرآن

فَيْشُورُ الْقُرْآنَ فَإِنَّ فِيهِ عِلْمٌ : ڈ مضامین و لیتون ڈ ان کبری حکہ
 اکا و لاین و الآخرین ر رواہ : چہ پہ دے کنے ڈ اولینو او آخرینو
 البیہقی فی المدخل : علم دے مراد اصول د علم دی
 او ہر پہ دے بارہ دار شادات ڈ باری تعالی دی، تَبَيَّنَتْ لِكُلِّ شَيْءٍ
 تَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ، غرض دا چہ ڈ دین ہتول اصول پہ قرآن حکیم
 کنے موجود دی او پہ فیضان الہی سہ ڈ اللہ تعالی پہ خاص بند کا نو ڈ
 قرآن نہ ددین اسرار پرانے کیزی ددے فیضان ڈ کر پہ روح المعانی
 جلد عک اگوری، دے قسم فیوضاتو تہ تفسیر اشاری و بیلے شی
 ڈ باطنیہ و پہ تفسیر اشاری کنے چونکہ ڈ ظاہری معنی انکار دے پہ دے
 وجر ہنہ مردود دے، ڈ اهل السنة صوفیہ و چہ کوم اشاری تفسیری
 کبری دی پہ ہنہ کنے آہم خلود دی، تفسیر نیشا پوری، تفسیر الا لوسی
 المتوفی سنہ ۱۲۰ھ تفسیر التستری سہل بن عبد اللہ التستری المتوفی
 سنہ ۳۱۳ھ و لم یتیم (یعنی پورہ نہ دے) او تفسیر ڈ محی الدین بن
 عربی المتوفی بد صنف سنہ ۵۰۰ھ دا ہتول صاحبان ڈ قرآن ظاہری
 معنی تسلیم کولو نہ، پس اشاری تفسیر و نہ کوی چہ ڈ ہنہ متعلق ڈ رکھی
 پہ برہان کنے لیکھی :
 كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ : ڈ صوفیہ و کلام تفسیر نہ دے بلکہ
 قِيلَ لَيْسَ بِتَفْسِيرٍ وَ إِنَّمَا هُوَ مَعَانٍ : ہنہ واددات او وجدانیات دی
 وَ مَوَاجِدًا يَجِدُونَ عِنْدَ التَّلَاوَةِ : چہ ہنوی ڈ تلاوت پہ وخت
 محسوسوی بن الصلاح پہ خیلہ فتاوی کنے لیکھی :
 وَ جَدْتُ عِنْدَ الْأَمَامِ أَبِي الْحَسَنِ الْوَاحِدِيِّ : ما ذابوا الحسن الواحدی
 أَنَّهُ قَالَ صَدَّفَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيُّ : نہ معلومہ کرہ ہنہ او بیلے
 حَقَائِقُ التَّفْسِيرِ فَإِنَّ كَانَ اعْتَقَدَ أَنَّهُ تَفْسِيرٌ : چہ عبد الرحمن السلمی

x

فَقَدْ كَفَرَ قَالَ ابْنُ الصَّلَاحِ أَنَّهُ لَمْ
 يَذْكُرْهُ تَفْسِيرًا أَوْ لَا ذَهَبَ بِهِ
 مَذْهَبُ الشَّرْحِ لِلْكَلِمَةِ فَإِنَّهُ لَوْ
 كَانَ كَذَا لَكَ كَانُوا قَدْ سَلَكُوا مَسَلَكَ
 الْبَاطِنِيَّةِ وَإِنَّمَا ذَلِكَ مِنْهُمْ ذِكْرُ
 نَظِيرٍ لِيَاوُرِدَ بِهِ الْقُرْآنُ فَإِنَّ النَّظِيرَ
 يُذَكَّرُ بِالنَّظِيرِ

حقائق التفسیر لیکلے دے کچرے
 ہغہ دا تفسیر گنری نوکا فردے
 ابن الصلاح فرمائی چہ ہغوی دا
 ک تفسیر پہ توگہ نہ دے ذکر کرے او
 نہ تے دغہ لفظ تشریح گنری، کچرے
 دا بے نو دا باطنیت دے،
 دا خو یو لگے د قرآنی مدلول نظیرے

ذکر کرے دے، حکم چہ یونظیر نہ بل نظیر یا دپزی:

دے اقوالو نہ معلومہ شوہ چہ صوفیہ دا سے قسم تفسیر نہ بولی بلکہ د
 قرآنی مقاصد و نظیر بیا: ہغوی او دے سرے د باطنیہ و او د صوفیہ و
 د تفسیر بیلتون دا علوا و ل د قرآن د ظاہر نہ انکار کوی لیکن صوفیہ
 د قرآن ظاہری معنی مفلونہ بعد دا سے قسم بیان کوی، پہ منا اهل

العرفان جلد ۱ ص ۵۵۵ کہنے دی:

وَمِنْ هُنَا يُعْلَمُ الْفَرْقُ بَيْنَ
 تَفْسِيرِ الصُّوفِيَّةِ الْمُسَمَّى بِالتَّفْسِيرِ
 الْإِشَارِيِّ وَبَيْنَ تَفْسِيرِ الْبَاطِنِيَّةِ
 الْمَلَاحِدَةِ فَالصُّوفِيَّةُ لَا يَمْتَعُونَ
 إِرَادَةَ الظَّاهِرِ بَلْ يُحْضِرُونَ عَلَيْهِمْ
 وَيَقُولُونَ لَا بَدَمِنَهُ أَوْ لَا ذَمَّنْ
 إِذْ عُلِيَ فِيهِمْ أَسْرَارُ الْقُرْآنِ وَ
 وَلَمْ يُحْكِمِ الظَّاهِرُ كَمَنْ إِذْ عُلِيَ
 بَلُوغَ سَطْحِ الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ
 يَجَاوِزَ الْبَابَ

دے خاکے نہ د صوفیہ و د تفسیر اشاری
 او د باطنی ملحدینو د تفسیر فرق
 معلوم شو، صوفیہ د ظاہری معنی
 انکار نہ کوی، بلکہ د ہغے ترغیب و رکوی
 او وائی چہ دا دیرہ ضروری دے، حکم
 چہ د ظاہری مراد د پختگی نہ بغیر
 د قرآن پہ اسرار و د پوہ دعو
 دا بے دے لک چہ خوک د طوی ا لری
 چہ پہ دروازہ د ننو تو بغیر حما
 د نمنہ کورتہ لارم

صاحب د منا اهل د تفسیر اشاری قبلو لود پار لا پنچہ شرطو نہ بیا کریدی
 (۱) ظاہری معنی د قرآن خلاف نہ وی۔

(۲) دادعوئی د ہر نہ وی چہ معنی مراد کا یولگے معنی اشاری دہ نہ چہ
 معنی ظاہری۔

(۳) د قرآنی الفاظو د پیر لے تاویل د نہ وی چہ د الفاظو عربی حیثیت
 د ہغے خلاف وی۔

(۴) تفسیر اشاری د د شرع او عقل مقابل او معارض نہ وی۔
 (۵) اشاری مضمون د پہ شرعی دلیل مضبوط او مؤید وی۔

مناهل العرفان جلد ۱ ص ۵۴۵ بانڈے امام ابن تیمیہ رح د قرآن
 ہر ہغہ تفسیر غلط بنودے دے چہ د صحابہ و او د تابعینو د تفسیر نہ
 خلاف وی، اصول التفسیر کہنے لیکتی:

وَفِي الْجُمْلَةِ مَنْ عَدَلَ عَنْ مَذَاهِبِ
 الصَّابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَتَفْسِيرِهِمْ
 إِلَى مَا يَجَالِفُ ذَلِكَ كَانَ مُحْتَطًا فِي
 ذَلِكَ بَلْ مَبْتَدِئًا عَالِمًا لَيْسَ أَهْلَهُمْ
 بِتَفْسِيرِهِ وَمَعَانِيهِ كَمَا أَهْلَهُمْ
 بِالْحَقِّ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ رَسُولَهُ
 أَنْتَهَى

ہر ہغہ تفسیر چہ د صحابہ و
 او تابعینو د تفسیر نہ خلاف وی
 نو دے مفسر پہ غلطہ دے
 بلکہ بد معنی دے، حکم چہ د قرآن
 پہ تفسیر او د ہغے پہ معنودوی دیر
 بنہ پوہ وونکہ خنکہ چہ ہغوی د
 حضور علیہ السلام د را وری شوی حق

دیر زیات عالمان و

امام سیوطی رح پدا نقان جلد ۱ ص ۵۴۵ کہنے ہم دے پہ بار کہنے لیکتی
 وَهُوَ نَفِيسٌ جِدًّا چہ د ادیرہ قیمتی او اعلیٰ خبرہ دے لیکن دے سرے
 لیکتی چہ د صحابہ و او تابعینو د سند د صحت تحقیق پکار دے حکم
 چہ دے قسم روا یا تو کہنے ضعیف او موضوعی ہر موجودی ہر دغہ

يَا اِلٰهَ عُلَمٰمٍ فِيْ خَفَاٍ رَفَعَ الْبَارِيْ اِبْتَدَا جِلْدَاوَل) يعنى بل نه پت خه
بنودل، دادوحي لغوى معنى دى، اود دے شرعى معنى اِلَّا عُلَمٰمٍ بِالْشَّرْعِ
يعنى صرف شرعى احكام بنودل وحي ده۔ دوحى لغوى، درے قسمه دى

(۱) فِطْرِي (۲) اِيْجَادِي (۳) عِرْفَانِي

فِطْرِي لکه د خدا ئے پاک په الهام د نورو مچوگيبن جوړول
اوپه هغه کيښه شهد جمع کول دغه رنگه د نورو حيواناتو
کارنلے خود اقسام وحي صرف حيواناتو (رخناورو خاروو) دپاره وى، په
قرآن کور کيښه دى:

وَاَوْحِيْنَا رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِيْ مِنْ اَسْوَدٍ مِّنْ اَجْبَالٍ بُيُوتًا لِّرَسُولِهِ الْاِنَّ لَلنَّحْلِ اِيْةً لِّمَنْ يَّرْتَدُّ عَلَيْهِ الْاَسْوَدُ
په غرونو کيښه کيښونه جوړ کړي

اِيْجَادِي لکه د يورپ سائنسدان چه يو آرخ ته مخه کړى او
هغه دپاره کوشش کوي نو د دغه مطلوب خيز صورت

اونقشه الله پاک دده په ذهن کيښه راوړي اودغه خيز بيا جوړ شي، مثلاً
پرومبي سرى هوا ئى جهاز جوړ بول غوښتنه هغه اول د الوتکې شکل نورو
ليدلے د يو الوتو ئونکى خيز شکل ے په خيال کيښه راوستلو او کار ے پر
شروع کړو بخرجے ے کولے او تکليفونه اوتواناؤ نونه برداشت کول نوره
چه قدرت د الوتکې مکمله نقشه دده په ذهن کيښه واچوله، د موجد
کار خپل ذهن متوجه کول وواو د خدا ئے کار د مطلوب خيز نقشه اچول
دا هغه وحي او الهام د دے چه عامو انسانانو ته کيښي هغه د کافرو لے
نه وى:

كُلَّمَا نَزَّلْنَا سَمْوًا مِّنْ سَمْوٰتٍ نَّهْنُ نَزَّلْنٰهُ اِلٰى قَوْمٍ لَّيْسَ لَهُمْ حِكْمَةٌ وَلَا هُمْ يَفْقَهُوْنَ
رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ لِحُطُوٰةٍ كُوِيْ نُوْمِرُوْنَ هُفْمَدُ كُوِيْ سَتَا

سوراه بنى اسرئيل اية ۱۹ | د خدا ئے بخشش او فيض په چا بند د دے
دا قسم وحي عامو انسانانو د پارا خاص ده اگر چه هغه کافر هم وى:

عِرْفَانِي دريم قسم وحي عرفاني ده چه اولياؤ سره خاص ده
هله چه يو ولي د شريعت په تابعداري او په رياضت سره

د زره صفاتي بياموي نو په ده باندا ے خاص علوم د الهام په ذريعه
د الله د طرفه وړ ديږي چه هغه ته قرآن اشاره کوي:

وَالَّذِيْنَ جَاهَدْنَا وَاٰمِنَّا كَتَبْنَا لَهُمْ مِّنْ قَدْرٍ مِّمَّا كَفَرُوْا لَئِيْلَ الْاَكْفٰبِ
سُبَلٰنَا رَسُوْلُهُ عَنْ كِبُوْتِ اِيْة ۱۹ | الله په فرمان برداري کيښه محنت کوي
نومونږ په هغوى د هدايت خاص لاره پرا نيو:

د دے هدايت مطلب الهامى معارف دى چه د هدايت ايباني نيزوا
دى، خکه چه ايباني هدايت خود محنت کولونه وړاندي هم حاصل دے
داد د دے واره قسمه الهام په لغت او په معنى عامه کيښي وحي ده دا حيوان
انسان اولياؤ کراموته کيدے شى اگر چه د صرتو فرق پکيښ هغه دے
چه کوم ماورپاندا ے بيان کړو او دا وحي يوا ئے د پيغمبرانو نه ده
بلکه د پيغمبرانو وحي خاص وحي شرعى ده:

وحي شرعى

خلورم قسم شرعى ده چه انبياء عليهم السلام سره خاص ده
خوهر نبى ولى هم وى نو هغه تروحي عرفاني هم کيږي چه د هغونو
حيت د وحي شرعى دے، چه د قانون او احكامو حثيت لري، بخلاف د
ولى د وحي عرفاني چه هغه قانوني حثيت نه لري او دا د علم کلام يو
عامه مسئله ده: وَاللّٰهُمَّ كَيْسٌ بِحُجَّةٍ عِنْدَ الشَّرْعِ: يعنى د ولى
الهام قانون شرعى نشي جوړيږي، د وحي شرعى حقيقت دا دے
چه دا الله د جانبه د فرشته په واسطه يا بېغ په نيغه په خوبيا په

۱) د یو جسم په یو مکان کېنې لکه او کیدل لکه
 نَزَلَ الْأَمِيرُ الْمَدِينَةَ : (امیر په ښار کېنې بکا و شو)
 رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُّبَارَكًا : ترجمه : اے خدایه ما د برکت
 سورة مؤمنون آیه ۲۳ : وَاللَّهُ خَالِعٌ يُكِنُّ كَمَا وَكُرِهٌ :-
 ۲) د یو جسم باندې نه لاندې را تلل، لکه
 وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا : موبز د آسمانه د برکت اوبه را کوڅې
 کړی دی :

د قرآن حکیم الفاظ د جسمیت او مکانیت نه بهر د پاک (دی په دے وجه
 د نزول قرآن مطلب اعلام ربنودل) دے مطلب دا چه قرآن په فریدم
 د فریسته رسول علیه السلام نه بنودل دا نزول قرآن دے او په
 دے تعبیر نزول (کښ د قرآن د شان لوی ښکاره کول مقصود دی
 (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۳) چه انسان ته د لور مقامه پر خیز
 را غلے دے، یا قرآن باندے د نزول اطلاق په دے اعتبار دے چه
 جبریل علیه السلام دی لور مقامه په زمکه را کوڅ شو دا خو حقیقت
 دے نو په دے واسطه قرآن ته هم نزول منسوب شو :-

(۳) د یمه معنی د نزول دا هم دے چه پخپله خویو خیز را کوڅ نه شو
 خوا سباب ته د عالم بالا سره تړون لری چه ارا دة الهی هم کیدای شي
 یا آسمانی تاثیرات او هم په دے اعتبار سره اُسپنه خارووا و انسانی
 لباس د پارا هم قرآن د نزول لفظ استعمال کړی دے.
 وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ : موبز اُسپنه را کوڅه کړه چه د هغه
 وَصَلَفٌ لِلنَّاسِ : سورة الحديد آیه ۲۵ : نه د جنگ سامان هم جوړیږی
 وَأَنْزَلْ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ تَمَایِنًا : موبز ستاسو د فاندے د پارا د
 اشر و اچ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي : خارووا ته جوړے را کوڅه کړی دے

سَوَاءٌ تَكْمُرُ، سورة الاعراف آیه ۱۷۰ : موبز لباس را کوڅا کړو چه د هغه
 په اغوستو ستاسو د حیا حایونه پرده شی،
 د دے درے وار و خیزو نوا سباب آسمانی وی تودے د پارا هم د
 (نزول) لفظ استعمال شو :-
 نزول نه بیا دوه نور لفظونه، انزال او تنزیل جوړیږی، (۱) تنزیل
 په وار وار را کوڅیږی و نه وائی، او انزال په وار وار او په یوځل را کوڅیږی
 د پارا استعمالیږی، لکه چه عذاب د پارا هم د دے استعمال شو :-
 دے :-

إِنَّمَا نُنزِلُكَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ : موبز په دے کلی د آسمان نه عذاب
 راجز اَمِّنَ السَّمَاءِ (سوره منکوت) : نَزَلُوا نَكِيحًا
 آیه ۳۳) :

ښکاره خبره دے چه عذاب په یوځل نازل شویدے. او قرآن په
 وار وار د دے د وار و د پارا در انزال) لفظ استعمال شو، نورمانی
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ : توعے خوبی د هغه الله دی، چه په
 الْكِتَابِ (سوره كهف آیه ۱) : خپل بند دے دا کتاب نازل کړو
 د مفردات امام مراغب ص ۳۰۰ :-

د قرآن درے تنزلات

۱) نزول اول : د بارگاه خداوی نه لوح محفوظ نه نزول، چه هغه
 دے آیت لیکه ذکر دے :- بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ فِي
 لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ

سورة البروج آیه ۲۲ و ۲۱ :-

۲) دویم نزول : د لوح محفوظ نه د لاندینی آسمان د بیت العزة
 مقامه نه نزول چه په سورت د خن سورت
 قدر او سورت بقره لیکه ذکر دے :-

اودویم کرت دَرُومبی آسمان پہ بیت العزت مقام کئے اودریم کرت
 نزول سے پہ واروار پہ حضور علیہ السلام اُشوا، نور آسمانی کتابوں
 پہ یوحنا پہ کتابی صورت کئے نازل شوی دی دَقْران دوارہ قسمہ ریپو
 خُل، پہ واروار نزول دابنائی چہ دَحْدائے حکمت فرستوتہ را
 بنود و، چہ دا آخری کتاب دے، یارُومبی آسمان تہ دَنازِلوومطلب
 ذہبی علیہ السلام شوق زیاتنول وور، حکم چہ دَحْوَجے شے رانزدے کیدل
 شوق نُورہم زیاتنوی، یاد احکمت دوچہ دَقْران د مکمل حفاظت
 یقین راشی اوشک شبہ بالکل خترشی (مناہل العرفان جلد
 ص ۳۶ تا ۴۰)

دَا حَقْر دَاخیال دے، چہ دَقْران د حفاظت مُکمل انتظام کول پہ دے
 وجہ مقصود ووجہ دا آخری کتاب دے، یوحنا د عمومی انتظام پہ صوت
 کئے قُرآن پہ لوح محفوظ کئے محفوظ کرے شوچہ د حکومت الہیہ
 مرکزی محافظ خانہ دے - دویم خُل پہ بیت العزت کئے د آسمانی حفاظت
 انتظام اُشوا ودریم خُل د نبی م پہ زبرہ نازلید سرہ د زمینی حفاظت
 انتظام اُشوا، پہ خلورم خُل د اُمت پہ سینو دے د حفاظت انتظام اُشوا
 لکہ فرمائی: اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ اِنَّا لَهُ لَحٰفِظُوْنَ رِسُوْرَةُ الْحِجْرٰی اِیْدُوْ
 وَ نَحْمُ خُل د حضرت ابوبکر، عمر و عثمان رضی اللہ عنہم اجمعین پہ ذریعہ
 تحویر پہ صورت کئے دے د حفاظت انتظام اُکریے شو پہ زبرہ وور
 بے خبرہ اچوونکے اوپہ سینو کئے محفوظ کوونکے یوائے اللہ دے،
 جبرائیل علیہ السلام قُرآنی الفاظ خٹکے حاصل کرل،
 صحیح خبر د اده چہ جبرائیل علیہ السلام اللہ نہ قُرآن واورید واور
 دے الفاظ پئے حاصل کرل، لکہ خٹکے چہ بیہقی د اِنَّا نَزَّلْنَا لَنْہ، بہ تفسیر
 لیکلی دی او دے تاہد د طبرانی ہفہ حدیث شریف دے چہ د

اِنَّا نَزَّلْنٰہُ فِی لَیْلَةٍ مُّبٰرَکَةٍ ۝ ہم موبن داپہ مبارکہ شبہ کئے نازل
 سورہ دُخان ایتہ ع : کپے دے۔

اِنَّا نَزَّلْنٰہُ فِی کَیْلَمَةِ الْقَدْرِ ۝ ہم موبن داپہ شبہ د قدر کئے
 سورہ القدر ایتہ ع : نازل کپے دے۔

شَهْرَ رَمَضَانَ الَّذِیْ اُنزِلَ فِیْہِ ۝ د رمضان میاشت ہفہ دہ پہ کومہ
 الْقُرْآنُ (سورہ البقرہ ایتہ ع) ۝ کئے چہ د قُرآن نازل کپے شوے دے
 دے د دوارہ ورنزل ورنزل مطلب پہ یوحنا نازلیدل دی، شبہ د قدر اوشبہ
 مبارکہ دوارہ لودی اوپر رمضان شریف کئے دی نواہتوونکے ہیج تعارض
 نشہ لکہ خٹکے چہ مستدرک، حاکم اوسانی اوبیہقی ہم دا بن عباس
 نہ نقل کپری دی۔

(۳) دریم نزول د جبریل علیہ السلام پہ واسطہ
 د نبی علیہ السلام پہ زبرہ مبارک شویدے، لکہ

فرمائی اللہ جل شانہ

نَزَلَ بِرُوحِ الْاَمِیْنِ عَلٰی قَلْبِکَ ۝ د اروح الامین ستا پہ زبرہ راکوز کپے
 دے، چہ تہ ویونکے شے پہ صفا
 عَرَبِیِّ مُبِیْنٍ ۝ سورہ الشعراء
 آیتہ ۱۹۳ تا ۱۹۵

د نزول تقریباً پہ دروئیت کالہ کئے مکمل شو، دلہ د ا شبہ کول بے خایہ
 دی چہ د نبی علیہ السلام پہ زبرہ مبارک د قُرآن د نزول مطلب د اچہ صرف
 معانی پہ نازل شوی وی الفاظ بہ نہ وی نازل خٹکے چہ د قُرآن د بلسان عَرَبِیِّ
 مُبِیْنٍ ۝ الفاظ د اکواھی و رکوی، چہ د قُرآن الفاظ ہم نازل شوی وو،
 حکم چہ الفاظ د زبان رثبے وی،

قُرآن د وہ کرتہ پہ یوحنا نازل شویدے اول کرت پہ لوح محفوظ کئے او

نوا س بن سمان رضی اللہ نہ تے مرفوعاً نقل کرے دے :-

إِذَا تَكَلَّمَ اللَّهُ بِالْوَحْيِ أَخَذَتِ السَّمَاءُ رَجْفَةً شَدِيدَةً مِّنْ خَوْفِ اللَّهِ فَإِذَا سَمِعَ أَهْلَ السَّمَاءِ صَفِقُوا وَخَرُّوا سُجَّدًا فَيَكُونُ أَوَّلُهُمْ يَرْفَعُ رَأْسَهُ حَبْرًا نَّيْلٌ فَيَكَلِّمُهُ اللَّهُ بِوَحْيِهِ مَا رَأَدَ فَيَنْتَهِي بِهِ حَيْثُ أَمَرَ

خہ وخت چہ اللہ تعالیٰ د وحی کلام کوئی نوا سمان د خدا تے د ویرے نہ ر چیری خہ وخت د آسمان فر بیٹے تے و اوری نو بیٹے شی او پہ سجدا پر یوحی د تلو نہ رو ہے جبرئیل علیہ السلام

را اچت کوی نوا اللہ تعالیٰ د وحی کلام ہغہ سرہ اگری چہ کوم خائے نہ ورت حکم اشی ہلتہ د خدا تے وحی ارسوی :-

د جبرئیل علیہ السلام د وحی حاصلو یوغیبی معاملہ دہ بہ ہغہ کئے درائے خہ خد تے نشتمر لہذا ادا صورت د تلو نہ نہایات غور دے ، پہ مناهل العرفان جلد ۱ ص ۱۱۱ کئے اللہ تعالیٰ نہ د جبرئیل بیغ پہ بیغہ رو حانی حصول او د لوح محفوظ نہ حاصلو ہر ذکر دی د قرآن تازل شوی الفاظ کلام د انسان پہ ذہن کئے وی بیائے پہ ثبہ د الفاظو پہ شکل کئے ادا کوئی

دا کلام کہ کرو پونہ خلق ہروائی نو دغہ رو مبی کس کلام بہ بلے شی مثلاً کو امر و القیس قصیدہ یا د حریری مقامات چہ خوک ہر لول اووائ نو دابہ ہر د امر و القیس او د حریری کلام گنر لے شی ، دغہ کہ اللہ تعالیٰ خپل کلام د قرآنی الفاظ پہ شکل کئے ظاہر کرو بی جبرائیل علیہ السلام اوستو حضور علیہ السلام اوستو پہ اربونو انسانا اوستو اولوی بہ تے مگر کلام بہ د اللہ گنر لے شی نہ چہ د جبرئیل علیہ یا د محمد علیہ السلام پہ قرآن کئے دی رحتی یسمع کلام اللہ اویلسان عربی مبینی دہنہ بنکارہ ثابت پیری چہ د

لِفاظ د اللہ د جانبہ دی ، او د اذ اللہ کلام دے ، کچرے مضمون دیوزید وی او د دغے مضمون اذ اپہ الفاظو د بل (عمر و) وی نو دے نہ بہ د زید کلام نہ بلکہ د عمر و کلام و بیٹے شی پہ دے ، وجہ د قرآن الفاظ او معنے دوارہ د اللہ د جانبہ دی او قرآن لہ ہم دے ذات ترتیب کچرے دے ، موبن نور زیات د خبرو پہ و لو نو کئے خان نہ تسکو و حکہ چہ خہ دیرہ فائدہ تے نشتہ ، پہ مناهل العرفان کئے داپور اتہ ذکر مضمون شبتہ دے :-

د قرآن ، سُنّت او د حدیث قدسی بیلتون

مام سیوطی رحمہ اللہ د امام جوینی نہ نقل کریدی ، چہ د قرآن لفاظ او معنے دوارہ د جبرائیل علیہ السلام پہ واسطہ د اللہ تعالیٰ د جانبہ نازل دی او د حدیث مضمون د اللہ د جانبہ دے مگر الفاظی د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دی ، اتفاقاً جلد ۱ ص ۱۱۱ د حدیث قدسی بہ ہغہ وی چہ الفاظ تے ہم د اللہ د جانبہ وی لیکن معجز نہ وی ونہ د ہغے د الفاظو پہ تلاوت ہغہ ثواب حاصل پیری کوم چہ د قرآنی الفاظو پہ تلاوت حاصل پیری او نہ پے ممنوع کئے د دے لوستہ کیدیشی مناهل العرفان فی علوم القرآن جلد ۱ ص ۱۱۱

د آحقر پہ رائے کئے د حدیث نبوی او حدیث قدسی دوا لہر مضمون د اللہ د جانبہ دے لیکن د حدیث نبوی نسبت اللہ تعالیٰ نہ کول معنوی دی ، مطلب د جانبہ د اللہ خو مضمون دے لیکن پہ بنکارہ الفاظو کئے تے نسبت اللہ تعالیٰ نہ نہ دے شوے مگر د حدیث قدسی نسبت پہ بنکارہ الفاظو کئے اللہ تعالیٰ نہ کول حکہ ضروری دی چہ دا د اللہ تعالیٰ حکم او امر دے او ہم پہ دے وجہ د حدیث قدسی الفاظ بل لول اوروایت بالمعنی جائز نہ دے او د حدیث نبوی جائز دے

خوبہ شرط دے چہ اصل معنوی کے فرق را نشی ہمدغم
 وجہ دہ چہ حدیث قدسی تہ کے حدیث اوتیل چہ الفاظ نبوی د
 پارہ دار حدیث خاص دے (قدسی) لفظ زیاتے د بکارہ نسبت پر
 وجہ شوے دے چہ حدیث نبوی نہ د دے زیات اہیت او
 خصوصیت ثابت شی، واللہ اعلم :-

دوہی دنازید و قسمونہ

دوہی نازلیدل بہ یا پتہ ذریعہ د فرینتے دی یا بیغ پہ نیغہ د اللہ د
 جانبہ

دروہی قسم بیادریے قسمہ دی

۱۲) وحی متصلی ۱۲) وحی تمثلی ۱۳) وحی روعی
 ۱۲) وحی متصلی کہے جبرئیل علیہ السلام پہ خیل اصل حقیقت (ملکیت)
 باندے قائم وی اور وحی راوری چہ پہ حدیث د بخاری کہے دے تہ دیو
 سختہ وحی ویلے شوے دہی فرمائی (وہو اشدک علی) داشتات پہ دے
 وجہ دے چہ بشریت اوملکیت دوارہ یوحائے کیدل دیروے پیتے حکہ
 دے چہ فرینتہ اوانسان یوجنس نہ دے اوبلہ وجہ دے دادہ چہ
 نبی علیہ السلام د بشریت نہ ملکیت تہ عروج اگری گویا کن دوارہ
 حضرت جبریل اوحضور علیہما السلام فرشتے خیل منیع کہے یو
 جائے شی اودا حکہ پیتے دے چہ گویا کہے د حضور علیہ السلام جنس
 بدل شی د بشریت نہ ملکیت تہ اودا خہ آسان خبرہ نہ د :-

۱۳) دوہی وحی تمثلی دہ چہ جبرئیل علیہ السلام د انسان پہ شکل کہے
 راوری پہ دے صورت کہے حضرت جبرئیل علیہ السلام د ملکیت
 بشریت نہ تنزل اگری اود د وہم جنس یوحائے کیدل خہ پیتے نہ جنس
 دادوارہ قسمہ وحی او دروہی قسم وحی شدت د بخاری پہ ابتدا کہے د

او قرآنی وحی عموماً پہ دے دو طریقہ غلط د :-

۱) دریم قسم وحی روعی دہ : چہ جبرئیل علیہ السلام وحی پہ خراسا
 مبارک د نبی علیہ السلام د اللہ پہ حکم نازل لہ کہی اود حضور علیہ
 السلام د اورید و رہ غوب و مبارک ہن سہا خہ تعلق نہ وی :-
 (اخرجہ احکام)

د بالذات رنیغ پہ نیغہ وحی دوہی قسمہ دی

۱) پہ ویسہ لکہ د معراج پہ شپہ د اللہ د جانبہ بیغ پہ نیغہ (بلا واسطہ)
 پہ وحی شوے د :-

۲) یا پہ خوب کہے لکہ د حضرت معاذ رض پہ حدیث کہے دی :- آتانی رنیغ نقال
 نیمی یخصی الملائک الا علی ، یعنی خوب کہے ماتہ اللہ تعالیٰ راغے اووے
 رومانیل چہ د عالم بالا فرینتے پہ خہ کہے بحث کوی راتقان جلد رات

پنجم فصل

د قرآن جمع کول او د ہن تدرین

قرآن د خالق کائنات اخری کتاب دے، حکم اللہ تعالیٰ د دے د
 محفوظ ساتلومکمل انتظام اگری و عالم بالا کہے تے پہ لوح محفوظ
 بیت العزت کہے محفوظ کرو او پہ زمکہ تی د دے د حفاظت دوہی قسمہ
 نظام اگری، یوحفاظت صداری، چہ د نبی علیہ السلام او د امت پہ زرو نو
 د ماغون کہے تے محفوظ کرو، چہ د قرآن پچیلہ ذکر کہیدی پہ بخاری
 د ابن عباس رض نہ منقول دی، چہ د قرآن د نازلید و پہ وخت بہ
 جبریل علیہ السلام سہ سہ حضور علیہ السلام لوستہ او تلاوت کولو
 قرآنی وحی محفوظہ شی نو د آیت نازل شو :-

شوے دے چہ پہ ہنخہ صحابہ کرامو ایمان او کامل یقین و وتردے حد
چہ پہ قرآن عمل کولو بانڈے بہ ہغوی پچپل حائونو قربانوںو فخر
اوویار کولو، اوکلہ بہ چہ صحابہ کرامو د ترغیب الہی آیتونہ و او ریدل
نود ہغوی د شوق اور بہ نور زیات پہ لمبو شو مثلاً دا آیتونہ۔

وَاِنَّ الَّذِيْنَ يَتْلُوْنَ كِتَابَ اللّٰهِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ
سِرًّا وَّعَلٰۤا نُبِئْةً يَّرْجُوْنَ بِحَارَّةٍ لِّنُّوْرِ رَبِّهِمْ فَاَطْرَاقُهَا
رَبِّ كِتَابٍ اَنْزَلْنَاهُ اَيْلِكَ مُبْرَكًا لِّیَدِّ بَرُوْا اٰیٰتِهِمْ وَّلَیْتَذَكَّرُوْا لَوْلَا اَبَابُ
د صحیح مسلم پہ روایت د حضرت عثمان رض یوحنا پت شریف دے
خَيْرٌ لَّكُمْ مِّنْ تَعْلَمِ الْقُرْآنَ وَعَلْمَةٌ: پہ تاسو کینے دے تلوونہ زیات بنہ
ہنخہ کس دے چہ قرآن زدہ کری او بل تہ تے اذدہ کری۔

او بل حدیث د عبد اللہ بن مسعود رض پہ روایت د ترمذی دے
مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِّنَ الْقُرْآنِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَ الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ اَمْثَالِهَا
لَا اَقُوْلُ اَلَمْ حَرْفٌ بَلْ اَلِفٌ حَرْفٌ وَّلَا مٌ حَرْفٌ وَّمِثْلُ حَرْفٍ
پہ دے حدیث کئی د قرآن پہ یدو لفظ د سولسونیکو د بد لے او ثواب
موند لو وعدہ شوے دہ نو داسے قسیم ترغیباً تو او تشویقاً تو نہ بہ پہ
صحابہ کرامو د یرغبان ترغور کید و کوم نہ چہ قرآن او حدیث
دک دے، ہمدغہ و جدوہ چہ صحابہ کرامو خپل نول ژوند د قرآن
پہ حفظ کولو کینے نیکو و۔

پنجم محمّد

د صحابہ کرامو د دین د نجات راگی یوہ ذریعہ
ہم دا قرآن و ودوی بہ خپلہ بتولہ کتہہ او کامیابی
ہم قرآن سرہ تر لہ او دا عشق جد بہ او یقین د دے باعث شو چہ ہنخہ
بہ قرآن د دے د عاشق پہ توگہ یا دولو۔

شپنم محمّد

صحابہ کرامو بہ قرآن حکیم پہ نما خنخہ کینے پہ

تراویچو کینے لوستلو د ژوند پہ تلو کارونو کینے بہ تے ہم پہ دے فیصلہ
کولے پہ عقائد و عباداتو، اخلاقو او اعمالو کینے بہ د دے پہ ہدایت
تلا غرض دا چہ اسلامی ماحول او معاشرہ کینے د قرآن حفظ د یر
عزت او شرافت ذریعہ وہ نوحکہ د دے باعث شو چہ قرآن حفظ
یاد کرے شی۔

د قرآن یا د اول او صحابہ کرام

د دے تیرو شوو محمّد کاتو اثر و جد صحابہ کرامو خپلہ بتولہ ہنخہ قرآن
یا د ولونہ کرے وہ۔ د عربو قبائلو د یر لہ لہ مزلونہ کول او د
قرآن د یا د لو د پارہ بہ ملوینے منورے تہ راتلا او بتی علیہ السلام بہ
ہم قاریان او حافظان د قرآن، قبائلو تہ پہ دے غرض لیزل چہ
قرآن ہغوی تہ و زیاد کری پہ صفر سنہ ۶ ہ د ابو براء پہ در خوا
نجد یا نوتہ د قرآن د تعلیم او تبلیغ بہ غرض د حضرت منذر بن عمرو ساعدی
پہ مشرئ کینے داویا د قاریانو یر تلوے حضور علیہ السلام ورا لیزلو
خود عامر بن طفیل پہ تکی سواد د و صحابہ کرامو منذر بن محمد رض
او عمرو بن أمیہ رض بتول شہیدان کرے شو د شہید کید و پہ وخت
چہ حرام بن ملحان رض نہ نیزہ پورے را پورے او تہ نو ہغوی افریابیل
اللہ اکبر فزت وکبت الکعبیة را اللہ اکبر حجاب د کعبہ پہ پروردگار قسم
وی چہ خد کامیاب شو م۔

د دے بتول نوم د سیرتہ القرآن (ط) و او ہم د دینہ پہ دغہ دخت کینے
د قاریانوا و د حافظانوا د گنبر الی پتہ لگی د فتح الباری جلد ۱ ص ۲۹۶
علامہ ذہبی پہ طبقات القراء کینے دا و مشہور حافظانوا و قاریانوا
نومونہ بنودلی دی کومونہ چہ د قاریانوا د قرات سند سیرئ
ہنخہ دادی، (۱) عثمان بن عفان رض (۲) علی بن ابی طالب رض (۳) ابی بن

کعب رضی (۱۸) عبد اللہ بن مسعود رضی (۵) سالم مولیٰ رضی (۱۶) ابی حذیفہ
 (۷) معاذ بن جبل رضی چہ پہ دے کئے ابی بن کعب رضی قاریا نو سہ داردے
 پہ مفتاح السعادات جلد علی کتبہ وی چہ ابو موسیٰ الاشعری پورہ قرآن
 یاد کرے ووا و حضور علیہ السلام تے واورولو، پہ صحابہ کرام کیتے سن زہ
 حافظان صحابہ کرام دیر مشہور ووجہ پہ ہغوی کیتے اوہ دیر شوتہ اعلیٰ
 مقام حاصل وود ہغوی نو موندہ دادی رب ابو بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ عثمان بن عفان رضی اللہ تعالیٰ عنہ علی بن
 ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ طلحہ رضی
 اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن ابی وقاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ حذیفہ بن الیمان
 رضی اللہ تعالیٰ عنہ ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ عبادہ بن الصامت رضی اللہ
 عنہ معاذ بن جبل رضی اللہ تعالیٰ عنہ مجمع بن حارثہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۳)
 فضالہ بن عبید رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۴) ابو موسیٰ اشعری رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ (۱۵) عمرو بن العاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۶) سعد بن عبادہ رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ (۱۷) عبد اللہ بن عباس رضی (۱۸) ابویوب انصاری رضی اللہ (۱۹) عبد بن ذو
 ذوالحارث رضی اللہ تعالیٰ (۲۰) عبید بن معاویہ بن زید بن ثابت رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ (۲۱) ابو زید رضی اللہ تعالیٰ (۲۲) سالم مولیٰ ابی حذیفہ رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ (۲۳) سلمہ بن مخلد بن الصامت رضی اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن عبید
 بن نعمان الانصاری رضی اللہ تعالیٰ (۲۵) زید بن ثابت رضی اللہ تعالیٰ (۲۶)
 ابی بن کعب رضی اللہ تعالیٰ (۲۷) عبد اللہ بن السائب رضی اللہ تعالیٰ (۲۸)
 سلیمان بن ابی حشمتہ رضی اللہ تعالیٰ (۲۹) تمیم الداری رضی اللہ تعالیٰ (۳۰)
 معاذ بن الحارث رضی اللہ تعالیٰ (۳۱) ابوالدرداء رضی اللہ تعالیٰ (۳۲) عقبہ
 بن عامر الجعفی رضی اللہ تعالیٰ (۳۳) عبد اللہ بن عمر بن الخطاب رضی اللہ
 (۳۴) سعد بن المنذر بن اوس رضی اللہ تعالیٰ (۳۵) قیس بن صعصعہ رضی

(۳۶) عبد اللہ بن عمرو بن العاص رضی اللہ (۳۷) ابو حلیمہ معاذ (۳۸)
 بحوالہ تہذیب، طبقات بن سعد، تذکرۃ الحفاظ ذہبی، مفتاح
 السعادات، اتقان، صحیح البخاری) دا خود پورہ قرآن د حافظان
 لندیان دے اوچا تہ چہ نیم گریے قرآن یاد وود ہغوی خوشمیر
 نشی کیدے اودا د قرآن د حافظان، رومیہ دور و نو اسلام چہ خورہ
 بہ خرید وور ہومرہ بہ ورسہ حافظان د قرآن
 ہم زیاتیدل، سرولیم میور غوندہ اسلام د شمن ہم خیل
 کتاب "لائف آف محمد" کیتے اقرار اکر وچہ صحابہ کرام حافظہ
 زیاداشت) بے مثالہ وہ لکچہ لیکچہ ددوی حافظہ دیرہ اوچتہ
 وہ خود قرآن د پارہ بہ لئی دادیرہ زیاتر استغناء لولہ، ددوی حافظہ
 دومرہ مضبوط واد محبت تے ہم دومرہ قوی ووجہ لکچہ صحابہ و د پیغمبر
 علیہ السلام بہ حیات مبارک کیتے بہ وحی صحیح لوستنہ او یاد وولہ، پہ شپیر
 صدی عیسوی کیتے عرب چہ ہولہ د نیا کیتے د لیکو لکولوستو لکولوستو
 شیر زدو کیتے یونہ ہم کم وود پریس اوچاپ خانے انتظام نہ ووپہ دتے
 ددوی نیات کار بہ پہ یاد ووروان و وگوندی پہ یو خوشو تخریر و نو کیتے خو
 زیاتے کیتے را و ستل چہ پرا سان و، ہم دغہ وجہ دہ چہ د نیا ہولو
 مذہبی کتابونو کیتے تحریف اشو۔ قرآن حکیم پہ زمانہ د پیغمبری
 کیتے پزیرگونو سینو کیتے پورہ محفوظ ووا لکھونو سینو کیتے نیم گریے محفوظ و
 دا بیان پہ سورہ عنکبوت کیتے شویدے،
 بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ: قرآن د واضحو آیتونو مجموعہ دہ چہ
 اَوْ نُؤْتِيهِمْ (سورہ عنکبوت آیت ۲۰) : ذاهل علویہ سینو کیتے محفوظ دی؛
 د قرآن د یاد وولو د تلاوت کار تلو و مسلمانا ناو جاری ساتلو، مسلمانا نو بہ
 حکم قرآن پہ نونج کیتے لوستو چہ ددے لوستنہ پہ غائٹہ کیتے فرض و

تردے چہ عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ اوتیم داری رضہ پہ یوں رکعت
 کہنے بول قرآن ختمولو (تہذیب التہذیب واستیعاب) عبداللہ بن عمر
 اوعبداللہ بن عمرو العاص بہ پہ یوں شپہ کہنے قرآن ختمولو (فتح الباری)
 سعد بن المنذر بہ پہ درے ورخو کہنے قرآن ختمولو (اسد الغابۃ) دسلفو
 دقرآن دتلاوت دا حال ووجہ بہ بعضے شواروز کہتے آتھ کہ تہ قرآن
 شریف ختمولو، یعنی خلور ختمہ دورے اوخلور ختمہ د شپے بعضے دورے
 درے کرتے او بعضے بہ دوہا حلہ حالانکہ حضور علیہ السلام د درے ورخونہ
 کم وخت کہنے دقرآن شریف د ختمولو نہ منع کویو، چہ دقرآن دمطالبو
 پہ پوہہ کہنے خہ نقصان رانشی، ترمذی کہنے عبداللہ بن عمر رضہ مرفوعاً
 روایت کہے دے :-

لَا يَفْقَهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۰)
 پہ سینو کہنے د حفاظت دا انتظام ہیچ یو انسانی کتاب نہ نصیب شوہ
 نہ دے کوم کتاب چہ د مسلمان پہ غریبہ خرمن خہ چہ پہ رگ رگ
 او پہ زہرہ اود ماغون کہنے نوتے وی اومشرق اومغرب دواہو کہنے دے دے
 حافظان موجود وی چہ د ہغوی الفاظ اوحروف بالکل یوشان وی، خہ
 کہے زیا تے پکینے نہ وی، ددے بیمثله انتظام باوجود دقرآن پہ حفاظت کہنے
 بیامہ دچاشک شبہ کیدے نہی :-

ذکر قرآن حکیم تحریری حفاظت

پہ اتقان کہنے د مستدرک حاکم پہ حوالہ نقل دی چہ قرآن پہ تحریری صورت
 کہنے درے کہ تہ جمع شوہ دے (۱) د پیغمبر علیہ السلام پہ زمانہ کہنے (۲)
 دا ابو بکر صدیق رضی اللہ پہ زمانہ کہنے (۳) د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 پہ زمانہ کہنے دا رومی دوہ جمع پہ بخاری وغیرہ کہنے د خرید بن ثابت الانصاری
 د روایت نہ ثابتنے دی (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۹ تا ۱۱۰) اودا دہمہ جمع،

یعنی عثمانی جمع د حضرت حذیفہ بن الیمانی د روایت نہ منقولہ دے دے
 دکر و آہ و جمعوہ نوعیت کہنے فرق وو، د رومی قسم ربنوی جمع مقصد
 دا ووجہ قرآن ضائع نہی نو حکم قرآن پہ مختلفو خیزونوا لیکلے شوہ -
 خہ خود سپینو کانرونہ جو رہے کرو تختوبان دے، خہ د سپینو خرمنو پہ
 تکر و اوخہ دکرگی پہ ہوار و تختوبان دے، نو دا جمع دیو کتاب پہ
 شکل کہنے نہ وہ د صدیقی رضہ جمع مطلب قرآن د کتاب پہ شکل یو خٹلے
 کول ووجہ د خان خانان لہ تکر و د ضائع کیدو ہیچ خہ خطرہ پاتے
 نہی دا جمع پہ کاغذ شتوے وہ چہ د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے نہ وو
 (کاغذ) اود ابو بکر صدیق رضہ پہ زمانہ کہنے د شام نہ مدینہ منورہ
 تہ دارسید لے وو۔ موطا امام مالک کہنے د سالم بن عبداللہ نہ
 روایت دے :-

جَمَعَ أَبُو بَكْرٍ الْقُرْآنَ فِي الْقَرِاطِيسِ، ابو بکر رضہ صدیق قرآن پہ کاغذ
 جمع کویو، معازی موسی بن عقبہ کہنے دی :-

حَتَّى جُمِعَ عَلَى عَهْدِ أَبِي بَكْرٍ فِي الْوَرَقِ، (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۹) دا ابو بکر
 پہ زمانہ کہنے قرآن پہ کاغذ لیکلے شوار جمع شوہ :-

د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ پہ زمانہ کہنے د قرآن جمع کولو مطلب داوہ
 چہ د مختلف قسہ تلفظ نہ دا محفوظ کرے شی، چہ دے نہ فساد
 پیدا نہی، دا فرق امام سیوطی پہ اتقان کہنے د ابن تین نہ نقل کویو
 (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۹) :-

صدیقی جمع

دے جمع صحیح فاروق اعظم رضہ و بخاری کہنے د خرید بن ثابت نہ
 روایت دے، چہ کلہ پہ جنگ یمامہ کہنے او یارہ، حافظان شہیدان
 شول نو ابو بکر صدیق رضہ د اہل بیت خہ لایم نو ہلنتہ حضرت عمر رضہ

ہم موجود ہو، حضرت صدیق رضی اللہ تعالیٰ فرمایا یہ ہے:

۱) مَا تَعْمُرُونَ رَاغِلًا وَاوَعِي وَبَيْل
 قَدْ اسْتَحْرَ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقُرْآنِ
 الْقُرْآنِ وَإِنِّي نَأَخْشَى أَنْ
 تَسْتَحْرَ الْقَتْلَ بِالْقُرْآنِ فِي الْمَوَاطِنِ
 ذَهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرْآنِ وَإِنِّي
 أَرْه، (۳) أَنْ يَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ
 فَقُلْتُ كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ
 رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 نَهَ أَوْ بَيَّلَ جِهَ مَوْجِبِ خَلْكَ هَعَه كَارًا كَرًا كَوْمِ جِهَ بِيغِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ تَا كَرًا
 ۴) فَقَالَ عُمَرُ بْنُ هَذَا وَاللَّهِ خَيْرٌ قَلَمٌ يَزِيلُ: حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ
 ۵) بَرَأ جَعْنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صَدْرِي لِذَلِكَ: أُوَيْلَ جِهَ خَدَائِعِ مِ دَقْمِ وَي
 جِهَ دَعِ كَيْفَ خَيْرِ دَعِ، نُو هَمِيشَه بَهَمَ: ۵) مَا تَه هَمِ دَا سَعِ وَيْبِلُ تَرَدِ دَعِ جِهَ
 جِهَ خُأَسِينَه اللّٰه دَعِ كَارًا دَا رَا عِ پَرَا نَسْتَه:

مؤید ہو جسے لیکل دی ہے نبی علیہ السلام بچیلہ زمانہ کہنے د قرآن لیکلو
 حکم ور کرے وو، لیکن ہعہ پہ کتابی شکل کہنے نہ وو خود حضرت عمر رضی
 مطالبہ داوہ جہ دا د کتابی صورت کہنے جمع شی، حکم خو حضرت ابو بکر رضی
 ا فرمایا یہ جہ مؤید خنکہ دا سے کار کو لے شو کومر جہ حضور علیہ السلام
 نہ دے کرے لیکن حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ دے ہعہ ضرورت پہ
 ابو بکر رضی ا منلو کومر جہ دے وخت کہنے را پین وو د نبی علیہ السلام پہ زمانہ
 کہنے نہ وو پین شہ، د نبی علیہ السلام زمانہ کہنے قرآن جہ کتابی شکل کہنے
 جمع نہ وو د ہعہ و جہ دا سے لا د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے ہعہ
 حالات نہ وو کومر جہ صدیق رضی پہ زمانہ کہنے را پین شو او د ہعہ پہ وجہ

قرآن تہ کتابی شکل ور کرے شو، (۲) د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے
 ہعہ خیز و نہ نہ مؤندے کیدہ کومر جہ د صدیق رضی پہ زمانہ کہنے ا صوتا
 شوہ ر لکہ کاغذا اونوز د لیکلو سامان وغیرہ:

۳) د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے لا د تلاوت منسوخ کیدوا احتمال او
 کچرے دغہ وخت د کتاب پہ شکل کہنے قرآن لیکلے شوے وے، نویابہ د
 بعضے تلاوت منسوخ کیدو پہ وجہ ہعہ ہول کتاب بد کو لے شو جہ ہعہ
 پیر گمان کار وو۔

۴) قرآن بہ د احوال او و فعاتو پہ تر نیب ناز لیدوا وایتونہ او سورتو
 بہ د مضا میںو پہ ترتیب لکیدل کچرے د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے
 قرآن د کتاب پہ شکل جمع شوے وے، نو د نوی ایتونہ یو خا لے کول بہ
 مناسبوا ایتونہ او سورتو نو سہ بیام پر گمان وو، دا صورت د حضرت
 ابو بکر صدیق پہ زمانہ کہنے ختم شو، حکم جہ وحی راتل بند شو، کاغذا و
 نو سامان د لیکلو بیامونہ دے، شر حافظان د پیر شہیدان شول، نو
 حکم قرآن تہ کتابی شکل ور کرل ضروری شول:

د صدیقی جمع دستور

حضرت صدیق رضی د قرآن پہ جمع کہنے پورہ احتیاط کرے وو او دا سے انتظام
 لے کرے وو، جہ د قرآن پہ کتابی جمع کہنے د ہیرے یا بیلے غلطی خہ احتمال
 ہم پاتے نشی ہعہوی پہ جمع کو لو د قرآن کہنے صرف پہ دے اکتفا نکرے، جہ
 ہعہ یا تونہ د را جمع کرے کرے شی کومر جہ چا نہ یاد وی، یا پہ خہ خیز لیکلی
 وی، یا د حضور علیہ السلام نہ آوری دلی شوی وی، بلکہ دے بار لا کہتے
 پہ دوہ قاعدو عمل ا کر وو۔

لہ ہعہ لیکلی شوی ایتونہ د جمع کرے شی، چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 السلام د خیل ورا تہ پہ چالیکی وی او د دو عا د لا نو گواہانو پہ

ذریعہ دے ثبوتاً مؤندے شی، پہ ابوداؤد کہتے حضرت عروہ بن نہ
روایت دے،

إِنَّ أَبَا بَكْرٍ قَالَ لِعُمَرَ وَزَيْدٍ أَقْعَدَا
عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ فَمَنْ جَاءَ كَمَا
بِشَاهِدَيْنِ عَلَى شَيْءٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ
فَاكْتَبَاهُ :

حضرت ابوبکر رحمہ حضرت عمر رحمہ اور زید
دواہوتہ اوسیل چہ تاسود جماعت پہ
دروازہ کہتے کینی چہ دکتاب اللہ پہ کوم
لیکلی شوی ایبتونو وہ کسان گواہان

تیسر شول نوہغہ ایبتونو ا لیکئی،

دویم داچہ دغہ لیکلی آبتونہ دے دیرو صحابہ کراموہ پہ سینو محفوظ
ہم وی ہوناہل العرفان جلد ۲ ص ۲۳۵

دغہ رنگ ابن ابی داؤد پہ کتاب المصاحف کہتے سندسہ بیان کریدے چ
وَمَا كَانُوا يَكْتُبُونَ فِي الصُّحُفِ وَالْأَلْوِاجِ : صحابہ ورمہ پہ چہ کوم قرآن پھصحیفہ
وَالْعَصْبِ وَكَانَ لَا يَقْبَلُ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى : پہ تختو او دے جورو پہ، خا نگو لیکلی و
بِشْهَادِ شَاهِدَيْنِ : : : : : نوہغہ بہ دے و کسانو دگواہئی نہ
پس قبلوے شو

عثمانی جمع

د اسلام دائرہ ہرکلہ چہ لویہ شو نو کومو مسلمانا نو
قرآنی آبتونہ د کومر استاذ نہ پہ کوم تلفظ او قرآن

کہتے چہ زدہ کری وو، نو پہ ہغوی کہتے او پہ نورو ہغہ مسلمانا نو اختلافن پیدا
شو کوموتہ چہ پہ بل قرأت کہتے تعلیم ور کہتے شوے وو، لکہ خنکہ چہ مجازہ
کہتے د حدیف بن الہالی داؤد کو شوے خبر دے قسمہ فتنے دلیل دے کوم چہ
دارمینیا او د آذربائیجان د فتح کولونہ پس مدینے منورے تہ واپستی کہتے
د حضرت عثمان رض پہ خدمت کہتے د اعرض و ہا نندے کہو،

أَدْرِكُ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا : پہ دے امت کہتے دیہود دا و انصاف
اخْتِلافِ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَةِ : : : : : پشان اختلافن پیدا کید و نہ و ہا نندے

تاسود اسنبال کری:

تردے چہ پہ مدینہ منورہ کہتے ہر د استاذانو اشاکر جانو پہ مینخ کہتے د
قرأت د اختلاف فتنہ پیدا شوہ . نو خکہ خو حضرت عثمان رضو اللہ
پہ خطبہ کہتے ا فرسہ ل حہ ہرکلہ تاسو کہتے دا اختلاف دے رچہ پہ مدینہ
کہتے یئی) نو لہ بنارو نو کہتے خود دے نہ ہر د نیات اختلاف پیدا
کیدر خطرہ دہ ہغوی خیل الفاظ دادی،

أَنْتُمْ عِنْدِي تَخْتَلِفُونَ فَمَنْ نَأَى مِنَ الْأَمْصَارِ أَشَدَّ اخْتِلَافًا .
رناہل العرفان جلد ۲ ص ۲۳۵ واتقان ص ۳۵

نوبیا ہغوی دا قضیہ صحابہ کراموتہ و ہا نندے کہو او د ہغوی پہ
اتفاق سرہ حضرت عثمان رض د حضرت حفصہ رض نہ د قرآن ہغہ
سخہ را ا بللہ کومہ چہ د حضرت صدیق رض پہ زمانہ کن لیکلے شوے وہ
او د ہغہ نویر نقلونہ وے واغستل دے د بارہ چہ ہغہ مشہور و

بنارو نو تہ ا کیری او ہر د ہغہ پہ مطابق دے قرآن ذکر کریدے
او بنود نہ جاری وی او د دے نہ علاوہ د نورو قرآ نو بنڈیزے
ا کرو، د دے عثمانی مجموعے نو مامر حکم کینو دے شو چہ ہغہ د قبلو
قرآنی نسخو پدشو او امام دے، پہ اجماع د صحابہ کرامو سرہ د دے لیکل
چہ د کوم مجلس (کیتقی) پہ حوالہ شو، ہغہ خلورت تہ وو، دے تیش
اویو انصاری وو د قریشو صاحبان داوو،

(۱) عبداللہ بن زبیر رض (۲) سعد بن العاص رض (۳) عبدالرحمان بن
الحارث رض (۴) اوزید بن ثابت انصاری وو۔

عثمانی جمع دستور رائین

پہ عثمانی جمع کہتے د دے خبر و خیال ا ساقے شہ۔

(۱) پہ مصحف کہتے ہم ہغہ خیز درج دی کوم چہ یقینی قرآن منے شی،

۲) داہم معلومہ وی چہ حضور علیہ السلام پہ آخری دور کہنے دے سے تلاوت باقی وو۔۔

۳) ذکر صحیح والے چہ حضور علیہ السلام نہ ثابت وی او دہنے تلاوت منسوخ نہ وی (مناہل العرفان جلد ۱ ص ۲۵) : امام سیوطی رح نقل کریدی چہ دے نسخہ شہیرا وہ و وجہ او و بنا و نوسرہ تہرون لری، یوہ نسخہ حضرت عثمان رضیہ مدینہ منورہ کہنے اساتلہ اونورے مے مکہ مکرمے، شام، یمن، بحرین، بصرے، او کوفے تہ البین لے راتقان جلد ۱ ص ۲) بیاد دے نسخہ نہ مسلماً نانو پیشیرہ نسخے نقل کرپہ او حضرت عثمان رضی حکم اکرہ، چہ دے نہ سیاہ کومو نور و نسخہ کہنے چہ دقرات اختلاف وی نوہغہ ضائع کرپی، دحارث مجالسی تہ پہ اتقان کہنے نقل دی چہ مشہورہ دادہ چہ حضرت عثمان رضی جامع قرآن دے مگر پہ اصل کہنے جامع قرآن حضرت ابو بکر رضی دے، حضرت عثمان رضی خلق دے تلفظ (قرآت) پہ یوہ طریقہ راجع کرل اٹکھ چہ پہ ویراند بیو نسخہ کہنے پہ قرآن تو نہ موجود و و خو پہ اصل مضمون دقرآن کہنے تہرنہ ہیخ فرق نہ را تلو، حضرت علی رضی فرمائی کچرے خہ پہ دغہ و خت کہنے امیر المؤمنین دے، نو ما بہ ہم ہغہ کول چہ کوم حضرت عثمان اکرل (راتقان جلد ۱ ص ۲)

دقرآن آیتونہ او سورتو نہ

عثمانی جمع پہ سہنہ م کہنے اشوہ امام زرکشی اونور و علماء و اجماع پہ دے خبرہ نقل کریدی چہ دقرآن دآیتون ترتیب توقیفی دے مطلب دا چہ داللہ پہ حکم شوے دے کہ کہن دچارلہ او خیال کارنہ دے کہے دہر ایت پہ بارہ کہنے بہ جبریل علیہ السلام دا حکم را و و چہ فلائی ایت د فلائی ایت سرہ بوخائے اگلوئی، امام احمد دعثمان بن

العاص نہ پہ اسناد حسن سورا نقل کریدی، حضور علیہ السلام رضی اللہ عنہ دی چہ فلائی ایت پہ فلائی سورت کہنے شامل کرئی ہمدغہ رنگ ابو داؤد

ترمذی اونسانی کہنے دا بن عباس رضی اللہ تعالیٰ نہ نقل شویدی، گات اذ نزل علیہ الشیء دعبعض : یعنی پہ حضور علیہ السلام بہ چہ من گان یکتب فیقول ضعوا ہذیہ : خدوخت خہ ایتونہ نازل شو نو الایات فی السورۃ التی یدکر : لیکونکے بہ فی راا بللوا و وے بہ نے فیہا کذا و کذا : فرمایاں چہ دا ایتونہ پہ ہغہ سورت کہنے شامل کرہ پہ کوم کہنے چہ دا دا مضمون دے،

دسورتونو پہ ترتیب کہنے غور بیزہ خبرہ دادا چہ ہغہ ہم توقیفی دے، مطلب دا چہ دا ہم داللہ پہ حکم شویدی، امام جلال الدین سیوطی رح دکر مانی رح دکتاب البرہان نہ نقل کریدی،

ترتیب السور ہکذا ہوعند اللہ فی اللوح المحفوظ : دسورتونو ترتیب ہم دفعہ شان د اعلیٰ ہذا الترتیب و علیہ گات صلی اللہ بعرض : اللہ پہ نزد پہ لوح محفوظ کہنے دے علی جبریل کل سنۃ : او ہم پہ دفعہ ترتیب بہ حضور علیہ السلام ہکذا لجزیریل ۳۳ لہ آورلو :

دغہ شان د امام یحییٰ نہ ہم منقول دے امام بیہقی پہ المدخل کہنے ہم لیکلی دی،

گان القرآن علی عہد رسول اللہ : د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ زمانہ صلی اللہ علیہ وسلم مرتباً سورہ کہنے دقرآن سکورتونو آیتونہ وایتہ علی ہذا الترتیب الا البراءۃ : ہم پہ دے ترتیب و و، سواد سورۃ براءۃ او سورۃ انفال، و الا انفال،

ابوجعفر نجاس نہ ہم دغہ منقول دی، امام سیوطی رح پہ اتقان

جلد ۶۳ کتبہ د حذیفہ ثقفی رضی پہ روایت یو حدیث دا سے نقل کرے دے کوم چہ پد مسند احمد او پہ سنن ابی داؤد کتبہ ہم موجود دے او د ابن ز شد د کتاب المصاحف نہ ہم پہ تائید کتبہ دا سے روایت نقل کریدا سے چہ د قرآن د آیتون او سورتون ترتیب هم د الله په حکم شویدے رتوقیقی دے

امام زرکشی رح پہ در برهان کتبہ لیکلی دی چہ خوک د سورتونو ترتیب نہ اجتهادی وائی نو هغری تے هم توتوقیقی منی جکره یوائے د لفظونودہ، حکمہ چہ توقیف عام دے کہ قول او ک فعلی، بهر حال د حدیثود ذخیرے نہ ثابتہ دہ چہ د سورتونو نومونہ پہ زمانہ دنون کتبہ مشهور او معروف و کوم چہ په اتقان کتبہ شتہ او دا د دے خبرے ثبوت دے چہ د سورتونو ترتیب توتوقیقی دے

د عثمانی رض مصحفونو تاریخ

مصحف مدنی

د عثمانی مصحفونو کومہ نسخہ چہ پہ مدینہ مغورہ کتبہ اینودے شوی وہ نو هغه د شہادت تروختہ حضرت عثمان رضی سره وہ د هغوی نہ پس حضرت علی رضی سره او بیاد خلافت ملاویدا وسره حضرت معاویہ رضی تہ اسپالے شوی بیاد اندلس تہ ارسیدہ بیاد مراکش دار السلطنت فاس تہ ارسیدہ رتاریخ ادراسیسی تذکره المصاحف) بیاد ہخہ طریقہ مدینہ منورہ تہ ارسیدہ پہ رومی جگ عظیم کتبہ د مدینہ کور، بز فخری پاشا نوردون بکا تہ سرہ قسطنطنیہ تہ یورہ او ترا سہ ہلتیہ تہ دہ

مکی مصحف

مکی نسخہ سنہ ۶۵۴ ہجری پورے پہ مکہ معظمہ کتبہ پرتوہ محمد بن جبیر اندلسی پہ سنہ ۵۹۸ ہجرت د هغ زیارت کرے دوا

مولنا شبلی نعمانی لیکلی دی چہ د هغه د سیاحت پہ وخت د هغہ نسخہ پر جامع دمشق کتبہ پرتہ وہ او هغوی تے غالباً د نو لمے صدی پہ اخر کتبہ زیارت کر پیور، کشف المہدی سنہ ۱۵۴۰ کتبہ لیکر دی، چہ سلطان عبد الحمید خان سنہ ۱۸۵۰ نہ تردیر شو کالو پورے حکومت کر پیور و ہ دہ زمانہ کتبہ جامع دمشق کتبہ اورا لکیدا وودغہ نسخہ کتبہ سو حیدہ

شامی مصحف

تاریخ احمد مقری سنہ ۳۷۵ ہ کتبہ د دے نسخہ زیارت کر پیور دا د کوفے نہ د اندلس د بادشاہانویا د سلاطین مؤحدینو، بیاد سلاطینو بنی مرین پہ قبضہ کتبہ را غلہ او جامع قرطبہ کتبہ پرتہ وہ، قرطبہ والو سلطان عبد المؤمن نہ در کبرہ او ہم د دہ پہ حکم ابن الشکوال د مراکش دار السلطنت تہ پہ شول سنہ ۵۲۰ ہ یورہ سنہ ۵۸۰ ہ کتبہ خلیفہ معتض علی بن مأمون سرہ وہ او ہم پہ دغہ کال دہ ہر کلہ چہ پہ تلمسان حملہ اکرہ نودے پہ کتبہ مر شو پہ دے ہلہ کلہ کتبہ دغہ نسخہ در کہ شوہ خوبیاد تلمسان باد شاہی خزانی تہ را ارسیدہ د هغہ خاکے نہ یوسودا کوبہ بیعہ واغستہ او فاس تہ تے راورہ چہ تراوسہ ہلتیہ پرتہ دہ

بصری مصحف

دانسخہ د مصر پہ کتب خانہ خدیو کتب پرتہ وہ، د سلطان صلاح الدین ایوبی یوزیر پہ سنہ ۶۵۰ ہ کتبہ دا پہ دیرش ذرہ اشرفوا غستہ

یمنی مصحف

یمنی مصحف د مصر د جامع از ہر پہ کتب خانہ کتبہ اس ہم شتہ د بحرین مصحف دا د فرانس پہ یو کتب خانہ کتبہ پروت دے

گوئی مصحف

ذاد قسطنطنیہ پہ کتب خانہ کچنے شتہ دے، حضرت عثمان رضی اللہ عنہ درے نور مصحفونہ ہم دی پہ دے کچنے دویم مصحف عثمانی دقاہرہ پہ جامع سیدنا حسین رضی اللہ عنہ کچنے شتہ۔ دریم مصحف عثمانی دینپہ جامع ملیہ ملی کچنے ووا کچرے د تفسیر پہ ہلک کچنے کلا و د شریعے نہ وی نو ہلتہ بہ پروت وی، غلور مصحف عثمانی د لندن پہ اندیا آفس کتب خانہ کچنے شتہ پہ دے لیکل دی، کتبہ عثمان بن عفان، دا د مغلوباد شامانوسرہ و، د اکبر یا چامہر ہم پر شتہ پہ ششتر کچنے دامبجر اونس لہ گو تونہ و، غلو ہغہ د ایست اندیا یا کتب خانہ تہ ور کرو۔ د دے یوسل یواتیا صفحے دی او پہ یوصفہ کچنے شادس کرینے دی

د قرآن محفوظو الے یو داسے حقیقت ہے، د ہغہ اقرار بحدہ اسلام مخالفینو ہم کرے دے لیکن بعضے مستشرقینو مثلاً گولڈ لیٹر وغیرہ دمسلمانانو د یقین او عقیدے کمزورے کولو د پارا دے سولینے سکونو پیدا کولو کوشش کریدے، نومونز اس ددے نہ تا سوخترور ددے خلقو اصلی غرض پہ قرآن کچنے گپون او بدلون راوستل دی دغہ گولڈ لیسٹریہودی مستشرق خوبیا پہ دے د یوزور کولے دے پہ تفسیری مذاہب کچنے ہغہ د بیشیرہ اسلامی کتابونو مطالعہ کریدے او دا خیل کتاب کے د علمی تحقیق پہ نومرا لیکلو لیکن بیا ہم د مستشرقینو د عادت پہ تو گد ددوی ہر کتاب تحقیقی او علمی شان کہ لری خو سیاسی شان د یوزریات لری ددوی یقین دے، چہ مسلمانان د خیل مرکز و نور قرآن او صاحب قرآن نہ د تیکارہ سیاسی طاقت پہ ذریعہ لریے سائل ممکن نہ دی نو د خیل اصلی مقصد د تکمیل د پارہے د جنگ

او سیاست د میدان پہ خائے علمی میدان فوراً کر و او داستنار پہ زہر جنہ وسلہ دے دمسلمانانو د یقین کمزوری کولو او پہ دو کچنے کچنے د شک د زہر و خور لولو د پارہ د اسلامی تحقیق پہ نوم کمزورونہ روپئی لگوے او کتابونہ لیکل دے دکامیابی پہ امید شروع کر ددوی دکامیابی امید نہ دای را، د مغربی طاقتونو سیاسی ترقی او دمسلمانانو سیاسی تنزل چہ دے نہ ہغوی دا پر شتونی نتیجہ را ا بیکلہ چہ پر یوتی تو موندے د غالب قومونو ہر قسم د غلطہ ہم خبرہ منی او پر یقین کوی:

۱) انگریزی دان یوازے نہ بلکہ تو مغرب زدہ خلق (چہ احساس کھتری کچنے مبتلا دی) دیورپ ہر مصنف محقق گنری او د خیل دینی عالمانو نہ کر کہ لری، خونوز نوی تعلیم یافتہ خلق ددینی تعلیم نہ خیرہ د یورپی مصنفینو ہر یو خبرہ ہے تحقیقہ منی او دینی علما و تکرک پہ وجہ ہد و گوری نہ چنا پچہ دمسلمانانو د اقسام کمزوری دستشتر قبیلو دکامیابی باعث شوے، او مسلمانان پچیلہ ددے نہ پہ شکوک او شبہاتو کچنے را کبر شو د قرآن د محفوظیت پہ بارہ کچنے ددوی شیعہ اصولاً دادی

- ① بعضے آیتونو اور وایتونو د قرآن د غیر محفوظ کیدو د لیلونہ نیول د
- ② د اختلاف قرأت او سبعا احرافونہ دلیل نیول د
- ③ د شیعہ و د روایتونو نہ حجت نیول د

موزیہ دایتول پہ لند و نقل کو او ددے جوا بونہ بہ ورا کو د بعضے آیتونو اور وایتونو نہ دلیل نیول د

دسورۃ اعلیٰ آیت **سَنَقِرُ لَكَ فَلَاتَنسَى اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ** : البتہ موزیہ تاتہ ا لووونو تہ بہ ہیر نکرے خوچہ کو م اللہ ا خوار ی،

د دایت نہ مستشرقینو دا نتیجہ را ا بیکلہ د چہ د قرآن خوا آیتونہ ہیر کرے

خودا غلط حکمہ دے (ا) چہ دا استثناء صوری دہ حقیقی نہ دہ، پہ علی
اصطلاح کہنے دا قسم استثناء دخیل فضل یا قدرت د اظہار د بارہ
استعمالی بی دے نہ دیوخیز مستثنیٰ کول مطلب نہ وی بلکہ مطلب دا
دے چہ مؤنذ بہ تا تہ قرآن داسے ا لو لو وچہ تہ بہ تہ ہیر نکری نو دا
د اللہ فضل او احسان اکثرہ ددے مثال داسے دے، لکہ د قرآن
کریم پہ بل یو خائے کہنے پہ جنت کہنے د جنیا نو د ہمیشہ پاتے کید و بیان
نہ پس الاما شاء اللہ چہ ذکر دی، او مطلب تے دا دے چہ جنت
کہنے ہمیشہ الے د اللہ فضل دے، مگوندی اللہ تعالیٰ خودا ہیٹوالے د
جنتی ژوند واپس ہم اغتے شی خود اللہ وعدا دہ چہ واپس تے نہ
اخلی رہ دہ تہ علا و کہ د امنب ہم اغتے شی چہ تہ بہ تہ نہ ہیر دے
خوہلہ کہ مؤنذہ تے ہم نہ ہیر د ا غوار، یعنی داستا نہ ہیر د
د اللہ پہ مرضی موقور۔۔۔ نوبیا ہم ہیر د حکم ثابت نہ دی چہ
قرآن کریم پہ بل خائے کہنے صفا فرمائیلی دی، چہ مؤنذہ تے تا نہ
ہیر د نہ غوار و بلکہ مؤنذہ دا خوبنہ دہ چہ قرآن دستاسینہ کہنے،
محفوظ وی، لکہ چہ سورہ قیامتہ کہنے دی۔

ان علينا جمعہ وقرآنہ: سورہ القیامتہ (رستا پہ سینہ کہنے د قرآن جمع
کول د ہنر محفوظ کول او ستا پہ ژ بہ د ہنر د لو ستلو ذمہ واری مؤنذہ دہ
پہ دے سورت کہنے د استثنائی صورت جو رہ تے ہد و پریکرا اُس خوہلہ
د ہیر د لو یا ہیرید لو سوال نہ پیدا کیوی۔

(۳) دہیم جواب دا دے کچرے خہ آیتونہ ہیر کرے شی نو دا بہ د ہنر د
منسوخ کید و یو شکل وی پہ دے د قرآن پہ محفوظیت کہنے ہد و خیر فرق
نہ راخی یعنی کوم آیتونہ چہ د حضور علیہ السلام پہ سینہ مبارکہ
کہن اللہ تعالیٰ محفوظ اُ سائل او ہغوی اُمت تہ اُ د سؤل نو ہم دا

قرآن دے او کہ د حکمت پہ وجہ د حضور علیہ السلام نہ ہیر
کرے شونو ہنر قرآن پاتے نشو، بلکہ خالق کائنات پچیلہ ہنر
د قرآن برخہ جو رہ نکرہ، لکہ خنکہ چہ ہر حاکم تہ اختیار وی چہ
خپل فرمان کہنے خہ تکی او جیلے لیکے او خہ تکی او جیلے تر لرے کوی دا
کار د فرمان د محفوظیت نہ خلاف نہ دے، دا خود صاحب فرمان خپل
کار دے د بل چا کار خونہ دے، چہ فرمان پریکارہ کیوی د قرآن
کریم ارشاد دے،

قُلْ مَا يَكُونُ لِيْ اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ اَمْرِ بَيْتِيْ ۗ مَا اَعْلَمُ اَنْ اَكْرَهُ ۗ
تَلْقَاۗءُ نَفْسِيْۙ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰىۙ ۗ خَيْلًا حَادٍ ۗ بِهٖ وَّحٰى اَللّٰهُۙ
اِنِّيْۙ رَسُوْلٌۙ اِنِّيْۙ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰىۙ ۗ بِدَلِّ شَمِ كُوْلِيْ ۗ خُوْصِرٌۙ
نَابِعْدَارِيْ كَوْمِ:

حضرت عائشہؓ حدیث

عَنْ عَائِشَةَ اَنَّهَا عَلِيْهِ السَّلَامُ سَمِعَتْ
رَجُلًا يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ قَالُ يَرْحَمُهُ
اللّٰهُ لَقَدْ كَرِهِيْ كَذَا وَاَكْذَابُ اَيَّةِ كُنْتُ
اَسْمَعُهَا مِنْ سُرُرٍ وَّكُنْتُ اُرَاہُ مَسْمُومًا

دایا د کبری دو

د دے روایت نہ دا ثنا بتیزی چہ د قرآن دغہ آیتونہ بالکل بیکارہ او ضائع
شول بلکہ د دے سری د لو ستلو ذمہ ورا ندا د حضور علیہ السلام نہ دا
یاد و، صحابہ کرامونہ ہم یاد و۔ لیکے شوی ہم ورا صحابہ کرام پہ بوسل
لکہ خنکہ چہ دغہ سری ا لو ستل، نو پہ دے وجہ د دے آیتونہ د
ضائع کید و خو خہ احتمال پاتے نشویرف دومرہ خبرہ دہ چہ د نبی
علیہ السلام توجہ ورتہ نہ دہ او دغہ سری پہ لو ستو د نبی علیہ

تَوْجُّهٌ بِيَاوَرْتَهُ أُشْوَهَ دَلَسَ نَهَ چہ حضور علیہ السلام نیاکل ہیر و
دا خوب عامہ محاورہ دہ خودے سرہ ہر کلمہ چہ قرآن د لیک پہ شکل
کینے موجود دو، لکھو توتہ یاد و، نوبیا خوکسانو نہ کہ ہیر ہم شی نو دے
سرہ د قرآن پہ محفوظیت ہیخ اثر نہ پریوخی ۔

یوعامہ ضابطہ یوعامہ قاعدہ دادہ چہ داسے قسم ہر جائے
کینے بکار راخی، ہغہ دادہ چہ قرآن یہ تو اترا و
قطعی اجتماع سرہ ثابت دے کا اعتراض دیارہ کوم روایتونہ چہ پیش کولے
شی ہغہ خویا ضعیف وی او یاریات نہ زیات خبر واحدی، خبر واحد
ظنی وی او ظنی د قطعی پہ مقابله کینے بیکارہ دے، نو حکم داسے بقول قسم
اعتراضونہ بالکل بے حایہ وی ۔

روایت مسعودی

مسند احمد او طبرانی او ابن حبان کینے د حضرت عبد اللہ بن مسعود
نہ منقول دہ، چہ ہغوی بہ قرآن کینے معوذتین یعنی قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ
الْفَلَقِ اَوْ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ السَّمَوَاتِ د رارہ سورہ تونہ نہ لیکل، دغہ
شان ابو عبیدہ رح پہ روایت د ابن سیرین رح د ابن مسعود رح نہ نقل
کوی چہ ہغوی بہ سورت فاتحہ پہ قرآن کینے نہ لیکلہ او حافظ
بن حجر د بخاری پہ شرح کینے دے روایتونو نہ صحیح و ثعلبی دی خود دے
خوجوابونہ دی ۔

د سورہ فاتحہ او د دوار و معوذتین و قرأت پہ یقینی تواتر سورہ
ثابت دے نو ظنی خبر دے مقابله کینے ہیغ نہ دے او کچے د ابن مسعود
دا انکار ثابت ہم شی نواجماع او تواتر دیو کس پہ مخالفت نہ ماتیزی کہ
داسے کیدے ہاشوے نوبیا خوب متواتر ہر ج نہ و پاتے او دین بقول کار
بہ بیارنگ و و، قاضی ابو بکر رح د ابن مسعود د انکار جواب داور کینے

چہ داد ہغہ د قرآنیت نہ انکار ندے، بلکہ پہ مصحف کینے دنہ
د لیکلونہ انکار دے، حکم چہ لیکل د ہغہ خیز ضروری دی چہ د کومود
ہیر یکتا ویرہ وی او سورہ فاتحہ او معوذتین داسے سورہ تونہ دی
چہ د دے د ہیرید و ہد و خہ امکان نہ و، ہر دا جواب ابن قتیبہ پہ
مشکلات القرآن، کینے و رکری دے اگر چہ پہ روایت کینے اَللّٰهُمَّ
لَيْسَتْ مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ د دارہ د کتاب اللہ نہ نہ دی راغہ دے خو د کتاب
اللہ: مطلب مصحف وی او پورہ مطلب بہ بی د اشی چہ د دے دوارو پہ
مصحف کینے د لیکلو ضرورت نشہ ۔

(۳) ابن الصباغ رح جواب و رکری دے، چہ دا سورہ تونہ د ابن مسعود رح
پہ زمانہ کینے متواتر و مگر ہغوی تہ د تواتر علم نہ وور سیدے
پہ دے وجہ تے احتیاط کولو خہ وقت چہ دوی تہ د تواتر علم ا شونو د
خپل قول نہ دے رجوع اکبر، لکہ چہ عاصم رح پہ واسطہ د ر د ابن
مسعود نہ قرأت نقل کریدے چہ دادرے وارہ سورہ تونہ کینے ثابت دی
نودا د خپل رومی قول نہ دے د رجوع کولو دلیل دے

د دے ہولو جوابونو ضرورت ہلہ پینیزی چہ د ابن مسعود نہ دے
انکار ثابت شی، لیکن دیرو محققینو د ابن مسعود نہ د انکار تردید کریدے
اودے روایت تہ فی موضوع، باطل او غلط و ثعلبی دی ۔

قَالَ النَّوَوِيُّ فِي تَرْجِيحِ الْمَهْدَبِ اَجْمَعَ اَمَامِ نَوَوِي رح پہ شرح مہذب کینے
المُسْلِمُونَ عَلَيْهِمْ اَنَّ الْمُعْذَاتَيْنِ وَ
الْفَاتِحَةَ مِنَ الْقُرْآنِ وَ اَنَّ مَنْ
تَحَدَّثَ شَيْئًا مِنْهَا كَفَرًا مَا نَقَلَ عَنِ ابْنِ
مَسْعُودٍ رَضِيَ عَنْهُ بَاطِلٌ لَيْسَ بِصَحِيحٍ وَقَالَ
ابْنُ حَزْمٍ فِي تَدْوِجِ الْمُعْذَاتِ الْمَجْمُوعِ

هَذَا كَذِبٌ عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ وَإِنَّمَا
 صَحَّ عَنْهُ قِرَاءَةُ عَاصِمٍ عَنْ زَيْدٍ
 عَنْهُ وَفِيهَا الْمَعْوَدَةُ تَانِ وَالْفَاتِحَةُ
 رَاتِقَانِ جُلْدًا صَدْرًا : :
 روایت دزد در عاصم قرأت داعیے ثابت دے، چہ دے بکن ما درے واریہ
 سورتونہ دی

دغہ رنگ امام رازی پہ تفسیر کبیر کین لیکلی دی پہ اتقان جلد عا مشہور کین
 تفصیل شتہ، چہ دا بن مسعود الکاکر لوقہ نووی باطل ویشلی دی او ابن حن
 ورثہ دروغ او مہر ضوغ ویتلی دی

دَقِرَاتِ اِخْتِلَافِ اَوَاذِ اَحْرَافِ

مُسْتَشْرِقِينَ دَقِرَانَ دَخْرِيْفِ يُوْدَادِ لِيْلِ هَمْزٍ رَكْوِيْ چہ دے کئے کنو
 قِرَاءَتُوْنَهْ وَيْ رِيْعِيْ يُوْقِرَاتُ لَيْ نَهْ دَعِيْ نُوْدَادِ لِيْلِ حُكْهْ غَلَطُ دَعِيْ چہ
 تَحْرِيْفِ هَمْزِ دَعِيْ چہ پہ باد شاهی دستا ویز کئے دَا صِلِ مِتْکَلِمَا وَاوَدِ
 دِسْتَا وِيْزِ جُوْرُوْ نِکِيْ نَهْ بَغِيْرِ بِلِ حُوْکِ زِيَا تَعِيْ کَعِيْ اَکْرِيْ کَهْ بَادِ شَاهِ
 پُجَلَهْ دَعِيْ کَعِيْ زِيَا تَعِيْ کَعِيْ نُوْحِيْجِ عَقْلَسِدْ دَعِيْ تَحْرِيْفِ نَهْ وَا فَا
 دَقِرَانَ پَاکِ قِرَاتِ دُوْکِ قِسْمَهْ دَعِيْ رَا مَتَوَاتِرَهْ اَوْ رَا غِيْرُ مَتَوَاتِرَهْ دَا
 دُوِيْمِ قِرَاتِ دَقِرَانَ حُکْهْ نَهْ دَعِيْ چہ دَا صَوْلِ اِمَامَانَ پَهْ دَعِيْ مُتَقَيِّ دِي
 چہ قِرَائِيْتِ دَبَارَهْ تَوَاتُرِ شَرْطِ دَعِيْ اَوْ هَمْ قِرَاتِ مَتَوَاتِرَهْ قُرْآنِ دَعِيْ
 دَعِيْ نَهْ تَحْرِيْفِ نَهْ ثَابِتِ بِيْرِيْ تَحْرِيْفِ دَعِيْ تَهْ وِيْلِيْ شِيْ چہ غِيْرُ قُرْآنِ
 پَهْ قُرْآنِ کِنَهْ دَا خِلِ کَرِيْمِيْ اَوْ يَا دَقِرَانَ حَهْ بَرَحَهْ دَقِرَانَ نَهْ بَهْرِ کَرِيْمِيْ
 نُوْدِ قِرَاتِ اِخْتِلَافِ پَهْ دَعِيْ دَوَالِ وِکِنَهْ يُوْهْمُ نَهْ دَعِيْ لَانُوْرِ دَا چَرَامِ
 زِرْکَشِيْ پَهْ بُرْهَانَ کِنَهْ يِکِيْ چہ قُرْآنِ دَا فَاظُوْ نُوْمِ دَعِيْ اَوْ دَقِرَانَ
 قِرَاتِ دَا فَاظُوْدِ تَلْفِظِ اَوْ دَا اَطْرُزِ دَعِيْ نُوْدِ دَعِيْ پَهْ زِيَا تَوَالِيْ دَا

دَقِرَانَ پَهْ فَاظُوْ کِنَهْ هَمْزِ کَعِيْ زِيَا تَعِيْ نَهْ رَا حِيْ (اِتْقَانَ جُلْدًا صَدْرًا)
 اَوْهْ قِرَاءَتُوْنَهْ

پہ برهان کئے امام زرکشی لیکلی دی چہ قرآن دوحی هغو الفاظونہ
 و ییلی شی چہ حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام تہ دَا حکامو بیبا نولو دبارہ
 کوم چہ پہ معجزانہ انداز نازل شویدی او قِرَاتِ دَدِے تَلْفِظِ اَوْ
 دَا اَطْرُزِ تَهْ و ییلی شی، اَوْهْ قِرَاءَتَهْ تَرَاوُوقَا رِيَا نُوْپَهْ تَوَاتُرِ ثَابِتِ
 دِيْ اَوْ يِبَا دَدِغَهْ اَوْ اِمَامَانُوْنَهْ تَرَحْضُوْرِ عَلِيْهِ السَّلَامِ پُوْرَهْ سِنْدِ
 دَقِرَاتِ پَهْ کِتَابُوْنُوْ کِنَهْ مَوْجُوْدِ دَعِيْ چہ یو راوی د بل نَهْ نَقْلِ کَرِيْدِيْ
 لِيْکِنِ پَهْ اِتْقَانَ کِنَهْ دَا بِنِ جَزْرِيْ نَهْ نَقْلِ دَعِيْ چہ حضور علیہ السلام پُوْرَهْ
 هُمْ دَا اَوْهْ قِرَاءَتَهْ مَتَوَاتِرِ دِيْ :-

وَ قَدْ نَصَّ عَلَيَّ تَوَاتُرِ ذَلِكَ كَلِمَةً : دَا صَوْلُوا مَامَانُوْبِنْ کَارَهْ بِيَانِ کَرِيْمِيْ
 اَنْتُمْ اَلْاَصُوْلُ كَقَاضِيْ اَبِيْ بَكْرٍ : چہ اَوْهْ قِرَاءَتُوْنَهْ سِرَاسِرْ وَحْضُوْرِ
 غِيْرَهْ وَ هُوَ الصَّوَابُ لِاِنَّهٗ اِذَا : عَلِيْهِ السَّلَامِ پُوْرَهْ مَتَوَاتِرِ دِيْ
 ثَبَتَتْ تَوَاتُرُ اللَّفْظِ ثَبَتَتْ تَوَاتُرُ : نُوْهْرِ کَلَهْ چہ الفَاظِ مَتَوَاتِرِ شُوْنُوْدِ
 هَيْئَتِهٖ اَدَا بِهٖ لِاَنَّ اللَّفْظَ لَا يَفُوْمُ : هَمْزِ تَلْفِظِ اَوْ اَدَا هُمْ مَتَوَاتِرَهْ شُرْهٖ
 اِلَّا بِهٖ وَلَا يَصِيْحُ اِلَّا بِجُوْدِهٖ : حُکْهْ چہ تَلْفِظِ اَوْ اَدَا الفَاظُوْسِرْ تَرْتِيْ
 رَاتِقَانَ جُلْدًا صَدْرًا : : دِيْ رَحْمَانَ لَهْ دَدِے وُجُوْدِ نَشْتِهْ

صَحَابَهُ رَمَّ قَارِيَانَ

هَمْزِ قَارِيَانَ اَوْهْ دِيْ کُوْمُوْ چہ نِيْغِ پَهْ نِيْغَهْ دَحْضُوْرِ عَلِيْهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ
 نَهْ قِرَاتِ زِدَهْ کَرُوْ دَقَارِيَا نُوْپَهْ نُوْمِ مَشْهُوْرِ شَوْلِ دَرُوْسْتُوْ قَارِيَانَ
 اَسْتَاذَانَ اَوْ شِيُوْخِ دِيْ اَوْ دَدُوْ قِرَاتِ پَهْ تُوْلُوْ سَلْمَانَ مَلْکُوْ نُوْ کِنَهْ
 خُوْرِ شُوْحَتِ چہ تَرَاوُوسَهْ دَا شْتَهْ رَا حَضْرَتِ عَمَّانِ رَمَّ رَمَّ حَضْرَتِ
 عَلِيْ رَمَّ رَمَّ اَبِيْ بِنِ كَعْبَرِ رَمَّ رَمَّ زِيْدِ بِنِ ثَابِتِ رَمَّ رَمَّ عَبْدِ اللّٰهِ بِنِ مَسْعُوْدِ

(۶) ابوالدرداء رضی عنہ ابو موسیٰ اشعری رضی عنہما اهل العرفان جلد

صنعت
اُوه قرأتونہ

زل ابن عامر رحمہ چہ نومئی عبد اللہ یحصبی دے
یحصب دحیر قبیلے دیو شاخ نوم دے دا ہفتہ
منسوب دے، ابو نعیم و ابو عمران نے کنیت دے، تابعی دے، ذہ
ذ مغیرہ بن ابی شہاب المخزومی نہ قرأت حاصل کرے و واو ہفتہ
ذ حضرت عثمان رضی عنہ او ہغوی ذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ، دا
عامر بہ سننہ ہ کتے پہ دمشق کوفات شو۔

(۷) ابن کثیر۔ نومئی عبد اللہ بن کثیر دارمی، ابو محمد یا ابو عبدی
کنیت دے، داد مکے معظمہ قرأت امام و ودی ذ مجاہد نہ قرأت
حاصل کرے و و ہغوی ذ ابن عباس رضی عنہما دوی ذ ابی بن کعب نہ او ابی
بن کعب ذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ حاصل کرے و و، ذ ابن
عامر ذہ بالواسطہ شاگردان ہشام او ابن ذکوان مشہور دی او
ذ ابن کثیر ذہ بالواسطہ شاگردان النبزی او قبیل مشہور و، دا
ابن کثیر رحمہ پہ سننہ ہ کتے پہ مکہ مکرمہ کتے وفات شو۔

(۸) عاصم، عاصم بن ابی النجود نے نوم، پہ قرأت، فصاحت او خوش
آواز نے کتے مشہور و۔ دوی ذ زکریا بن حبیب او ہغوی ذ عبد اللہ بن
مسعود رضی عنہما او ہغوی ذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ قرأت حاصل
کرے و و۔ پہ سننہ ہ کتے پہ کوفہ کتے وفات شو ذ دوی بہ خاصو
(بلواسطہ) شاگردان کتے شعبہ بن عباس رح او حفص بن سلیمان رح
زیان مشہور دی۔

(۹) ابو عمرو مازنی بن العلاء عمار البصری، دوی ذ سعید بن جبیر رضی
او مجاہد رضی عنہما او بیا دے دوارو ذ ابن عباس رضی عنہما او ہغوی، ذ ابی بن کعب

او ہغوی ذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ قرأت حاصل کرے و و
ذ یزید دی پہ واسطہ ذ ہغوی مشہور شاگردان ذ ذہ ذ ذہ ذ ذہ
ابو عمر حفص بن عمر المقری العزیز البغدادی المتوفی سننہ ہ
ابو شعیب صالح بن زیاد المتوفی سننہ ہ

(۱۰) حمزہ بن حبیب بن الزیات الکوفی مولیٰ ذ عکرمہ بن ربیع الیمنی دوی دا عیش ذ ہغوی رضی عنہ
و ثاب نہ ہغوی ذ زکریا بن حبیب نہ او ہغوی ذ عثمان، حضرت علی رضی عنہ
عبد اللہ بن مسعود رضی عنہ او بیا دوی ذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
نہ قرأت حاصل کرے و و۔ دے ذ عربیت ذ علی رضی عنہما و ذ علیم حدیث
ماہر و و پہ سننہ ہ کتے پہ حلوان کتے وفات شو، ذ ابو عینی ذ واسطہ
ذ دوی ذہ مشہور شاگردان سلیم بن عیسیٰ الکوفی خلف المتوفی سننہ ہ
او خلاذ المتوفی سننہ ہ و واو ذ دوی ذ قرأت سلسلہ پہ دوارو روانہ
شوے و و۔

(۱۱) نافع بن عبد الرحمن بن ابی نعیم المدنی، دوی ذ ابو جعفر القاری
او دنور و یا و تا بعینونہ قرأت حاصل کرے و و، کومو چہ ذ ابن عباس
او ذ ابو ہریرہ رضی عنہما دے دوارو ذ ابی بن کعب نہ او ہغوی ذ رسول اللہ
علیہ وسلم نہ قرأت حاصل کرے و و، ذ نافع ہم کنیت ابو ریم دے ذ دوی
ذ قالون ابو موسیٰ، عیسیٰ بن منیا النخوی، ذ قالون معنی کرا ذہ ذ قرأت
ذیر کرا ذہ ذ حکم ذہ ذ قالون ویلے شی المتوفی سننہ ہ او رس و رس
نوم نے عثمان سعید المصری دے، پہ قرأت او خوش آواز نے کتے بیثالہ
و و پہ مصر کتے سننہ ہ کتے وفات شو ذ ذہ ذہ مشہور شاگردان دی و
کومو چہ ذ ذہ ذ قرأت سلسلہ چلیدے دے۔

(۱۲) الکسائی، ابو الحسن علی بن حمزہ الکسائی النخوی پہ احرام کتے بیث
کساء (خادر) رنگ) آغوستو حکم پہ کسائی مشہور شو، پہ نخوعربیت

اوپہ قرآن کتے بمثالہ دو سئہ ۸۶ م کتے وفات شو۔
پہ لشوقاریا نو کتے نور درے دادی۔

۱۰ ابو جعفر یزید بن القعقاع ددوی دقرات سند د ابن عباس
او ابی ہریرہ رض ددے دواورد ابی بن کعب رض نہ او دگرسول اللہ
علیہ وسلم نہ دے المتوفی سئہ ۳۰ م۔

۱۱ روح یعقوب بن اسحاق الحصری ددوی دعام ابو عمر بن الملاء
قرات حاصل کرے وو المتوفی سئہ ۲۰۵ م۔

۱۲ ابن خلف بن ہشام بن ثعلب، کنیت ابو محمد دے دعام بالواس
شاگرد وو المتوفی سئہ ۳۳۹ م رطبقات القراء لابن الجزری و

منہل العرفان جلد ۱ ص ۲۹ تا ۴۵

أحرف سبعة | پہ آو و آحر فو د نزول قرآن حدیث د بولین
صحابونہ روایت شوے دے ابو عبید بنکارس کرے

چہ دامتواتردی، اتقان جلد ۱ ص ۳۳ پہ صحیحینو کتے د ابن عباس رض درو
الفاظ دادی چہ حضور علیہ السلام انما نزل چہ جبرئیل علیہ السلام ماتہ

یوحرف اولو لولومانور ہم غریبتہ نوھغوی بہا نریا نول
نزدے چہ اوو تہ را ارسیدل ددے حدیث پہ شرح کتے امام سیوم

پہ اتقان جلد ۱ ص ۳۵ کتے خلونیت اقوال او علامہ آلوسی
المعانی کتے اوہ اقوال نقل کریدی، غوریزہ خیرہ دادہ چہ د اوو

مطلب د عربو قبیلو او لغتہ دی، گوہر د دیر و فیض او و قبیلو و
دادی راق قریش ۷۲، ہذیل، ۷۳، تمیر ۷۴، ارد ۷۵، ربیعہ ۷۶، ہوازن

سعد بن بکر دا غورہ قول دے حکم چہ ابو عبید، ثعلب، زہری او
علم او بلکہ عطیہ ہم دے تہ مختار د غورہ و ییل دے او بیہقی پہ شہ

الایمان کتے د سئہ صحیح و ییلی دی، اتقان جلد ۱ ص ۳۳ و روح المعانی

پہ دے قول امام سیوطی ددے اعتراض کرے دے، چہ دا اولہ قرأتہ
یوازے د قریشو و، حکم چہ د عمر او د ہشام دقرات پہ جکرے کتے حضو

علیہ السلام دواوردتہ صحیح او ییل حالانکہ دا دواوردہ قریشیان وو، داے
ابوقتیبہ او ابو علی الاہوازی ہروائی، خو حو بنز پہ خیال کتے دا اعتراض

صحیح نہ بنکاری، حکم چہ کیدیشی چہ د نبی علیہ السلام زہغہ یو
صاحب دیوے قبیلے پہ قرات او دویم صاحب د بیلے قبیلے پہ قرات او ییل

وی نہ دا چہ کیوازے د قریشو د اولہ قرأتہ لغاتہ وو۔
دا ووا حروف حکمت | پہ شروع کتے دا ووا ورو لغاتو قرات

او بیاصرف دیولغت قرات مقرر و لو حکمت
دادے (واللہ اعلم) دقران بنکارہ بیان دے بلسان عربی مبین

چہ قرآن پہ عربی تہ بہ کتے نازل شوے دے، خو پہ بعض مخصوص الفاظو
کتے د عربو قبیلو اختلاف و ولکہ خنگہ چہ کوی او لکنو پہ اردو کتے

یا د پینورا و د قندھار پہ پستو کتے۔
وما از سلنا من رسول الا بلسان قومہ، موبن زہر، سول د ہغہ دووم

پہ شہ کتے جو کرے وو
بنکارہ خبرہ دہ چہ د حضور علیہ السلام خاص قوم قریش و وانعام

قوم تے عرب وو د عربو قبیلے پہ تعصب کتے دو مردہ ریاتے وے چہ
ڑبے پہ خاصو تکو پہ خاص طرز او تلفظ بانہے بہتہ مرکونہ کول

نود اللہ تعالیٰ حکمت دا ووجہ اسلام پہا بتداء کتے کچرے دوی تہ
یوازے د قریشو لغت مخصوص او مقرر کریشی، نو کیدے شی چہ

ددے تعصب پہ ووجہ د عربو ہغہ نورے قبیلے دقران تہ فیض
وا نخلی نوھریو قبیلے تہ پہ دے غرض پہ خپل لغت کتے دقرات

اجازت حکم و کرے شو چہ یو خو بہ دقران تہ فیض یاب شی

او بل بہ ذخیل محرومی پہ سبب د تعقب اوضد بنکار نشی د
 عثمانی رض جمیع قرآن پہ وخت کئے ہر کلمہ چہ اسلام دیر خور شود
 قبیلو خصوصیتو نہ او حان حانی ختمہ شواہ قول مسلمانان یورونہ
 شول کوثبے وغیرہ ہیچ فرق بہ دوی اثر نشو غور زولے نو پہ مصحف
 عثمانی کئے صرف د قریشو پہ لغت د نبی علیہ السلام پہ ہومی حکم
 او یا د مذکور علت او سبب ختمید و پہ وجہ انفا کپے شوہ لکھنگہ
 چہ مؤلفۃ القلوب پہ زمانہ د نبوت کئے د زکوٰۃ مصرف وو لیکن فاروقی
 زمانہ کن د اسلام د طاقت اغستو پہ وجہ دا علت او سبب پاتے نشو
 حکمہ دوی بیام مصرف د زکوٰۃ نہ خارج کپے شود اسے نور ہم دیر
 احکام امام زرکشی پہ برہان کئے نقل کپیدی چہ د علت او سبب
 ختمید و پہ وجہ ہغہ ختم کپے شوی دی ۔

د قرآن تحریف نا بتولو د پارہ مستشرقینو دا وہ حرفو نہ یا اودہ
 لغثونہ ہم دلیل جو کپیدے ، خود ا حکمہ صحیح نہ دے لکھنگہ
 موبن و ہاندے ذکر کپل چہ تحریف د بل چا زیاتی کمی نہ ویلی شی
 کچرے متکلم د ملتہ اللہ پاک پخپلہ پہ خپل کلام کئے کے زیاتے خہ
 مصلحت د پارہ ا کپی نو دے نہ تحریف نشی ویلے لکھنگہ چہ د
 باد شاہانوا و دنور و حاکمانو پہ حکمونو کئے د ایو عام معمول دے او
 دغہ رنگ د تیر شوی مصلحت پہ بئیا دا ول پہ او و قرآنو نو د قرآن
 دلوسے اجازت او بیاداموقوق کول او پہ یو خاص لغت (د قریشو) د
 قرآن قرأت تحریف نہ دے بلکہ دا تصرف الہی پہ خپل کلام رقرآن
 کئے دے چہ پہ دے حق د بتولور و غوغو خلفوا اتفاق دے چہ پخپلہ خبرہ
 یا حکو کئے متکلم زیاتے کم کولے شی ، دغہ رنگ منسوخ التلاوتہ
 د د رجم ایت ہم ا گلرہ چہ اول د قرآن برخوہ او بیاد قرآن

نہ ددے تلاوت ا بشکل شو ، نو دا تصرف پہ قرآن کئے د قرآن دنازلو ککر
 پخپلہ وو نہ چہ د بل چا لکچہ فرمائی ۔

قُلْ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تَلْفَاةٍ نَفْسِي اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰى
 اِلَيَّ (يونس آية ۱۵۴) | خپلہ خانہ نشم بدلولے ہر خوہم
 دہغے تا بعد اری کوم کوم چہ ماتہ
 وحی کپری ۔

دغہ رنگ د خلغ سورت چہ ا بی پہ مصحف کئے وو او بیام منسوخ
 التلاوت شو نو دا تصرف الہی وو د بل چا نہ بے سرہ سرہ دا ہم
 حقیقت دے چہ پہ اعجاز کئے منسوخ التلاوت آیتونہ د قرآن حکم
 مستقل آیتونو سرہ ہرگز برابر نہ دی بلکہ کم دی حکمہ خو معلومین
 چہ د رو جسے نہ ددغے آیتونو د مستقل پریندو اللہ تعالیٰ ارادہ نہ
 وہ او ا قرأتونہ

دا و و حرفونو د حدیث دویمہ تشریح او کہ متواتر قرأتونہ دی ، د
 تحریف اعتراض پہ دے ہم حکمہ نشی کیدے چہ د ا و ہ وارہ قرأتونہ
 ہم قرآن دے پہ قرآن کئے دے سرہ ہیچ کئے زیاتے نہ راجی ، پہ دے
 صورت کئے دا و و حرفونو مطلب د تلفظ او ہ طرڈونہ دی ، د حرف ، تجوی
 معنی ، مطلب نہ دے بلکہ لغوی معنی مطلب دہ ، چہ معنی اے او کہ
 قرأتونہ دی ، قرأتونہ خود او و نہ زیات دی او پہ حدیث کئے او ہ
 یاد پیری ، دا و لے ہ

د دے جواب یو ہغہ دے کوم چہ اتقان د جزری نہ نقل کپیدے
 ہغہ وائی چہ ما د صحیحو ، شاذ او د ضعیفو بتولو قرأتونہ چانہ
 ا کرونو معلومہ شواہ چہ آخر کین دا بتول د او و نہ بھرنہ دی ر اتقان
 جلد ع ص ۱۱۱ کچرے د او و نہ زیاتی ہم وی ، نو د دے ہم خہ پروا

حکے نشہ چہ داؤ نہ مطلب مشہور قرأ تو نہ دی اوبل داچہ لفظ
 داؤور (سبح) دحصر د پارہ نہ دے، دویم دا حدیث د نبی علیہ السلام
 رومیہ دے، او اؤ قرأ تو نہ بیار ستو ظاہر شوی او تصنیف شوی
 دی داخنکہ چل دے، نو د دے جواب دادے چہ اؤ واپہ قرأ تو نہ
 د نبی علیہ السلام پہ وخت بکنے وو، حکے خود ہغوی نہ دا تول داؤو
 مشہور و قاریا نورضہ پہ ذریعہ روایت شوی دی، صرف د دے
 کتابونہ رُستو جو رہ شوی دی۔

دریم اعتراض دادے چہ ہر ایت بکنے خواؤ قرأ تو نہ، نہ جاری
 کیزی، نو جواب دے دادے چہ پہ ہتول قرآن بکنے داؤو قرأ تو نہ
 وجود بنود لے بنوے دے نہ چہ پہ ہر ایت بکنے۔

د اسلام مخالفینو پہ مصحف عثمانی خوا اعتراضونہ کریدی
 چہ پہ ہغے کین مشرقین پیش پیشی دی۔ مرنبر اس ہغے نقل کو وادوار
 پہ وار بہ د ہغے جواب ورکوو۔

① رومیہ اعتراض دادے چہ خہ وخت حضرت عثمان رضی اللہ
 تعالیٰ نہ مصحفونہ ویراندے کریشونو ہغوی افرمائیل، اِن فی
 القرآن کُنَّا سَتَقِيمُهُ الْعَرَبُ بِالسِّنْتِهِمْ رُوح المعانی جلد ۱ ص ۲۵
 پہ مصحف عثمانی بکنے دا سے غلطی دی چہ عرب بہ ئی پہ خپلوڑ بودرے کرے
 ہم داشان پہ فوز الکبیر بکنے دی، نو اول جواب دے دادے لکہ چہ علامہ
 آلوسی لیکے، لَمْ يَصْحَ عَنْ عُثْمَانَ أَصْلًا، رچہ داروایت د حضرت
 عثمان رضی اللہ عنہ بالکل ثابت نہ دے۔

② دویم جواب دادے چہ پہ مصحف عثمانی د صحابہ و اجماع دہ
 اور رسم عثمانی ہم وحی سرکہ ثابت دے، نو پہ غلطہ خنکہ اجماع کیدے
 شی، (۳) دریم جواب دادے، چہ حضرت عثمان د مصحف عثمانی

کاتبانوتہ پہ جمع شابا سے ورکرووے فرمائیل، أَحْسَنُ وَأَجْمَلُ
 ناسو دیربنہ او بنائشہ کارا کر وئو صحابی پہ غلط کار خنکہ شایسے ور
 کوے شی، بل داچہ ابو عبیدہ د عبد الرحمن بن ہانی تہ نقل کریدے
 وائی چہ خہ حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ سہ اؤم کاتبانو چہ دغہ
 مصحف حضرت عثمان تہ ویراندے کروو نو ہغوی قلم دوات طلب
 کروو، او ددے غلطیا نے دے درستے کرے (۱) لَمْ يَتَسَنَّ تَمْ يَتَسَنَّ
 کروو (۲) لَا تَبْدِيلَ لِلْخَلْقِ لَمْ يَتَسَنَّ تَمْ يَتَسَنَّ

لَمْ يَتَسَنَّ تَمْ يَتَسَنَّ لَمْ يَتَسَنَّ تَمْ يَتَسَنَّ
 اَمْ يَتَسَنَّ تَمْ يَتَسَنَّ لَمْ يَتَسَنَّ تَمْ يَتَسَنَّ
 اَمْ يَتَسَنَّ تَمْ يَتَسَنَّ لَمْ يَتَسَنَّ تَمْ يَتَسَنَّ
 اَمْ يَتَسَنَّ تَمْ يَتَسَنَّ لَمْ يَتَسَنَّ تَمْ يَتَسَنَّ

د رستے کرے نو نورے غنہ غلطی بہہ پہ بکنے خنکہ پرینوے ۴۰
 خلوڑم داچہ دلہ د لحن "معنی غلطی نہ دہ بلکہ د قرآن ہغے صحیح
 الفاظ دی پہ کوموچہ دغہ وخت د عربوڑ بہ نہ چلیدہ اود ہغوی
 دخبرو پہ طرہ نہ وو، نو حضرت عثمان رضی اللہ افرمائیل چہ عرب
 بہ ئے پہ بیابیان تلاوت قابو کرے اوڑ بہ نہ ئے پروا ڈری، دے کینے

نشتہ چہ د لحن دوہ معنی دی، (۱) غلطی (۲) طرہ کلام د حضرت عثمان
 پہ روایت بکنے دا ددیہ معنی مرادہ دہ کومہ چہ امام د لغت راعب رح پہ
 مفردات القرآن بکنے لیکلے دہ خود سے تہ لحن محمود و ییلے شی لکہ د
 عربو شاعروائی: خَيْرُ الْحَدِيثِ مَا كَانَ كُنْزًا رِبْهَ خَيْرًا هِغَ وَي

چہ پہ بنہ طرہ او ییلے شی) ہ او ہم دغہ معنی د قرآن پہ
 وَلْتَعْرِفْنَهُمْ فِي دَلِيلِ الْقَوْلِ " بکنے استعمال دہ لَعَلَّ يَعْصِمُ الْخَن
 بِحَجَّتِهِ د دے مطلب دادے، چہ د مقدمے یو فریق د فصیح طرہ کلام
 ماہروی، نو خہ د ہغوی پہ خبرہ فیصلہ کوم کچرے داخبر واقعی
 د ہغہ حق نہ وی نو دا دگری بہ د ہغہ پہ حق بکنے دا اور یو کچرہ وی

دے حوالہ، مطلب داچہ د لحن نہ یوازے غلطی نہ مرادہ
بلکہ یو خاص طرز تلفظ مراد دے :-

پنجم داچہ د لحن مطلب درسم الخط لحن دے مزید تشریح نے
داد کاچہ پہ مصحف عثمانی کئے خہ رسم الخط د تلفظ سرہ مطابق
نہوی، لیکن د ژبے (عربی) والا بہ نے پچھلے درسنہ کری، لکہ خٹکے
چہ پہ انگریزی کئے دیر داسے لیکل دی، چہ د تلفظ مطابق نہ دی خو
دے ژبے والا نے پچھلے درست کوی :-

د تحریف پہ بارہ کئے دابن عباس رضی اللہ عنہما

مستشرقینو دابن
عباس رضی اللہ

خہ روایتونہ نقل کریدی بلکہ روقضی رَبُّكَ پہ حائے ووصی رَبُّكَ
او د مثل نُورٍ پہ حائے مثل نُورِ الْمُؤْمِنِ : دد اسے روایاتونہ
نہ خود قرآن پہ معنی خہ خاص فرق نہ پرپووی خوبیا ہم صاحب
د مباحث العرفان دے خوجوابہ ورکری دی :-

رَبُّكَ هَذِهِ رَوَايَاتٌ ضَعِيفَةٌ : داضعیف روایتونہ دحضرت عبداللہ
لَمْ يَصِحَّ شَيْءٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ : بن عباس رضی اللہ تعالیٰ نہ ثابت نہوی
روایتونہ دقرآن دقراء متواترہ نہ خلاف دی حکہ پیکارہ دی
عام جواب ادابن عباس رض نہ داسلام مخالفینو خومرہ روایتونہ چہ نقل
کریدی دھے بتولو عام جواب دادے چہ ابن عباس رض پہ قرآن
اوپہ قراءت کئے دزید بن ثابت او دابی بن کعب شاکر ددے اودادوار
حضرت دھے کمیٹی ارکان دی کوہ چہ حضرت عثمان رض دقرآن دجمع
دبارہ مقررہ کرے وہ، نو ددہ دے دوارو استاذانوا نو رولویو صحابہ
چہ د کوموا الفاظو دقرآن سرہ اتفاق کرپوی، نو ابن عباس رض دھے
ہیچرے مخالف کیدے نشی نو داروایتونہ اول خوضعیف او بے اعتبارہ

دی کہ ثابت ہم نشی نو دقرآن د متواتر و الفاظو مقابله دیوکسی بیان
نشی کو لے لکہ چہ بغداد بنا رہ تواتر ثابت دے کہ یوکسی ددے خلاف
بیان ورکری نو ہفہ اعتباری او د منلو نہ دے، اصلی خبرہ دادہ
چہ خوک صحابہ کرامونہ داسے کچہ خبرہ منسوب کوی نو دادے
دلیل دے چہ دانسبت کوونکے کچہ سرے دے اوددہ خبرہ د اعتبار
کولو او د منلو جو کہ نہ دہ :-

شیعہ او دقرآن تحریف

مستشرقین پچھلے دقرآن پہ تحریف ثابت لوکئے پاتے راغلہ نو داہونہ
نے خوشی کرل چہ دمسلمانانو یوغتہ فرقہ (شیعہ) دقرآن دتحریف
قابلہ دی اواندا زے و دلہ ہفہ کینو د کومچہ دا بنائی چہ د شیعہ و
منلے عقیدادہ چہ قرآن کئے تحریف ستہ خودا حکہ غلط دی چہ د
شیعہ و ہم ہفہ عقیدادہ کومہ چہ د سنیانو دہ ہفہ داچہ قرآن
پورہ او مکمل محفوظ دے پہ دے کئے دیو حرف کئے زیاتے نشتہ د
شیعہ و د دیروکتا ہونو حوالے دادی :-

۱) شیخ صلوق ابو جعفر محمد بن علی ہابویہ پہ رسالہ اعتقاد یہ کتبیکی
مَابَيْنَ الدُّفْتَيْنِ لَيْسَ بِأَكْثَرَ مِنْ كَوْمِ قُرْآنٍ چہ ددے ددو دقاویہ
ذَلِكَ وَمَنْ نَسَبَ الْيَتِيمَ أَكْثَرُ مِنْ مَنَعِ كَيْدِ دَدِ نُوْرِيَات
فَهُوَ كَاذِبٌ : : : : نشتہ او خوک چہ موبز نہ دے

نہ د نریات منلو نسبت کوی نو ہفہ ددو غٹن دے،

۲) پہ تفسیر مجمع البیان دابوالقاسم علی بن الحسین الموسوی کئے دی
إِنَّ الْقُرْآنَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ : قرآن د نبی علیہ السلام پہ زمانہ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ مَجْمُوعًا : : : : کئے ہمد غسے جمع و لکہ چہ
مَوْلَانَا عَلَى مَا هُوَ الْآنَ وَذَكَرَ أَنَّ مَنْ : اس دے او کوم امامیہ یا حشویہ

خَالَفَ مِنَ الْإِمَامِيَّةِ وَالْحَشَوِيَّةِ لَا؛ چه دے خلاف کوی نوپہ هغه
يُعْتَبَرُ بِخِلَافِهِمْ لِأَنَّهُمْ قَبِلُوا الْأَخْبَارَ؛ حکم اعتبار نشتہ چه هغوی
الضَّعِيفَةَ؛ ضعیف خبر و نہ قبول کریدی :-

سید مرتضے شیعہ لیکي

إِنَّ الْعِلْمَ بِصِحَّةِ الْقُرْآنِ كَالْعِلْمِ؛ داسی قرآن دصحت علم داسے
بِالْبُلْدَانِ وَالْوَقَائِعِ الْكِبَارِ؛ یقینی دے لکہ دشہوور بنا رو نو
دموجود گئی او یا دلویو لو بو تا دینی واقعاتو علم :-

قاضی نور اللہ الشوستری شیعہ پہ مماثل النواصب کن لیکي

مَا نَسَبَ إِلَى الشَّيْعَةِ الْإِمَامِيَّةِ؛ کومہ خبرہ چه امامیہ شیعہ قوتہ
يُوقُوْعُ التَّغْيِيرِ فِي الْقُرْآنِ كَيْسَى؛ منسوب شوے دہ چه هغوی پہ
يَمَا قَالَ بِهِ جُمُوهُورُ الْإِمَامِيَّةِ وَأَمَّا؛ قرآن کینے تحریف متی دا دلویو امامیہ
قَالَ بِشَرِّ ذِمَّةٍ قَلِيلَةٍ مِّنْهُمْ لَا؛ قول نہ دے بلکہ ددوی دیورڈو کی
اعْتَدَا دَبَّهُمْ، وَقَالَ الْمَلْأَصَادِقُ؛ تولى قول دے کوم چه بے اعتبارہ وی
فِي شَرْحِ الْكَلْبِيِّ يَبْطُرُ الْقُرْآنُ؛ او ملا صادق پہ شرح کلینی کن لیکي
بِحَدِّ التَّرْتِيبِ عِنْدَ ظُهُورِ الْإِمَامِ؛ چه قرآن بہ ہر یہ دے ترتیب دولہم
الثَّانِي هَسَمًا؛ امام مظاہر دی :-

محمد بن حسن البحر العالمی دامامیہ شیعہ دلونے محدث پہ خیلہ رسالہ کن
لیکی کومہ نے چه دخل زملنے دیو عالم پہ رد کن لیکلہ دہ چه

ہر کسے کہ تتبع اخبار و فحوص تواریخ و آثارہ چاہم چه اخبارو، آثارو اونوارینخولتو
نورہ بعلم یقینی میداند کہ قرآن درغایت؛ اگر و هغه یقینا پوہیزی چه موجودہ
درجہ نواثر بودہ و آلاذ صحی بہ ضبط؛ قرآن پہ انتہائی نواثر سرہ ثابت دے او پہ
ونقل کردہ و آن درعمر رسول اللہ مجروح و؛ زرگونو صحی بہ کرا مو هغه نقل کرے او
مؤلف بودہ؛ ضبط کریندے او هغه د حضور علیہ السلام پہ زمانہ کن یوحثے شوے او جمع شوے

فروع کافی کتاب الروضة مشکن حضرت علی رضی نہ روایت دے

هُوَ كِتَابٌ كَرِيمٌ فَضْلُهُ وَفَضْلُهُ وَ قُرْآنٌ يُوْعَزُّمَنْدَ كِتَابٍ دے کوم لہر چه
بَيْتُهُ وَأَوْضَحُهُ وَأَعَزُّهُ وَحَفِظَهُ اللهُ تَعَالَى فَضِيلَتِ أَوْ بَزْدِ كِي وَر كَرِيدَةُ
مِنْ أَنْ يَأْتِيَهُ الْبَاطِلُ بَيْنَ يَدَيْهِ أَوْ هَفْدُهُ دَبَاطِلُ دَكُونُ نَحْفُوظُ كَرِيمٌ

شیخ صدوق دسالہ عقائد کینے لیکي،

الْقُرْآنُ الْمُنَزَّلُ وَمَا بِيَدِي التَّاسِ؛ نازل شوے او دخلقو پہ لاسرو نو
وَاحِدًا لِأَزْيَادَةٍ فِيهِ وَلَا نُقْصَانَ؛ کینے موجود قرآن یودے چه پہ
هغه کن کے زیاتے نشتہ

دشیعہ ددے مستند وحوالونہ پس داحقیقت بناکارہ کیری چه دیوخو
بے اعتبارہ خلقو نہ سواپہ شیعہ وکن ہم پہ قرآن کن دتحریف یادگی زیاتی قائل ددی
نور تفصیل دنعمان آلوسی پہ کتاب الجواب التیسج لہما لفقہ عبد المسیح،
کینے اگوری قرآن حکیمہ دتخریر او دماغ پہ دلور او خونو محفوظ دے او د
قرآن الفاظ او مطالب دوارہ معجز دی :-

دبائیل تحریف

ددے پہ عکس دبائیل نہ تاریخی بنیاد شتہ او نہ علی دانجیلونو خو
داحال دے چه راع اصل انجیل یوو او اوس خلوردی، اونجار پہ قصص
الانبیاء کینے لیکلی دی چه دیورپ محققین دامنی چه روم بودے
صدور کینے دسکو نہ زیان انجیلونو، چه خہ مودہ پس د هغه نہ خلور
انجیلونہ د۔ نایسیا پہ کلیسا کینے دیو فال پہ بنا چور کرے شو و نور انجیلونو
پرینوے شو :-

د۲۱ دپورپ سگتس دزرے کتب خانے نہ انجیل برنابا آراؤ توجہ دسورت
صریم پہ مطابق د حضرت مسیح پیدائش او زبرے پہ پیغبر اسلام مشتمل

د یو پ خاص شاگرد (فرامرشو) چه دا ایدو نوملمان شو دا
 انجیل المنار، پریس کتے چاپ شو دے دے د یورپ محققین په دے متفق دی
 چه په دے انجیلونو کتے یو هم د حضرت عیسی علیه السلام نه دے او
 نه د هغه ترجمه ده او نه د دے هغه سند شته، د مسیحیت مشهور
 دشمن پولوس دامشهوره کړه چه ماته صیح علیه السلام لاس
 را اړه دے، حکم چه هغه غور زید لے و ونه هغه او و تیل چه اُس بد
 میخ په هدایت د مسیحیت د دشمنی په خائے د هغه د تبلیغ کوشش
 کوم هغه او سینت پال مسیحیت گپ و د کړه د آثره المعارف مسیحی
 مصنف البستانی لیکي چه لوقا خود مسیحیت یو خراب دشمن سینت پال
 نه مسیحیت راغیته دے او ابنت، کفار، شراب، مردار او خنزیر
 حلالوالے په مسیحیت کتے شامل کړو او د اے د خرابو یو مجموعو
 جوړه کړه

انجیل متی د زرو نصاری و اتفاق دے چه دا اصلی انجیل نه دے
 او نه د هغه ترجمه ده کچرے ترجمه لے وی نو د ترجمے
 زمانه او د مترجم نوم نه دے معلوم، متی دا انجیل سنه ۳۰ کتے په بیت
 المقدس کتے کینا ستراو و لیکلو دے خود حضرت عیسی علیه السلام
 صحابی هم ندے، زوین بغانی دا لیکلی دی:

مرقس پطرس گوانا کو په مروج الاخبار کتے لیکي چه مرقس یهودی
 و و د رومیانو په غوښتنه هغه دا انجیل غالباً سنه ۴۰
 کتے لیکلو :-
لوقا مستر کمال په رساله الهام کتے لیکي چه د لوقا انجیل الهامی
 حکم ندے چه د پخپله د دے په سر کتے لیکلی دی چه هغه
 دا انجیل شاه فیلس سره د خط و کتابت په پنا لیکل دے، لوقا په انطاکیه

کتے طیب وو، د مسیحیت یو خراب دشمن سینت پال نه مسیحیت راغیته
 دے او ابنت، کفار، شراب، مردار او د خنزیر حلالوالے په مسیحیت
 کتے داخل کړو،

انجیل یوحنا کیتھولک هیرالد جلد ۷ کتے پرو فیسریق نمونقول
 دے چه انجیل یوحنا د سر نه تر نیجه د اسکندر په دیو
 طالب علم تصنیف دے (الفاروق باچه زاده ص ۳۲۲)
تثلیث د دایرة المعارف مسیحی مصنف البستانی لیکي چه مسیحیانو
 د تثلیث لفظ د یو لونیو لونیو چه د سینت پال او پولوس ندوا
 وړیدو کوم چه متعصب یهودی و او هغه مسیحی تو حید پر بشک کتده
 کړو او د کامیابئی سائے واغیسته په دے صنم پرستانه عقیده کتے
 مسیحی صداقت ورک شو :-

ختنه او د جنابت غسل نصاری منی چه ختنه ټولو پنیغرانو
 علیم السلام کړیده، علیه علیه السلام
 سنت و پولوس یهودی د کتاب په مخالف سنن ټول بند کړه چنانچه
 (۱) وَلِيحْتَنُّ كُلُّ ذَكَرٍ رَهْرَانِ رِينَ د سنت کړیشتی) تورات تکرین
 (۲) قُلْ لَهُمْ فِي يَوْمِ الثَّامِنِ يَحْتَنُّ الصَّبِيُّ رَدْوِي تروا وید چه پداته
 ورځ د ماشوم سنن ټولے شئی رسفر الاخبار باب ۱۷۱) او حضرت مسیح
 فرمائی چه لَا أُغَيِّرُ شَيْئًا فِي التَّوْرَانَةِ (چه هغه به په تورات
 کتے هېڅ تبدیلی تکوم رمتی باب ۷)

(۳) کوم سری نه چه منی اوری تو ټول بدن د په ابرو دینجی او
 حائضه د هم دا لیکلی دی
 (۴) خنزیر حرام د کسفر الاخبار (باب ۷۱) د دے ټولو حوالو ند
 معلومه شوه چه دا انجیلونو او د هغوی د احکامو محریف تر کوم حد شو دے

دبا ئیبل دتخریف داخلی شہادت
 کچرے تاریخی شہادتونہ او د یورپ د محققینوا اقتراونہ شانہ اُغولے
 شی نو بیا ہم بائبل کن بد نہ دا سے مضامین موجود دی چه د هغه نہ
 ددے تحریف پے بنکاره دول ظاہر بیزی حکم چه دین مذہب کنے
 بنیادی مسہل درے دی :-

① د اوهیت تصور ⑦ د نبوت تصور ③ د عملونو د بدلو تصور یا
 آخرت د هر مذہب دا بنیادی اصول دی :-

① د اوهیت په تصور کن د الله تعالیٰ عظمت، پاکی او تزییہ ضروری ده
 خکله چه انسان د هغه صحیح معرفت بیا موندے شی او زره دهغه د
 جلال او جمال په شان د نرا او آباد کړی شی،

② د نبوت تصور په دل سے یواند از کن پیش کړی شی چه د انسان زړه
 او دماغ د نبی د عظمت او عصمت په وړاندے ہیبت شی او د هغه د
 فرمانبرداری عشق و د هغه په زړه کس پیدا شی :-

③ د بدلو تصور او د عملونو د جزا نقشه د دا سے جوره وی چه انسان
 د نیکی نه بلی او بدی نر و ور له کرکه او ویره پیدا کوی او د عملونو د
 نتیجو دینی تصور د هغه په فرمانبرداری کولو تیاروی او د گناه نه وضع
 کوی، خکله چه د نیکی د نتیجو زیرے او د بدی د نتیجو نه ویر کولو مقصد د
 انسانی شخصیت اصلاح او د جماعتی ژوند پاکي وکړه، په دے تلہ اُس
 مؤبذ د بائبل تعلیمات او هدایات تلو چه هغه د درے وار تصور
 مقصد ونه تر کومے پوره کوی :-

د اوهیت تصور او بائبل د خداوند، په زمکه د انسان په
 پیدا کولو پشیمانہ او د لکیر شو

(نورات پیدا ائشی درس ۴۵) (۳) پشیمانہ پشیمانہ کیدو

سترے شور کتاب پر سیا باب ۷ درس ۷) د خط کشید الفاظ
 نه د خدائے تعالیٰ جاہل کیدل - غمزن کیدل او ستری کیدل ثابت بیزی
 چه هچرے د الله د شان سره سمون نخوری :-

(۳) نه به بیشکه هغه زمکه ته ا نه رسی، د کومے په بابت چه ما قسم
 خوړ لے دے، چه خه به هلته ستا د استوگنے بند و بست کوم رتولیت
 گنتی باب ۷ آیت ۷ بیا په آیت ۷ کن دی) تا ته به حما وعدا
 ما تکل معلومه شی، د قسم وعدا ما تکل یو شریف انسان سره
 نه بنائی تو خالق کا منات سره به خنکه ا بنائی،

(۴) تر صبا صادق پورے یعقوب خدائے سره پر زونے کولے او سحر
 چه خه وخت تلونو یعقوب پڑ هغه نه پریشو تر خو چه برکت لے تیر
 وانغستور پیدا ائش باب ۷ آیت ۷ :-

(۵) خدائے پاک به د هغه پلان د سمان د بیخه را ا یاسی ر کتاب یسعیا
 باب ۷ آیت ۷ :-

(۶) خدائے د خیمے په دروازه ولا د هغه د خله نه اور او سپیر مونه
 لوړے را اوتو او سور شو او منډا کړه - خلق موسیٰ او هارون ۴ سره
 خدائے په گرسی ناست ا لیدو او خورل سبیل لے ا کړه، د هغه جاے
 د وارے پشان سپینے او د هغه د سرو لیسته ستره او د هغه پشان وولاول
 سلاطین باب ۲۲

(۷) خو بنو خدائے یهودا پیدا شور عبرانیون باب ۷ آیت ۷

(۸) د خدائے کم عقلی د خلقو د عقلمندی نه او د خدائے کم زوری
 د خلقو د زور نه زیات ده، اته خما خو لے او مانه نن پیدا شوے،
 ر اعمال باب ۷ آیت ۷

د دے خوالو نه تا سو د خدائے بائیلی تصور اندازہ کړی، د دینه

نوره زیاتہ دَخْدَائے بیعزتی خہ کیدیشی، بیاد قرآن دا حکم چہ ،
لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ اَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ بنہ اگورئی چہ دَخْدَائے ہستی
دخہ پہ شان ندہ اونہ دہغہ خوک سیال شتہ ،

بائیبیل اوک نبوت تصور

۱۶) نوح شراب اُخنبیل او بدامستہ شو، دہغہ ستر بر بندہ شو خود
ہغہ خامنوپت کپور پیدائش باب ۷۱

۱۷) لوط علیہ السلام شراب اُخنبیل او خیلو نو نروسرہ ئے زنا اکرہ
او معاملہ دوہ کرتہ اُشوہ ، (پیدائش باب ۷۲)

۱۸) حضرت یعقوب علیہ السلام د بزے د بچو خرمن د لاسہ تاؤ کپہ
اودر و غ ئے اوییل او خیل پلار تہ دوکہ و د کولوک پارہ ئے خیل نوم
عیص اُبنودور پیدائش باب ۷۳

۱۹) د جہور خو ئے سکم د حضرت یعقوب اور وساسرہ زنا اکرہ ،
ر پیدائش باب ۷۴

۲۰) د موبہنی علیہ السلام پہ غائبید و ہارون علیہ السلام دخلقوپہ وینا
د کالوہبت جوہ کپرو او پہ خلقو ئے د عبادت اکر لو او د ہغہ د پارہ
د قربانی و د کولو حکم و کپرو او وے وییل چہ داستاسومعبودے
چہ د مصر د مکہ تہ ئے تاسورا اویستی د خروج باب ۷۵

۲۱) داؤد علیہ السلام پہ چت اُختودحتی اور یا بنجہ ئے پہ لمبا لیدہ
نوپر عاشق شورا وے بللہ او زنائے ورسرہ اکرہ چہ د ہغہ خیتہ
شوہ نو د ہغہ خاوند ئے پہ مکر او ژ لور د سموئیل دویم کتاب باب ۷۶
۲۲) حضرت سلیمان علیہ السلام د ممانعت باوجود موآبی او عمومی
بت پرستہ خیلے نیکے جوہے کرے او نفسانی خواہش ئے دومرہ پہ
چپوشو چہ او د سرو بیگمو او درے سوو خر مو تہ ئے خبرہ ارسیدہ

بیا پہ دی دومرہ عاشق اوزن مرید شو چہ بتولی تہ مائیل شواوپہ
آخری عمر کجے تہ ایمان تہ ہم سلام اکر وراول سلاطین باب ۷۷

ریوحنا باب ۷۸ آیت ۷۱

۲۳) یسوع اوییل چہ د آسان اوز مکے تبول اختیار مالہ را کپیشو
ر متی باب ۲۳ آیت ۷۱

۲۴) مانہ چہ خمورہ ورا ندے راغلی دی ہغہ تبول غلہ او پاکوان
دی، ریوحنا باب ۷۸ آیت ۷۲

۲۵) امت د پارہ نبی د عمل نمونہ وی آ یاد نبیا نو د اشان د نبوت
مقصد پورہ کولے شی

بائیبیل او دعبلونوبدلہ

۲۶) خمورہ خلق چہ پہ شریعت تکیہ کوی، ہغہ تبول لعنت لاندے
دی (کلیتون باب ۷۸ آیت ۷۱)

۲۷) خدائے د چاعدالتونہ نہ کوی ہغہ د عدالت تبول کار خیل جوئے
تہ اُسیار لور (یوحنا باب ۷۸ آیت ۷۲)

۲۸) کوم مسیح چہ خمورہ د پارہ لعنتی جوہ شو ہغہ موبز پہ بیوہ
اغسینوا و د شریعت د لعنت نہ ئے خلاص کپرو ، (کلیتون باب ۷۸
آیت ۷۳)

۲۹) ہغہ یوازے خمورہ د گناہونو گفارہ نہ دہ بلکہ د تبولے د نیا
گناہونو ہم د ریوحنا و جے عام خط باب ۷۸ آیت ۷۴

۳۰) یادریا نو تہ د گناہ مجبستلو اختیار دے د چاگنا ہونہ چہ تا سو
بخشئی نو ہغوی اُنجیلے شو او د چاگنا ہونہ چہ قلکے پریر دئی نو
لکے اُسلے شوے ریوحنا باب ۷۸ آیت ۷۵

آیاد بدے داسے تصوّر نہ پس دنیکی کولو اوڈ گناہ نہ بچ کید جڈن بہ پاتے کیدے شی، دے نہ معلومہ شکرہ، چہ دا توتل تخریفات دی،

شپیزم فصل

مکی او مدنی سورتونہ اوڈ ہفے شمیر اوڈ آیتونو کلو اوڈ حروف نو شمیر پہ بیان کینے

د مکی او مدنی متعلق درے اصطلاحات دی

راں کوم سورتونہ چہ د ہجرت شروع کید وڈ زمانے نہ ورا ندے نازل شوی دی، ہفہ مکی دی او کوم چہ دے نہ رستون نازل دی ہفہ مدنی دی (راں کوم سورتونہ چہ پہ مکہ کینے نازل شویدی ہفہ مکی دی، خود مکہ نہ مطلب خود مکہ اوڈ ہفے خواؤ شا علاقہ دہ، لکہ مثنی، عرفات او حدیبیہ او کوم چہ مدینہ کین نازل شوی دی، نو ہفہ مدنی دی خود دلته ہم خود مدینہ اوڈ ہفے خواؤ شا علاقہ مراد دہ لکہ بدر، احد، سلح، رس کومو آیتونو کین چہ خطاب اہل مکہ نہ دے ہفہ مکی او کومو کینے چہ اہل مدینہ نہ خطاب دے، ہفہ مدنی دی، خو مشہور ہڈو قول دے، د مکی او مدنی پیژندل د صحابہ کرامولہ اقوالو معلومیری لکہ چہ ابو بکر بن عربی پہ «انتصار» کین لیکلی دی پہ دے بار کڈ نی علیہ السلام شیخ قول نہ دے نقل شوے پہ مکی او مدنی معلومو کینے دا فائدہ دہ چہ پہ نزول کین د ورا ندے رستو سورتونو پتہ لگی او دے سہ، د شیخ او تخصیص مسئلہ پہ آسانہ حل کیدے شی ابو بکر بن الحصار نہ منقول دی چہ شل خو پہ اتفاق سرہ مدنی سورتونہ دی د ولسو سورتونو کینے اختلاف دے، اونور توتل بیا مکی دی، لیکن ابی بن کعب اوہ ویشٹ سورتونہ مدنی بنا ئی اونور توتل مکی، زیان تفصل اتقان جلد ۱ ص ۹۱ کتے شی،

قرآن د سورتونو شمیر د قرآن د سورتونو پہ شمیر کینے دہ مشہور اقوال دی،

د قرآن سورتونہ یوسل خوا رس دی، مطلب دا چہ انفال او براءۃ خان لہ خانلہ سورتونہ دی،

دویم دا چہ سورتونہ یوسل او دیارلس دی مطلب ئے داشو چہ انفال او براءۃ دوارہ پہ یوسورت حسابیری،

د قرآن پہ سورتونو کین د تقسیمولو یوشو حکمتونہ دی ہر یوسورت مستقل معجزے پہ شکل کینے ورا ندے کول،

د یوسورتونو کو او یاد و نکوتہ یوقسم تسلی خوشحالی او ہمت ورکول پہ پہ یوسورتہ ختمولو سہ ہفوی د قرآن یو مستقلہ برہنہ ختم کپہ

متناسب مضمونونہ یو خائے کول (اتقان جلد ۱ ص ۶۶) نت کار یوہ فائدہ د مکی مدنی سورتونو پیژندل یوشو ضابطے،

د کوم سورت کینے چہ «کلا»، لفظ راغلی دے ہفہ مکی دی، د رکلا غظ درے دیرش خایہ پہ پختل سورتونو کینے راغلی دے چہ توتل د

رات پہ آخری نیمہ حصہ کین دی کو آخری نیمہ حصہ زیانہ مکی خو مشیات کین مدنی دی،

پہ کوم سورت کین چہ سجدا د تلاوت دہ ہفہ مکی دے، سواد سورت بقرة او آل عمران دنور کو مو سورتونو پہ سر

چہ حروف لہجی دی ہفہ مکی دی، مفصل یعنی د قرآن آخری او مہ زیانہ برخہ مکی دہ رطلاق،

دویم او سورت نصر مدنی دی، پہ کوم سورت کینے چہ حد و دا و فرا ئض دی، ہفہ مدنی دی، پہ کوم سورتونو کینے چہ د جہاد بیان دے ہفہ مدنی دی،

۱۷۰) پہ کومو سورتونو کینے چہ دے مُنافقانویان دے ہخہ مدنی دی
رناهل العرفان جلد ۱ ص ۱۹۰-۱۹۱۔

دَقْرَان دَا ایتونو شمیر

د حضرت عائشہ رضہ د شمیر مطابق د
قرآن ایتونہ شیرزہ شمیر سوہ او

شیر شیبہ دی،

دقرآن د کلمو شمیر

د حضرت مجاہد د شمیر مطابق د شمیر او
زرہ او دوہ نیم سوہ دی

دقرآن د حروفو شمیر

د حضرت ابن مسعود د شمیر مطابق
د ادرے لکہ دوہ ویشت زرہ شیر سوہ یوازی

زورونہ پنچہ خلویبیت زرہ دوہ سوہ او درے خلویبیت دی (۲۳۳ ۲۳۵)
زیرونہ یوکم خلویبیت زرہ پنچہ سوہ او دوہ اتیار (۳۹۵ ۳۹۵) دی :-

پینونہ آتہ زرہ آتہ سوہ او خلور (۱۱۰۳) دی :-

نقطے (۲) یولک پنچہ زرہ شیر سوہ او خلور آتہ دی

رتاریخ القرآن ص ۱۱۹ او فنون الافنان م د ابن الجوزی

د مختلفو سورتونو مختلف نومونہ

سبع طوال

اُدہ اُبدہ سورتونہ (۱) بقرہ (۲) آل عمران (۳) نساء (۴)
سورہ مائدہ (۵) سورہ انعام (۶) سورہ اعراف (۷)

سورہ انفال سورہ د سورہ توبہ :-

صِیْن

داہغہ سورتونہ دی، پہ کومو کینے چہ سل یا بزریات آیتہ وی
سورہ یونس نہ تر سورہ فاطر پورے :-

المثانی

داہغہ سورتونہ دی پہ کومو کینے چہ د سلونہ کمر آیتونہ وی
د سورت یسین نہ تر سورت قی پورے :-

مفصل :- د زورہ بیلو بیلو سورتونو نوم دے د سورت قی نہ داخل د

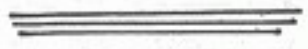
قرآن ترا خردہ پورے، یعنی د شیر ویشتے سپارے د دریم پاؤ نہ رُستو
واخلہ ترا خردہ قرآنہ پورے :-

طوال مُفَصَّل : بیادرے قسمہ دی :-

اُو سَاطِ مُفَصَّل : د سورت بروج نہ تر سورت لم یکن ربینہ پورے
بصار مُفَصَّل : د سورت ربینہ) لم یکن نہ تر والناس پورے،

د بعضو علماؤ پہ نزد طول مفصل د سورت قی نہ تر والمرسلت) پورے
واو سَاطِ مُفَصَّل د سورت نبأ نہ تر لکھنی پورے، او قصار مُفَصَّل

ذالَم نَشْرَح نہ تر والناس پورے :-

دَقْرَانِ مَهْمَات

اول فصل: دَباری تعالیٰ جلَّ مجداهُ ہستی

انسانی تاریخ سرہ دَباری تعالیٰ جلَّ مجداهُ ثبوت عقیدہ راوا نہ
تول قومونہ او ملکونہ پہ اکثریت پہ دے مسئلہ کنس اتفاق لڑ
اگرچہ پہ نور و خیز و نو کینے اختلاف شتہ پہ ہرہ ذمہ نہ کنس خص
پہ دے زمانہ کینے دَخداکے نہ مُنکر خلق ہر وی، خود اپہ شہ دلہ
یا علم ارا نرہ نہ لری بلکہ د بے علمی نتیجہ دہ، د ملحدانود اورو کے
تولے وائی چہ موبز د سائنس او د محسو ساتو پہ احاطہ کنس خدا
ا نہ موندو بعضہ کم عقل خلق دے تہ علم بالعدم وائی خود اسے
بلکہ داعدم علم دے۔

دَباری تعالیٰ ہستی ہر کلہ چہ د محسو ساتونہ بھڑدہ نو پہ دے کن
خدائے خنکہ بیاموندے شی خود دے دامطلب ہر نہ دے چہ خدا
ہدو شتہ نہ او کہ خوک بے عقلہ دے دامطلب واخلی نویا بہ دے
شی لکہ خوک وائی ہر کلہ چہ پہ اوچہ مھے نشی موندے، نو پہ
دریاب کینے بہ ہر نہ وی، یا پہ دریاب کینے سمسرہ ا نہ دینی نو وائی
چہ پہ اوچہ ہم سمسرہ نشتہ، موبز چہ خنکہ ا لیکل ملحدان پخیلہ
ہم دے اقرار کوی پروفیسر لیٹیر (CETAE) چہ د ملحدانوسر
پینچ دے او ددی غت عالم دے لیک، چہ موبز د کائناتو د اول
اخرتہ ناخبرہ یونو موبز داکارندے چہ دیوانلی یا ابدی ہے
انکار ا کرو لکہ خنکہ چہ موبز داکار ہر نہ دے چہ دا ہستی ثابہ
مادی مذہب خپل خان د عقل اول وجود د بحث نہ جڈ

ساتی، خنکہ چہ ہغوی تہ ددے ہیج علم نشتہ۔ موبز د حکمت الہی خو
مُنکریو ا ونہ تے تا بتوونکی موبز کار بالکل د نفی او اثبات نہ میل وی
لیکن د سائنسدانانو اکثریت د خدائے د ہستی قائل دے راکلام
حصہ دوم ص ۱۱

(۱) ایڑک نیوتن لیک چہ د کائنات پہ بر خو کنس کوم جو رخت او تناسب
چہ سرہ د زرگونو انقلاباتو د زمان او مکان دے دا بغیر د یو ذات نہ
قائم ساتل مکن بندی کوم ذات چہ اول دے او د علم او اختیار
خاوند دے،

(۲) ددے زمانے د یونو نہ لوکے ہو بنیاس سائنسدان ہر برت پسند
وائی، د کومورازونو او پتو خیزونو چہ دا حال وی چہ موبز پر خومرہ
زیات غورا و فکر کو و ہومرہ ہغہ نور ہمداسے پتیز وی، دینہ یقینی
ثابتیز وی چہ انسان نہ پور تہ یوانلی او ابدی دا سے یو طاقت شتہ
چہ ہغہ نہ یول خیزونہ صا وریزی،

(۳) د فرانس یو فاضل کیمل فلا مریاں وائی، چہ یول اُستادان پہ دے
خبر پو ہید و نہ عاجز دی چہ جو د موجود کیدل خنکہ ا شو او خنکہ
جاری دے پہ دے پنا دداسے یو خالق خا مخا اقرار کول دی چہ ہروخت
د ہغہ موثر کیدل ہیشہ قائم دی۔

(۴) پروفیسر لینی لیک چہ قادرا و دان ا خدائی خما پہ ورا ندے خپلو عجیب
غریبہ کار یگر و سرہ دل سے جلوہ گر کیزی، چہ خما ستر بے وازے
پاتے شی او خہ پاکل شم ہر خیز کینے خواہ ہغہ خومرہ وروکے وی
د ہغہ خومرہ عجیبہ قدرت، خومرہ عجیبہ حکمت او خومرہ عجیبہ
ایجاد موندے شی،

رہی فونسل پہ انسا ٹیکلو پیڈیا یا کینے لیک، چہ د علوم طبعیا تو مقصد

یوازے دانہ دے، چہ خمونبزہ عقل تندہ دمانہ کبری بلکہ دہنے
لوئے مقصد دادے چہ مؤنبزہ دخل عقل نظر خالق کائنات ته و پروردہ
کرو، او دہغه په جلال و عظمت عاشقان شو،

... ر الکلام ص ۳۹۰

د نوي فکر په رنډا کښ د باري تعالی ثبوت

دنوی فکر خاوندانوته د معرفت الهی په لار کښه دهره شیخ
خندان جوړ شوی دی، د خدای دانکار سر، پیښ د امریکه یومشهور
ملحد دا شېبه پلش کوی،

① د یقیني علم ذریعہ یا جس دے او یا وجدان یعنی جس باطنی (خو
په دے دواړو لارو د باری تعالی وجود نه ثابتیږی،

② د باری تعالی ذات او حقیقت د تصور نه پورته دے او د کوم چیز
چہ حقیقت نامعلوم وی، نو هغه به څنگه ثابت ا منلشی،

③ کچرے د خدائے هستی ا منلشی، نو په د نیا کښه موجود شر
د هغه د حکمت نه خلاف دے لهدا داسے کائنات چہ هغه کښه شر

هم شامل دے دغه ذات ته نشی منسوب کیدے،

د دریمې شېبه جواب | د دریمې شېبه جواب داسے چہ باری
تعالی په وجدان رحسی باطنی سره

ځکه ثابت دے چہ انسانی اکثریت د وجود د خدائے اقرار کوی کچرے
دیوڅوکسا نوله دے انکار دے نو د هغه وجه داده چہ د هغه وجدان

صیح ندے، لکه څنگه چہ ظاهری حواسو کښه نقصان راتلے شی دغه
رنگ په وجدان یعنی باطنی حواسو کښه هم نقصان راتلے شی کچرے

د ستریزو نظر درست نه وی نو څه ورته نه ښکاري دغه رنگ کچرے
وجدانی بینائی خرابه شی نو د وجدانی امور و احساس ورته نه کښی
مؤنبزې بوی هې هم ویلی دی چہ ظاهری جس سره خدائے څکه نشی
معلومیدے چہ هغه د دے احاطه نه بکړ دے، که بیا هر څوک
خاتمًا زور لگوی، نو د هغه به د مطلب وی، چہ هغه خوب او ترخچ په
ستریزو معلومول غواری، حالانکه هغه د دے احاطه نه بهر د مبصرانو
په ځای د مد و قاتو په احاطه کښ داخل دے، نو د باری تعالی ذات
د ظاهری محسوساتو نه بالاتر د وجدانیو او معقولو نو په احاطه
کښه راځی،

د دویمې شېبه جواب

د دویمې شېبه جواب دادے چہ د دریمې
شېبه و نو حقیقت معلوم نه وی مؤنبرزې

مؤنبرزې نو د خدای په منلو کښه د الاشکال و لے وی، لکه چہ شیخ ندیم الحبر د
خپل کتاب رقتة الایمان بین الفلوسفیه و العلم و القرآن په ص ۳۰ کښ

لیکي چہ سانس دانان ماده، روح او حیات منی او حقیقت لے ورنه معلوم
نه دے، دغه رنگ د عقل حقیقت او ادراک جسی سره د هغه جوړخت

هم معلوم نه دے، لیکن سر د دے، داخو منی نو د خدائے له هستی په
دے بڼاء انکار کول و لے ډی څ

د دریمې شېبه جواب

د دریمې شېبه جواب دادے، چہ
دا کچرے کائنا تو کښه د شر داسے

واقعات شته کوم چہ حکمت خد او ندی سره اُس خمونبز په علم
کښه سمون نه خوړی، خو کیدے شی چہ ر ستوڅه وخت د دے سمون

خمونبز په علم کښه راشی، په دے خبره اُس خمونبز علم نه ساتل د دے
دلیل نه دے، چہ بل وخت به هم علم نه راځی، لکه څنگه چہ د ابو حقیقت

دے چہ زکوٰۃ کالہ ویراندے انسان تہ دے پروقوانین قدرت
 علم نہ وواوڑ ستور تہ دے علم شو،
 (۲) د عالی واقعات کو کرمی چہ موبز تہ شر بنکاری دھے وجہ
 داد چہ موبز تہ کہولو واقعاتو در تخریر علم نشستہ کچرے داسے
 کیدے شوے، نودا بنکاری و نکے شر بہ موبز تہ خیر معلومیدو،
 (۳) ابن سینا پہ شفا، کئے جواب و رکھے دے، چہ د دنیا درے حالت
 فرض کو لے شی، (۱) خالص خیر (ب) خالص شر (ج) پر خیر او
 بز شر، د قدرت پہ ویراندے داد ریوار لا صور تونہ وو، پر ہومی
 صورت عمل کیدے شو، دویم صورت حکہ نشو کیدے، چہ قلات
 داسے دنیا نہ پیدا کرے چہ تہول و شر شروی، دریم صورت
 کئے خبرے شتہ لکہ دا خبرہ چہ قدرت لہ داسے عالم پیدا کول،
 مناسب و وجہ پہ ہھے کئے خیر زیات او شر کم وے، کہ د شے
 بالکل کت کرے وے، نو تہول بہ خیر خیر پانے شوے وو، خود اسے حکہ
 نشی کیدے چہ د دغہ بز شرکت کو لو پہ وجہ بہ دنیا د پر خیر نہ
 محرومہ وے، لکہ چہ اور د سوخو لو پہ وجہ شر دے بدن، جامے آبادی
 سوخوی، کہ د بز شان شر نہ وے، نو پچھے کرمول اونور، پیرد فائدے
 کارونہ بہ ہرور سرہ ختم وو دنیا بہ خنکہ چلیدے، یا لکہ او پہ چہ د
 شر اچھے (سیلاب وغیرہ) پیر کم دے مگر د خیر اچھے دیر زیات
 دے د دنیا د پیر و خیر و نوژ و نددے سرہ ترے دے اونور بیشہ پیرہ
 خیرونہ پکینی دی، یا لکہ ہوا چہ د شر اچھے (طوفان او بیابان
 اونے د بیخہ راگزاریدل) کم او د فائدے اچھے دیر زیات دے
 پہ دے د ا بونہ زیات د پیر و خیر و نوژ و نددے دے، اونور
 پیر خیرونہ پکینی، نو قدرت داسے اکرہ چہ بز شرے د پیر

خیر د پارہ پکن پرینبو، اور بہ بیا اور نہ ووجہ پچھے کولے شوے
 او جماعتے نشوے سبزے دے خوبہ بیا پچھے ہم نشوے کولے اونہ
 بہ پکینے داسے گرمی و کہ چہ پہ پچھنی کینے پیر خان کرم کرے وے
 (۴) ابن رشد دے شرے دا جواب و رکھے دے، چہ دنیا کئے
 تہول شر و نہ خان لہ ندی بلکہ خیر سرہ د تابع پہ وول تہدی
 لکہ غصہ بدہ خودہ لیکن کہ دانہ وے، نو چاہہ ہمہ د قابل مقابله
 نشوے کولے اونہ بہ شے د خپل مال او عزت حفاظت پہ ہغہ وخت
 کئے کولے شو کو م وخت چہ چاہے دے حملہ کولے، شہوت خراب
 دے خوبنکارہ غنہ فائدے داہم دے چہ دنیا تیرا یاد دے او تہول
 السانی نسل ہم پہ دے قائم دے د ملحدانود شبہو لریے کولونہ
 پس موبز د نوی فکر پہ نہرا کئے د باری جل مجدہ د اثبات دلائل
 پیش کو،

اول دلیل

د عالم وجود بہ یاری تعالیٰ تہ منسوب وی یا بہ مادے او دھجرت
 تہ بے لہ قصد او ارادے او یا بہ مادے او ارادے تہ منسوب وی خو
 سرہ د قصد او ارادے، دے دریم صورت ہیچوک قائل نشستہ نہ د
 خدائے منونکی او نہ ناصونکی حکہ چہ مادے تہ پہ دے متفق دی چہ مادہ
 ارادہ نہ لری اُس صرف دویم صورت د بحث د پارہ پانے شو چہ عالم
 د مادے تہ بے لہ قصد او ارادے اتفاق طور منسوب وی، لیکن داصر
 ہم قطعاً باطل دے حکہ چہ عالم کس حکیمہ نہ ترتیب موجود دے
 او پہ دے د قدرت قوا تین دلیل دے، پہ عناصر و او مرکبات کئے تہ
 شتہ، د پتاتاتو او حیواناتو پہ تخلیق کئے مرتب نظام شتہ د موسونو
 او د شے ورٹھے پہ تبدیلی کو کس د سیارو پہ حرکات کو کس یو خاص ترتیب
 دے، چہ د مادے یا دھے د حرکت مسادفہ یا اتفاقہ نتیجہ نشی

کیدے حکم کچرے کاغذ پہ لسو جڈا جڈا تکرود تونہ ترلسو ہند سے
 ا لیکلے شی بیاپہ یونہیلہ کنس واچولے شی او یونا بینا ما شوم تہ او نیلے
 شی چہ دے نہ یو یو تکرہ را ابا سہ نوکہ ہغہ کرو رو نہ واره دا پرچے
 بیاسا ابا سی ہچرے بہ پہ ترتیب را و کئی، دغہ رنگ کہ دیو قسیدہ
 پیلے پیلے جیلے او تکی پہ یو بوجنگئی کینے واچولے شی او بیاد غسے یو
 اشوم ناپینا تہ دھنے د را و ستوا و نیلے شی نو ہچرے بہ د قسیدے
 پہ اصل ترتیب را و کئی اگرچہ پہ کرو رو نو واره دغہ پیلے پیلے پرچے
 را ابا سی نو د د نیادا مرتبہ سلسلہ بہ دیونا بینا او بے شعورہ مادہ نہ
 بے لہ قصد او ارادے خنکہ ظاہرہ شی، ددے نہ دامعلومہ شوعہ
 چہ د عالم متعلق رو مے صورت د چہ داد یو حکیم خدا تے پہ قصد
 او ارادہ ظاہر شوے دے، صحیح او معقول دے (قصۃ الایمان بین
 الفلسفۃ و العلم و القرآن لابن ندیم المبرص ۲۶۷ ح)
دویم دلیل توے اوزرہ فلسفہ پہ دمتفقہ دہ چہ د عالم مادہ
 علم، شعور او ژوند نہ لری او پہ کائنا تو کن دادر
 واپہ خیزو نہ موجودی، پہ ژوندی خیزو نو کن ژوند شتہ انسان
 علم او شعور لری پہ خنا و رو کن شعور شنہ نوے تحقیق خوداوائی
 چہ بعض اونیو بو توجنہ ہم شعور شتہ، نو دا خنکہ کیدے شی چہ دا
 خیزو نہ خود د مادے یا د ہغہ د حرکت نہ پیداوی او پچیلہ د مادہ
 د علم، ژوند او شعور درے واپہ و نہ تشہ وی، حالانکہ د نفی محض
 نہ د اثبات، وجود ناممکن دے، لہذا کائنا تو سر چشمہ ہغہ ذات
 کیدے شی چہ ہغہ کینے ذاتی ژوند او علم وی داسے ذات صرف ہغہ
 خدا تے کیدے شی چہ اصل ژوند دے علم او حکیم دے،
دسایم دلیل دانسانیت جوہر فکر او ادراک دے ہغہ چہ پہ

انوبو توجنہ اودہ ووپہ خنا و رو کن دے رخ واپہ لو او پہ انسان
 کن ساوین شو او یو اوچت مقصد تے ا غو بنسوا س د خا عفا د دے ترقی
 سبب وی د علم الحیات مشہور ماہر د اکثر لائید ما رکن لیکے چہ دے
 ترقی ظہور د دے خبرے دلیل دے چہ د کائنا تو د تخلیق اصل
 او بنیاد شتہ چہ خدا تے دے حکم چہ ارتقاء و ترقی، د پارہ
 د منزل وجود ضروری دے، د علم تقاضا دادہ چہ د کوزنی علم
 رازو نہ پہ برنی علم کن حل شوی وی، د طبعیا تو د پتورا نہ و نو کن بہ علم
 الحیات کینے او د دے د پتورا زونو حل بیاپہ علم النفسیات کن ددے
 د پتورا زونو حل بیاپہ علم تحلیل او تعلیل منطقی کینے او بیاد د دے علم
 د پتورا زونو حل پہ مقاصد روحانی کن وی۔

خلوہم دلیل

دانسانی عقل دا خصوصیت دے چہ ہغہ فیڈیت
 نہ کلیت را آخلی او تجر بیڈت او تصوریت پیدا کوی
 مثلا انسانی اشخاصونہ نفس انسانی، حیوانا تونہ نفس نباتی او بیاد
 عالی کنروالی نہ د عالم نفس کئی را آخلی، دانفس کئی روحیت اللہ
 دے چہ ہنول کنروالی ہم پہ دہ ختمیزی د مطلب دا چہ دا آخری
 وحدت دے دے نہ پس بل وحدت نشتہ مترجم

د باری تعالیٰ ثبوت د سلفی دلائلو پر نرا کن

دویم دلیل

دے رومی دلیل نہ مونبر دلیل غرق، حکمہ واپہ چہ
 امام جعفر صادق رح نہ چا د اللہ د وجود دلیل ا غرتو
 نو ہغہ ورتہ ا فرمائیل چہ دریا ب کن ستا کشتی د وہ شی تاسہ د ہغہ
 تختہ قدرے نہ وی اولامبو ہم نہ د سخی نو ستا بہ د بیج کید و خہ امیدای
 نو سائل او نیل چہ و لے نہ، ایامام موصوف او نیل چہ د بیج کید و
 ظاہری اسباب نشتہ بیام ددے امید لری د چا پہ آ سراخوب وی

دغه آسرا خدا دے، نو داد باری تعالیٰ کہ هستی نفسیاتی دلیل دے
دویم دلیل دے دویم دلیل تہ مؤنبر دلیل ٹلکی حکمہ و ایوچہ امام
 ابوحنیفہ رحمہ یوسائل تہ بہ ثبوت باری تعالیٰ دادلیل
 پیش کرے وو، چہ بو بیروی پخبلہ دیوے غارے نہ کہ دریا ببلے غارے
 تہ نشی راتے نو کہ تول عالم دادومرہ غتہ بیروی بہ پخبلہ خنگہ چلیزی
 درے عالم کہ غتہ بیروی پہ انتظام چلیدل کہ دے دلیل دے چہ دے
 چلوونکے شتہ چہ ہغہ خدا دے دے،

دریم دلیل دے دریم دلیل تہ مؤنبر دلیل ثوقی حکمہ و ایو
 چہ امام شافعی رحمہ اللہ کہ اثبات باری تعالیٰ دیارہ
 پہ دے طرہ پیش کرے وو چہ کہ ثوت پانہے چہ بزہ ا حوری نو پچے
 کوی چہ کہ رینمو چینیجے ا حوری نو دینم تر جوری شی او کہ شہد و
 چنی چہ ا حوری نو شات تر جوری شی نو دیو خیزہ درے مختلف خیزونہ
 جو ریدل دے اقرار تہ مؤنبر مجبور وی چہ داد ہغہ قادر مطلق کار
 دے کوم تہ چہ مؤنبر خدا دے و ایو :-

خلورم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل صوتی و ایو، حکمہ چہ امام مالک
 دادلیل داسے ورکپے وو چہ ہرکلمہ کہ یوانسان
 آواز بل سہ نہ ویلاویزی اودغہ رنگ شکل ہمہ نو معلومی چہ دا
 اختلاف دیو عظیم قوت کار دے کوم تہ چہ مؤنبر خدا دے و ایو :-

پنجم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل بیضی داسے و ایو چہ کہ چرکے
 آگئی نہ پچے را اوچی او کہ آگئی ہغہ مضبوطہ قلعہ
 ماتہ کرمی او کہ پچی کہ را و تو تروختہ چرکہ ہمہ اسے پہ آگونا ستہ وی،
 چرکہ کہ دے کینا ستو پابند و ل کہ پچی کہ جو رید و وخت معلومول
 کہ آگئی کہ ماتول وخت معلومید دا بتول الہامی کارونہ دی چہ خداوند

تعالیٰ پہ الہام چرکے او پچو تہ ا بنودل، دے نہ کہ اللہ هستی ثابتہ نشوہ
شپنم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل بناتی و ایو ا بنو نواس کہ سما قسم
 او نو بو تود ہغہ کہ سما قسم پانہرو میو و او کلو تونہ
 کہ اللہ تعالیٰ پہ هستی داسے دلیل بنوے دے چہ دے ہو لوما دہ
 یوہ دہ یعنی اوبہ او خاورہ اوبیا دے نہ عجیبہ مختلف قسمہ خبرونہ
 پیدا کیدل دا بناتی چہ کہ دیو عظیم قوت کار نامہ دہ کہ ہ چہ
 خدا دے و بیلی شی،

دا قول دلیلونہ امام رازی رحمہ تفسیر کبیر جلد اول کین نقل کپیدی
 مؤنبر نور ہمہ واضح بیان کرہ : سعدی رحمہ فرمائی :-

برگ درختان سبز در نظر ہوشیار	ہر ورقے دفترست معرفت کبر دگار
------------------------------	-------------------------------

اوم دلیل دے تہ مؤنبر لسانی داسے و ایو، چہ پہ دنیا کینہ
 دے وخت گزے ژ بے شتہ دا ژ بے اولاد کہ مو
 پلا سہ یاد خیل ماحول کہ خلقونہ از دہ کہ کوی دی او دا سلسلہ تراخہ
 تلے دہ تردے چہ کہ اول انسان کہ دنیا پہ ہارہ کین دا جواب ختم
 شی چہ آخر ہغہ کہ چانہ ژ بہ زدہ کہ چہ بغیر کہ دہ نہ بل ہیشوک
 دغہ وخت کین نہ وو، نو دا بہ مجبوراً منلے شی، چہ دہ ژ بہ الہامی
 وہ او کہ دغہ الہام کوونکی نو مر خدا دے دے، اس مؤنبر باری تعالیٰ
 پہ ثبوت فلسفی او کلاسی دلیلونہ پیش کوو :-

دبازی تعالیٰ کہ ثبوت کلامی او فلسفی دلیلونہ
 ا دلیل حدوتی کہ کائنات او عالم ددو و خیزونہ نوم دے، یا بہ
 جسم وی یا بہ پہ جسم ا اشرہ بل خیز داد و اہ خیزونہ

بالذات وی، او کہ بالواسطہ لہ دوو حالتو بہ خالی نہ وی حرکت
 او سکون، کچرے جسم یا پہ دے ادا نرہ نور خیز و نہ پہ دوو
 وختو کین پہ دوو خالیو کین وی نودا متحرک دے، او کچرے پہ دوو
 وختو کین پہ یو خائے وی نوساکن دے بیاداد وارہ دیوبل ضدی
 چہ حرکت راشی نوسکون ختم او سکون چہ راشی نوحرکت ختم
 شی معلومہ شوہ چہ دو وارہ حادث (نو پیدا) دی، دغہ رنگے جسم
 او جسم سرہ تری نور خیز و نہ لہ دے دوو حادث حالتو نو خالی
 نہ وی بلکہ دا بہ ور سرہ نسبتی وی نوجسم او جسم سرہ تری خیز و نہ
 ہم دے پہ وجہ حادث شو، حادث دپارہ محدث رپیدا کوونکے
 ضروری دے کچرے ہغہ پخیلہ ہم حادث وی نو ہغہ دپارہ بہ بل محدث
 ضروری وی او دے نہ بہ تسلسل رد پندانی قصہ جور شی داسے
 کیدے نشی نو ضرور دالمحدث بہ قدیم وی چہ ہغہ خدائے دے او
 دے نہ د خدائے وجود ثابت شو۔

۲: دلیل امکانی

دھر خیز درے حالتہ فرض کولے شی مستح
 الوجود چہ دکید و جوگہ نہ وی لکہ دوہ پہ دوو
 کین پنٹہ واجب الوجود چہ دہغہ وجود ضروری وی، یا ممکن الوجود
 چہ کیدل او نہ کیدل لے دو وارہ ضروری نہ وی لکہ ا بہ چہ رنگ دارے
 ہم کیدے شی او بے رنگ ہم اس عالم مستح الوجود ٹھکہ نہ دے
 چہ داموجود دے، او واجب الوجود ہم ٹھکہ ندے چہ دیر خیز و نہ
 پکین ختم شی او اخر بہ بتول ہم ختم شی دا خوشہ موبز بہ ستریز و
 او پینواوخر پہ قیاس معلومو، نو عالم بیامکین الوجود شو دے
 وجود ہم ضروری ندے او عدم وجود ہم ضروری نہ دے لکہ ا بہ
 چہ دہغہ رنگ ضروری ندے کہ راغلو پکینے نو دہغہ وجہ بہ

بہر نی وی حکہ چہ دا خیل ہنچ رنگ نہ لری داشان دعالم وجود
 ضروری نہ وو، کہ موجود شو، نو د اد بہر نی علت نتیجہ دہ دا
 علت کہ ممکن وی، نو ہغہ دپارہ بہ بل علت پکار وی او داسے بہ
 تسلسل (د پندانی قصہ) جور شی، چہ محال دے نو فیصلہ دا
 نوہ چہ داعلت بہ ممکن الوجود نہ بلکہ واجب الوجود وی چہ دا
 نورم د خدائے دے چہ دہغہ وجود داسے ضروری وی چہ د
 بہر نی علت نتیجہ نہ بلکہ ہم دہغہ دککات داسے تقاضا دہ چہ د
 عقل دکرک پکین نہ لگی۔

دلیل قاسمی

دیو خیز بل تہ چہ نسبت اشی نو دادوہ
 قسمہ دے یا بہ دادویم ترے خیز اصل خیز سرہ
 درخت وی تریہ نہ جد اگیری، لکہ داور نہ گری او تاؤ دے تہ پہ
 بالذات، ویلے شی مطلب بہ لے دا وی چہ دا و ذات دا غواری
 گری او تاؤ دو رسہ خامخاوی، یا یا بہ دویم دگرومی خیز لازم نسبتہ
 وی کلہ بہ وی او کلہ بہ نہ وی دے تہ رما بالعرض، ویلے شی لکہ
 دوسرہ گری چہ کلہ پکین پہ بہر نی علت (اور، ضرور غیرہ) راخی
 لکہ پکین نہ راخی پہ دے رما بالعرض (خیز کین د علت تپوس
 لکہ بہ وکے گری وی او پہ ما بالذات کین د علت داسے تپوس نشی کیدے چہ اور وکے کرم دے
 قاعدے مطابق دکائنا تو وجود او پہ ما بالعرض، ٹھکہ دچکے پکین یو خیز وی کلہ پکین نہ وی کلہ ریک
 پہ وی کلہ نہ وی، نو دلتمہ اسوال خامخا گیری، چہ دکائنات
 موجود دی دے جواب بہ دا وکولے شی چہ د اد داسے ذات
 نامہ دہ چہ ہغہ واجب الوجود دے وجود دہغہ ذاتی او ضروری
 دے، او ہغہ تہ رب العالمین ویلے شی دلتمہ بیابل سوال رچہ اللہ
 موجود دے داسے ختم شی لکہ دا سوال ختم شی چہ اور وکے

اور تہ لکھو

گرم دے، نوپہ دے دلیل د باری تعالیٰ ک ذات اوصفات د وارو
ثبوت کیزی، مثلاً انسان او ک انسان ژوند، علم، لیدل، آوسا یدل،
قدرات، کلام او ارادہ بتول "ط بالعرض" دی، چہ ک دے فیضان ک
پارہ درما بالذات م او ذاتی سر جسٹے ضرورت وی، نو ک انسان بلکہ
ک بتول عالم ک وجود ک پارہ وجود ک باری تعالیٰ او ک صفا تو ک پارہ صفا
د باری تعالیٰ سر چشمہ او خزانہ دہ چہ ہفہ "ما بالذات" او واجب
الوجود ک

۴۲ دلیل اتقانی

پہ کائنا تو کینے حکیمانہ قوانین شتہ، چہ ک
ہفہ پہ زور علنو نو نہ ک معلول اتوا و اسبابونہ
ک مسیبا نو علم راجی، دا حکیمانہ قوانین دومرہ و سبع دی چہ ک مان
نہ تراوسہ ک سائنسی پہ ذریعہ خممرہ قوانین معلومہ شوی و
ک ا د ہفوقا نینوپہ نسبت چہ تراوسہ لا معلومہ ہم نہ دی دیرک
دی، بلکہ ک دے معلومہ قوا نینو نسبت نا معلومو قوا نینو سرہ دہ
دہ کہ دیو خا خکی چہ سمند سرہ دے ہمدغہ وجہ دہ چہ پہ
سائنسی قوانینو کین ترقی لا ترا نہ دہ کچرے دا حکیمانہ قوانین کم و
نو سائنسی ترقی پہ تپہ ولارہ کہ حکمہ چہ سائنسی ک قدرت ک قوا
معلومول او بنکارہ کولو نو م دے، دا بنکارہ خبرہ دہ چہ دہ
حدہ او بیجسا بہ حکیمانہ قوانین ک قادر مطلق حکیم کیدے شی
ہفہ خدائے دے، دا ہچرے ک مادے کار حکمہ نشی جو پیدے چہ
پچلہ ک علم، شعور، حیات او حکمت نہ نشہ دہ،

۵ = دلیل حبی

د شاہ رفیع الدین نور اللہ مرقدہ، ک آس
الحبہ، نوے رسالے مطابق ک بتولو کائنا
پہ خہیرا کین محبت آخلے شوے دے؛ او خصوصاً پہ انسان کین

دیر خریات محبت شتہ بیا ک دے محبت دوہ قسمہ دی :-

۱) یوم محبت ناقصہ :- (۷) دویم محبت کاملہ :-

دویم قسم کمال اولاد محبت دے، او دویم قسم ک اللہ محبت دے
بتول مذہبونہ ک اللہ پہ محبت قائم دی دے نہ معلومیزی چہ محبت
الہی پہ فطرت کین داخل دے، محبت ک موجود سرہ کیزی، مثلاً
مؤنبر خیل ذات یا مال اولاد سرہ محبت حکمہ کووچہ دا موجود دی
نیشٹ سرہ محبت خرمعنی نہ لری ک محبت ناقصہ دا حال شو
چہ ک ہفہ محبوب د موجود وی نو ک محبت کاملہ د لے محبوب
موجود نہ وی؛ ضرور موجود دے دا ہم دو وجود باری تعالیٰ دلیل
شو، او ک اللہ محبت تہ کامل حکمہ و پیلہ شی چہ د محبت ناقصہ بتول
محبوبات لکہ مال اولاد وغیرہ پہ محبت الہی قریا نو لے شی :-

۲: دلیل التجائی

دنیاطلم نہ ک دہ، او پہ ہرہ زمانہ کینے ک
مظلوما نو شیر ک ظالما نو نہ دیر خریات
وی، نو انسانی فطرت ک ظاہری بتولو اسباب او ذریعہ نا امیدئی کینے
د خیل زرہ مضبوط لو ک پارہ او دغنا امیدئی پہ امید کین بد کو لو پارہ
یوغیبی قوت سرہ ک رابطے او ترون پید او لو کوشش کوی چہ ہفہ و
ک بتولونہ بالا اوقادیر مطلق وی او حالات بد لول و ک ہفہ پہ قابو
کین وی دا سے قسم التجا کانے کما کانے اوزاری پہ بتولومذہبونو
کینے شتہ چہ ک ذات الہی ک وجود دلیل دے :-

۳: دلیل ترقیبی

بتول کائنات پہ ترتیب دی، یخنی گرمی
شپہ ورخ، سپر لے او خزان، دستر
حرکت ک حیوانا تو اونباتا تو نشو کما بتول پہ ترتیب دی، دا بتول ک
یوحکیم ذات ک موجودیت حکمہ دلیل دے چہ ک ہر ترتیب

سرے عقل مند دے ڈرومی بیان چوت غلط اور دروغ اور کدویم بیان بالکل رشتیا اور صحیح دے دغہ رنلیک د جہان د عبارت بارہ کتے ک مادہ پرستو بیان ڈرومی کس پہ شان دروغ او غلط و کدویم او خدا پرست بیان بالکل صحیح اور رشتیا حکیمانہ او عقلا نہ دے لہذا عقل پہ موجب د جہان د عبارت د پارہ د خدائے وجود پر ضروری دے او پچھلہ د جہان د عبارت د خدائے ذات، صفات او کما لوند ثبوت یوغت دلیل دے

۹: حیاتی دلیل

پہ دنیا کین ژوند مؤنر وینو کور، وچہ شتہ مؤنر ژوندی یو دیر نور خیز و نہ ژوندی دی، نو دا دلیل د دے خبر دے دے چہ دنیا عالمی حیات ر ژوند د پارہ یو د ژوند سرچشہ او بنیاد شتہ چہ د حقیقی او اصلی ژوند دے ذات ہم ک رب العالمین دے

۱۰: ذکری دلیل

د الله پہ ذکر کین کامل خون د، ک انجذاب انبساط او ذرہ ک اصلاح بنے شتہ، ک نیشست پہ ذکر کین خون د خولا خہ کوی د سرہ ذکر کوی نہ، نو دینہ معلومیری چہ ک الله ذات موجود دے

۱۱: ک اطلاق دلیل

ک اقا نون دے چہ ک هر مفید د پارہ د مطلق وجود ضروری دے محکمہ چہ ک تقیید او تحدید مطلب ک وسیع او مطلق خیز نہ یو محدود او مفید خیز حاصلول دی، مثلاً ک ز مک حد بندی هلہ کیری چہ وسیع زمکہ موجودی ک کائناتو نیولو وجود محدود دے چہ زمان او مکان پہ حدود کتے نہ اور اکیر دے دے ک پارہ ک حدود، قبود او مکان او زمان نہ بالا تر د یو هستی ضرورت دے او د صرف در رب العالمین ذات دے

ترتیب و رکونکے وی، ک دیوان حافظ ک الفاظ ترتیب د ا بنا ئی چہ د دے ترتیب و رکونکے شتہ الفاظ پچھلہ یو پل سرہ ترتیب نحو ک ہمد عیہ ک کائناتو داغت او حیران کن ترتیب د کواھی و رکوی چہ دلتر یو عظیم ترتیب و رکونکے شتہ چہ الله دے او ہم دا ک الله تعالی د هستی دلیل دے

۸: دلیل شعوری

دا جہان یولوئے عمارت دے چہ د دے ہرہ پُرزہ ک حکمت ک دہ او دا دلیل دے چہ ک دے با فی او معمار ک عقل او شعور خاوند دے نویا د دے نسبت بے شعورہ مادے ک دے نامعقولہ دے لکہ درہ کسان پہ یو بیابان کینے یو بنا شتہ کوتہ ہیا مومی ہفتہ دوارہ ورنوئی ہر شے پکینے موجود پہ ترتیب پروت وی اس دا دوارہ کسان پہ دے خیل خیال بنکارہ کوی یو وائی چہ دا ہر خہ پچھلہ شوی دی کچہ خستہ پچھلہ جورے شوے ہیا پچھلہ پچہ شوے او پچھلہ ماغلو، بل شو خستہ پچھلہ ورفلے پچہ شوے پچھلہ ہیا یو خائے شوے دیوالو نہ چتو نہ وغیرہ پچھلہ جورے شوے قالینو نہ پچھلہ جورے شوے ک گدا و بزور نہ پچھلہ وری را او تہ یو خائے شوے پچھلہ رنگ اوتہ رائے دا پکین پچھلہ رنگ شوے او بوتی کلونو پر پچھلہ ا شو او قالین تریار شو، او بل وائی چہ دے نہ دہ دا بتول پچھلہ نہ دی شو ک ک د ماہر انجینیر او کار یگر د پو ہے او فکر نتیجہ ک دے وچہ ک عمارت نقشہ ک پہ ذہن کین تیار ک کرہ، ہیا ئے ضروری خیز و نہ او سامان راجع کر و او پہ ماہر انو او کار یگر انو ئے د نقشہ پہ مطابق جو رکڑ ا س د دے دوارو بیان چہ د عقل پہ عدالت کینے پیش شتی نو فیصلہ بہ دا وی چہ ک وچہ سرے لیونے دماغ خراب دے او دویم

وجودِ باری تعالیٰ اور قرآن مجید

قرآن دہشتائی چہ د خدا اقرار د انسان پہ فطرت کن داخل دے
 د علم الانسان د ماهرانود ا متفقہ فیصلہ دہ، چہ کوم وخت د علم
 فٹونواوتھذیب ووجود نہ وواوالسان پہ فطری حالت کینے وونو
 ہفہ دا سے وخت کین ہم د خدائے عبادت کربدے، دیوم مشہور
 مکس مولر، پہ کتاب "الکلام" کین دا خبرہ نقل دہ چہ "خونبزا اسلاف
 د خدائے پاک پہ ورا ندے ہفہ وخت سرتبت کربھو وچہ د خدائے
 پاک نوم لے ہم نہ ووزدہ، د جسمانی خدائے یعنی د بت عبادت
 دیکھ پس دا سے پیدا شو چہ اصلی انسانی فطرت د مثالی صورت
 پہ پردہ کین پت شہ، اہم دغہ وجہ دہ چہ د دنیا د تاریخ معلوم
 سرہ د دنیا پہ ہرہ برخہ کین د خدائے عقیدہ موجودہ و ا۔ اٹوری
 مصری، کلدانی، یہود، اہل فینیشہ بقول د خدائے قائل وو،
 پلو تارک وائی چہ د دنیا تہ اگورائی، پہ دیروخا یونون کین قلا کلا
 کارخانے، سیاست، علم، فن، کارکسب، دولت بہ نہ وی لیک
 خدائے بہ ہر خائے کین موجود وی، دوحی او الہام متبرک د فرانس
 یوم مشہور فاضل ر فولتیر، وائی چہ زردشت منوسون، سقراط
 بولود یوسردار، یومنصف او یو خدائے عبودت کولو، ہمدغہ

فطرت دے، چہ قرآن لے دا سے بیا اتوی۔

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنْ بُنَيِّ أَدَمَ مِنْهُ ذِكْرَ خَدَائِهِ وَذِكْرَ
 ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ، دملانہ د ہفہ نسل دا ا بنکو
 عَلَىٰ نَفْسِهِمْ، أَلَسْتُمْ بِرَبِّكُمْ قَائِلِينَ، د پچیلے ہغوی پہ دے گو
 بلی شہد ناج سورہ الاعراف اتہن کرل چہ آیا حہ ستا سو خد
 یم نو بتولوا وئیل چہ اوئے مونزگوا ہان یو،

لیکن د خارجی اسباب و اثراتونہ کله د فطری احساس د باؤشی نو
 فکہ قرآن خائے پہ خائے د فطرت خیر دارہ کرو،

آی اللہ شک فاطر السموت و الارض القرآن را یا د خدائے پہ بارہ
 کین ہم خہ شک کید بیتی، کوم چہ د آسان او من مکہ موجد دے
 کہ خود خارجی اسبابونہ دا فطری احساس دومرہ د باؤشی چہ
 بوازے د خبر داری اشارہ و رلہ کافی نہ وی پہ دے وجہ قرآن د
 تجربہ او د جس پہ بنیاد د خدائے پہ وجود استدلال اگرو، دانسانی
 تمیز او پوھے د شروع نہ، انسان تہ چتہ کوموبیدی بھی او حیسی !!
 مقدماتو علم وی ہفہ دا دے، چہ کله ہفہ خہ خیز پہ ترتیب او
 تنظیم بیا مومی نو د ہفہ یقین راشی چہ چا عقلند ذات د ترتیب
 و تنظیم ور کریدے او د بے ترتیبہ خیزونو دا اندازہ ا خلی چہ
 دا خیزونہ پچیلے را یو خائے شوی دی د حافظ یا نظامی د شعر بے
 ترتیبہ الفاظ یومعمولی انسان تہ ور کرہ ہفہ چہ لے سل وارہ وارہ
 ارا و اروی نو ہم بہ تربہ ا تکل د دوی ہفہ شعر پچیلے جور نشی
 حالانکہ ہر ہفہ الفاظ د شعرو ی خوصرف د ترتیب ور کولو کسر
 پکینے باقی وی نو دا بہ کله اشی چہ د دنیا دا پہ ترتیب نظام د
 پچیلے جور شوے وی، قرآن مجید د خدائے پہ وجود د اسے استدلال
 کرے دے۔

① صُغَّ اللَّهُ الَّذِي اتَّقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ۖ
 ② مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفْوُتٍ ۗ
 ③ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ۚ
 سورة ملک آیت ۱-۳

دا د خدائے کاریکری دہ چہ
 ہر شے لے پہ پچہ جور کریدے
 د رحمن پہ پیدا او بنت کین بتناسو
 خہ فرق ا نہ وینئی بیا بیا ہمرا کورئی
 چہ درز پکین چرتہ بنکاری ہ

رَسْمٌ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدْ دَرَكَهُ تَقْدِيرًا
 لَا تَبْدِيلَ لِمَخْلُوقِ اللَّهِ ط
 كُنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۝
 ہنخ تبدیلی نشی کیدے د خداے پہ طریقہ کس بہ تہ ہنخ تبدیلی نہ
 موے

خداے پاک ہر یو خیز جو
 کرو، اویاے د ہنخ یواند ازہ منہ
 کرے د خداے پہ پیدا او بنت کئے

پہ دے آیتو لو کس قرآن د جہان د دے صفتہ بیان کریدی را کامل
 او بے نقصانہ دے (۲) پہ ترتیب او مناسب دے (۳) دد سے اصولو
 اوضوا بطو پای بند دے چہ خو ک ئے ما تہوے نشی ہر
 ن چہ تحقیقات آخری حد تہ سیدلی دی او دکا ثنا تو پہ سو نورالو
 بنکارہ شو، لوئے لوئے فلسفیان او حکیمان پہ دیر شور او فکر سرہ د
 خداے د ثبوت ہم دا اسناد لال پیش کوی :-
 ارسطو د خداے د وجود، د ہنخ د توحید او د تیامت قائل وور ملل
 و نخل د شہرستانی جلد ۳ ص ۳۹

را مللین ایڈ و ردوائی چہ انسان ہنخ وخت حق دق شی چہ دا سے
 خلق او بینی چہ ہنخ داوائی چہ د ناطق او مکرم مشاہد او غور
 عجائب تو پہ لید و ہم داوائی چہ دا صرف د بخت او اتفاق رچپلہ د پیدا
 کیدو نتیجہ دہ، د افرضی احکام لو نہ او عقلی گمراہی کو مولہ چہ خاند
 د علم محسوسات، نو مریبے دے دے لورہ علم حقیقی یا لکل باطل کوی
 دے پہ فزیکل سائنس پوہیدونکی ہنخ دے پہ دے یقین نشی کولے،
 (۲) ہر برت اسپنس لیکر دارازونہ چہ ورخ پہ ورخ نو درہم پاریک، کیرہ
 ہر کلہ چہ موبز پہ ہنخ زیات بحث کرو، نو دا بہ خامتا منل شی چہ
 انسان د پاسہ دا سے یوازی او ابدی قوت موجود دے چہ د ہنخ
 موجب دا ہول خیزو نہ موجو دینی :-

۳) پروفیسر لینہ وائی، کومر لوئے خداے چہ آزی دے، د لولو
 خیزو نو عالم دے پہ ہر خیز قادی دے، د خیلو کار یگرو پہ ذریعہ
 حیا پہ ویراندے دا شان جلوہ گردے چہ حیران او بیخودہ شم
 (الکلام جلد ۲ ص ۵۲ د ۵۳)

دیاری تعالیٰ توحید

پہ کومر لاٹلو چہ د خداے د وجود یقین را محی ہم ہنخ د خداے
 دیووالی دلائل ہم دی، عالم دیرے برنخے بنکاری خو حقیقت کس ہنخ
 یو خیز دے، لکہ خنکہ چہ د انسان اندامونہ مثلاً ستریزے غویرونہ
 خو پہ لیدو دیر بنکاری لیکن ہنخ حقیقت کس یو خیز را انسان دے
 اس دے پیدا کوونکے او چلوونکے ہم یوزات دے دودہ ندی نو دیکو
 نہ بہ زیات خنکہ وی، خکہ چہ یو خداے انتظام چلوے شی، نوبل خدا
 بیابکارہ شو او بیکارہ خداے کیدے نشی او کچرے دوارو ہم انتظام
 نہ شو چلو لے نو دوارہ خدا یا ن خکہ نہ شو چہ دوارہ بہ ہے دسوی
 او بے وسہ خداے موبز چر نہ نہ دے لیدے، کچرے دوارہ مختلف
 نظامونہ چلوی، نو عالم بہ تس تس شی او کچرے دوارہ یونظام
 چلوی نو بیہم عالم خکہ بہ گما و د او ختم شی چہ د عالم حقیقت
 یو دے او چلوونکی د یو حقیقت دودہ یازیات خکہ نشی کیدے چہ د
 وجود او دات پہ مینخ کس دا سے نسبت وی، لکہ د ظرف او مظروف مثلاً
 پنرہ اونخہ، اس کچرے یو خداے یوزات تہ یو وجود و رکوی او بل
 خداے ہم دغہ ذات تہ بل وجود و رکوی، نو دغہ یوزات پہ دینخ
 ختم شی، لکہ چہ یو پنرہ کس دودہ خیرے ورا منڈے نو ہنخ شلیزی
 او پنرہ پاتے نشی، دغہ رنگ د دوارو خدا یا نو پہ دخل و رکولو د
 عالم تباہی دہ او کچرے بل خدائی پکین دخل نہ و رکوی نو داسے بیکارہ

او عاجز خدائی نہ وی بل داچہ د اتفاق ضرورت ہلتے وی کوم خائے
 کین چہ د اختلاف نہ ضرر پیدا کیری کچرے دواپہ خدا یان وی نو
 ضرورت او حاجت د اتفاق بہ ورتہ نہ وی
 نہ بہ ورتہ د ضرر ویرہ وی، حکم چہ دادواپہ کمزورئی د خدائی
 خلاف دی، نو دواپہ خدا یان بہ خائفا پورہ تصرف کوی او کامل
 دخل بہ ورکوی، نو اس موبز و نیلی دی چہ کچرے دوی دواپہ مخالف
 تصرف کوی نو ہم عالم نس اس او کچرے موافق کوی نو ہم عالم
 تباہ بریاد لکے چہ دواہ منیزہ بوجئی کین دواہ ننه خان خان لہ
 دواہ دومنہ غلہ آجوی نو ہفتہ بہ پرق اشلیزی، دادلیل قرآن

داسے بیان کرے دے :-
 لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا ۖ كَچرے زمکہ آسمان کینے دیر
 سُورَةُ انْبِيَاءِ آيَةُ ٢٢ ۖ : : خدایان وے، نو دواپہ بہ بریاد
 شوی وو
 ہم دغہ وجہ دہ چہ دعوی د توحید پہ ہتو لومذہب نو کین شتہ مشرک
 قومونہ ہم یو ذات فادر مطلق منی :-
 وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ ۖ كَچرے د مشرکانونہ تپوس
 وَالْأَرْضِ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ طر سورہ ۱۶ : اکہے، چہ آسمانونہ اوزمکہ
 لقمن آیہ ۲۷ : چا پید اکری دی نو خائفا بہ داوائی چہ اللہ پید اکری
 عیسیان رمشرکان منی درے خدایان خووائی، چہ دادے واپہ یودی
 خبرہ غلطہ دہ خو بیاہم حقیقی گنروالے ہغوی ہر نشی برداشت
 کوے، باری تعالی سرہ پہ صفتونو فعلونو او عبادت کین دوی نور شیونہ
 ہم شریک کرے : حکم د کامل توحید نہ محروم شولہ، پہ تلو لومذہب
 کینے بوازے اسلام داسے مذہب دے چہ ہفتہ د باری تعالی توحید

دھر قسم شرک د بوئینونہ پاک کرو :-
د شرک مذمت

① شِرْكٌ دَمَغْفَرَاتٌ جَوْكُهُ نَهْ دَعَا، اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ
 وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَاءُ سوره النساء آیہ ۴۸
 ② پہ مشرکانونجنت حرام دے، اِنَّهُ مَن يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ
 عَلَيِّهِ الْجَنَّةَ وَمَا وُجِهَ النَّارُ ط
 ③ د مشرکانونو لے نیکی بر باد دی: وَلَقَدْ اَوْحٰى اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ
 مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ
 سورة الزمر آیت ۲۵ :-

④ د مشرک د پارہ د بخینے د عاجز نہ دہ، مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ
 اٰمَنُوْا اَنْ يَّسْتَعْفِفُوْا وَاَلِلْمُشْرِكِيْنَ وَاَلُوْكَ اَلَا اُوْىٰى فُرْجٰى مِّنْ بَعْدِ مَا
 تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنْهٗمُ اَصْحٰبُ الْاِنْحٰثِ سوره التوبہ آیہ ۳۷
 مشرکین ہم د اللہ پہ ذات او دعالم پہ خالقیت کین دہ سرہ پہ شریک
 نہ منلو متفق دی، لکہ چہ شاہ ولی اللہ رم بنکارہ فرما نیلی دی
 : مشرکانونو صفاتی، افعالی او عبادتی شرک کپیدے،
 مطلب داچہ د اللہ پہ صفاتو او پہ فوق الاسباب افعالو او عبادت کین
 تے ورسرہ نورے مقصد سے ہستیانے شریکے کپدے خود اسلام او
 قرآن کوئے خصوصیت دادے چہ دوی د باری تعالی توحید د ہر
 قسم شرک د بوئنی نہ پاک کرے تزدے چہ دما فوق الاسباب نفع
 اوضرہ مرکزے بوازے د رب العلمین ذات گزرتہ، ولو، قُلْ لَا
 اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا ط سورة اعراف
 حاضر او ناظرے یو ذات خدائو ندی اگردہ ولو، و هو معکم
 اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا سورة الحديد آیہ ۱۷ :-

علم غیب نے صرف ذات خداوندی سرہ خاص کرو، قُلْ لَا یَعْلَمُ
مَنْ فِی السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَیْبَ إِلَّا اللَّهُ طرسورۃ النمل آیت ۴۴
دھشکلا تو حَل کر لو د پاره ئے بلل هر هغه سره خاص کرکړه :-
فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا طرسورۃ الجن آیت ۱۶ :-

هر قسم عبادت او ما فوق الاسباب مدد دغو بنیتل ئے هم د الله
ذات سره خاص کرکړه :- اِيَّاكَ تَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ طرسورۃ
الفاحه آیت ۱۶ :-

تر دے چه سجده تعظيبي ئے هم الله سره خاص کرکړه کومه چه
نور و دینو تو کین د غیر الله د پاره جائز وکړه اِنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ :-
سورۃ الجن آیت ۱۶

نذار لغیر الله، قسم بغیر اسم الله، طواف لغیر بیت الله ئے بند کړو
او داسه د شاک توله دروازے بند کړه، حقیقت دا دے چه
د خدا ئے د اقرار نه په زړه چه کوم اخلاق اشر غور زیزی هغه بغیر
د دے توحید کامل نه نشی کید دے، دا طاعت، النقیاد، اِحبات،
خشوع، استقلال، توکل او اِخلاص حالت په زړه هله طاری
کید کیشی چه دا خیال او اعتقاد ئے وی چه خمون بن د ټولو حاجتو نو،
ضرورتو نو، امیدو نو، غرضونو او مقصدونو هم یو مرکز دے،
دا شان د آزادئ، زړورتیا او بے نیازی صفتونه د دے توحید کامل
نه بغیر نشی پیدا کید دے کوم کس چه د یو ذات نه یو بل څوک
حاجت روا کړی د هغه سر په هره آستانه د تیبیتید و د پاره تیاروی

نبوت

د نبوت لغوی بنیاد کچرے (نبی) خبر وی، نو د نبی شرعی او عرفی
معنی په د الله له طرفه خبر و د کونکے وی، او کچرے د نبوة په معنی د

۱۹۳
رفعه نه منقول وی نو د نبی معنی به د ټولونه لوړ او اوجت شان
والا وی، او کچرے د نبی بمعنی طریق، نه منقول وی، نو مطلب به ئے
دا وی چه پیغمبر عم الله ته د رسید و لار او وسیله ده، په رومبی
صورت کین مهموز اللام او په آخرو دوو صورتونو کین به معتل
اللام وی، د د آشاعره و نه د موافق، شارح د نبی، شرعی او اصطلاحی
تعریف دا نقل کړه دے،

مَنْ قَالَ لَهُ اللَّهُ أَرْسَلْتُكَ إِلَى قَوْمٍ بِنِي هُفْه خُوكِ وَي، كَوْمِ تَه
أَوْ إِلَى النَّاسِ جَمِيعًا :- چه الله دا فرما تیلی وی، چه
نه ما یو قوم یا ټولو خلقوته پیغمبر لیر لے ئے :-

د نبی رومبی دوه لغوی معنی امام راعب رحمه الله په مفردا تو کین
لیکلی دی، د نبی یو څو خصوصیات دی چه په هغه د غیر نبی نه جدا کړی

د نبوت خصوصیتونه

۱) یو انسان د نبوت د عهد د پاره چو نر کول د الله کار دے، د
عهد و هبی و کسبی نه ده، الله تعالی په ظاهر یا ظن په حال او مستقبل
پوره خبر دار دے چه هغه کوم انسان ته د نبوت فرض په غاړه کوی
نو د دغه فرضو دا کولو په هغه کین کامل قابلیت او استعداد موجود وی
اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رَسُلَهُ طرسورۃ الله بنه پوهیږی چه د پیغمبری
منصب چاله ور کول په کار دی :-

۲) د نبی علوم هم و هبی وی کسبی ندی، هغه د زکے د کوم ا ستاذ نه
زد کړه نه وی کړی، بلکه د آسانی ا ستاذ نه د آسانی علومو
زد کړه کړی وی، او د زکے په تعلیم کین هغه ا رمی ر نالو سنه وی
امام غزالی رح د احیاء العلوم په رومبی جلد کین د عقل د مرتبو
د فرق دا یسے بیان کړه دے چه د خلقو د عقل مرتبه مختلفه دی

۱۰) کہ غنہ پہ ذریعہ دے دے دے پارہ عجائبات اور معجزات ظاہریزی
 چہ دہ غنہ دے نبوت تائید پر اوشی۔ پہ شرح مواقف کینے دے معجزے
 اوہ رہے، شرطہ لیکلی دی۔

راج دابہ دے خدائے فعل وی رن دے عادت خلاف بہ وی، (۳۲) دے ہفتے مقابلہ
 بہ نشی کیدے (۳۳) دے نبوت دے عویدار نہ بہ ظاہریزی رہے دے دعوے
 موافق بہ وی (۳۴) بل نبی تہ بہ دروغون نہ دائی رہے دے دعوے کو لو نہ بہ ورنہ
 وی رطیع نو لکشور ۲۷۵ تا ۲۷۸

دے معجزے اصولی قسمونہ دے دے دی راج معنوی معجزہ دے خاصا نو دے پارہ
 (۳۵) جسی معجزہ چہ عوامو دے پارہ وی دے حضور علیہ السلام معنوی
 معجزہ قرآن دے، او جسی معجزہ تے شق القبر، تکثیر طعام و میا ہ
 ریغے خوراک خبناک زیا تہول او دے خا رو و خنا ورو او نو بو تہو خبرے
 کول دی۔

پہ معجزے، کرامت اور کربن پیلٹون

معجزہ او کرامت دے پارہ دے اللہ کا روتہ دی، معجزہ کہ پیغمبرانو
 او کرامت لہ ولی، ظاہریزی دے پارہ اختیار ہی نوی پہ اکتساب
 حاصلو لے نشی، بنود نہ اوز دے کہ تے نوی، دے دے دے وار و سبب
 صرف دے اللہ الادہ وی، پہ خلاف دے سحر چہ دے ہفتے دے لغت امان
 او مفسرینورم دا بیان کریدے، مَا دَقَّ مَا أَخْلَعَ وَ لَطَفَ، یعنی کوم
 فعل او عمل چہ پہ مخفی اسبابو بناوی ہفتے سحر دے، دے سائنس
 بعضے موجودہ مصنوعات ہم دے سحر پہ تعریف کین داخلیدے شی، جکہ
 چہ دانسانی فعل دے، دانسان پہ اختیار کین دے پہ بنود نہ اوز کرے،
 کسب او اکتساب، پہ مشق او تجربہ حاصلیری دے نہ علاوہ عادی
 اوردی دے دے اسباب لکہ دے عام کار کسب دا سے بشکارہ او ظاہری

چہ عام خلق پر ہم پوہیزی، کچرے لہ دے دروغون بنی یو خلاف
 عادت کار ظاہرشی نو دابہ معجزہ نہ وی، بلکہ پہ استدراج او سحر
 کینے بہ جکہ داخل وی، چہ دے ہفتے مخفی ہفتے اسباب موجودی کوم چہ
 مادی وی او کہ غیر مادی وی، خو تعلیمیاتہ او مشق کو وکی خلق
 تے استعا لوی، عبد اللہ المقنع یا زردشت نہ کچرے دا سے کارونہ
 صادر شوی وی، نو ہفتے ہم پہ دے قسم کین داخل دی، لکہ چہ دے شیخ
 الاشراف او سکاکی نہ ہم دا سے اُمور بشکارہ شوی دی چہ دے نبوت
 دے دعوے تے نہ لولہ زتاریج کین شتہ دے درنگ دے ابو الطیب المتنبی او دے نو
 متنبی نو نہ ہم دا سے کارونہ ظاہر شوی دی دا تہول سحر، استدراج
 تجربو، او تعلیم سہ تعلق لری مثلاً دے شیونکی پہ لاس اچو لو دے شیخ الاضر
 لاس دے او بے نہ را بیکیدل او دے شیونکی تک نہ پس بیالاس جو رہیدل چہ
 پہ حقیقت کینے لاس نہ وولکہ رومالو، اولکہ دے سکاکی چہ بھدا کین او دے
 دا سے بند کرو چہ یو نغزے ہم نہ بگیدو، دے طاش کبری زادہ روحی نہ نقل
 دے رجمالہ مسلمانوں کا نظام تعلیم و تربیت گیلانی جلد ۱ ص ۱۱۸ عاشرم ابن سینا
 پہ آخر دے اشادات پہ یو باب کین اگر چہ دے خوارق نو دے خلاف عادت خیزونو
 طبعی اسباب ہم بیان کریدی او پہ تفہیمات کین شاہ ولی اللہ رح دے
 إِنَّمَا الْمُعْجَزَاتُ وَالْكَرَامَاتُ أُمُورٌ أَسْبَابِيَّةٌ غَلَبَ عَلَيْهَا السُّبُوحُ
 فَيَأْتِيَتْ سَائِرُ الْأَسْبَابِيَّاتِ، او خوارق تے پہ متازا سبایا تو کینے
 شمیر کریدی لیکن دے ہفتے مقصد خوارق پوہ تے تیز دے کول او دے
 مقصد تہ دے چہ دے درجہ دے عامو سبایا تو پہ شان کسبی او
 مشقی دے

دنبوت حقیقت

دے نبوت حقیقت خو اللہ تعالیٰ پیٹرنی یا پخپلہ نبی لیکن دے شکل

پہ ذہن کین را وستود پاره امام کا زوی رحمہ اللہ پر مطالب علم لید
 کچھ چہ خہ لیکلی دی دہنے خلاصہ دادہ .. چہ انسان کین دودہ طاقت
 دی، (۱) د خیر او شر معلوم قول (۲) او دویم د خیر د عمل کو لو او د شر
 د عکید و طاقت، د رومی طاقت نوم قوت نظری دے او د دویم
 طاقت نوم قوت عملی دے دے دوار و قوتو نو پہ لحاظ د انسان
 دے قہ دی،

(۱) یو ہن خلق چہ پخپلہ پہ دے او صافو کین ناقص وی :-
 (۲) بل ہن خلق چہ پخپلہ خو کامل وی لیکن د ناقصا نو تکیل نشی کو
 (۳) بل ہن خلق چہ پخپلہ ہم کامل وی او ناقصان ہم کاملان کو لے شی
 دکمال بیا مختلفہ درجے دی دے آخری حد دادے چہ قوت نظری
 دومرہ کامل وی چہ ددہ پہ خہ علم راشی نو ہن د بالکل صحیح وی او
 غلطی امکان ہدیو پکین وی نہ او د قوت عملی دکمال آخری حد دادے
 چہ ہن تہ د داسے قوی ملکہ حاصلہ وی چہ پخپلہ تر بنہ کارونہ صادر
 او بدئی د صادرید و امکان تر بنہ وی، کوم یو انسان تہ چہ د نظری
 او عملی کمال دا انتہائی درجہ حاصلہ وی ہم دغہ پیغمبر او نبی وی
 (۴) امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ، پہ (معارج القلہس) اور (المنقذ من
 الضلال) کین د نبوت پہ حقیقت د پوھے لہ پاره چہ کوم تقریر کو
 دے د ہن خلاصہ دادہ چہ انسان د پیدائش پہ وخت جاہل وی
 د بتو نہ رومی پہ ہن کینے دلس قوت پیدا کیری چہ پرگرم، بیخ
 او سخت پیڑنی، بیا پہ کہ کین قوت حاسہ او باصرہ پیدا شی چہ پہ
 رنگ او مقدار پیڑنی بیائے د آوریو او خلو قوت پیدا شی چہ پہ
 ہن آواز او مزہ پیڑنی او پہ دے د محسوساتو حد ختم شی
 بیا یوہ نوے د تیز دور شروع شی چہ پہ ہن دے د ہن خیزو نوے

صادی، چہ پہ کوموددہ لاس نہ رسی دآدور پہ او م کال د عہر
 شروع کیری کیری دے دور کین دے خیل، پردی د خوراک خکاک قابل
 بزور نہ او پیڑنی، بیا د عقل زمانہ راشی چہ پہ ہن انسان کین،
 مال، صحیح او غلط پیڑنی اُس دے نہ ویراندے یو بلہ داسے دہ
 د عقل رسائی ہغلنہ نشتر لکہ خنگہ د حواسو چہ د عقل درجے تر سا
 نہ، دے درجے نوم نبوت دے چہ د ہن پہ وجہ دوحی پہ رہنما
 ہن ہن علم او معلومات حاصلیری د کوموددہ کو نہ و نہ چہ عقل

جز دے :-
 د نبوت تا بتو لو د پاره د امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ، دویم طریقہ
 دہ چہ نہ بول کارونہ د کولو دی، اونہ د نہ کولو، بلکہ بعضے
 کولو دی او بعضے د نہ کولو، اُس دا سوال پیدا کیری چہ د کولو او
 نہ کولو د کارونہ فرق ہر انسان کو لے شی، او یائے ہن شوک نشی
 یائے شوک کو لے شی او شوکے نشی کو لے رومی دوارہ احتمالونہ
 رابا بطل دی، یوازے دریم احتمال داسے پائے کیری، چہ بعضے انسانان
 چہ ہن د واحد و نہ متعین کو لے شی چہ فلا فی عملونہ د کولو او فلا فی د
 اولو جو کہ دی دغہ حضرات پیغمبران او صاحب شریعت دی :-
 (۱) د احقر پہ خیال کین د بعضے لطیفو خیزو نو مثلاً د ایمان، کفر د طلعت
 عصیت تا ثبات د عقل د حد نہ بہر دی، لکہ خنگہ چہ معقولات د حواس
 نہ بہر دی نو ددی علم د عقل پہ ذریعہ حکہ نشی حاصلیدے مگر د
 د تاثیراتو علم د یرنیات ضروری دے، حکہ چہ د کثیفو خیزو نو
 د تریا قواوز ہر و نفع نقصان معمولی دے لیکن روح سہ د
 پہ وجہ د لطیفو خیزو نو اثر قوی وی، مادیا تو کینے لطیف اشیا
 الاثر وی، لکہ ستیم چہ دومرہ قوی الاثر دے چہ ریل کا دے

پر منہ دے وہی، لہذا آدم انسان فلاح دے خیزونو د نفع اور نقصان
 یوازے رب العلیین حکم کو لے شی چہ ہفہ پچیلہ لطیف او خیر دے
 انتہائی مشرف او عظیم دے او انسان بے حدہ کمزور ہے او ذلیل
 پہ دوارو کئے ہیج جو رخت نشووا تلے لہذا دے د پارہ یو واسطہ داسے
 چہ خہ قدرے نسبت لے داللہ، ہ وی اوخہ د انسان سرہ چہ پہ
 طریقہ داللہ فیض انسانا نو پورے را ا ر سبوی اودا واسطہ د نبوت
 شی ددے واسطہ بہ داسے مثال وی لکہ داورا وا بو یو خائے کولو د پارہ
 چہ د اور پشان گرم اولطیف ہم نہ دے او د ابو پشان یخ او بنید ویکے
 د اور فیض رگرمی) بیغ پہ بیغہ حکم ابو تر نشی منتقل کو لے چہ ددے
 سینخ کنی جو رخت نشہ ہر کلہ چہ د پچکے واسطہ شوہ نو دا اور فیض
 ہلہ ا دسی او ہفہ کرے شی، دغہ حال د محبت الہی اود نبوت د علوم
 چہ د نبی پہ ذریعہ امت او عامو انسانا نو نہ منتقل کو لے شی د روحا
 او ملکیت پہ اعتبار د نبی ذات اللہ سرہ نسبت لری اود بشریت
 انسانیت پہ اعتبار انسانا نو سرہ نسبت لری اودغہ رنگے دیو
 پہ تو کہ د نبی مناسبت مفیض داللہ) او مستفیض د انسان) د
 سرہ دے :-

رہ) شاولی اللہ نور اللہ مرقدا، پہ حجتہ اللہ کنس د نبوت پہ انسا
 کوہ کلام کریدے دہفہ خلاصہ حادہ چہ پہ نیاتا تو کن دہر یو
 جدا خاصیتونہ دی دغہ رنگ د حیوانا نو د ہر قسم خان خان لہ
 دی، داہول خاصیتونہ ددی د صور نوعیہ و فطری غوبنتنہ دہ
 نوعیہ پہ موجب حیوانا نو لہ چہ د ہغوی د ژوند د پارہ فطری او
 عنوی، نہ علاوہ بوبل قسم ادراک ہم در کرے شوے دے چہ ہفہ
 اکتسابی او نظری و پیلے شی اودا پہ تجربہ، غور، فکر او پہ ترتیب

بقدماتو حاصلیزی، ددے پہ ذریعہ انسان، تجارت، کار کسب او
 بلوم او فنون حاصلوی، خود اتول علمونہ د انسان بدنی حالت
 ترون لری، ددے نہ بغیر انسان نہ یوبل قسم ادراک ہم در کرے
 دے چہ د ہفہ د روحانیت فطری خصوصیت دے، او ہفہ نہ
 ملکیت ہم رو پیلے شی ہم ددے قوت پہ اثر ہفہ د کائناتو پہ کارخانہ
 کو ی چہ داخہ لہ جو رہ دہ، خہ چا پید ا کرے یم، شوک مالہ روزی
 ی، اوخہ د پارہ لے پید ا کرے یم، او ددے سوا کو نو پہ جو ا بو یو کئے
 د یو دیر لو لے طاقت اقراری شی، او د ہفہ پہ ویراندے د زاری،
 زنی نہ توالی او د تا بعد اری آداب پہ خائے را ژبری خود مہ ا مود
 پہ یو قانون الہی موقوف دے، چہ د ہفہ د رضائو لے مقرر ہے
 ددے صورت د اجوز کری چہ لہ دیر و مود و پس خپل منظور نظر
 انسان پیدا کری کوم چہ ددے فطری غوبنتنہ (د فرما نبرداری
 تون) د ظہور سبب جو رہ شی دانی وی، پہ اصل مضمون موندے د پارہ
 ضافہ ا کرے، چہ عام فہم شی،

د قانونی دلیل داللہ جل جلالہ، ددے صفتونہ نول قومونہ او

فیونہ منی، ① حاکمیت ② قدرت ③ حکمت
 او بار و صفتونو تقاضا دادہ چہ خپل رعیت او انسانی مخلوق باندا
 قانون ا جلوی حکم چہ بے قانونہ حکومت ہسے شرم دے، قدرت
 حکمت ہم بے قانونی نہ منی، نو دا ضروری شوہ چہ د حاکم اعلیٰ او د
 العلیین د ذات یو قانون و موجودوی اودا ہم ضروری دہ چہ انسان
 قانونہ خبردار کریشی حکم چہ بے اعلانہ او بے خبرہ قانون بیکارہ

د قانون د اطلاع دوه صورت کید بيشی، یو عمومی او دویم انتخابی او عمومی داچه الله رب العلمین هر کس ته ځان ځان له په هر ملک زمانه کښ ددے خبر ورکوی، خودا د الله د شان او عظمت نه ځکه خلاف ده، چه یو حقیر انسان امیر یا بادشاه هم داسے نه کوی چه کور په کور دگرزی او هر هرتن ته د خبر ورکوی، نو دویم صورت اسی داسے مناسب دے چه الله تعالیٰ یو غوره انسان اټاکي او د هغه واسطه د خپل قانون خداوندی نه خبر کړی چه د خلقو دین دنیا بشی، او عدل او انصاف قائم شی، او د خیر او شر د عملونو د نتیجونه خبر شی د داسے منتخب او نمائنده حاکم اعلیٰ هستی نوم د شریک په اصطلاح کښ ښی اور رسول دے :-

(۶) د جې د لیل د انسان په فطرت کښه د جسمانی ضروریاتو لکه خوراک، شیناک، نکاح وغیره محبت هم پروت دے، او د روحانی ضروریاتو (د الله محبت هم، په دنیا کښه د بتونو قومونو او مذاهبونو د بېشمیر عبادت کارونه ددے، صحیح یا غلط مظاہر دی، د عبادت طریقو وی او که غلطه خو مطلب ښه الله سره د محبت ثبوت دے، هر که الله پاک د ټولو خلقو محبوب دے او د محبوب، ضالبتول هم فطری غوښتنه ده خودارضایو پټ خیز دے چه د هغه اظهار به په کله نه چه په قیاس او انکل دغه کلام د الله کوم پالک او اعتباری ذات چه بنکاره کښی هغه ته ښی اور رسول وینلے شی، او په دغه کلام د اخوښی او ناخوښی متعین حدود و د شرعیات په اصطلاح کښ خو باطله عقیدے، بښه او خراب خوښونه او ناراو ناروا عملونه وینلے (۷) عدلی دلیل، انسانان د خپل ذات باقی ساتلو د پاره د خیزونو محتاج دی، خوراک، شیناک، او ځان ځان ساتل، او د خوراک

نوعه د باقی ساتلو د پاره ددنه علاوه د نکاح او د ښه هم محتاج وی دا خلوس ضروریات ټول انسانان غواری او طلب کوی، هر کله چه هر انسان پر خپل شهوانی او په نزوی قوت د ضروریات لټوی نو ځان ځان په جگر ښه او کشمکش پیدا کښی او هر یو به خپل غضبی قوت غوښتنه کوی، ددے جگر و او شر ختمولو د پاره د انصاف قانون په ښکار دے چه د هر انسان خپل خپل حق محفوظ کړی اسی به دا قانون د چا وی (۸) دیو انسان یا د کڼو انسانانو رپار لیمنت او یا به ښه خدا ښه جوړی، په ژومبی ژوو صورتو کښه د عدل مقصد ښه پوره کښی، ځکه چه د عدل قانون جوړولو د پاره دا خیزونه ضروری دی :-

- ① کامل علم او کامل حکمت چه د خیر و شر حد نوم متعین کولو کښه غلطی ا نشی :-
 - ② رحمت او شفقت چه د بعضو او عناد په وجه د قانون په جوړولو کښه بے انصافی ا نشی :-
 - ③ پوره داری به، پکښه نه وی چه د قانون په جوړولو کښه د خپل قوم د خپلو وطن دارو لحاظ ا نشی او د نور وحق ا نه و هله شی :-
- انسان کښه د درې واړه صفتونه نشته دده علم مکمل نه ددے د پوره شفقت شته او نه د پیره جښه نه پچ کیدے شی، خود خدا ښه په ذات کښه د دريو واړه صفتونه پوره درل نشته، دده په علم کښه غلطی نشته د دنیا ټول انسانان دده پیدا شوی بندگان دی ددے د ټولو یوشان معبود دے، نور رحمت او شفقت ښه هم په یوشان دے او پوره جنبه، پکښه هم ځکه نشی راتلے چه الله یو قوم قبیلے یا وطن سره هېڅ تعلق نه لری دده شان دے تصور نه هم اچت او بالادے، قانون جوړولو هم ددے ذات حق دے او دا قانون د کوم پرگزیدنه بنده، معتمد

اور منتخب نمائندہ پہ ذریعہ چہ لیری دابئی اور رسول عم دے ۔
 رہے تو وسطی دلیل ، بتول مذہبوں ، دا خبرہ مئی چہ انسان ہندہ
 خدائے پیرندگی اور عبادت کو لے شی چہ ورتہ دھندہ ہنمائی
 لیکن عامو انسانانو او د خدائے پہ مینج کئے دمرتبہ پہ لحاظ ہیج مناسب
 نشستہ ، عامر انسان دیرلانداے او د دنیا خالق انتہائی بلند دے مزی
 شوہ چہ انسانانو کین کا اللہ د فیض حاصلو لو دا سے بزرگ زید واسطہ
 دی چہ بیا دغہ فیض عامو انسانانو تہ ہفہ اکر سوری ، یو طرف تہ
 د بشریت پہ واسطہ انسانانو سرہ ترے وی او بل طرف نہ درو حانی
 پاکیزگی او بلندی پہ برکت اللہ جل جلالہ سرہ مناسبت لری دی
 پہ حقیقت کئے د فیضان الہی واسطہ وی چہ دوی پہ ذریعہ د خالق
 کائنات فیض انسانانو تہ ر سبزی مثلاً موز د اور فیض د کرمی او تو
 رسول عوار و چہ د ہفہ نہ چائے یا پخکے جو رکرو ، خود او بو
 او اور جو رخت نہ راحی یو کرم دے بل بیج یو اوچ دے بل گوند یو واسطہ
 دیکھے بکار دے چہ د ہفہ پہ ذریعہ د اور کرمی ابو کئے نوزی او مقصد
 حاصل شی یا داسے لکہ شاہ ولی اللہ رحم فرمائی ، روح انسانی رچہ لطیفہ
 ربانی دے دیر لطیف دے او انسانی بدن کثیف دے دے دوار و جو رخت
 بشور اتلے اللہ د جو رخت را وستو د پارہ چہ درو ح انسانی فیض بدن
 انسانی تہ اوسی واسطہ د روح طبعی ر ہفہ براس چہ وینے نہ پیدا کیری
 بے پیدا کرے چہ د انسان پہ بدن کئے خوڑ وی ، ہمدغہ رنگ پیغبران
 علیہم السلام د اللہ او د عامو بندگانو پہ مینج کین واسطہ دی ، د رشتہ
 او ہدایت دا شکل د اللہ د عظمت سرہ بنائی لکہ د نصاری و د عقیدے
 مطابق اللہ پہ شکل د عیسی علیہ السلام یا د ہندوانو د عقیدے مطابق
 اللہ پہ شکل د رام بشن مہادیو او اتل غلط او د فطرت خلاف دی ۔

اول دا چہ لامجد و د خدائے د انسان پہ شکل کئے محد و د کیدل د عقل
 خلاف دی ، دویم :- خدائی د انسان پہ شکل کیدلو سرہ خیلہ خدائی
 قائمہ نشی سالتے او بل دا مجدائے پاٹ کین بہ ہم د بشریت حاجتوںہ
 او ضرورتوںہ راشی ، بیا بہ خدائے پاتے نشی ، دریم :- دا چہ د انسان
 پہ شکل سہی خو خدائے پخیلہ ہادی شو اس بہ چہ دے کوم عمل
 کوی ہفہ بہ د خدائے عمل گنرے شی ، نو انسان بہ د ہفہ تابع
 پہ دے عمل کین حکمہ نشی کو لے چہ ہفہ بہ دا عذر لری چہ انسان
 د انسان پشان عمل خو کو لے شی مگر د خیل خالق او خدائے پشان
 عمل کو ل ناممکن دی ،

خلو رم : دا چہ پہ انسانی جامہ کین د خدائے را تلل مفید نہ دی
 حکمہ ہفہ د چار عیسی یا رام چندس پہ شکل کئے چہ را شی نو بتول
 تعلق بہ ئے ہم دے سرہ براہ راست وی ، او نور و انسانانو سرہ بہ ئے
 بالواسطہ وی ، حکمہ چہ ہر انسان کین خوبہ د دغہ عقیدے مطابق
 خدائے نشی نتوتے ، لہذا پہ خائے دے چہ خدائے تعالی د انسانی
 تشکل ذلت پہ سر واخلی ، او پخیلہ د فیض واسطہ شی دا خبرہ دیرہ
 معقولہ دے چہ یو غورہ کرے انسان د فیض واسطہ جو رہہ کیری
 چہ د ہفہ عمل د انسانیت ر بشریت پہ وجہ دنور و انسانانو د پاسرہ
 نمونہ جو رہہ شی یو انسان بادشاہ پخیلہ کوخہ پہ کوخہ نہ گری او نہ
 د بل چاہہ شکل کین گری ، صرف خیل ہونمائندہ وزیر وغیرہ مقرر کیری
 چہ ہفہ د نہ احکام او قوانین نوروتہ ر سوری :- د اسلام د نبوت تصور
 د ہولونہ زیات معقول دے ہفہ د فطرت سلیمہ او د دنیا د روش
 بالکل مطابق دے ،
 پنجم :- دا چہ پہ شکل د بل ر عیسی یا رام چندس کین د را تلو مطلب دادہ

چہ پہ ہننے ظاہر شوے دے نو دا خبرہ حکم غلطہ دہ چہ د خدا
 جلوت گاہ او مظہر دنیا ہر یو خیز دے :-
 ذرا نقدیسی دلیل : خداوندی احکام پیر بندل د ہننے منل او گول
 دہرے وارہ ضروری، دا حکامو پیر بندلو او پوہ د پارہ د معلّم د ہننے
 منلود پارہ د تقدّس رپا کئی، او د گولو د پارہ د مقدّسے رپا کے،
 نونے ضرورت ری، چہ د تعلیم، تسلیم، او تعیلل پہ ذریعہ دین
 الہی باقی پاتے شی، کہ دا سے نہ وی د دین سلسیلہ بہ کت شی او د
 دین جاری سا تلود پارہ د دے ربط او ترون دا سے یو محسوس شخصیت
 سرہ ضروری دے چہ د ہننے عظمت، تقدّس، محبوبیت، پہ زہرو
 کتے دا سے مضبوط وی، چہ کلہ ہم تر جہ اوزی او دا حیثیت ہم دہنی
 کیدے شی، حکم دہنی تصور دین د پارہ ضروری دے چہ د ہننے
 محبت او تقدّس د دین د شعے رو بنانہ سا تلود پارہ د تیلو کار و کئی

ختم نبوت

د ختم نبوت مسئلہ د اسلامی تاریخ پہ یو دور کین ہم د شک شبے
 جو کہ نہ دہ پاتے شوے او نہ پہ ہننے د بحث کولو خہ ضرورت گنرے
 شوے دے، لیکن د پاک او ہند پہ برصغیر کین انگریزی حکومت
 د خپلو مفاد او د تاریخی اسلام د شنئی د تکمیل د پارہ د اسلام پہ
 دے مرکزی عقیدہ گذار کول ضروری اگنرل د پارہ د دے چہ د مسلمانان
 یوولے ختم شی د دے سازش پورہ کولو د پارہ د پنجاب د ضلع کور،
 داسپور نہ انگریزانو تہ دا سے یو سرے پہ گوتوراضے چہ د دے
 مقصد پورہ کولو د پارہ د مناسبت و ہننے د انگریزانو پہ حمایت

خپل یو امت جو ر کور او د نوی نبوت بنیا دے اگنرلو دیر کتا بونہ
 اےکل چہ د ہننے بنیا دی مقصد و نہ درے دی :-
 ① پہ خپل شخصیت او دعور و زور د رکول :-
 ② د قرآن تحریفونو تہ معارف و تیل :-
 ③ د مسلمانانو پہ د شنئی او د انگریزانو پہ دوستی زور لگول :-
 د دہ بتولہ کاروائی ہم د غہ خلاصہ لری، لکہ اقبال مرحوم وائی :-

سلطنت اغیار را رحمت شمر	رقصہ اے گرو کلیسا کر و مرد
-------------------------	----------------------------

ترجمہ د غیر قومونو د انگریزانو حکومت اے رحمت اگنرلو د گری خوالن
 گدا کھانے اگنرے او مر شو :-

د نا خبرہ مسلمانانو دا ایمان بیچ کولو د پارہ پہ ختم نبوت خہ بیان کول
 ضروری دی، د اسلام مثال د یو عمارت دے او د اہم عمارت درے
 نقشے وی چہ انجنیر اے جو روی :-

① ذہنی او فکری نقشہ ② تحریری او کتابی نقشہ ③ خارجی نقشہ
 اسلام د عقائد و اخلاق و عبادا تو یو عمارت دے د ہننے پورہ نقشہ پہ
 علم الہی کین محفوظ دہ، بیاد انفسہ د کتاب او سنت پہ شکل کین جو رہ
 شوہ چہ دا د عمارت اسلام یو تحریری نقشہ اگنرہ، بیباخوار لس سورہ
 کالہ د مسلمانانو جاری عمل د دے نقشے او عمارت اسلام یو بہرے
 وجود و داد و عوارہ یو بل سرہ گدی یو خائے و اخلی دی د اللہ پہ علم
 کینے د اسلام حقیقت ہو بہو د قرآن او حدیث پہ شکل کین بنا کارہ شو
 او قرآن و حدیث کین د اسلام چہ کوم حقیقت و وہم ہننے د مسلمانانو
 پہ ذہن او فکر کین پر لہ سے نسل پہ نسل منتقل کیدو، د اسلام پہ

بنیادی امور و کتب مسلمانانوا اختلاف انکرو اگر چه په نور و امور و
 کینے اختلافا و، هم دغه وجه ده چه په اسلام کینے دیرے فرقی پیدا
 شوے خو ترینه هغوی د ختم نبوت په بنیادی حقیقت کین شمسیم
 اختلاف انکرو البته د کتاب الله او سنت نبوی نه د بھر و تو په چل
 انکار کیدے شو او همدغه ا شو، په دے مسئله په دوؤا بختونو، بخت کوو
 عقل (۱) نقل : په نقل کین به په درے خیزو نو بخت کیری
 (۱) کتاب یعنی قرآن او ختم نبوت (۲) حدیث او ختم نبوت (۳) اجماع
 او ختم نبوت، او د دے نه پس به د ختم نبوت په عقلی اړخ بیان کوو :-

ا: قرآن او ختم نبوت

د قرآن حکیم د سلو آیتونو نه زیاتو
 کینے د ختم نبوت مسئله بیان شوید
 خود کوتاه والی په خیال مونږ یو خوا ایتونه را جو نر کوو، رو هغه په سوت
 اجزاب کین دے :-

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ ابًا أَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ : محمد صلی الله علیه و سلم ستا سو په سر و
 وَلٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتِمَ النَّبِيِّينَ ط وکان کینے د چاپلا نه دے لیکن د الله رسول
 اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ : او په ټولو نبیانو مهر دے، او الله په

هر خیز خبر دار دے :-

د آیت با بخصوص په ختم نبوت دلالت کوی، یعنی د نبی علیه السلام په
 تشریف آوری سره د ټولو نبیانو په سلسله مهر ا لگیدو، ا س به چاته
 هم نبوت نشی ور کولے، چاته چه ملا ویدا و هغه ملا و شو او هغوی د
 نبوت دور د ټولو نه حکم ر ستو کیشودے شو چه دان نبوت به ترقیامته
 چلیری په آخره زمانه کین به حضرت مسیح علیه السلام د دوری د امتی په
 حیث ر اخی، ټول پیغمبران ا س هم په خپل خپل خاکه پیغمبران دی مگر
 د نیا کین صرف د محمد د نبوت عمل جاری او ساری دے، او الله ټول

خیزو نه پیژنی تر دے، چه دا هم پیژنی چه زمانه د ختم نبوت او
 خاکه د ختم نبوت کوم یود دے په «خاتم» کینے د دت، په زیر د و پرو
 قاریانو قدرت دے، او د دت، په زور د حسن او د عام قرات دے،
 د لړیومی قدرت یعنی خاتم د خاتم النبیین معنی د ټولو نبیانو
 ختم ویکه او د دت، په زور خاتم معنی د ټولو نبیانو مهر و خوک د و اړ و
 قرأ تونو مطلب یود دے هغه دا چه هغوی صلی الله علیه وسلم آخری
 نبی دے او د دوری نه پس د نبوت دروازه بنده شوه، حکم چه د مهر
 معنی د نبوت بندیز، دا یو بلیغ انداز دے، چه پر قرآن سنت او عربی
 لغت متفق دی، د کومو کافرانو په نصیب کین چه ایمان نه وو، د هغوی
 په باره کین د ایمان بندیز په لفظ د مهر بیان کرو، فرمائی.

ان الذین کفروا ساء علیهم
 عا انذار لهم اثم کم تنذیرهم لا
 یومنون ختم الله علی
 قلوبهم و علی سمعهم و
 البقرة آية ۷۰) : : :
 یقینا چه خاص خلق د ا س کافر دی
 چه نه هغوی ویزو دے او که نه
 ویزو دے هغوی به ایمان نر لوری
 حکم چه د هغوی په زړونو او غوږونو
 مهر لگیدلے دے

کچرے دلته د مهر معنی د ایمان دروازه بندیدل وی نو په خاتم
 النبیین کین هم د مهر معنی به خاتم د نبوت بندیز وی، لکه صاحب
 قرآن پخپله دا تفسیر کړې دے په مسلم کینے د ابو هریره او په
 ترمذی او ابو داؤد کین د ثوبان رض نه مرفوعا روایت دے چه
 قیامت نه وړا ندے به د جالان او دروغ ثران د نبوت دعوا کړی
 وَاَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، حالانکه زه خاتم النبیین یم خا
 نه پس چاته نبوت نشی ملا ویدے هم دا الفاظ د حدیث یفرض
 نه طبرانی او احمد مرفوعا نقل کړیدی په روایت د ابو هریره رض

پہ بخاری او مسلم کین د نبوت تشبیه داسے یو کورسره ور کریدہ
 چہ د هغه تعمیر د نبوت د خستو شوه وی د هرنی د نبوت مثال
 بے دیو خستے ور کریدے، او په دغه عبارت کین صرف دیو خستے
 خائے خالی وی نو حضور کو فرمائی چه ختم هغتم، فَاَنَا هَذِهِ الْمَلِيْنَةُ وَاَنَا
 خَاتَمُ النَّبِيِّينَ : د ابو هريره رض نه مرفوعاً حضور عليه السلام شپن
 خصوصیات ذکر دی چه په هغه کین شپن خصوصیت «وَحَتَمَ بِي
 النَّبِيُّونَ» یعنی په ما د پیغمبری سلسله ختمه شوه رداةً مُسْلِمٍ
 فِي الْفَضَائِلِ په فتنه الدجال کین د ابو امامه رض نه مرفوعاً روایت
 نقل دے، وَاَنَا خَيْرُ الْأَنْبِيَاءِ وَأَنْتُمْ خَيْرُ الْأُمَّمِ یعنی آخری نبی
 یم او تا سو آخری امت یمی، دغه رنگ په صحیحینو کین حضرت علی
 ته د حضور علیه السلام د فرمائیل «أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ
 مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي» یعنی ستا تعلق ماسره هغه دے
 کوم چه د هارون علیه السلام د موسی علیه السلام سره رو سیواد
 دے چه هارون علیه السلام پیغمبر و او خمانه پس پیغمبر نشی کیدے
 دغه رنگ د صحیحینو د روایت چه رکنم یبق من النبوة الا انبشرتنا
 د نبوت هتج پاتے نشو سواد رشتینی خوبونو پاس تیر شوی د ختم
 آیت په باره کین پخپله صرنا په (انما الله او هام) ص ۲۵۲ ۲۵۳ کین داسے
 لیکي رمگردار سول ختم کوونکے د نبیا نو دے، دا آیت چه حمر بن زینب
 نه پس به بل نبی د نیا کین نه لایحی په رحامة البشری ص ۱۱۱ کین لیکي،
 أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ الرَّبَّ الرَّحِيمَ الْمُتَفَضِّلَ سَمِعَ نَبِيْنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 خَاتَمَ الْأَنْبِيَاءِ بَعْدِي سَمِعْنَا فِي قَوْلِهِ لَا نَبِيَّ بَعْدِي
 بَيِّنَاتٍ وَأَضْحَجَ لِلظَّالِمِينَ : په ایام الصلح ص ۱۱۱ کین لیکي ر حمر بن زینب
 صلی الله علیه و سلم د خاتم النبیین تفسیر په لا نبی بعدی سره افزائیلو

چه خمانه پس به بل نبی نه وی او د حق طلب کوو نگو له پاره دا
 خبره بنه بنکاره ده په حدیث (لَا نَبِيَّ بَعْدِي) کین رر لا، و لقی
 عام له پاره دے (کتاب البریه) ص ۱۱۱ کین لیکي آنحضرت صلی الله
 علیه وسلم بیا بیا فرمائیلی دی، چه خمانه پس به بل هتج یو نبی نه لایحی
 او حدیث (لَا نَبِيَّ بَعْدِي) داسے مشهور و وجه چاهم د دے، په
 صحت کین خبره نشوه کولے او قرآن شریف ر چه لفظ کین یقینی دے
 په خپل آیت کریمه (وَلَكِنْ رَسُوْلَ اللَّهِ وَ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ) سره هم
 د دے تصدیق کوی، چه په حقیقت کین حمر بن زینب په نبی باندے نبوت
 ختم شویدے، په تریاق القلوب ص ۳۴۵ کین لیکي :-

هست او خیر الرسل خیر الانام	هر نبوت را برود شد اختتام
-----------------------------	---------------------------

د دے تصریحاً تونه پس په دے خبره کین هتج شک شبه نه پاتے کیزی
 چه ذکر شوه آیت په ختم نبوت کین د قطعی الثبوت کید و نه
 علاوة قطعی الدالات هم دے،

د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت

- ① په رُوح المعانی کین دی چه ر خاتم (مَا يُخْتَمُ بِهِ) ته و ییل شی لکه
 خنکه رطایع (رَمَا يُطْبَعُ بِهِ) و ییل شی،
- ② په مفردات د امام راغب کین دی، وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ لِأَنَّهُ خَتَمَ النَّبُوَّةَ
- ③ وَفِي الْمُحْكَمِ لِابْنِ سَيِّدَةَ وَخَاتَمُ كُلِّ شَيْءٍ وَخَاتِمَةُ عَاقِبَةٍ وَآخِرَةٌ
- ④ وَفِي التَّهْدِيْبِ، لِأَنَّ هَدْيِي وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ أَي الْخَيْرُ هُمْ :-
- ⑤ وَفِي لِسَانِ الْعَرَبِ وَخَاتِمُهُمْ وَخَاتِمُهُمْ الْخَيْرُ هُمْ،
- ⑥ وَفِي تَاجِ الْعَرُوسِ، الْخَاتِمُ بِالْفَيْحِ وَالْكَسْرِ مِنْ أَسْمَائِهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ الَّذِي خَتَمَ النَّبُوَّةَ بِمَجِيئِهِ :
 ٤ ﴿ وَفِي مَجْمَعِ الْبَحَارِ ، وَخَاتِمٌ بِالْفَتْحِ بِمَعْنَى الطَّلَبِ أَيْ شَيْءٌ يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي :
 ٥ ﴿ وَفِي الْقَامُوسِ الْخَاتِمُ الْخَيْرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتِمِ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ أَيْ الْخَيْرُ مِنْهُمْ
 ٦ ﴿ وَفِي كَلِمَاتِ أَبِي الْبَقَاءِ وَتَسْمِيَةُ نَبِيِّنَا خَاتِمَ الْأَنْبِيَاءِ لِأَنَّ خَاتِمَ الْقَوْمِ الْخَيْرُ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفِي الْأَعْمَ يَسْتَلْزِمُ نَفِي الْأَخْصِ :
 ١٠ ﴿ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحُهَا كَلْمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ لَهُ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ

دخاتم النبیین لفظ او مفسرین کرام

دا صحابہ کرامونہ دم مرزا تر زمانے پورے یا دہکنہ دستو پورے دقرآن حکیم چہ خومرہ تفاسیر یا ترجمے شویدی تولو دخاتم النبیین شرح دا کړیدہ چہ دخضور علیہ السلام نه پس بل چاته نبوت نشی ملاویدہ لیکن خه وخت چہ گوردوا سبوری د نبی جورید وغم اُخوړ و نو په اول کبے خونہ بلکه په اخر کبے د ختم نبوت خپله عقیدہ او خپله شرح دے د پاره بدله کړه چہ پخپله هم نبی جور شی او په دے کبے دامید خلاف کامیابی ده ته اُشوه ،
 دهغه خپل بیان دے چہ خما دکمان هم نه ووجه مسلمانان به د نبوت جاری پاتے کیدل قبول کړی ، لیکن انگریزی تعلیم اودم نگریری حکومت حمایت اوددین د پوهے او عظمت ختمید و دانه کیدو کک کار کیدو وکک کړو : اَنَا إِلَهُكَ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿ نردے چہ دے مصنوعی نبوت د یوکامیابے او فاکه منده فیکترئی شکل اختیار کړو او مردن سازئی له دے د تبلیغ اسلام په نوم د فیکترئی په آمدنئی کبے بنه زیاتے اُکړو ،

او بل طرف ته ددے نبوت په منونکو د عهد وادتنخواگانو باران اودرین دا نو په دے دوی محسوسه کړه چہ دا ټول هرڅه په دے خود ساخته نبوت دایمان داورو برکت دے ، یا په نورو ټکو کبے د مرزا معجزه دلا دکو دے چہ اکثریت د مسلمانانو د محروم دے ، کچرے د حالاتو یا خونیو د غفلت دارفتار د نو عجیبه ندہ چہ د مسلمانانو په سر یو بل اسرا بیل مورشی اودغه وخت به بیاهیفخ تدابیرڅه کار نشی کولے ع

دیده مردم شناسه بایدت	کشورے محکم اساسے بایدت
سیر مرگ وزندگی برکاشاد	مُرشد رومی حکیم پاک زاد

هر بلاک اُمت پیشین کے بود : زانکه بر جندل گمان بُردند عود :
 (اقبال مرحوم)

١٠ ﴿ وَفِي الْقَامُوسِ الْخَاتِمُ الْخَيْرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتِمِ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ أَيْ الْخَيْرُ مِنْهُمْ
 ٦ ﴿ وَفِي كَلِمَاتِ أَبِي الْبَقَاءِ وَتَسْمِيَةُ نَبِيِّنَا خَاتِمَ الْأَنْبِيَاءِ لِأَنَّ خَاتِمَ الْقَوْمِ الْخَيْرُ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفِي الْأَعْمَ يَسْتَلْزِمُ نَفِي الْأَخْصِ :
 ١٠ ﴿ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحُهَا كَلْمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ لَهُ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ

١٠ ﴿ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحُهَا كَلْمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ لَهُ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ
 ١٠ ﴿ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحُهَا كَلْمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ لَهُ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ

وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ بِفَتْحِ التَّاءِ مَعْنَى : او عاصمہ نہ درت : پہ زور خانہ
 أَنَّهُ آخِرُ النَّبِيِّينَ رَجُلًا مَعْنَى : نقل دے پہ دے معنی چہ دے آخری
 پیغمبر دے،

(۳) تفسیر ابن کثیر کہن دی :-
 فَهَذِهِ الْآيَةُ نَصٌّ فِي أَنَّهُ لَا نَبِيَّ
 بَعْدَهُ وَإِذَا كَانَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ فَلَا
 رَسُولَ بِالطَّرِيقِ الْأُولَى لِأَنَّ
 مَقَامَ الرِّسَالَةِ أَخْصُ مِنْ مَقَامِ
 النَّبُوتِ فَإِنَّ كُلَّ رَسُولٍ نَبِيٌّ وَلَا
 يَنْعَكْسُ وَبِذَلِكَ وَرَدَتْ
 الْآحَادِيثُ الْمُتَوَاتِرَةُ
 مِنْ حَدِيثِ جَمَاعَةٍ
 مِنَ الصَّحَابَةِ (ابن کثیر جلد ۸ ص ۸۰)

یولوئے ہولی در حضور علیہ السلام نہ نقل کریدی، ورنہ دے لیک :-
 لِيَعْلَمُوا أَنَّ كُلَّ مَنْ ادَّعَى هَذَا : دے کپارہ چہ امت پہ دے خبر
 الْمَقَامَ بَعْدَهُ فَهُوَ كَذَّابٌ أَفَّاكَ : شی چہ در حضور علیہ السلام نہ پس
 دَجَالٌ (جلد ۸ ص ۸۰) : خوک چہ دے مقام نبوت (دعوے کوی ہفہ
 دروغ و غزن، دروغ تپوئکے اودجال دے،

(۴) تفسیر کشاف کہن دی :-
 خَاتَمَ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنَى الطَّايِعِ : خاتم دے پہ زور معنی (رمہر)
 وَبِكَسْرِهَا بِمَعْنَى الطَّايِعِ وَقَائِلٍ (پہ زیر معنی کے مہر لکونے
 الْحَجْمِ وَتَقْوِيهِ فِرَاةً عَبْدَ اللَّهِ بْنِ : اود دے معنی تقویت قرآن دے
 مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : الله بن مسعود رضی اللہ عنہ اولی چاہے

فَإِنْ قُلْتَ كَيْفَ يَكُونُ آخِرُ الْأَنْبِيَاءِ
 وَعَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَنْزِلُ آخِرَ
 الزَّمَانِ قُلْتَ مَعْنَى كَوْنِهِ آخِرَ الْأَنْبِيَاءِ
 أَنَّهُ لَا نَبِيَّأُ أَحَدًا بَعْدَهُ وَعَيْسَى مِّنْ
 نَّبِيِّ قَبْلِهِ - زمانہ کہن دے آسانہ ر کوزہ بیری نوجواب دے دادے چہ دے
 حضور علیہ السلام نہ پس بہ بل خوک نبی نشی جو رو لے اوعیسوی علیہ
 السلام خود ورنہ دے نہ نبی جو رو دے،

(۵) پہ تفسیر روح المعانی کہن دی :-
 وَالْمُرَادُ بِالنَّبِيِّ مَا هُوَ أَعَمُّ مِنَ الرَّسُولِ
 فَيَلْزَمُ مِنْ كَوْنِهِ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ كَوْنُهُ
 خَاتَمَ الْمُرْسَلِينَ، وَالْمُرَادُ بِكَوْنِهِ
 خَاتَمَهُمْ انْقِطَاعُ حُدُوثِ وَصْفِ
 نَبُوتِهِ فِي أَحَدٍ مِنَ الثَّقَلَيْنِ بَعْدَهُ
 عَلَيْهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَا فِي هَذِهِ النَّشْأَةِ
 لَا يَقْدَحُ فِي ذَلِكَ مَا جُمِعَتْ
 عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَاشْتَهَرَتْ فِيهِ
 الْأَخْبَارُ وَلَعَلَّهَا بَلَغَتْ مَبْلَغَ التَّوَاتُرِ
 مَعْنَوِيٍّ وَنَطَقَ بِهِ الْكِتَابُ عَلَى
 نَوْلٍ وَوَجِبَ الْإِيْمَانُ وَكُفْرُ مُنْكَرُهُ
 فَلَا سَفِيَةَ مِنْ نَزُولِ عَيْسَى عَلَيْهِ
 السَّلَامُ آخِرَ الزَّمَانِ لِأَنَّهُ كَانَتْ
 تَقْبَلُ نَحْوَ نَبِيِّنَا النَّبُوتَةَ فِي هَذِهِ
 النَّشْأَةِ : ایمان پہ ہفہ واجب دے، اود دے منکر فلسفیان کا نرسول

دنی مطلب در رسول نہ عام
 دے نوھر کلہ چہ حضور علیہ
 علیہ السلام خاتم النبیین شونو
 خاتم المرسلین خاتما شواو
 دختموونکی مطلب داچہ نوے
 نبوت پہ تقیثوور بیرون پیادہ
 کہنم شوھر کلہ چہ نبی علیہ السلام
 پیغمبر شواو اودختم نبوت دوسے
 عقیدے خلاف نہ دے پر کوے
 چہ امت اجماع کریدہ اوپہ ہفہ
 کہن مشہور احادیث وار ددی
 اوکیدے شی چہ دتواتر معنی
 درجے نہ رسیدلی وی اوپہ
 کوے چہ قرآن تصریح کریدہ او
 اود دے منکر فلسفیان کا نرسول

(یعنی نزول د عیسیٰ علیہ السلام پہ آخرہ زمانہ کن) حکمچہ دے
حُبُونِز د نبی علیہ السلام نہ وہا ندے نبی شومے دے

(۶) پہ تفسیر مدارک کن دی،
خَاتَمَ النَّبِيِّينَ يَفْتَحُ السَّامِيَّ قِرَاةً
عَاصِمٍ بِمَعْنَى الطَّابِعِ أَيِ الْخَيْرِ هُمْ
لَا يُنْتَبَهُ أَحَدٌ بَعْدَهُ وَعَيْسَى مِنْ
نَسَبِ قَبْلَهُ وَغَيْرُهُ بِكَسْرِ السَّامِيَّ
بِمَعْنَى الطَّابِعِ فَأَعْلَى الْخَيْرِ وَتَقْوِيهِ
قِرَاةً أَبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

السلام نہ ورا ندے پیغمبر شومے دو: او د عاصم نہ بغیرد تلو قاریا نو
قرأت دہلے پہ زبردے چہ معنی نے ختم کورنگے او مہر لگورنگے دے او
د ابن مسعود قرأت ددے تائید کوی

(۷) پہ ذرقانی شرح مواہب کن دی رخاتم النبیین، ای الخیر ہم
د خاتم النبیین معنی آخری نبی (جلد ۳ ص ۲۷۲) بہ ہم دا پہ
تفسیر د بحر المحيط جلد ۱ ص ۱۳۳ او ابوالسعود پہ حاشیہ د تفسیر
کبیر جلد ۳ ص ۱۷۱ کن لیکے

(۸) شفاء قاضی عیاض رح پہ تفسیر د آیت رخاتم النبیین کن لیکے
رطبع بریلی ص ۳۷۲ :-

مِنْ أَدْعَى مِنْهُمْ أَنَّهُ يُوحَى إِلَيْهِ : چہ خوک د رحی لا تلو خیل خان نہ
وَأَنَّ لَمْ يَدْعَى النَّبِيُّ إِلَى أَنْ قَالَ : دعوی لری اگرچہ دعوی دے دینے
فَهُوَ لِأَعْيُنِهِمْ كَقَارِ مُكِنِّ بُونَ : کے نہ وی خود اتول کا فردی نہ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَنَّهُ : علیہ السلام نہ ددو غو نسبت
أَخْبَرَ أَنَّ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَلَا يَبِي : کوونکی دی، حکمچہ ہفتہ خیر

بَعْدَهُ وَأَخْبَرَ عَنِ اللَّهِ أَنَّهُ خَاتَمُ
النَّبِيِّينَ وَأَنَّ أُرْسِلَ إِلَى كَافَّةِ
النَّاسِ وَأَجْمَعَتِ الْأُمَّةُ عَلَى حَيْلِ
هَذَا الْكَلَامِ عَلَى ظَاهِرِهِ وَأَنَّ مَقْبُومَهُ
الْمُرَادُ بِهِ دَرَن تَأْوِيلٍ وَلَا تَخْصِيصٍ
فَلَا شَكَّ فِي كُفْرِهِ هُوَ لِأَنَّ الطَّوَائِفَ
تَطَعًا جَمَاعًا وَسَعًا :

کفر کن ہیج شک نشته کور چہ بلہ معنی ددے خِلان کوی :-
(۹) امام غزالی رحمہ اللہ لیکے :-

أَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ تَأْوِيلٌ وَلَا تَخْصِيصٌ وَ
مَنْ أَوْلَهُ بِتَخْصِيصٍ فَكَلَامُهُ مِنْ
أَنْوَاعِ الْهَدْيِ يَأْتِي لَا يَنْتَعِ الْكُفْرَ
بِنَكْفِيهِ لِأَنَّهُ مُكَدِّبٌ لِهَذَا النَّصِّ
الَّذِي أَجْمَعَتِ الْأُمَّةُ أَنَّهُ غَيْرُ مَا وُلِّ
وَلَا تَخْصُوصٍ (الاقْتِصَاد) :- :-
تأویل او تخصیص پداے کن نشته

دغہ مرنگ د تفسیر وہ تلو کتا بونو کن د رخاتم النبیین، ہم دامعے
بیان شویدے او پہ آنا روکن د غلور شپیتو صحی بہ کرامونہ د ختم نبوت
ہم دا معنی مغقول دہ :-

د سَلُونَهُ زَيَاتُوا يَتَوَلَّوْنَ قُرْآنَ كِنِ بِه عموی انداز د امسئلہ ثابتہ دہ چہ د
حضور علیہ السلام نہ پس بل چاتہ پیغمبری نشی و رکولے چہ ہفتہ موز
س د شعونا نا تو پہ ذیل کن بیا توو خود دے نہ ورا ندے د قادیانیا نو
بو شو تخریفونہ او شیطانی و سوسے لرے کول غوار و چہ د خاتم النبیین
آیت سرہ تعلق لری :-

رُومِے تخریف

کچرے د خاتم النبیین معنی آخری نبی وی نو
 د حضرت عیسیٰ علیہ السلام نزول د دے خلاف
 دے دے جواب تیر شوچه د ختم نبوت معنی دنوی نبوت کرور کیدو بندیز دے دے زور
 پیغمبر نہ پیغمبری واپس اغستل نہ دی، مراد، پہ دور محمد بنی د عیسیٰ
 علیہ السلام را تلل داسے دی لکه یوگور نو د صوبے د بل گور نو صوبے تہ
 پہ دے حیثیت را شی چه د دے صوبے دا حکام و دلانڈے بہ وی، بلکہ پہ
 غورا و ژور کتوسره معلومیزی چه د عیسیٰ علیہ السلام را تلل
 د ختم نبوت دلیل دے، کچرے آئندہ کنی د نبوت سلسله ختمہ نڈے
 نو د تیر شو و پیغمبر انونہ یوازے د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د راوستو
 هیچ ضرورت نہ کو، د تیلونہ دیو پیغمبر عیسیٰ علیہ السلام راوستن
 د دے خبرے دلیل دے، چه د انبیاء علیہم السلام شمیر د حضور علیہ
 السلام پہ نبوت ختم شو، لہذا د تیلونہ ہم دغه یو پیغمبر حکم مخصوص کریشو
 د خاتم معنی مہر دے یعنی د حضور علیہ السلام
 نہ رُستو کچرے پیغمبر جو را یدا نو دودہ علیہ السلام
 پہ مہر او تصدیق سرہ بہ جو ریزی، نواول خود جن داتپوس کو دچرے
 چه دامعنی د عربی لغت پہ کو مکتاب کنی لیکل دے او پہ کو م حدیث کنی
 دے او پہ کو م تفسیر کنی دا تشریح شویدہ؛
 پہ قرآن متواتر حدیثو او اجماع امت کنی خود مہر معنی بندیز راغلی د
 لکہ ختم اللہ علی قلوبہم۔ او الیوم نختم علی اتواہیم۔ نو د دے
 تیلو پہ خلاف د مہر معنی جاری کول کله کید نشی، حکمہ چه بچیلہ
 ہم د مہر معنی بندیز کیدلا، او کچرے جاری کول مراد وی، نو پیغمبر
 د حضور علیہ السلام خہ خصوصیت شوچه دنور و پیغمبر انونہ پس نبوت او د حضور
 علیہ السلام نہ پس ہم جاری او کچرے دے نہ مطلب نبوت جاری ساتل وے نو پہ دے

خوارس سووکا لو کنی کم ناکم سئل نبیان خوبہ راغلی و وکتہ چه د
 حضور علیہ السلام کمال خوبینہ بنکارا شوے وے کتہ، او کچرے نبوت
 د حضور علیہ السلام پہ تابعداری ملا ویدے، نو بیابہ د کسبی
 وے وہبی بہ تہ دے، د دے نہ علاوہ پہ دے صورت کچے بہ داہم
 مثل پکاروی، چہ پہ دے خوارس سوہ کالہ کنی د پیغمبر اسلام صلے
 اللہ علیہ وسلم، داسے یو کا مل متع پیدا اشوچه د هغه پہ بدل کنی
 مفر تہ نبوت ور کچے شوے وے، پہ دومرہ زمانہ کنی ہیله د
 نگریز پہ مہر بانئی یوازے پہ آدیہ ورت کنی ہم یو پیدا اشوچه د
 مفر تر آخرہ بچیل نبوت کنی شک وو، کله افرار او کله بہ انکار
 تر دے چه د هغه متونکی پہ دؤ تیلو کنی تقسیم شو۔

درایم تخریف

پہ آیت د خاتم النبیین کنی در النبیین
 الف لام ذہنی یا عہد خارجی دے

چه مطلب ہے صرف تشریحی انبیاء دی گویا کہ حضور علیہ
 السلام د تشریحی انبیاء و خاتم دے، جواب دادے چه عہد
 خارجی د پارہ پہ تیر شوی کلام کنی د تشریحی انبیاء و علیہم السلام
 کو ضروری دے خود لتہ نشنہ او عہد ذہنی د پارہ دا ضروری
 ہ استغراق هلنہ میکن نہ وی لکہ آ کلہ الذیئب۔ او۔ اشتر اللحم
 منذ عامۃ اهل الاصول، والعربیۃ۔ لام التخریف سؤل و دخلت
 المفرد او اجمع تفسیر الاستغراق الا اذا كان معهودا
 فیات ابی البقاء ۳۷۷) و فی الکشف رجاصتہم وان دخلت علی
 جمع و فی المرضی ج ۱ ص ۱۳ فاذا کم یکن للبعضیۃ لعدم دلیلیہا
 رجب گونہا لیل استغراق۔
 علوم تخریف خاتم النبیین کنی الف لام استغراق حقیقی

د پارہ نہ دے بلکہ دعرفی د پارہ دے، یعنی تشریحی انبیاء مراد دی
 نہ چہ مطلق انبیاء لکہ رَوِیْقُلُوْنَ النَّبِیِّیْنَ کِن چہ صرف بعضے ہف
 انبیاء مراد دی چہ کہ بنی اسرائیلو پد زمانہ کن وور، جواب تے دا دے
 چہ استغراق عرفی ملتہ آغستے شی کوم خائے چہ استغراق حقیقی
 ممکن نہ وی لکہ رَجِعَ الْأَمِيرُ الصَّاعَةَ حکہ چہ دتوے دنیا د
 ندر کوا نورا جمع کول دعرف او عادت پہ لحاظ ممکن نہ دی، لیکن
 یہ رخاتم النبیین کن بے تکلفہ استغراق درست دے، او
 یَقْتُلُوْنَ النَّبِیِّیْنَ کن استغراق ممکن نہ دے، صوبز تپوس کور
 چہ وَلَکِنَّ الْبِرَّ مَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْأَخِرِ وَالْکِتَابِ وَالنَّبِیِّیْنَ
 دارنگ ووضوع الکتاب وچایشی بالنبیین، وَاِذْ أَخَذَ اللَّهُ
 مِيثَاقَ النَّبِیِّیْنَ کِن استغراق حقیقی مراد دے او کہ عرفی بہ

نَحْمُ تَحْرِيفٌ | دخاتم معنی دکوتے غم دے چہ مطلب
 تے زینت رہناشت) دے یعنی حضور علیہ

السلام د انبیاء علیہم السلام بناشت دے، جواب تے دا دے چہ حقیقی
 معنی مراد اغستل تر هف محال نہ دکا نزخوچہ مجازی معنی مراد اغستل
 صحیح نہ وی او دلته خو حقیقی معنی مراد اغستل صحیح دی اد لغت
 حدیث، او اجماع دامعنی متعین کہیدہ لہذا دلته مجازی معنی اغستل
 غلط دی کہ داسے نہ وی نوبیابہ د قرآن دیولفظ معنی ہم نشی
 متعین کیدے او هر لفظ بہ د مجازا نواو یلا تو کابہ جورہ شی
 او حقیقت بہ ورک شی، د صوم، صلوة اور کوا تہو لومعنی بہ بدے شی
 د خانم النبیین آیت نہ پس موبز د قرآن حکیم خونور نبو نہ پیش کور
کمالی دلیل :- دویم آیت، **الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ** وَاَنْتُمْ
عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَكَرَّيْتُ لَكُمْ الْاِسْلَامَ دِينًا لِمَا نَدَاهُ آيَةٌ ع

پہ دے آیت کن د دین دکمال اعلان اُشود بخاری د حدیث پہ موجب
 هغه ورخ د عرفی و، مظہری کن دی چہ دے نہ پس حضور علیہ السلام
 یوا تیا ورخے ژوند دے وور، ابن کثیر د دے آیت پہ بارہ کن لیک، چہ دا آیت
 پہ امت دتولونہ لوئے نعت دے، **حَيْثُ اكْمَلْ لَهُمْ دِينَهُمْ فَلَا
 يُجْتَاوِرُونَ اِلَيْهِ دِيْنَ غَيْرَهُ وَلَا اِلَىٰ نَبِيٍّ غَيْرٍ ذِيْهِمْ وَلِهَذَا جَعَلَهَا خَاتَمَ
 الْاَنْبِيَاءِ وَبَعَثَهُ اِلَى الْاِلْسِ وَالْحَيِّ**

امام رازی د دے آیت پہ تفسیر کن لیک، **اِنَّ الدِّيْنَ مَا كَانَ تَاْقِيًا
 اَلْبَيْتَةَ بَلْ كَانَ اَبَدًا كَامِلًا كَانَتْ الشَّرَائِعُ النَّازِلَةَ كَانِيَةً فِيْ ذَاكَ
 الْوَقْتِ اِلَّا اَنَّهُ تَعَالَىٰ كَانْ عَالِمًا فِيْ اَوَّلِ وَقْتِ الْبَعْثَةِ بِاَنَّ مَا هُوَ
 كَامِلٌ فِيْ هَذَا الْيَوْمِ لَيْسَ بِكَامِلٍ فِي الْغَدِ وَلَا يُصَالِحُ فِيْهِ لَاجِرٌ كَانَ
 يَنْسَخُ بَعْدَ النَّبُوْتِ وَكَانَ يَزِيْلُ بَعْدَ التَّحْكِمِ وَامَّا فِي الْاٰخِرَةِ مَا يَنْ
 الْبَعْثَةِ فَاَنْزَلَ اللهُ شَيْعَةً كَامِلَةً وَحَكْمًا بِمَقَانِيهَا اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ
 فَالْشَّرْعُ اَبَدًا كَانَ كَامِلًا اِلَّا اَنَّ الْاَوَّلَ كَمَا اَنَّ اِلَى يَوْمٍ مُّخْصُوْصٍ وَ
 التَّانِي كَمَا اَنَّ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلِاَجْلِ هَذَا الْمَعْنَى قَالَ الْيَوْمَ اكْمَلْتُ
 لَكُمْ دِيْنَكُمْ :-** دا آیت پہ لاندینو و جھوپہ خیر نبوت دلالت کوی
 را، د دین کمال پخپلہ د دے دلیل دے چہ د حضور علیہ السلام بعثت
 دتولونہ آخر کن ا شوچہ د نبوت پہ فہرست کن ہیٹوک سبی
 باقی پاتے نشو :-

۳) د نبی ساتگ پہ دین کن د پاتے نقص لرے کولو د پارہ، یا خروخت
 پورے د چلیدہ نکوا حکامو د تسخ د پارہ یا پہ دین کن د کرے شوی
 تحریف لرے کولو د پارہ وی لیکن قرآن او دین اسلام کمال دے
 پہ دے کن نرمیم او تسخ نشی کیدے او پہ **رَاِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ
 اِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ** (ط) کن د قرآن د الفاظواو معنوبلکہ د تلفظ د

دَحْفَاظَتِ اِعْلَانِ دَعِي لِهَذَا كَد تَحْرِيفِ لِرَعِي كُولُوهُم ضَرُورَتِ نَشْتَه
 بَاقِي دَعِي دَعِي اَوْتَبْلِيغِ كَارِ بَتُولِ اُمَّتِ نَه پَه جَمْعِ وَر كِرِي شَوِي دَعِي لَكِه
 فَرَمَائِي كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجْتُ لِلنَّاسِ تَامُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ
 تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ط. نُوْحَكِه دَعِي بِلِ نَبِي ضَرُورَتِ پَانِي نَشَوِي
 (رِس) كِرِي نَبُوْتِ جَارِي وَي نُو دِي نِ اِسْلَامِ بَه نَاقِصِ پَانِي شِي اَو دَاسَلَا
 بَتُولِ اِحْكَامِ بَه فَضُولِ ثَابِتِ شِي حُكِه چِه خُو پُو رِي مَسْلِمَانِ نَه دَعِي
 نُوِي نَبِي اِيْمَانِ رَا وِ نَبِي، نُو پَه قُرْآنِ، حَدِيْثِ اَو پَه بَتُولِ اِسْلَامِي
 شَرِيْعَتِ دَاوُلِ نَه تَرَا خِرَه دَا اِيْمَانِ رَا وِ رُو بَا دُجُوْدِ بَه كَا فِرَا وِ هِمِيْشِه
 جِهَنْمِي وَي، نُو دِي نِ كَمَالِ بَه پَه دَعِي نَبِي اِيْمَانِ رَا وِ رُو بَا نَدَعِي ضَحْمَرِي
 اَو پَه هَغِه بَه دَا اِيْمَانِ رَا وِ رُو نَه بَغِيْرِ دِي نِ نَا مَكْمَلِ بَلَكِه كَا لَعْدَامِ وَي،

مِثْقَا قِي دَلِيْل

اَيْتِ دَوَاذِ اَخَذَ اللهُ مِثْقَا قِي النَّبِيِّنَ لَمَّا اَتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابِ وَ
 حِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُوْلٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهَا وَ
 لَتَنْصُرُنَّهُ: يَعْنِي خَه وَخْتِ چِه اللهُ تَعَالَى دَعِي نَبِيَا نُو عَلِيْهِمُ السَّلَامِ نَه
 وَعَدِه وَ اَغْسْتَه چِه حُه بَه تَا سُو تَه كِتَابِ اَو حِكْمَتِ دَر كُوْمِ اَو دَعِي هَغِه نَه
 رُسُو تُو دَا اِيْعِ رَسُوْلِ رَا شِي چِه سَتَا سُو دَعِي اَسْمَانِي كِتَابِ نُو تَصْدِيْقِ كُوِي
 نُو تَا سُو بَه پَه هَغِه اِيْمَانِ رَا وِ رُو اَو دَعِي هَغِه مَدَدِ بَه كُوِي — دَا دَعِي تُو لُو
 اَنْبِيَا وِ عَلِيْهِمُ السَّلَامِ نَه پَه عَالِمِ اِرْوَا حِ كِرِي وَعَدِه اَغْسْتَه شُو هِ وَ
 پَه دَعِي اَيْتِ كِرِي رَسُوْلِ كُو رَا رَسُوْلِ، نَه حَضْرَتِ نَبِي كَرِيْمِ صَلِي
 اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرَادِ دَعِي اَو دَعِي دَعِي بَتُولُو اَنْبِيَا وِ نَه رُسُو تُو تَشْرِيفِ
 رَا وِ رُو ثَابِتِ بِيْرِي چِه دَعِي خَبَرِ دَعِي دَلِيْلِ دَعِي چِه مَشِيْتِ اِلْهِي كِرِي
 خُو مَرَه اَنْبِيَا عَلِيْهِمُ السَّلَامِ چِه مَقْدَرَا وِ، نُو هَغِه بَتُولِ دَعِي حَضْرُو
 عَلِيْهِ السَّلَامِ نَه وِرَا نَدَعِي، مَبْعُوْتِ كِرِي اَو دَعِي عَلِيْهِ السَّلَامِ دَعِي دَعِي

نَه پَه اَخْرِكِنِ رَا لِيْرُو دَعِي نَه دَا هُم مَعْلُوْمَه شُو اَه چِه دَعِي بَعْتِ دَعِي
 بِنْدِيْزِ بَاعْثِ نَه بَلَكِه دَعِي تُو لُو پَه اَخْرِكِنِ دَعِي عَلِيْهِ السَّلَامِ مَبْعُوْتِ كُو لُ
 دَعِي اللهُ بِهَا مَشِيْتِ كِرِي مَقْدَرَا وِ

دَعِي بَعْتِ عَمُوِي دَلِيْل

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُوْلُ اللهِ
 اِنْبَاكُمْ جَمِيْعًا اَلَّذِي لَكُمْ مَلِكٌ

السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ جِ دَلَا عِرَافِ اَيَّةِ عَمَلِ اَو تَبْرُكِ اَلَّذِي
 نَزَلَ الْفُرْقَانَ عَلَيَّ عَبْدِي لِيَكُوْنَتِ لِلْعٰلَمِيْنَ نَذِيْرًا (سُوْرَةُ الْفُرْقَانِ
 اَيَّةِ عَمَلِ) اَو وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ (رَسُوْمَةُ الْاَنْبِيَا
 اَيَّةِ عَمَلِ) دَا بَتُولِ دَلَالَتِ كُوِي چِه دَعِي كَرِيْمِ صَلِي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْتِ تُو لُو
 قُو مَرُو نُو اَو زَمَانُو دَعِي پَا رَه وِ نُو قِيَا مَتَه پُو رِي اِنْسَانِ دَعِي عَلِيْهِ السَّلَامِ
 پَه اُمَّتِ كِرِي شَامِلِ دِي، دَا دَلِيْلِ دَعِي چِه دَعِي عَلِيْهِ السَّلَامِ نَه پِسِ بَه بِلِ
 حُو كِ نَه مَبْعُوْتِ كِرِي، اَو دَعِي عَلِيْهِ السَّلَامِ پَه مَوْجُوْدِ مَشِي كِرِي دَعِي بِلِ
 نَبِي رَا نُو ضَرُورَتِ حُكِه نَشْتَه، چِه دَعِي عَلِيْهِ السَّلَامِ (اَكْمَلُ الْاَنْبِيَا)
 دِي، لَكِه چِه نَه رَه پِسِ دَعِي بِلِ بَلُو لُو اَو دَرِيَا بِ نَه پِسِ دَعِي بَعْتِ ضَرُورَتِ
 نَشْتَه، پَه مَا كَانِ مَعْمَدًا اَبَا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ) كِرِي رُو جِه دَعِي حَضْرُو
 عَلِيْهِ السَّلَامِ دَعِي نَسْبِي پَلَا رُو اَلِي نَفِي اَشُو هِ، اَو پَه رُو لِكِنِ رَسُوْلِ اللهُ وَ
 خَاتَمِ النَّبِيِيْنَ) كِرِي دَعِي رُو حَانِي اَو دِي نِي پَلَا رُو اَلِي نَفِي ثَابِتَه مَعْلُوْمَه
 شُو هِ چِه دَعِي حَضْرُو عَلِيْهِ السَّلَامِ پَه دِي نِي پَلَا رُو اَلِي كِرِي دَعِي بِلِ چَا شَرَكِتِ
 نَشِي كِي دَعِي لَكِه حُكِه چِه پَه نَسْبِي پَلَا رُو اَلِي كِرِي دَرِ سَرَه هِي حُو كِ شَرِي كِي دَعِي
 نَشُو، حُكِه چِه دَعِي سُرِي هِي چِرِي دُو هِ نَسْبِي پَلَا رُو نَشِي كِي دَعِي
 نُو دَعِي اُمَّتِ دُو هِ رُو حَانِي پَلَا رُو نَشِي كِي دَعِي شِي، هِي چِرِي نَشِي كِي دَعِي
 دُو حِي قَبَلِي دَلِيْل: يَوْمِئِذٍ بِمَا اُنزِلَ اَيْلِكَ وَمَا اُنزِلَ مِنْ
 قَبْلِكَ (سُوْرَةُ الْبَقَرَةِ اَيَّةِ اَيَّةِ عَمَلِ) وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُوْلٍ

إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ آتَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ، رِسْوَةَ الْأَنْبِيَاءِ آيَةٌ ۲۵
 رَسْمٌ وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ
 لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَالزُّمَرِ آيَةٌ ۲۳
 رَسْمٌ وَمَا آذَسْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا أَنْهُمْ لِيَاكُلُوا الطَّعَامَ
 سُوْرَةُ الْفُرْقَانِ آيَةٌ ۲۱

۲۵) وَلَقَدْ آذَسْنَا إِلَى أَنْ مِمِّن قَبْلِكَ رِسْوَةَ الْأَنْعَامِ آيَةٌ ۲۴
 ۲۷) قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ رِسْوَةَ آلِ عِمْرَانَ آيَةٌ ۱۸۳
 ۲۸) وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
 سُوْرَةُ فَاطِمَةَ آيَةٌ ۳۱

پہ دے، ایتوں کو مبارک کہنے اور یہ داسے نور و آیتوں کو مبارک کہنے دوحی الہی
 کا سے ذکر دے، چہ ہفتے پہ قید (قبلت) سرہ مقید کرے شوے
 دے، کچرے ما بعد کن خرومی یا نبوت وے نودا (قید) دکمراہ کولو
 سبب و، حکہ چہ بیابہ د "ما قبل" دوحی سرہ د "ما بعد" دوحی ہم
 ذکر کول ضروری و اور مَصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ سرہ بہ دَرْمِنْ خَلْفِهِ
 ذکر ہم ضروری وے او کم ناکم، وحی، خوبہ لئ (مطلوب) پرینے و
 چہ دما بعد دوحی گجائش پکن ہم پانے وے،

وَعَدَى دَلِيلٍ | قَالَ الَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا
 النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

سُوْرَةُ الْأَعْرَافِ آيَةٌ ۱۷۵
 داسے نول آیتوں پہ کوموکن چہ صرف د الله اور سول پہ اطاعت د
 جنت او فلاح وعدا شوے دے، نودا د نبوت د خمید و دلیل دے وے
 کہ بل نبی را قی ظنی وے او کہ بُرُوزِي، نوجنت او فلاح بہ د هغه پہ
 منلو هم موقوف دے، نوبیا پہ د داسے آیتوں مضمون د رست نداء وے،

بہر کیف دے نہ ہم معلومیری چہ وحی بندہ دے

حدیث او ختم نبوت

(۱)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ دَاوُدُ هَرَبِيْرَةٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَرْفُوعًا
 مَرْفُوعًا أَنْ مَثَلِي وَمَثَلُ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِي كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنَى بَيْتًا فَأَحْسَنَهُ
 وَأَجْمَلَهُ إِلَّا مَوْضِعَ لَبْنَةٍ مِنْ زَاوِيَتِهِ چہ یوسرے، کور جو پر کوی او هغه
 فَعَمَلُ النَّاسِ يَطْوِفُونَ بِهِ وَيُعْجَبُونَ بِهَا لَسِنَّةٌ كَرِيْمَةٌ يُوْخِضُ خَائِ
 لَهَا وَيَقُولُونَ هَذَا وَضَعَتْ هَذِهِ يَه يُوْغُوْبُ كِنِي پریزی دی، خلق هغه
 اللَّيْنَةُ قَالَ فَاِنَّا اللَّيْنَةُ وَاِنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ
 اونی چہ دا بوکا خستہ تی وے نہ دے
 اَلَيْسَ! نُوْصِيْ فَرَمَا نِيْل، چہ دغه آخری خستہ حُخْ يَم او حُ خَاتَمُ

(۲)

النَّبِيِّينَ
 اِنَّ لِيْ اَسْمَاءَ اَنَا مُحَمَّدٌ وَاَنَا اَحْمَدُ اَلِي؛ حُمَادِ يَرْتَمُوْنَهُ دِي زَا مُحَمَّدِيْم
 قَوْلِهِ وَاَنَا الْعَاقِبُ وَالْعَاقِبُ الْكِنِي؛ اوزا احمد يَم تَزِدْ وِيْنَا مُبَارَكٌ
 لَيْسَ بَعْدَكَ نَبِيٌّ رِجْهَارِي وَمُسْلِم)؛ چہ زَا عَاقِبِيْم او عَاقِبِ هَفْ وِي
 چہ د هغه نہ پس بل بنی نہ وی رِجْهَارِي مَشْكَوْةٌ شَرِيْفِ بَابِ ع

۳) لَوْ كَانَتْ بَعْدِي نَبِيٌّ لَكَانَ عَمْرُؤُنِ الْخَطَّابِ، كَچرے حُمَا نَه پَس بَلِ نَبِيْ وِي
 نُوْهَفْ بِهْ عَمْرُؤُ وِي مَشْكَوْةٌ مَنَاقِبِ عَمْرُؤِ اِنَالَهْ اُو هَامِ مَشْكَوْةٌ ۲۳۷

۴) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ، حَضْرُوعِيْلِهِ السَّلَامُ اَنْزَابِ عَلِيٍّ
 اَنْتَ مِثِّي عِمْرَانِيَّةٌ هَرُوْدُنِ مِنْ مُوسَى، اَلَا اِنَّهْ؛ تَهْ اَفْرَمَا نِيْلِ چہ تَهْ حُمَادِي
 لَا نَبِيَّ بَعْدِي رِجْهَارِي وَمُسْلِم مَشْكَوْةٌ؛ لَكِهْ هَرُوْدُنِ عِيْلِهِ السَّلَامِ چہ د مَوْسَى
 بَابِ مَنَاقِبِ عَلِيٍّ؛ وُوْ وِيْرَفِ دَوْصِرَهْ دِهْ چہ حُمَا نَه پَس بَلِ نَبِيْ نَشْتَهْ

رہی گانت بنو اسرائیل تسوسہم
 الانبیاء کلما هلك نبي خلفه وانہ
 لانبي بعدى ويكون خلفاء فيكثرون
 بخاری شریف جلد ۱ ص ۴۱۹ و مسلم
 نہ پس بل نبی نشئت عنقریب کخلفاء
 کتاب الایمان

کرامو سلسلہ بہ شروع شی چہ کنو بہ وی

مرزا الیک چہ وحی اور سالت بہ ختروی مکرولات ، امامت او خلافت بہ کلہ
 نہ ختمیزی (مکتوب مرزا استشید الاذہان جلد اول ص ۷)

۷) ان الرساله و النبوة قد انقطعتا : سالت او نبوت ختم دے دے
 فلا رسول بعد ولا نبي (ترمذی و صحیح) : نہ پس نہ نبی نہ رسول وی ،

تحفہ بغداد مرزا ص ۱۰۷ و مرزا ازالہ اوہام کتب لیک چہ اس او نبی وحی اور سالت
 نہ قیامتہ ختم دے ، پہ آئینہ کمالات ص ۳۳ کن لیک ردا سے بہ ہجرے انشی

چہ اللہ تعالیٰ خمونہ نہ نبی علیہ السلام نہ پس بل خوک نبی کری او وہ لیزی
 او دا بہ ہم انشی چہ سلسلہ نہ نبوت ختمیدو نہ پس بیا جاری کری ، پہ

ہیامۃ البشری ص ۳۳ کن لیک ، چہ نہ حضور علیہ السلام دو فالت نہ پس
 وحی ختمہ شوہ او اللہ تعالیٰ پہ دہ علیہ السلام نہ نبیا نوخاتہ کری ،

حقیقہ ص ۳۳ ضمیمہ عربی کن لیک ان رسولنا خاتم النبیین و علیہ
 انقطع سلسلۃ المرسلین

۱) عن ابي موسى مرفوعا انا محمد وانا احمد وانا المفقى ردوہ مسلم
 جلد دوم ص ۲۶۱ قال النوروى المفقى العاقب ، یعنی زہ آخر الانبیاء ہم

۲) ابو نعیم فی الحلیۃ عن ابي ذر مرفوعا : ہر وہی نبی آدم علیہ السلام
 یا ابا ذر اول الانبیاء آدم و آخرہم محمد ، او آخر محمد صلی اللہ علیہ
 و سلم دے ابن ہجر بہ فتح الباری کن دے حدیث نہ صحیح و بیلی دی ،

مرزا پہ حقیقۃ الوحی ص ۱ کن لیک ، او کہ تولونہ آخرے محمد مصطفیٰ
 صلی اللہ علیہ وسلم پیدا کرو ، چہ خانم الانبیاء او ختمہ الرسل دے
 ۱) عن ابي امامة مرفوعا انا آخر
 الانبياء و انتم اخر الامم : آخر الامم یعنی (ابن ماجہ)
 ۲) عن ابي هريرة رضي الله تعالى

مرفوعا ليس يبقى بعدى من النبوة : یعنی خاتمہ پس بہ سوا کہ رہنبتیا بولون
 الا الرؤيا الصالحة (نسائی و ابوداؤد) : بل ہیچ برخہ پاتے نشی ،

دارنگ رانا آخر الانبیاء و مسجدی آخر المساجد مسلم جلد
 اول ص ۳۳) و فی البراز و مسجدی آخر مساجد الانبیاء ، یعنی زہ

آخری بنی یم او خاتمات انبیاء علیہم السلام دجما تو نوخاتیم دے
 دارنگ د دو سوو نہ زیات احادیث نہ ختم نبوت بارہ کن موجود

او پہ دے عقیدہ قائمہ شویدا ، نہ قرآن پہ ہیچ آیت او نہ احادیث پہ
 ہیچ حدیث کن نہ نبوت نہ سلسلہ جاری کولو خبر نہ دے نہ کرے شوے

نہ نہ صحابہ کرام و نہ نہ تا بعینا و تبع تا بعینور ، نہ نہ دوی نہ پس زمانہ
 سوا د مرزا د چا د عقیدہ پاتے شویدا ، پہ دا سے صورت کن بعض

قیاس نہ غلو او انوی ترا شلی تا ویلوسہا نہ نبوت نہ جاری کولو عقیدہ
 پیدا کول نہ عقل او دین نہ نہ محرومی خورہ غت دلیل دے ،

اللهم احفظنا من هذه الشقاوة : ختم نبوت او اجماع امت

ابن خلدون لیک ، چہ پہ دے امت کن رو مبئی اجماع ، نہ نبوت
 دعویہ کولو پہ وجہ نہ مسیلمہ کذاب پہ کفر او قتل انبیا او د ہفہ

نورے خرا بنی صحابہ کرام و نہ نہ د ہفہ نہ قتل نہ پس معلومہ شوے
 او دفعہ رنگ بے اختلا فہ اجماع صدی پہ صدی کن نبوت د دعویہ دار

پہ کفر، ارتداد اور قتل باندے جاری دہ اوپہ دے کیں د تشریحی
 اوڈ غیر تشریحی نبوت ہیج تفصیل نہ دے پینتے شوے۔ خاتم النبیین
 للشیخ الأئود ص ۳۳۰ و ۳۳۱، علامہ قاری شرح فقہ اکبر مجتہباتی ص ۳۱
 کہنے یکی دَعْوَى التَّبَوُّةِ بَعْدَ بَيِّنَاتٍ كُفْرًا بِالْإِجْمَاعِ، دغہ رنگ د تفسیر پہ
 عاموکتا بونو، د حدیثو پہ شرحو اوڈ حلیمہ کلام پہ کتا بونو کیں د مدعی نبوت
 پہ کفر د اجماع امت نصریح شوبدہ :-

ختم نبوت اور دلالت

د الله نه بغیر د هر خیز شروع او ختم بدل دواہ ہ وی د نبوت ہم
 شروع او ختم بدل ضروری دی، د انسانی ژوند او مہمی زمانہ د ماشوم والی
 وک، رور و انسانی عقل کینے اضافہ کیدلے لکہ خنک چہ د ماشوم والی دوخت
 لباس د ماشوم د بدن و دے پہ جو رہ بد لیزی۔ د خاتم الانبیاء علیہ
 السلام زمانے پورے د انسانی عقل او شعور دہ مکملہ شوہ نو د غروخت
 انسان تہ د کامل شریعت او نبوت غونداے نعت عطا کولو ضرورت و
 چہ قرآن پہ الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ سرہ د شریعت کاملہ عطا
 کولو اعلان اکرو، اَوَاكَا مَخْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ كَرِيْمًا لَّهٗ لِحْفِظُوْنَ سرہ
 د دین او شریعت د حفاظت ہم اعلان اُشودے لہ پارہ چہ انسان د بل
 نبی ڈرا تلونہ پہ مستقبل کیں بالکل بے طبع شی، حکم چہ تکمیل دین او
 حفاظت دین دواہہ شویدی د کوم د پارہ چہ د نبی ڈرا تلو ضرورت وی
 تبلیغ خود امت اوڈ علماء کرامو کار دے چہ د ہف د پارہ د نبی ضرورت
 نشتہ لکہ قرآن کیں دی، كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرَجَتْ لِلنَّاسِ تَامِرًا زَانًا
 بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ، اَوْ لَتَكُنَّ مَنَّكَرًا يَدْعُونَ اِلَيْهِ
 الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ او د مثال پہ دل
 امت د تبلیغ فریضہ پہ قول ہم اکثر سمنیہ یوازے شیخ معین الدین

نوی (۹۰۰۰۰۰) لکہ ہندوان مسلمانان کول، اد اکرہ ر نقش حیات
 تاریخ اسلام دے کواہ دے چہ حضور علیہ السلام د خپل وصال نہ پس
 تقریباً یوںک یا پاؤ باندے لگ مسلمانان پرینی و واون نوی کرورہ
 مسلمانان دی، چہ د امت پہ تبلیغ مسلمانان شول، نو داخو
 با معقول کار دے چہ امت پہ کوششونو او تبلیغ سرہ د نوی کرورہ مسلمانان
 پہ دنیا کینے موجود وی لا تبلیغ جاری دے او پیا د ہم د کوم یونہی تلل
 ضروری وی چہ دے کرورہ و نو مسلمانان نو تہ کافر اوائی او یوازے یو شو
 خریدانو او چیلہ کانو تہ مسلمانان اوائی گو یاد دہ ر اقل د کافرانو
 سلما نا نوکو د پارہ نہ بلکہ د مسلمانانو کافر نو د پارہ دی فَيَقِيْمُوْهُمْ

د مرزائی و سوسو جواب

د نبوت مسئلہ داسے بنیادی دہ چہ د کفر او ایمان پہ منج کینے د فوق
 او ستونکی پو لے کار ڈرگوی، هر کله چہ مرزا ایا نوڈ نبوت جاری سانو
 د مسئلہ قرآن، حدیث، اجماع امت، صحابہ تابعین، فقہاء، متکلمین
 و د محمد ثبوتہ خلاف بیاموندہ نو خپلو پینورا تپیکولو د پارہ ئے دیو شو
 کشفینورچ پہ مبہمو عبادا نو نو دا نرہ اکرہ اگر چہ پہ نور و حا یونو کیں
 ئے ہمدغہ مصنفینورچ پہ خپلو صریحو عبار نو نو دا حقیقت صفا بنکارہ
 رے دے خوشودا پورہ کول ہم یولو ئے مرض دے چہ ہف نہ د خلاصید و
 اس د چانہ رسی نو دا و سوسے او دلیونہ مؤینو بنکارہ کوڈ اوور سرہ
 دے جو ابونہ ور کوڈ :-

پہ حضرت عائشہ مرزائی افتراء

مرزبان وائی چہ حضرت عائشہ رضی فرمائی دی مَوْلُوْا اِنَّهٗ خَاتَمُ
 النَّبِيَّاتِ وَلَا تَقُوْلُوْا لَآ نَبِيَّ بَعْدَہٗ، د احادیث پہ ڈر منشور کتبی د خاتم
 نبیین د آیت تشریح د پارہ، اوڈ مجمع البحار پہ قلملہ کیں پہ مست

شسته خواصی عبارت بل شان دے چہ مرزا یا نو بکین ددو کے د پار
 گپ گوت کرے دے، دالفظ صدیقہ رضہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام یہ
 سلسلہ کن ارشاد فرمایا دے رَا صُكَّهَا فِي حَدِيثِ عِيسَى اَنَّهُ يَقْتُلُ
 الْخِنْزِيرَ وَيَكْسِرُ الصَّلِيبَ وَيَزِيدُ فِي الْخَلَالِ اَنْهُ يَزِيدُ فِي خَلَالِ نَفْسِ
 بَانَ يَتَزَوَّجُ وَيُوَلِّدُ لَهُ وَكَانَ كَمْ يَتَزَوَّجُ قَبْلَ رَفْعِهِ اِلَى السَّمَاءِ
 فَزَادَ فِي الْهَبُوطِ فِي الْخَلَالِ فَحَسِبْتَنِي يَوْمَ مِنْ كُلِّ اَحَدٍ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ
 وَيَتَّقِنُنِ اَنَّهُ بَشَرٌ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا اَنَّهَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ وَ
 تَقُولُوْنَ اِلَّا نَبِيٌّ بَعْدَكَ، ددے پورے عبارت نہ معلومہ شوے چہ

صدیقہ رضہ فرمایا چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام آسمان تہ خلتا
 نہ ورا نہ دے نکاح نہ وو کرے آسمان نہ را کوزید و نہ پس بہ نکاح
 اولاد بہ لے ہم کیسری او پہ حلالو کن د اضافے مطلب ہم دادے د
 خورعی او صلیب پرستی خاتمہ بہ اگری او بتول اهل کتاب بہ ددہ بہ
 او بشریت ایمان او یقین را و رہی نو پہ دے وجہ حضور علیہ السلام تہ
 الا نبیاء وائی لیکن لا نبی بعدک کہ دے بنیاد دے و ایسی چہ حضرت
 علیہ السلام د آسمان نہ دراکوزید و انکار اگری، د هغوی، بنکا
 مقصد دا و او، چہ حضور علیہ السلام خاتم الانبیاء ہم دے او د هغه نہ

بل نوے نبی نشی جو رہے دے درومی جو رہی نبی حضرت علیہ السلام
 را نلو د انکار دہ بازہ دالفظ ماہ استعمالی، حکہ چہ صدیقہ رضہ
 د نوبی نبوت د نفی قائلہ دہ مسند احمد جلد ۱ ص ۱۲۹ کن صدیقہ
 حضور علیہ السلام نہ مرفوعا روایت کریدے (لا یبقی بعدی من النبیین
 اِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ وَالرُّؤُیَا الصَّالِحَةُ، جو روایت د عائشہ رضہ مجهولہ
 ہم دے
 پہ حضرت علی دروغ تہل
 دا چہ حضرت علی د حسیبوا استاد ابو عبد الرحمن السلمی نے و تیلی روایت

روی تہ رخانہ، پہ زور لوگوہ۔ ددے جواب بنکارہ دے چہ حضرت علی
 پہ یزد راجح قرأت د زور والہ و او مو بزوا ہا ندا ہے پہ دیلو نویان کہہ
 دے چہ دے معنی پہ لحاظ دفتے او کسرے فرق نشتنہ پچیلہ حضرت علی رضہ
 نبوت د بندیز د حدیث راوی دے، بخاری او مسلم کہنے شتہ چہ اَنْتَ
 نَبِيٌّ بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى اِلَّا اَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي

پہ شیخ اکبر د دروغ تہل

دا چہ شیخ اکبر ولی د پارہ نبوت ثابت کریدے، جواب دادے چہ د
 مو فیاً ورم پہ اصطلاح کن د نبوت لغوی معنی اِبْنَاءُ عَنِ الْغَيْبِ
 مطلقاً و حقیاً اَوِ الْهَامَا، هغوی وحی نہ شرع او الہام نہ غیر شرع وائی
 ہندی ہے خو شیخ اکبر دامنی چہ د شرعی نبوت دروازہ بندہ دہ کہ
 بہ فتوحات مکہ جلد ۲ ص ۲۵۶ کن لیکے: اِنَّ الرَّؤُیَا جَزْءٌ مِنْ اَجْزَاءِ
 النَّبُوَّةِ فَبَقِيَ لِلنَّاسِ فِي النَّبُوَّةِ هَذَا وَغَيْرُهُ وَمَعَ هَذَا اِلَّا يَطْلُقُ اسْمُ
 النَّبُوَّةِ وَلَا النَّبِيَّ اِلَّا عَلَى الْمَشْرِعِ رَاجِحٌ صَاحِبِ الْوَحْيِ خَاصَّةً اَوْ مَن
 لِيكِي، فَمَا تَطْلُقُ النَّبُوَّةُ اِلَّا لِيَنُ النَّصَفِ بِالْمَجْمُوعِ فَذَلِكَ النَّبِيُّ
 تِلْكَ النَّبُوَّةُ حُجِرَتْ عَلَيْنَا وَانْقَطَعَتْ، او ہر ددہ نہ پہ البواقیت
 ہند ص ۲۷ طبع مصر کن نقل دی، هَذَا اَبَابٌ اُعْلِقَ بَعْدَ مَوْتِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
 وَسَلَّمَ لَا يَفْخُحُ لِاَحَدٍ اِلَّا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِكِنْ بَقِيَ لِلرُّؤْيَا وَحْيٌ اِلَّا لِهَامِ
 لِيَذَى لَا تَشْرِيْعُ فِيْهِ :

پہ امام غناب دروغ تہل

دا چہ پہ مجد المحيط جلد دریم ص ۲۱۳ امام غناب پہ حوالہ دا خبرہ
 موجودہ دہ چہ پہ ار باب اطاعت کن بہ نبی د نبیا نو سرہ شامل وی
 جواب دادے چہ دے نہ مراد رو مبئی انبیاء علیہم السلام وی حکہ
 پہ امام موصوف د ختم نبوت نصیرم کریدے کہ چہ د ختم نبوت مطلب

داعیہ بیا نبوی، اَنَّهُ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ لِأَنَّهُ خَتَمَ النَّبُوَّةَ أَيْ تَمَّتْهَا بِحَيْثِيَّةِ
پہ جلال الدین رومی دروغ تزل: قولی،

فکر کن در راه نیکو خد متے

تا نبوت یابی اندر امتے !

دے نبوت مقصد ہنغہ قریب الہی دے چہ کہ نبوت دنیض نہ
حاصلیزی اصل نبوت تیر مطلب نہ دے حکم چہ رومی پچھلہ کہ
ختم نبوت قائلہ دے، لکہ دفتر پنجم کتب بیکی: ع

بارسول الشدرسالت راتمام

تو نمودی پچھو شمس بے غمام

اوپہ خلورم دفتر کتب لیکی ع

این ہسمہ افکار کفران زادشان

چون در آمد سید آخر زمان

پہ علامہ قاری دروغ تزل

پہ موضوعات کبیر مشہ کتب دا حدیث، لَوْ عَاشَ إِبْرَاهِيمُ لَكَانَ
نَبِيًّا قُلْتُ مَعَ هَذَا أَيْ الضَّعْفُ لَوْ عَاشَ إِبْرَاهِيمُ وَصَارَ نَبِيًّا وَكَذَا
لَوْ صَارَ عُمَرُ نَبِيًّا لَكَانَ مِنْ أَنْبَاءِ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَعِيسَى وَخُضْرَاءَ
وَالْيَاسِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فَلَا يَنْتَاقِضُ قَوْلُهُ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ إِذَا مَعْنَى
لَوْ يَأْتِي نَبِيٌّ بَعْدَهُ لَا يَنْسُخُ مِلَّتَهُ وَكَمْ يَكُنْ مِنْ أُمَّتِهِ،

دے جواب دادے چہ کہ ابراہیم او عمرہ نبوت کہ دے،
ہم نوہ حضور علیہ السلام پہ وخت کتب بہ وونہ چہ کہ حضور علیہ السلام

نہ دستور مانہ کتب کچرے عیسیٰ، خضر او الیاس علیہم السلام را حی
نوغہ پنجوانی (رویان دینی) پیغبران دی نوبی ندی او چہ را حی نو کہ امتی
پہ حیثیت بہ را حی، پچھلہ علامہ قاری رحمہ اللہ تعالیٰ پہ شرح شمائل
باب اول ص ۳۳ کتب فرمائی ملی دی،

أَنَّهُ خَتَمَهُمْ أَيْ جَاءَ الْخَيْرُ هُمْ فَلَا نَبِيَّ بَعْدَهُ أَيْ لَا يَنْبَأُ أَحَدٌ بَعْدَهُ فَلَا
يُنَافِي نَزُولَ عِيسَى مُتَابِعًا لِلشَّرِّ يَعْتَبَرُ مُتَمَدًّا مِنَ الْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ
رَوَّاقًا فِي الْمُرْقَاتِ جَلَدُهُ ص ۳۳ الْمُقْفَى مِنْ قَفَا شَرَّةٌ إِذَا نَسَعَهُ
يَعْنِي أَنَّهُ أَخَذَ الْأَنْبِيَاءَ الْأَوَّلِيْنَ عَلَى الْخَيْرِ هُمْ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ وَقَالَ
فِي شَرْحِ الْفِقْهِ الْأَكْبَرِ الْمُجْتَبَأِيِّ ص ۳۳ وَدَعَا النَّبُوَّةَ بَعْدَ نَبِيِّنَا
كُفْرًا بِالْإِجْمَاعِ،

دغہ رنگ حدیث در کوعاش ابراہیم لکان نبیاً دا بن ماجہ روایت
دے چہ یہ پکنی ابوشیبہ ابراہیم بن عثمان ساقط راوی دے رتہذیب
التہذیب صحیح حدیث د بخاری داعیہ دے کوقصی ان یکنون بعدہ
محمدا نبی عا ش ابنتہ ولیکن لا نبی بعدہ:

پہ امام ربانی مجدد الف ثانی باندروغ تزل

دامام ربانی پہ مکتوبات جلد ۷ مکتوب ۷۱ کتب الیکل

حصول کمالات نبوت مرتابان را بطریق تبعیت و دراشت بعد از بعثت خاتم الرسل
علیہ و علی جمیع الانبیاء و الرسل الصلوٰۃ و التحیات منافی خائیت اونیت،

لَا تَكُنْ مِنَ الْمُتَرَدِّينَ ۵، مرزا یانود دے عبارت نہ دے تا بتولو کوشش کریں

چہ امام ربانی رح کہ نبوت جاری پاتے کید و قائل دے، خود سے نہ دے نہ

مغوی مطلب کہ بعضوا جزاؤہ نبوت کمالات حاصلول دی، نہ چہ قول

کمالات کہ نبوت یعنی نبوت شرعی، حکم چہ امام موصوف رح پچھلہ دویم دفتر

۳۳ اومہ حصہ مکتوب ۷۱ کتب دا اهل السنۃ د عقائد او پہ بارہ کتب بیکی

و خاتم الانبیاء محمد رسول است و عیسی علیه السلام که نزول خواہد نمود عمل بشریت
 او خواہد کرد و بعنوان اُمت او خواہد بود، او در نزوم حصہ ششم ص ۳۵ و ۳۶
 مطبوعہ امرتسرنجی کلان کہنے یکی، اول انبیاء آرم علیہ السلام و آخر ایشان خاتم
 نبوت نشان حضرت محمد رسول اللہ است و عیسی علیہ السلام کہ از آسمان نزول خواہد
 فرمود متابعت شریعت خاتم الرسل خواہد نمود، داہنول بیان دہم زمانہ ایت خلاصہ
 دے، دختہ نبوت نہ علاوہ یہ دے کہ حضرت عیسی علیہ السلام نزول
 دآسمانہ ذکر دے، او کہ یوحنا دمتعلق مرزا پچھلہ پہ "شہادۃ القراء
 کنن لیک، داوینا چہ مجید دبانندے ایمان را و پرل فرض نہ دی او پر بدل دی
 انحراف) حکمہ چہ اللہ تعالی فرمائی،

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ

پہ شاہ ولی اللہ دروغ تہل

پہ تفہیمات الہیہ جلد دویم ص ۲۴۵ شاہ صاحب لیک
 ختم بہ النبیین آئے لا یوجد من یا مرہ اللہ سبحانہ بالتشریح
 علی الناس، دے عبارت نہ مرزا یا نو دا مطلب را بشکل چہ دے
 علیہ السلام نہ پس صرف شرعی (تشریحی) نبوت بند دے، حالانکہ
 تشریح شاہ صاحب در پچھلہ پہ تفہیمات جلد دوم ص ۲۴۵ کنن کریہ
 فرمائی، وَ صَارَ خَاتَمَ هَذِهِ الدَّوْرَةِ لَا یُکِنُّ اَنْ یُوْجَدَ بَعْدَ
 نَبِیِّ، او بیجا جلد ۱ تفہیم ص ۲۴۵ کنن لیک، مُحَمَّدٌ صَلَّى
 عَلَیْہِ وَسَلَّمَ خَاتَمَ النَّبِیْنَ لَا نَبِیَّ بَعْدَہُ وَ دَعْوَتُہُ عَامَّةٌ لِجَمِیْعِ
 الْاَنْسِ وَالْجِنِّ وَ هُوَ اَفْضَلُ الْاَنْبِیَاءِ بِهَذِهِ الْخَاصَّةِ وَ بَعْوَا
 اٰخَرٰی وَقَالَ فِی حُجَّةِ اللّٰہِ فِی حَیْثُ بَدِءَ هَذَا الْاَمْرِ نُبُوَّةَ اَلْفِ
 فَالْنُبُوَّةُ اِنْقَضَتْ بِوَفَاةِ النَّبِیِّ عَلَیْہِ السَّلَامُ
 وَ اَلْخِلَافَةُ لَا سَیْفٌ فِیْہَا یَمْتَلِکُ عُثْمَانُ وَ اَلْخِلَافَةُ

بِشَہَادَةِ عَلِیٍّ کَرَّمَ اللّٰہُ وَجْہَہُ وَ خَلِیْعِ الْحَسَنِ، او پہ دے فارسی ترجمہ
 د خاتم النبیین کنن بیالیکی، نیست محمد پدید کس از مردمان شما و لیکن
 پیغمبر خدا و محمد پیغمبران یعنی بعد از وے هیچ پیغمبر نباشد،

پہ مولانا محمد قاسم دروغ تہل

مرزا یا نو مولانا محمد قاسم رح نہ دختہ زمانی انکار منسوب کریدے
 حالانکہ ہغوی، پچھلہ فرمائی، کچرے اطلاق او عموم شتہ نو خاتمیت
 زمانی ثابت دے کچرے داسے نہ وی نو دختہ زمانی لزوم منل
 دلالت التزامی خاتمیت ثابت دی، بل خواہد نبی علیہ السلام دا قسم تصریحاً
 رَأَيْتَ مَنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى اَلَا اِنَّكَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، چہ پہ
 ذکر شوی، طرز دلفظ خاتم النبیین، نہ ما خود دی، پہ دے باب
 کنن کافی دی، حکمہ چہ دامضمون تواتر نہ رسیدے دے او پہ دے
 دامت اجماع ہم دے، اگرچہ الفاظہ "لَا نَبِيَّ بَعْدِي"، پہ سند متواتر
 منقول نہ دی، نو د الفاظہ عدم تواتر باوجود التواتر معنوی
 پہ داسے دی، لکہ د فرضہ د رکعاتو نو د شمیر تواتر چہ منکرے کافر دے
 دارنگ دے، "لَا نَبِيَّ بَعْدِي"، منکرہم کافر دے، پہ تحذیر الناس
 ص ۲۴۵ کتب خانہ امدادی، او پہ مناظر عجیبہ ص ۳۵ کہنے لیک خاتمیت
 زمانی خپل دین او ایمان دے البتہ د ناحق تہمت خہ علاج نشتہ

پہ مولانا عبدالحی دروغ تہل

مولانا موصوف پہ "دافع الوسوس فی اثرا بن عباس" ص ۳۲ کنن لیک
 دی، رد اہل سنت علماء ہم دا خبرہ ہنکارہ کوی، چہ د نبی علیہ السلام پہ
 زمانہ کر، سالت کنن چھو کہ نبی خاوند د نوی شریعت نشی کیدے
 کوم نبی چہ پہ د زمانہ کنن داعی، نو ہفہ بہ د شریعت محمدی تابع دی
 نو پہ ہر تقدیر بعثت محمدیہ عام دے، جواب دادے چہ دا

مضمون دترمیکہ ک نور و طبقوا و ک هغوی د انبیاء متعلق دے لکہ کدے
وضاحت پہ «ر زجر الناس» صکتہ کن چہ دوی کرے دے، ختم نبینا
حقیقی بالنسبة الے انبیاء جمیع الطبقات بیعی آتہ لکم تعط النبوۃ
لأحد فی طبقۃ، او مجموع الفتاوی جلد اول ص ۹۹ کن مولانا مصروف
لیکی «قال أبو شکور فی التمهید اعلم ان الواجب علی کل عاقل ان
یعتقد ان محمدا کان رسول الله والآن هو رسول الله وکان
خاتم الانبیاء ولا یجوز بعدہ ان یکون احدا نبیا ومن ادعی النبوة
فی زماننا یکون کافرا» دداسے بنکارہ خبر و کولو با وجود ک
داو تیلی شی، چہ دے دے د ختم نبوت منکر و!!!

ختم نبوت د علامہ اقبال رح پہ نظر کن

۱) لیکی چہ «قادیانیت د یہودی مذہب چر بہ دے، احمبا پہ
نزد بھائیٹ د قادیانیت نہ زیات مخلص دے، حکمہ چہ بھایان
بنکارہ د اسلام مخالف دی، لیکن قادیان د اسلام خواہم اصول
ظاہری طور قائم ساتی مگر پہ پتہ د اسلام د روح او مقاصد
مہلک دی، د قادیانی فرتے د خدا ئے داسے تصور چہ ہفہ حایس
دے، او ہفہ سرہ د دشمنانو د پارہ بيشمیرہ زلزے او بیماری
او دوی د نبی پہ بارہ کن داتخیل چہ ہفہ مجوسی وی او دوی
عقیدہ چہ ک مسیح روح کن تسلسل دے رہ ہرہ زمانہ کن بیل بیل
صبح راتے شی د آیونہ و وچہ بس ختم شو (العیاذ باللہ مترجم)
داتولے عقیدے داسے دی چہ د یہودیت عناصر لری گویا کہ دا تخیر
یہودیت طرف تہ واپس بوتلل دی، حرف اقبال رح ص ۲۳۳ مرتبہ
لطیف احمد شروانی
۱) پہ اسلامی ایران کن د مؤبدانہ اثر لاندے ملحدانہ تخریک

اوجت شول او هغوی د بروز، حلول او ظل وغیرہ اصطلاح کانے
دے لہ پارہ روانے کرے چہ پہ کن دتناسخ تصور پت کرے شی،
دے اصطلاح کانورڈا نول، پہ دے وجہ ضروری و وجہ د مسلمانانو
پہ زرو نوا اول وارید انہ لگی تر دے چہ د مسیح موعود اصطلاح ہم
اسلامی نہ دہ بلکہ اجنبی دہ چہ شروع ئے ہم ددے مؤبدانہ تصور نہ
شویدہ، حکمہ چہ د اصطلاح کانے مؤبدانہ د اسلام د ہومی دور
پہ تاریخی او مذہبی کتابون کینے نہ ملاد پزی»
رحرف اقبال، ص ۲۳۳ و ۲۳۴

۳) قادیانی تولے د اسلامی یووالی د دشمن دے مسلمانان د ہفہ تخریک
پہ معاملہ کن دیر حشاس دی، کوم چہ د هغوی د یووالی د پارہ خطرناک
وی، چنانچہ ہر یودا سے مذہبی جماعت چہ پہ تاریخی طور، خود
اسلام سرہ تہری وی، لیکن خپل نبیاد پہ نوی نبوت ابردی، او دوی
پہ الہامو تو اعتقاد نہ لرونکی ہول مسلمانان دوی کافر یولی دا
خو مسلمانان د خپل یووالی د پارہ خطرہ کنری حکمہ چہ اسلامی یووالے
پہ ختم نبوت مضبوط پزی :- (رحرف اقبال ص ۲۳۳) مرنرا محمود
خلیفہ دوم پہ آئینہ صداقت ص ۳۵ کن لیکی، ہر ہفہ مسلمان چہ د
حضرت مسیح موعود پہ بیعت کن شامل ندے نو ہفہ کافر دے د اسلام
د دائرے نہ بھر دے، اگر چہ ہفہ د مسیح موعود نوم ہم نہ وی اور پتہ
(۲۴) خہ پہ دے ہفہ شک شبہ نہ لرم چہ دا احمدیان د اسلام
او دملک دوار و غدا ان وی رد اقبال رح خط د جواہر لال پہ نوم، خہ
زارہ خطونہ، حصہ اول ص ۲۹۳ مرتبہ جواہر لال مطبوعہ جامعہ ملیت
نولے پہلے اندیاں
۵) خبا پہ رائے کن د قادیانیانو صرف دوا لارے دی چہ با خود

خیلو رُو نرو تقلید اُکری او یا د ختم نبوت تا ویلونه پریزیدی او هغه د خپل پوره مفهوم سره قبول کړی، کدوی دانوی تا ویلونه صرف په دے غرض دی چه ددوی شپږ د اسلام په حلقه کښی وی چه سیاسی فائده واخلی ر حریف اقبال ص ۱۳۶-۱۳۷

۶) خما په رائے کښ حکومت د پاره بهترینه طریقه کار به دا وی چه هغه قادیانیا ن یو بیل بوتلے اُمینی چه دا به د قادیانیا نو د پالیسی عین مطابق وی او مسلمانان به هم دروا دارئ داسے معامله کوی که څنگه چه پونو مذهبونو سره کوی، اودا د قادیانیا نو د پالیسی مطابق څکه دی چه د دویم خلیفه مرزا بشیرالدین پخپله خطبه په حواله د الفضل اخبار ۲۱ اگست ۱۹۱۷ حضرت مسیح موعود فرمائی، چه د هغوی (د مسلمانانو) اسلام بیل او څهونیز اسلام بیل دے، د هغوی خدا ښه بل او څهونیز بل دے، د هغوی بل او څهونیز صحیح بل دے دغه رنگ څهونیز په هره خبره کښ اختلاف دے، :

۷) د علامه اقبال انگریزی حکومت ته مشوره، په نوی د ستور کښ د اقلینو نو د تحفظ خیال ساتلے شوے، دے خما په خیال کښ قادیانیا ن به د حکومت نه د جدا کید و په مطالبه کښ وړاندے والے نه کوی خوملت اسلامیہ د دے مطالبے پوره حق لری چه قادیانیا ن د جدا کړے شی، کچرے حکومت دا مطالبه نه منله نو د مسلمانانو به شک وی چه حکومت د دے نوی مذهب په جدا کولو کښ ډیل کوی، حکومت په ۱۹۱۹ د سیکمانو د جدا کید و د مطالبے انتظار اُ نکرو اُس د قادیانیا نو د دے مطالبے ولے انتظار کوی حریف اقبال ص ۱۳۷ باندے علامه اقبال لیکي، په غونج کښ قطع تعلق په نکاح او نورو معاملو کښ د مسلمانانو به بائیکاټ او د ټولونو د پریزیا ت دا اعلان چه د نیائے اسلام کافر ده، اودا د اسلام نه دومر

زیاتہ لری ده څومره چه سیکمان به د هند وانو نه لری نه وی څکه چه سیکمان او هندوان خو خپل مینج کښ و دونه کوی، هر کله چه قادیانیا ن په مذهبی، معاشرتی معاملو کښ څان جدا کړی، نو په سیاسی ډول مسلمانانو کښ د شامل پاتے کید و د پاره ولے پریشانوی ارفخرا اقبال ص ۱۳۷

۸) پابندی په باغی جماعت لگول پکاردی، علامه اقبال انگریزی حکومت نه لیکلی دی، کچرے دیو تو مریو والے په خطر ه کښ وی نو هغه د پاره سواد دے بل علاج نشته چه هغه د عنادی ټولونو په خلاف مدافعت اُ کړی، اُس سوال دادے چه د مدافعت طریقه د څر وی! هغه دا ده چه اصل ټولی ته د دوا دارئ تلقین اُ کړی حالانکه د هغوی یو والے په خطر ه کښ وی او باغی ټولی ته د هغه تبلیغ پوره اجازت وی کوم چه دروغو لیکلو به ډک پک وی ا حریف اقبال ص ۱۳۷

زلا وایم چه د مرزا دایو کښل د کورونو کښلونه زیات دی کوم چه هغه په ایښه کمالات ص ۱۳۷ کښ لیکلی دی چه څوک مانه مښی او خما د دعوے تصدیق نه کوی او ایمان پر نه را و لری نو هغه ټول د زنا اولاد دی،

قیامت، معاد او مجازات د اعمالو د قیامت نومونه

د کوم څیز نومونه چه گنړی نو دا د هغه د لوټے والی دلیل دے، دا لله تعالی نومونه گنړدی دا هم د الله تعالی د لوی شی دلیل دے، امام سیوطی رح پښه ورسا فرقة فی امور الاخره، کښ د قیامت آتیا نومونه ذکر کړیدی رصت مطبوعه کاشی رام لاهور) موبن په هغه کښه بکار ده مشهور نومونه ذکر کوو

۱- السَّاعَةُ

قیامت دانومله دُوُو و جهودے، یوله دے و جھے چه قیامت به ناگهانہ لائی، لکه چه یو کینتہ تیرید و نہ پس ناگهانہ چه دویمہ کینتہ لائی، او دویمہ له دے و جھے چه قیامت کنی د اوینوا آخرینو حساب به پہ لبز وخت مثلاً یو کینتہ کنی ختم شی اوهم دامعنی دُرُسریع الحساب دے اوهم دامعنی د حضرت علی رضی منقول دے، إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَّارْيَبَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ آتِيَةٌ عَنَّا
۲- الْقِيَامَةُ
کُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِثْلَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

نوم وجه دادا چه ددے معنی ادریدل دی، او په دے ورخ بہ بتول خلق ملائکے او روح بہ د الله په ممکن تر هغه وخته ولا پروی تزکومے چه الله تعالی جل شانہ اُغواہی۔

۳- الْقَارِعَةُ

قَرَعُ زَبْرَةً دَرَزْدَلُوا وَبِجَولَتِهِ وَيَلُ شَيْءٌ دَدَه وَرَخ دَوِيرے نہ بہ هم زہونہ دکر زبیری او کچیری

الْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ

دادحق، نه ماخوذ دے، ددے نوم مطلب دابنودل دی

۴- الْحَاقَّةُ

چه دا ورخ حقد دے او په دے کن د شک شیء خمر کجیاشن نشته، الْحَاقَّةُ مَا الْحَاقَّةُ

۵- الْوَاقِعَةُ

دادر وقوع، نه ماخوذ دے مطلب دا چه ددے بتواقع کید و کنی هخ شک نشته بلکه دا خائن واقع کید و کنی حقیقت دے را ذلوقعت الْوَاقِعَةُ لَيْسَ لَوْ قَعْنَهَا كَاذِبَةٌ

۶- الْغَاشِيَةُ

د غشی، معنی پتبول دی، ددے ورخ له هیبتہ بہ زہونہ پت شی او خلق بہ او ترشی هَلْ أَتَتْكَ

حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ

۷- الزُّزْفَةُ

در آنرف معنی نزدے کیدل رَارِفَ الشَّيْءِ قَرِبَ، اود اورخ د حقیقت په اعتبار سہ نزدے دے حکم چه خانخارا تلونکے غیز نزدے وی او تلونکے خیز لری وی، بله دا چه مرگ د قیامت دروازہ دے او مرگ نزدے دے رَارِفَتِ الزُّزْفَةُ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ

۸- يَوْمَ التَّغَابُنِ

غبن تکی اودو کے تہ وائی، پدے ورخ بہ دا بنکاره شی چه په دیا کن کوم خلق په دو کہ کنی چه د عمر عزیز قیمتی برخه تی په کومو مفیرو خیز و لو کنی تیرہ کر کا اود کومو قیمتی صلونونہ محرومہ وو، ذَلِكِ يَوْمِ التَّغَابُنِ

۹- خَافِضَةٌ

ذليله کوونکے ورخ چه دین نہ آوری دالی خلق بہ په دے ورخ په جہنم کنی په دیر لاندے ذلت کنی وی
۱۰- رَافِعَةٌ: اُجْتَوُوْكُمْ وَرَخ کومو خلقو چه دد نیا په ژوند کنی د دین غمخوری کړیدل هغوی بہ په دے ورخ د جنت په لور و اچنور د شهنشاهیت مقامونو کنی وی، خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ

۱۱- الظَّامَّةُ الْكُبْرَى

ددے معنی لویہ هله کله دے او د قیامت نه بله نریانہ هخ هله کله نشته چه په دے کنی به د بتولوا انسانو د قسمت ابدی فیصلہ کیری، فَاِذَا جَاءَتِ الظَّامَّةُ الْكُبْرَى، قیامت او حشر لشر د انسانی ژوند د بیرہ ضروری خانکه دے چه په دے خوائی خوشحالی او تباہی دارومدار دے او د قیامت په باره کنی درے خیز و نہ د غور فکر جو کر دی۔
۱۲- قیامت وجودے چه دامو بنزد قیامت صورت نه وائی۔
۱۳- قیامت مقصد یعنی د عملونو بدلہ چه دامو بنزد قیامت نوم تہ وائی

رسد قیامت تفصیلات مثلاً قیامت کیفیت، وزن و اعمال، حوش کوثر، پل صراط، نور، جنت اور دوزخ اور اسے نور دیر، دتو لوند روچھ بہ موہنہ، قیامت اور معاد صورت ذکر کو اور دے عقلی اور نقلی دلیلونہ بہ پیش کوو،

د معاد اور قیامت نقلی ثبوت

را، بتول آسمانی دینونہ پہ قیامت قائمید او پہ دوبارہ ژوندون متفق دی اور بتول آسمانی ملتونہ دامینی، پہ شرح مواقف جلد ۱ تم ۲۹ کتب دانتقل موجود دے، اَجْمَعُ أَهْلَ الْمِلَّةِ وَالشَّرَائِعِ عَنْ خَيْرِهِمْ عَلَى جَوَارِحَ وَرُقُوعِهِ: یعنی بتول ملتونہ اور شریعتونہ متونکی خلق و حشر اجساد پہ جواز اور وقوع بانندے متفق دی۔

۳) بتول پیغمبرانو علیہم السلام قیامت خبر و رکول کریدی د کوثر چہ زیات رشتینی خلق پہ بنیاد موکبن نشته قرآن پورہ تفصیل سرہ د قیامت بیان کریدے او بیا دے پہ بارہ کتب، مَصْدِقًا لِمَا مَعَكُمْ فرمائیل دے ثبوت دے چہ قرآن د تیر شوو آسمانی کتا بونو داصولو او عقائد و تصدیق کوی نو حکمہ داک نبوت، قیامت اور مجازات اعمال وغیرہ پہ بارہ کتب دے و مبنو آسمانی کتا بونو ہم تصدیق کوی، د قیامت نہ بی د آخرت ژوند دے نیا د ژوند نہ دیر زیات او پائیدار دے و الْأٰخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى، د آخرت ژوند بہتر او پائیدار دے او بیائے اُفْرَمَائِيلَ، اِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْاُولٰى صُحُفِ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوسٰى دامضمون د حضرت ابراہیم اور حضرت موسیٰ علیہما السلام پہ صحیفوںکے موجود دے۔

د فلسفیانو د انکار تردید

فلسفیانو د حشر اجساد نہ انکار کریدے د عملونو بدلہ ہغوی ہم مہنی

خو بعضے د سعادت اور شقاوت روحانی اور بعضے دے دتا سچ پہ صورت کتبہ موہنہ بہ دے تر دید کوو، خوا اول داوا لوجہ د فلسفہ د قوانینو پہ مطابق ہم د انکار د منلو جو کہ نہ دے، حکمہ چہ دوی ہر ممکن د قدرت اور طاقت لاندے مہنی اور اظاہرہ دہ چہ حشر د اجساد د ممکن حکمہ دے چہ د حشر یوجزء انسانی روح دے، دویم د بدن ڈرے، اور دیم د بدن جو رہنت، دادرے وارہ خیزونہ ممکن دی چہ پر قدرت الہی شتہ دادرے وارہ خیزونہ د مرگ نہ و ہانندے د اللہ پہ ایجاد موجود شوی وو، کچرے دانا ممکن او متنع وے نو اول و خل بہ ہم نہ و موجود شوی دوبارہ ژوندی کیدل خوا اس عقل نہ دیر نزد دے دی د منلو د بارہ د قرآن بیان کریدی، وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْنَا وَكَهَ الْمَثَلُ الْأَعْلَى، رسورۃ الروم ایتہ عین یبغی د انسانی قدرت د قاعدے مطابق دوبارہ پیدا کول دے و مہنی خل پیدا کولونہ زیات آسان دی ہر کلمہ چہ اللہ دیر لوئے دے نو ہغہ نہ دے دوار و تخلیقونو کتب ہنغ فرق نشتمہ

دنیشیت د شتہ کولوشبہ

فلسفیان بل انکار پہ دے قاعدہ کوی چہ نیشیت سرہ خیزونہ بدلیزی مطلب د اچہ اول خیز یو وارہ ختر شئی نو دویم وارہم ہغہ شے بیانشی موجودیدے کہ وی نو ہغہ بہ بل خیزری، لودا فلطہ دہ چہ پہ قیامت کتب بہ ہو بہو ہر ہغہ انسان بیا دوبارہ ژوندے شی، د اشبہ بالکل باطلہ دہ حکمہ چہ د اول وجود نہ مانہ یوہ او د بل وجود زمانہ بلہ نو د اولے زمانے وجود ختم شو او پلے زمانے کتب بیا موجود شو خورشہ بدلندے او ہم ہغہ شے دے، کو مچہ روجہ و مطلب د اشوجہ دلہ نشی کیدے چہ پہ یوزمانہ کتب یوشہ ختر شئی او ہر پہ دغ زمانہ کتبہ ہم دغہ شہ بیا

موجود شی نودہ کن ہیج اشکال پاتے نشو چہ پہلہ زمانہ کنے دیو خیز
 بعینہ وجود کیدی ایشی او پور تہ ذکر قاعدہ ک فلسفیا نو غلطہ دہ، دا اعتراض
 خود خندا اور دے چہ اولہ زمانہ د اول شخصیت جزو و، بلہ زمانہ بہ د
 بل شخصیت جزو وی ہم د موی شخصی تہ حکمہ چہ زمانہ ک شخصیت
 جزو ہیچرے نشی کیدے ہفہ مشخصہ ندا کہ دا سے وہ نو دن سرے
 بہ ہفہ پڑونے حکمہ نہ وو چہ زمانہ بدلہ شویدا، د پوہ د پارہ یو آسان
 مثال، یوانسان پہ یوزمانہ (رڈ نیا)، کن موجود مر (معدوم) کیدو سرہ
 پہ برزخ (بلہ زمانہ) کن ورگ او پہ قیامت رپہ ریبہ زمانہ کن ہم دہ انسان
 دا سے مثال لوی لکھ چہ یو سرے دلا ہور نہ کراچی تہ لا رشی، زمانہ بدلہ
 شوہ مقامات بدل شو او سرے ہم ہفہ دے اول وار لا ہو ک موجود وو
 (رڈ نیا) چہ روان شو نو نہ لا ہو رکن وو او نہ کراچی کن وو معدوم شو
 (برزخ) او کراچی تہ چہ اُرسید و نولا ہو رکن نہ وو آخرت (دارے
 زمانے بکالے شوہ یوانسان معدوم شو او بیا موجود شو، خو ہمد غر
 انسان دے او بالکل بدل نشو، نو دا اعتراض بالکل غلط شو چہ زمانے
 پہ بدلیدوسرہ شخصیت بدلیزی کچرے دا سے وہ نو مکان پہ بدلیدو
 بہ شخصیت بدلیدو کوم سرے چہ پہلا ہو رکن وی نو ملتان تہ پہ تلو
 آو سیدو بہ د ہفہ شخصیت بدل شوہ و و حالانکہ دا سے نہ کیزی،
 دویم دا چہ دیو والی دار و مدار د اصلی اجزا و او د روح پہ یو والی دے دے
 نہ بغیر کچرے بل چہ فرق راشی نو پہ شخصیت خہ اثر نہ غور زوی، مثلاً
 کچرے دیو سری رنگ محکب سپین وو بیا گرم ملک کن پہ ہر کن کار
 کولو سرہ ک ہفہ رنگ کہ تو رہر نشی نو سرے ہر ہفہ دے بدل نشو
 د غہ رنگ کہ د پنچلسو کالو یوسرے د ویر شو کالو شنی نورنگ او قد او
 غب والی کن فرق راتلو سرہ بہ ہم دا ہفہ سرے وی کوم چہ واپا و

پو حکومت ہم د ہفہ ک نو کروی تنخواہ ور کولونہ پہ دغہ بنیادا نکار نہ
 کوی او د غتوالی او او بد والی پہ وجہ یو عدالت چرے
 د چامقدومہ نہ دہ خارجہ کچرے چہ تہ اُس بل سرے تہ، دغہ رنگ
 کہ د نیک یا بد عمل پہ وجہ کچرے شکل اور نگ کن شہ فرق پہ آخرت کن
 ہم شی، اصلی اجزاء تہ ہم ہفہ وی کوم چہ د نیا کن وو نو دا بہ ہم ہفہ
 سرے گنرے شی کوم چہ د نیا کن وو،

د معاد پہ بارہ کن مذہبوتہ

د روح متعلق دوہ رائے دی، اول دا چہ جسم لطیف دے، دویم دا چہ
 مجرد غیر مادی دے ددے اختلاف پہ بنیا د معاد پہ بارہ کن د شرح موافق
 مصری جلد آتم ص ۲۹۷ د نقل مطابق پنچہ اقوالہ دی :-

- ① معاد صرف جسمانی دے، حکمہ چہ بدن اور روح دوارہ جسمونہ دی
 (صرف دکثافت اولطافت فرق دے) نوراعادہ ہم د جسم اُشوہ د اکثر و
 متکلیب نو د اسلام قول دے چہ روح جسم لطیف امنی :-
- ② معاد صرف روحانی حکمہ دے چہ د جسم اعادہ ک نشترہ یوازہ پہ طرح
 د سعادت او شقاوت دار و مدار دے، د لویونان د فلاسفر الہین قول دے
- ③ معاد جسمالی اور روحانی دوارہ دے، دنیا جسم اور روح دوارہ حویارہ موجود شتہ دا قول حنی، اقوالہ
 یو بدلیدوسرہ، معمرہ دقاخرینو امامیہ و لو اکثر و صوفیا و دے دا قول حضرت روح تہ مجرد غیر مادی
- ④ معاد بہ تہ جسمانی وی او تہ روحانی، دا قول د یونان تہ طب د حکیمان
- ⑤ د معاد د کیدو او نہ کیدو و ہیج فیصلہ ندا ک شوہ توقف دے، چہ
 دا قول د جالینوس دے دہ تہ د اشک پر یوتے دے چہ روح د ہفہ
 مسزاج نوم دے کوم چہ پہ سر ہی ختم شو او کہ د ہفہ جوہر نو م دے چہ مرگ
 نہ پس ہم باقی وی دا پنچہ اقوالہ ک انسان د بدن اور روح سرہ تروون لری خو
 یو شبکم قول د تناسخ ہم شتہ چہ ہفہ د حکماء ہندا و د یونان د بعضے

حکما و اود بعض منسوب الی الاسلام خلقود ے مثلاً احمد بن حابط چہ
د ابراہیم نظام شاگرد ے ابو مسلم خراسانی ، محمد بن زکریا ، طیب
رازی او قرامطرہ

د مجازاة درے شکله

د آخروالے د پارہ د ابن حزم مثل مثل جلد ۱ ص ۱۸۱ کوری
د مجازاة اعمال درے شکله دی ۔
را د جثو حشر بہ د بعث بعد الموت پہ شکل کینی اود مجازاة اعمال بہ د
جنت اود دوزخ پہ شکل کینی وی ، دانائے د اهل اسلام اود آسمانی
مذہبوں نو اولوودہ ۔

(۲) د جثو حشر نہ بغیر صرف روح د نیکی اوبدائی اثر (خوندا اود بدی)
محسوسوی ، د اقسام مجازاة د حکماء الہیین قول دے ،
(۳) د نیک اوبد عملونو پہ بدلہ کینی د یوانسان روح بل انسان تہ بداید
تناسخ بجانا اة اعمال دے بعض حکماء د یونان اواکثر حکماء د ہند د اقول
گوی

تتقید

د ادوارہ آخیری قولونہ د انبیاء علیہم السلام د اجماع اود آسمانی
کتا بونونہ خلاف دی اود عقل او فلسفہ پہ بنیاد ہر غلط دی ، یوازہ روحانی
مجازات خو خک غلط دے چہ اعمالو کینی بدن اود روح دوارہ شریک دی او
بدلہ بہ یوازہ روح تہ ملاویزی اددے مثال دلے اگنری ، لکہ یوشل
اوبوند د انارو غلا کوی ، روت کچہ او پوخ انار نہ پیژنی اوشل اناروتہ
رسیدے نشی دوی د ایسے مشورہ اگری چہ روت لاندے نشی او
شل پہ اوبڑا سور کوی انار را ا شو کوی د باغ مالک د ادوارہ عدالت تہ
وراندے کوی دوارہ د خان خلاصولو خپل خپل د لیلونہ اوائی پوند
وائی چہ زہ وینم نہ نو غلا خنک کولے شم پوخ او کچہ انارم خنک ا پیژندل
اوشل بدوائی چہ خہ اناروتہ رسیدے نہ شوم ما غلا خنک اگری

نوشکارہ خبرہ دہ چہ غلا خوشوے دہ بلکہ دوارو سرہ پہ موقع
پولے شوے دہ نوک علالت فیصلہ بہ ضروردا وی چہ غلا دوارو کوی
دوارہ پہ فلا کین شریک دی نو سزا بہ ہر دواروتہ ورکولے شی ، ہم
امثال د روح اوبدن دے ہر یو یوازہ یوازہ نیک اوبد عمل نشی
پہ ہر کھلہ چہ نیک اوبد عمل پہ شریک دوارہ کوی نو جزاء اوسزا دواروتہ
شریکہ پکار دے

د علاوہ یوازہ ، د روحانی مجازاة حقیقت د خوب دے چہ شوک تہ
د فائدے خوب اوبینی نو ہضہ تہ صرف پہ خوب کینی خوندا اوارام وی او کہ
پہ خراب خوب اوبینی نو پہ خوب کینی ورتہ بے خوندی او تکلیف محسوس
نودا قسم جزا سزا لو بے توتے دی د اعمالو پایدارہ او خو چندہ زیادہ
پکار دے چہ انسان د ہضم پہ طمع خہ بنہ عمل اگری شی د خوب د مزد
طمع ہچوک بنہ عمل نہ کوی اودے سرہ ہچرے د انسان اصلاح نشی
دے د بنہ عمل شوق پیدا کولو ، بدکہ دلے پکار دے چہ د دنیا د فائدے
پہ خو چندہ زیادہ تہ فائدہ پہ آخرت کینی ملاؤ نشی اوبیا پایدارہ
وی ، لکہ یومر کید ویکے سرے خپل یتیم کید و نکی خوتے د پارہ
یوسری سرے لس زردہ (۱۰۰۰) روپی امانت کیزی دی ، د خوب دنا پایدارہ
رما صلولو پہ خاطر دغہ سرے کہ دغہ یتیم تہ دغہ خپل امانت پہ
یا کینی ورکوی نو کور عقل او پائمل بہ خک بنکارہ شی چہ د لسوزور و پو
بقی فائدہ د خوب او تصور پہ فائدہ بیلل دھو بنیام اوریغ سری
دے اودا باہت د امانت سپار لو ہم نشی چوریدے د امانت سپار
د ہضم بد لہ کار و رکولے شی کومہ چہ دے تہ پہ خو چندہ زیادہ توی
میدارہ او حقیقی وی لکہ پہ آخرت کینی د لسوزور و پو امانت سپار لو
نقصان کولو او قریبائی ورکولو پہ بدلہ کینی چہ د تہ جنت یا د آخرت

نور لعنتونه و رکبیشی : دتناسخ رد

را دتناسخ په شکل کښ د عملونو بدله و رکول د عقل په موجب په دے وجهو درسته نه دے ،
 را دتناسخ له انصافه خلاف حکم دے چه په عمل کښ بدن او روح دواړه شریک دی او دتناسخ په شکل کېدله صرف روح ته ورکولے شی مثلاً د یو مجرم انسان روح د مرگ نه پس په یو ذلیل چوری کښ یا په ذلیل خاړوی او غنا ور کښ ولېولے شی نو سزا به یوازے روح ته ورکولے (بله د خندا خبره دا چه د بداسری د بدن په خائے به سزا د جوړ باد ذلیل خنا وراو د خاړوی بدن ته ورکولے شی ، نو دا خود خریه خائے کلونه دا غل شو بله دا چه دے خائے نه به دا روح د بدله دپاره کولای شوای او بل بدن ته چه لار شی ، نو دا بدله به دچا کښ په شی د ټولو نه د که ورسره د نږدې څه خیال اکرېښانودے د غټ اړوند او جنجالی اشک جوړېږی نو ځکه دے بس کومر دتناسخ قائل کېدل په تصور خان باس دی مترجم دلته دا خیال هم غلط دے ، چه بدن صرف د عمل له ځکه دا په مجازة اعمال کښ بشریکول اته ی پکار او دے ته سزا ورکول به دا یه وی لکه د یو قاتل یو پک تم سزا ورکول او یا د یو مسکر او پکار تیشی او کښی نه جزا ورکول کومر چه جومات یا خانه کې جوړه کړی وی ، دا خیال ځکه غلط دے چه بدن آله نده بلکه پخپله او کونک دے آله خود فاعل نه جدا وی د هغه جزء نوی لکه یو نور له لیکن روح او بدن چه یو خائے شی نو هله څوک بڼه یا بدن به شی نو اصل فاعل بدن دے چه د روح په ادا نږه یو عمل کولے شی چه د روح د بدن په هرا ندام کښ ننوتے وی نو بڼکاره شوه چه آله ځکه دے چه دا د روح په غم او خوشحالی کښ خا غنا شریک د

نو توپک د قاتل ، او تیشی کښی د خانه کې د معیار په غم او خوشحالی کښ هچرے نشی شریک دے ،

د تناسخ د پاره دا دلیل باطل دے چه انسان د حیوانا تونه چه را آخلی یا د غریبه کورنی یو ذلیل انسان چه مصیبتونو کښ مبتلا شی ، دے بڼیا د د ا دے ، چه یو انسان بد عمل کړېوی ، نو د هغه روح په ذلیل فنا وریا ذلیل بل انسان کښ ننوی او دارنگ هغه وړاندی کس ته پخپل عمل بدله د خنا وریا د انسان د ذلت په صورت کښ ملاویشی باطل ځکه دے چه د خاړو و فطری تقاضا د ا دے چه انسان تر کار واخلی او د پاره د جرم سابق هېڅ ضرورت نشته ځکه چه د د نیا نظام چلو لو د ا دے د حکمت الهی تقاضا او ظهور دے ، کچرے انسان دے د کار نه ا هڅے نو د خاړو و وجود به لغو او بے فائده و د ا هم د حکمت الهی د شان خلاف دی ، دغه رنگ د بڼیا د مو خوشحالی او بد حالی د هغوی فطری تقاضا دے چه غنی د د فقیر نه کار واخلی ، فقیر د اجرت محتاج او غنی د هغه د کار محتاج دے په دے احتیاجونو د انسانی تمدن ربط قائم دے نو د نیا نظام پر چلیږی که دتناسخ تصور کېږی راغلو نو انسانی تمدن به بالکل د بے وړے شی د انسا قانون معیبتونه او غمونه هم د حکمت الهی نه خالی دا یه نه دی چه د صحت او خوشحالی په حالت کښ د شکر د بڼه و د مرض او د بد حالی په حالت کښ د صبر د بڼه انسانی کمالات بڼکاره وی او په دے د الله لږے او نږدے بڼکاران پیژند دے شی .

په تناسخی مجازات کښ د جرم علم نه وی

تناسخ په نامنلی صورت کښ یو حیوان او انسان ته دا علم نه وی چه هغه د کوم جرم په بدله کښ عذابولے شی ، یو انسانی عدالت کښ یو مجرم نږدے شی په هغه د تا بتولو خاړی اکریشی هله پس ته سزا

ورکولے شی، لیکن تناسخ پہ صورت کنی دالله عدالت دلو بو تو قونبکال
 کولے شی کوم کنی چہ نہ تحقیق وی، نہ مقدمہ چنول وی او نہ مجرم نہ
 دخیل خیل جرم پتہ وی چہ داسزا ہفہ نہ کوم جرم پہ بدلہ کنی
 ورکولے شی العیا ذباللہ، نو حکمہ دتناسخ داعقیدہ د عقل نہم خیل
 دمرک او پیدائش شمیرکنی دجورخت نشولے دتناسخ تردید داسے
 دتناسخیانو پہ خیال کچرے د حیوانانو پیدائش دانسانانو دبداعیلو
 د پارہ د بدلے پہ نتیجہ کنی وے نو پکارادہ چہ کبدوانسانانو دمرک
 پہ مناسب شمیرکنی ہو مرہ خنا ورا و حیوانات پیدائش کولے خولے
 حکمہ نہ دہ چہ موئز وینو مثلاً یورخ کنی یو لگ انسانان مری چہ پہ
 ہفہ کنی نیم خہ بلکہ نیات مجرمان او بدکار وی، خوبل خوانور حیوان
 ہم پہ دغہ ورخ کرور و نہ اوارگونہ پیدائش کنی نو معلومہ شوہ چہ دجور
 پیدائش د مجرم نو خونو دتناسخی جنجال نتیجہ نہ دہ بلکہ دابدائی تحقیق
 پہ دہ دل دالله تعالیٰ د حکمت پہ جو پیدائش کنی حکمہ دتناسخ عقیدہ باطلہ
 دتناسخ د تردید یوہ غتبہ وجہ داہم دہ، چہ دتناسخ پہ صورت کنی پہ
 منل ضروری وی چہ د مجرمانو انسانانو د حیوانانو خونو یودی حال
 موئز وینو کورور چہ دجد اجدادی انسانانو خونو کنی عقل او نطق
 لیکن حیوانی روخو نہ داہم ندی یا مثلاً پہ پیشو کنی کچرے کر انسان روح داہ
 وے د انسانی روح پہ فطرت کنی د مری نہ کرکہ پر نہ دہ دا ہیچرے
 نشی کیدے چہ پیشو کنی رانوتو نہ فوراً پس فطرت داہم بدل شی چہ
 مریے پیسہ مندہ کوری داہم نیسی او پہ خوندے اُخوری ہر کلمہ چہ د فطرت
 فوراً بد کیدل نامعقول دی د انسانی او حیوانی روخو فطرتو نہ جئا
 جئادی پہ دے وجہ دتناسخ عقیدہ سر: تردیابہ نامعقولہ دہ
 ہر کلمہ چہ د مجازات اعمال دہ صورتہ زیوارے د روح معاد دتناسخ

اونا معقولہ ثابت شو، نو دے جوف یو صورت باقی پاتے شو ہفہ داچہ
 د مری بدن اورکوح دوارہ ژوندی کریشی او د حساب کتاب نہ
 پس د جنت اودوزخ پہ شکل کنی پہ دہ قانون مجازات نافذ کریشی داخبرہ
 یوازے پہ آسمانی شریعتونو او د نبیائے کرامو علیہم السلام پہ تو اشتر
 ثابتہ نہ دہ بلکہ عقل او فلسفہ ہم داموزون او معقول گنری، پہ ظاہر
 خودا دیرہ گرانہ بنکاری لیکن حقیقت کنی ہیچ گرانہ نہ دہ
 د معاد جسمانی حقیقت پہ دژوقاعد و مبہمی دے، یو داچہ دامرک دے
 او محال نہ دے، بل داچہ دا دتخریب او تعمیر الہی نتیجہ دہ :-
د جسمانی معاد رو وجہ دلیل | د مجازات اعمال پہ خاطر روح
 سرہ د جسم دویم بارہ ژوندی
 کیدل میکن دی او محال نہ دی، د محال دہ معنی دی، یو غرتی چہ مطلب
 گران وائے او سخت وائے وی لکہ یوسری نہ داو نیل چہ راخہ لاہو ہاتہ خو
 ہفہ خدر اگری چہ شتم تلے دا بل ورپورے اُبنلی چہ خاٹھا بہ تے نو ہفہ
 اوائی چہ ناممکنہ (محالہ) دہ نو دے مطلب بہ داوی چہ تلل راتہ گران
 دی، خو کہ روان کرے تے وے پکت ہر خہ تے ورتہ برابر کرے وے د ہفہ
 ارادہ شوے وے نولا ہو، نہ تلل ناممکن او محال نہ ژور او بل د فلسفہ
 ناممکن او محال دے معنی تے داچہ نفی اثبات یو خاتے کیدل چہ ہیچرے
 نشی کیدے لکہ یوسریے یو کمرہ کنی پہ یو وخت شتہ ہم او نشتہ ہم یا لکہ
 دہ پتہ دقو کئے پنچہ چہ تولہ د نیاد دے ضرب حاصل ہفہ خلو، بنائی
 چہ پنچہ نہ وی، نو خلاصہ مطلب بہ تے داوی چہ پنچہ نہ دی خو پنچہ دی
 نو قیامت او معاد پہ دے معنی محال نہ دے او کچرے محال پہ معنی د مشکل
 او د سخت واخلو نو ہفہ بہ وی خورا انسان د پارہ چہ د ہفہ بول کارونہ
 پراسبا یو بنادی او اللہ تہ پہ دے معنی ہم محال حکمہ ندے چہ، اِنَّمَا امْرُؤُکَ

اِذَا ارَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُوْلَ لَهُ كُنْ فَيَكُوْنُ، اوبلکہ داچہ متواتر خبر صادق دے تصدیق کرے دے، نوخک دا صحیح دے، چہ دیو ممکن تواتر سرہ تصدیق اُشی یا اعتباری ذریعہ سرہ اثبات شی نو دھے پہ واقع کید وکین ہیج شک شبہ نہ پائے کیری، مثلاً تیرشوی وخت کنی تجاپان ہیرو۔ شیما پہ ایتریم تباہ کیدل یو ممکنہ معاملہ وہ ہرکہ چہ اعتباری ذریعہ سرہ دے تصدیق اُشونو بتوے دُنیا اُمثلہ، دغہ رنگ د موجودہ دُنیا پہ شپیل کراسر نیل علیہ السلام رچہ ایتم ہم نہ پہ اربونو دے زیاتہ قوی دے تباہ کیدل ممکن اُمر دے اور سرہ دے تصدیق آسمانی کتا بو تو اود انبیاء علیہم السلام غوندے رشتینو هستو پہ پرلہ پے شہاد تو نو کرے دے نو بیاد دے یہ واقع کید وکین ہیج شک شبہ نشی کیدے۔

د جسمانی معاد دویم دلیل د معاد جسمانی حقیقت ورا نول او جبرہ ول دی مطلب

داچہ د دُنیا نظام ورا نہ دل او د آخرت نظام جوہ ول د معاد جسمانی حقیقت دے دا بہ اللہ کوی نرگوانہ خک نہہ کچرے انسان مے گرانہ گنری نو ہغہ کمان تگوری او پہ دے قیاس کوی لکہ چہ شل مند آتی اُچتوے، شی او میرے مے نشی اُچتوے حالانکہ دوارہ حیوانات دی خالق او مخلوق خوبرا کیدے ہم نشی اللہ داسے قوی دے چ نسبت مے د مخلوق سرہ کول ناممکن دی نو ہغہ نہہ دا ہچرے گرانہ نہ دہ چہ ہغہ خیل جوہ کپے تعمیر ر دُنیا) ورا ن کری او دھے پہ خائے بل تعمیر آخرت اُکری، حکہ چہ داسے خور انسان لگیادے کوی یو عمارت ورا نوی او بل دھے پہ خائے جوہ وی، نوخک اللہ تعالیٰ چہ بے انتہا قوی دے، یقیناً داسے کولے شی چہ عمارت د دُنیا ورا ن کری

او عمارت د آخرت پیر آباد کری، او ہمدغہ معاد جسمانی او قیامت دے چہ د ہغے در ستولے اور شتیوالے پہ عقل ثابت شرہ،
د قیامت او معاد جسمانی دریم دلیل خالق کائنات انسان نہ روجھے ژوند ور

کہور لیدلے کنطے شی) پہ ہغہ وخت چہ ددہ نور و نشان ہم نہ وو، هل آتی علی الا نشان چین من اللہ ہرکم یکن شیئاً مڈ کوراً، سورہ دہرآیہ علی اوبیاہ تی پہ قیامت کنی د مجازات اعمال د پارہ ژوندے کوی، انسان نہ روجھے حل بے نمونے پوٹے جوہ کول دیر گردن دی نمونہ چہ پیدا شی نو بیاد ہغے پشنہ فقہ ہم جوہ ولے شی، روجھے د انسان ہیج نمونہ نہ وہ خدائے بے تکلیفہ پیدا کرونو دے قوی ترین هستی نہ دوبارہ پیدا کول د انسان خک کہ گردن کیدیشی لکہ فرمائی:

لَمَّا بَدَأْنَا اَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيْدُكَ وَاَعَدَّا : موبن انسان روجھے حل جوہ کپرو
 عَلَيْنَا اِنَّا كُنَّا فَعَلِيْنَ رَسُوْلًا نَّبِيَّارَ : دویم خلی ہم داسے جوہ کپرو
 اية عنك : داخون بنچہ وعدہ دہ موبن بہ ضرور داسے کوہ،
 وَضَرَبْ لَنَا مَثَلًا وَنَسِي خَلْقَهُ قَالَ : انسان پہ موبن مثال خیر وی
 مَنْ نَحْيِ الْعِظْمَ وَهِيَ رَمِيْمٌ قُلْ : چہ داورا ستہ ہدوکی بہ خوک
 يُجِيْبُهَا الَّذِي اَنْشَأَهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ : ژوندای کوی، رھغہ چہ خپل
 سورہ نيس اية عنك و : پیدایشی ہیر کرونوم نہ ورتا اویہ
 چہ چار و جے وار پیدا کپے و رھغہ بہ کدے دویم وار ہم ژوندے کوی،
 بلکہ دویم ایت شریف کنی دی :-

وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيَّ : دد دویم بارہ پیدا کول د رومبھی وار پیدا کولونہ
 دیر آزیات آسان دی

دے خبر و سرہ قیامت پہ عقلی رنگ کب ثابت شود آسانی نے پہ انسانی نسبت ا خود
گوندی اللہ تہ دوارہ پیدا کول یوشان دی ،

وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى : (داللہ د پارہ اعلیٰ کمال دے)

دمعاد خلو رم دلیل

یود رزی چه کوبت او شیروانی جوہ ولے شی نو هغه بہ خادر پہ
چیر آسانہ شکہ جوہ ولے شی چه دایو کار کندی (دے دغه رنگ
پیدا کول د آسان چه اللہ کریدے نودویم بارہ پیدا کول د ورتگی
غوندے رہ نسبت د آسمان انسان پیدا کول خوبیا دیر آسانہ
شکہ چه کار (پیدا کول) یوتے ،

ءَاَنْتُمْ اَسْنَدٌ خَلَقْنَا اَمَّ السَّمَاءِ بَنِيهَا : آيا سنا سو پیدا کول گزان دی کہ د
رَفَعَ سَمَكًا فَسَوَّاهَا سُرَّةَ النَّزْعَةِ اَيْتَمَّ آسمان چه اللہ جوہ کر وادو پیر
پہ اوچت خائے هغه کیستودو :

یعنی آسمان تہ چه اگورے نوک هغه پہ نسبت انسان دیر ورتگی دے
هرکله چه اللہ تہ د آسان پیدا کول کین هغه تکلیف تہ ورتگی انسان پہ
پیدا کول کین بہ ورتگی شکہ تکلیف وی ، پنا پہ دے د انسان دوبارہ ژوند
د عقل نہ خلاف تہ دے ،

دمعاد او مجازات اعمال پنجم دلیل

سواد انسانہ کل کائنات د انسان د خدمت او فائده لپارہ
پیدا شوی دی رَوَسَخَّرْ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَ اَلْاَرْضِ : د آسمان و نوا
د ز هکے کول کائنات اللہ تعالیٰ ستا سو پہ کار او خدمت کین لگیا کریدی
خوانسان نے د طاعت او عبادت خداوندی لپارہ جوہ کریدی
وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنَهُ : مؤنبر پیر یان او بنیا دم د
خدا کے د عبادت د بارہ پیدا کرکے او د عبادت نتیجہ دے فائده دی

کچوے قیامت دوبارہ ژوند ، مجازات اعمال ، جنت او دوزخ هنج ندوی
نود عبادت هنج فائده بنکارہ نشوے ، له دے وجہ د انسان پیدا کول
عبث شو ، او پہ دے پنا د کائنا تو پیدا کول هم عبث شو او پہ دے دول
به (العیاذ باللہ) داللہ د کول کار و نه عبث ثابت شی ، چه داللہ تع
د حکمت له شأنه خلاف دے داللہ تعالیٰ حکمت دادے چه د انسان د
عبلو نو پورہ نتیجہ دے قیامت بنکارہ شی د حکم چه د نیا کین دا هے نشی کیدے
رمونبر و رواندے تفصیل سرہ بیان کریدیے ، چه داللہ د عمل دا کارخانہ
عبث ثابت نشی او د دے او د انسان پہ پیدا کول کین داللہ حکمت تہ ههم
بنکارہ شی ، په دے خبر و د قیامت عقلی ثبوت راخی

دقیامت او مجازات اعمال شپنم دلیل

اللہ پاک انسان بیکاری د پارہ نہ دے پیدا کرے : اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ
اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى : (القیامة آیت عدد ۱) یاد انسان دا خیال دے چه دے
په بیکارہ برینودے شی دغه نشان ، اَلْحَسْبُ لَكُمْ اَمَّا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَّ
اَكْتُمْنَا لِيْنَّا لَا تَرْجِعُوْنَ ○ سورة المؤمنون آية ۱۲ : آياتا سو
گمان کوئی چه تا سو مؤنبر عبث پیدا کرے یئی او د عملو نو نتیجہ مؤنبر لو د
پارہ به قیامت کین مؤنبر نہ بیر نہ راخی خود نیا کین بنه او بد دوارہ
قسم انسانان شته ، شوک ظالم شوک منصف ، شوک نا فرمانه شوک
فرمانبردار ، شوک متقی ، شوک فاجر و غیره ، د نیا کول قومر نہ د
اللہ د عدل او انصاف متنه کوی د دے په جوہ داللہ تعالیٰ سلوک دے
تولو سره یوشان نہ دے بکار حکم چه داللہ عدل په بنکاره نشی
لکه یوانسانی بادشاہ چه دافرق کوی وفادار او باغی سره یوشان سلوک
نہ کوی وفادار له انعام و ر کوی او باغی له سزا و ر کوی په دنیا کین
دا هے نشو کیدے روپا تہ تفصیل سره بیان شوے دے :

نوڈ انسان دویم ژوند دے الله دے قسم انصاف کولوک پارہ ضروری شو
 هدا قیامت دے اود مجازات اعمال ورخ ده چه دک عقل له اچه ضروری
 ثابته شوه او قرآن ددے بیان دلعه کپیدا ۰
 اَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۞ اَيَاكُم مِّنْهُ يَخْتِمْ ۚ اِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُتَّقِينَ ۚ
 كَا لْفَجَارِ ۙ نيكوکاره خلق مفسدانوسره برابر سا تو او خدا ترسوسره
 بر بد کردار وپه شان سلوک کوو، ر هچرے نه

د قیامت او مجازات اومر دلیل

دا ضابطه شته چه هر مرکب لاصلي یا مصنوعی د باره مفرد ضروری
 دے لکه انسان چه دخا ورے ابره هور اودنه اصل مرکب دے نوخان خان
 له ددے مفردات هم شته خالصه خاوره، خالص اور وغیره وصغری
 مرکب ر شربت شنجبین د او بوسه سه کے او چينو نه جور دے دادره واره
 خالص خبز و نه خان خان له هم موجود دی دا ضابطه په امیانو، اعراضو،
 جواهر و او اوصافو بنو بانده حای دکه مثلا د یوزر وک رنگ چه
 تور او سور رنگ نه مرکب وی، نو د ادا ره خان خان له خالص هم
 شته، د نیا کین غم او خوشحالی یومرکب دے چه هرا انسان کین دا
 دواره جمع وی، دا عه انسان په د نیا کین نشته چه مکمل و خوشحالی له وی
 او هیچ غم و درد سده نه وی، اودا عه هم نشته چه بتول د غم وی او خوشحالی
 هلو وی نه نوک تیر شوے قاعدے په جوی د خوشحالی او غم نه مرکب
 د پاراه خالص مفردات خان خان له پکاری چه خوشحالی خان له یواکه
 موجود وی لکه جنت کین د نیکانو د پاراه او غم و خان له یوازے موجود وی
 لکه دوزخ کین د بدانو د پاراه، او هم ددے نه د قیامت مجازات اعمال
 اود جنت اودوزخ ثبوت کینکے ۰

د قیامت او مجازات اعمال اتم دلیل

په د نیا کین بنه خلق هم

اگره لکه بتول انسان بودا عه مجموعه وی، چه اکتفا علی اوقیعتی اجزاء
 هم وی، خسیس او کله درجه والا اجزله پکین هم وی لکه د غم و بتوتی
 کین یوا علی جزء د غم و دانه ر غلم ده او بل ادنی جزء دے دوزخ او بوس
 دی دانه دے د بنیادم خوراک ده او بوس د نگر و خوراک ده ددے بیلول
 پکاری چه هغه د پاراه په د من کین ددے غوبلول او لوزول پکاری
 غله به د انسان معدے نه حی او بوس به د نگر و معدے نه حی، د غه
 رنگ میدان حشر در من اگره چه هغه کین د نیکانو و بدانو بیلول
 مقصد دی و امتاز د الیوم ایتها المجرمون ۙ سورہ یس آیه عه
 (دے مجرمانو د نیکوکارو نه بیل شی)

اِنَّ یَوْمَ الْقِیَامِ کَانَ مِیْقَاتًا لِّلنَّبَاِ اَیْة عِلَاق د نیکانو و بدانو د بیلولو ورخ
 تکل شوه ده، نیکان به خپل فطری خالے جنت نه لاره شی گویا کینر جنت
 انسانی معدا شوه او بدان به خپل فطری مقام دوزخ نه لاره شی گویا کینر
 دا دوزخ حیوانی معدا شوه، اودا عه شوه لکه نیکان غله او غم وی
 او بدان لکه بوس او روحه چه د حیوانانو خوراک شی یا سوزله شی په
 شونو وغیره کین

د قیامت او مجازات نهم دلیل

د انسان په فطرت کین د خالص
 آرام او خوشحالی تقاضا پرته
 ده انسان د فرد په شکل کین وی که د قوم یا د وطن په شکل کین وی او آر نوا
 تقاضا دده په فطرت کین خا محای وی اُس دا آرزو پوره کیدل ممکن لکه
 وی چه مؤنر و رانده تفصیل سره بیان کپیدا چه نامیکن شها هشت
 او آرزو بانده بتول د نیا متفق کیده نشی لکه د نسا ه غسنتونه بقیر د

ژوندی پاتے کید و خواہش، هرکله چه دخالص راحت او خوشحالی
 د تمنا پوره کید و امکان ثابت شو نو په دنیا کین د دے پوره کولو انتظام
 یو خوله دے و چه نشو کیدے چه دنیا اوزمکه تنگه دایول انسانان
 پکین په یوخل نشو جمع کیدے او بل داچه خالصه خوشحالی او راحت پدینا
 کین شکله نشی کیدے چه یو بادشاه چه دیر خوشحاله او آرام کین بنکاری خو
 ذرکود غمونه ورسره وی لکه د حکومت آوری و ذرعت بغاوت او مرض
 بیماری د خپلو خپلوانو مرگ د بل ملک حمله وغیره، اوس عقل رایتین
 لری چه قدرت د دخالص راحت او خوشحالی غوندے فطری خواهش
 پوره کولو انتظام کړی وی لکه چه د نور و ټولو فطری خواهشا تو انتظام د
 حکم کړیدے چه په فطرت کین د اغرنی خواهش د پوره کولو انتظام د
 قدرت ذمه داری دایه ده چه هغه حکیم او عادل دے دایه خواهش
 په فطرت کین نه ورختیوی کوم چه نه پوره کید و ښکته وی او انسان پرین
 تزیزی، اوس دے پوره کیدونکی خواهش د پاره د یولو د بل جهان ضرورت
 دے چه هغه پوره دیر وسیع اولو وی او دانسان د فطری خواهش د
 جنت په شکل کین پوره شی، لا خوف علیهم ولا هم یحزنون رسوره
 البقره آیه ۶۴ نه به (په جنت کین) د چاغم وی او نه به دویرے اندیشه
 و لکم فیها ما تشئونی انفسکم و لکم فیها ما تداعون سورة حم
 السجد آیه ۲۱ رتا سوکاملو انسانانو له پاره به په جنت کین هغه خیزونه
 وی کوم چه ستا سوزر، غواری یا ئے تا سو په ښکاره اغواری هلته
 به خوانی وی بو د اوقوب به نه وی، صحت، غذا به وی او مرض او محتاجی به
 نه وی، دے خبر ورسره قیامت او جنت خوعقلا ثابت شو مگر په دے
 بنیاد دوزخ دے ثابت پدی چه دا د جنت ضد دے او معرف الاشیاء
 یا ضد ادھا، هرکیز په خپل ضد پیژندے شی، شپه هله پیژندے شی چه

دوخ پیژنی، سپین به هله پیژندېشی، چه تورا پیژنی گرم به هله
 پیژندے شی چه یخ پیژنی په دے قاعده دوزخ هم ضروری شو چه هغه
 نه بدان یعنی د نیکانو ضد مجرمان لارشی، جنت به همیشه وی ټول
 آرام او راحت به وی دوزخ به هم همیشه وی، ټوله بے آرامی او تکلیف
 به وی د الله د انصاف تقاضا ده چه ټول جنت ته نه بوئی نوجهنم
 خکه ضروری شو، کوم قوم چه د جنت اقراری دے هغه دوزخ هم منی
 دے کین خه اشکال نشته، خکه چه جنت او دوزخ د دنیاوی عملونو نتیجه
 ده د نیا کین بنه او بد عملونه او خلق و ونو قیامت کین هم د دے نتیجه
 په دغی فرق پکار وه چه د الله تعالی انصاف او عدل پوره ښکاره شی

د قیامت او مجازات اعمال لسم دلیل

د بشر اصلاح د نیا ټول قومونه دایه خوبنوی چه هغه د خدای
 او نذ بنیاد موصوف ضائع کوی چه انسان ژرند په اطمینان امن او خوشحال
 کین تیرشی هر پر دے اوانه هر قوم په هر دور کین د بشری اصلاح د پاد
 انتظامونه کړیدی مختلفه ادارے جو په کړی مگر زه پوره اصلاح نشو
 د اصلاح عقلی اسباب در دے دی:

- ۱) تعلیم
- ۲) قانون حکومت
- ۳) او عقیده د مجازات اعمال
- ۱) په تعلیم خود نیک و بد عمل نه واقفیت راشی لیکن د عمل کولو باعث
 کیدے نشی،
- ۲) دویم سبب قانون هم په اصلاح بشری کین پوره کامیاب نشو خکه چه
 جرمونه روح کوی تزکومه چه روح کین پاکیزگی او انقلاب نه وی را غلې
 نو د جرمونو سلسله نه ختمیوی قانون په دے د جهو مجرم تر په سزا و
 کولو کین پوره کامیاب نه دے، هرکله کین د قانون حکومت نشی کید
 په غیر علا تو کین نه قانون نشته او نه حکومت، کچونه قانون او

را نیت د انسانی نفس لاندے پر شعور کن محفوظ دے چه هغه يو
 خيال هيركهي خوب كبن ئے اگوري او بيا ورنه را يا د شي .
 ۲) او قول د هوا په چپو كچے محفوظ دے چه په ريدي يائي نظام بوخوا
 بل خوا نه وے را ابر وے شي ددے رفتار په يو سيكنه كبن يولاك
 او شپك اتيا زره (۱۸۶۰۰) ميله دے ، ټول احوال په فضا كبن محفوظ دي
 خو يو بل سره كچې وچې دې داسے آله لاندے پيدا كومه چه د يو بل نه را بيل
 كوي كيدے شي چه ر ستو پيدا شي ، په خلاف دريږي يائي نظام نه چه
 په او كندا لي دريږي يو ستن په مختلفو لاندو نورو بوا برو لوسره مختلفو
 خايونونه آوازونه را كاري او يو بل سره كچې وچې كيزي نه خكه چه د كو
 چه په او بډ والي كبن بيلے دې دغه رنگ هر فعل په فضا كبن بو حرات
 پريږي چه په نږدے وخت كبن په نوي علمونو معلو مو لے شي ، ليكن
 په ډير وخت تيريد و سره داسے آله لاندے نه ده ايجاد چه
 هغه د فضا نه بيرته را واخلې كيدے شي چه ر ستو داسے آله هم پيدا شي
 دے تقريبنه د اخرت وجود درست ثابتيږي چه په هغه كبن د نيت
 قول او فعل (چه محفوظ دي) نتيجه مرتبه شي ،
 دے نه علاوه د ما هر ين ارضياتو د تحقيق مطابق د زوكه په خيسته
 كبن ديارلس سوه (۱۳۰۰) درجه كرمه شته حالانكه داو بويشو لوه پاره
 سل درجه كرمي كافي ده . ددے نه علاوه هر كال د زمكه نه په نږدو نږ
 زلزله پيدا كيږي د بعضې پته اگني او د بعضې اڼه لگي داد هغه كرمي
 نتيجه ده كومه چه د زمكه په خيسته كبن پرته ده ادا ټول او د سمندار
 دا بو تر مخو لے ددے خبره دليل دے چه جهنم د زمكه او سمندار د
 لاندے اودا ټول د جهنم اثرات دي .

د قیامت تفصیلات

د قیامت کیفیت | د قیامت حقیقت دوه خیزونه را یو د دے
 جهان ورا ټول او د بل جهان را خرت جوړ
 داداره الله دود ټوکوسره تړي دي ، اول ټوکل تخريب د پاره دي او
 دويم ټوکل د تعمير د پاره دي تخريب په حقیقت كبن د د نيامرگ دے
 نامر عادت دا دے ، چه مرگ نه ورا نږدے هه مرض اورغ وي هغه
 چه په علاج بنه نشي نودغه رغ د طبيبانو په خيال كبن لا علاج او
 هلاک وي ، نو هغه رنخور تر هلاک شي ، ټول انسانان مجموعه يو
 جسم اگنره هر كله چه هغه رنخور شي نو ددے قاعدے مطابق علاج
 ئے كوله شي كه علاج ئے ميكن نه وي نو لا علاج شي او هلاكت نه نږدے
 شي او بيا د الله قانون د هلاكت په ده ناند شي او هلاک شي ، د
 نسان د پاره نود ټول كائنات خادمان دي هر كله چه انسان نه وي نو
 ياد ددے ټولو نودو كائناتو هيڅ ضرورت پاته نشو نه خكه د انسان هلا
 كته د ټول كائنات ا تر لے شي او هلاک شي نو دغه قیامت د دے
 ددے نه ورا نږدے حالت د د نيا ددے مرض موت اگنره چه د شريعت
 په اصطلاح كبن دے ته ا شرائط الساعة يا د قیامت نشانے وي لے شي كه
 چه يو سړي كبن د مرگ نه ورا نږدے د مرگ نښانے ښكاره شي تر مرگه
 بڼه شان وقفه وي دا خو وركو ئے انسان دے خود ټول عالم د مرگ
 حالت خكه مختلف دے چه دا د يو انسان په نسبت ډير لو ئے شے دے
 نو دده د مرگ او نښو د مرگ كبن به ډيره وقفه وي ددے نښه د
 مرگ علامت كبري دي كوه چه شريعت بنود لي دي .

عالمی مرض موت یا قیامت نینے

د خلقو ایمان او هغه سہا تری ضروری خیزونه عالم د پارہ لکہ
 د ژوندکو روح مثال لوی، دے کن چہ ثومره کموت راجی هومره عالمی
 صحت د پارہ مرض دے د امرض چہ عالمگیر شکل اختیار کمری نودا
 بہد عالم هلاکت او د قیامت د پارہ بہ غتے نینے وی اودے ر نثر تریہ
 مھلک وسیع شی لکہ چہ احادیثو کنی دی :-

(۱) د ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرموا روایت ہے چہ قیامت بہ پہ شریرو
 انسانا نواقعی دی (مسلم شریف)

(۲) حضرت انس رضی اللہ عنہ و حضور صلی اللہ علیہ وسلم نہ نقل کوی چہ خو
 پورے اللہ اللہ و کونکی مؤمنان دی، نو قیامت بہ نہ قائمی دی،

(۳) حضرت حذیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ حدیث شریف نقل کرے دے چہ قیامت
 بہ نہ هغه نہ قائمی دی خو پورے چہ د دنیا اقتدار د بدترینو خلقو لاس
 کنی رانشی رترمذی شریف)

د احادیث بنائی چہ هر کله بدی عالمگیره ندوی نو قیامت بہ نہ کیری او دا
 د هلاکت عالم نینہ ده او کچرے لہذا ایماندا خلق پاتے وی نو یہ مسلم
 کنی د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا روایت مطابق اللہ بہ دیر بنا نسنده هوارا الیزی
 او دے بہ د مؤمنانو د حورنہ قبض کمری او قیامت بہ یوازے پہ بد خلقو
 قائم شی بنا پہ دے قیامت قائم لو کنی پورپ چہ اہم کردار ادا کریدے
 ددوی تو لو علومونو ایمانی عقیدے او ایمانی عملو زخم کوی دیلونہ
 دادی :-

د کامیکہ دم جنسیت پرستانو یعنی د لواطت د حامیانو د انجمن
 د رپورٹ دروز نامہ جنگ ۲۰ اپریل ۱۹۶۶ سنہ کنی روح دے، پہ مطابق دامیکہ
 فوج کنی یو کور او یا لکہ (۱۷۰۰۰) ہم جنسیت پرستان یعنی لواطت

کوونکی دی او د امریکے پہ عامو خلقو کنی هر خلورم سہ پہ لواطت
 کینے بوخت دے :-

یوازے پہ برطانیہ کنی خوارس لکہ (۱۳۰۰۰) هغه حرامیان وارہ دی
 د کو موخمر ونہ چہ شپا رس یا اولس کالہ دے :-

هر کال د حرامیانو ورو پیدا نش او یازرہ دے د حمل غور د لو او د
 پیدا نش بند و نونہ علاوہ دی او سطا هر خوار لسم کس حرامی وی سنہ
 د رپورٹ مطابق پہ سلو کنی نوی امریکنیا پہ زنا کنی او او یا پہ سلو کنی

پہ لواطت بوخت دی، ددوی اندازہ ده چہ سنہ پورے بہ هر پنجم
 پیچے حوامی وی د رپورٹ د ترجمان اسلام ۴۴ مئی سنہ ۱۹۶۶) مغربی

تہذیب چہ کومہ خونریزی کویده پہ هغه ورا ندینے جنگ عظیم
 موجوده جنگونہ او ایتمی د سلع استعما لوی، د خداکے او داخل
 نہ انکار دے سو داو شراب ددوی د ژوند یوغتہ بر بنہ ده پہ ریدکا تو

او اخبار د نو دروغ خبرے خورول دکامیاب سیاست نینہ کتھے شی
 او تعجب دادے چہ د اگنا هم نشی گنہ لے، لکہ انگلستان او کنیدا چہ د
 لاسونو پہ پر قار کنی د لواطت د جواز قانون پاس کرو،

د شیلی پوک

د جمعے پہ ورخ بہ د سرافیل فرینتے پہ ذریعہ شیلی
 پوک وھلے شی پہ دے کینے بہ د جلالی تجلود و ممره

زیات طاقت وی چہ د هغه خدائی اثر نہ بہ د اتول عالم درے و رہے شی
 دا پوکل بہ پہ حقیقت کنی د اللہ د مسمیت د صفت مظہری چہ هغه نہ
 بہ پہ هر چیز برنی او کوننی، باندے موت او فنا طاری شی، د قرآن بیان
 وَ نَبِّحْ فِي السَّمَوَاتِ فَصُوِّقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ بِسُيُوفٍ مِنْ سُلَيْمٍ بِه ا پوکل شی نو د آسمان
 وَ مَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ مَسُورَه ؛ او زکے کائنات بہ هلاک شی
 زم آیت ۶۷

سوا دهنو چہ اللہ نے ہلاکول تہ غواہی :

دہلاکت نہ داخیزونہ مستثنی دی رادد وزخ کارکونکی ضربتے رس
حبت اود ہنے حورے غلمان حکہ چہ ددوی، پیدائش د بقا د بار
دے فنا د پارہ نہ دے، (۳) خلور مقر بے فر بنیتے (۴) اومد ثورات
الامرا کومونہ چہ کارا غستل وی، د شہیدانودو حونہ چہ ہغوی سرہ
ہمیشہ ژوند و عودہ دہ، ر بدو رالسافرہ فی امور الاخرہ اکین - د
مستثنیات د حدیثونہ ثابت کپیدی، ہم پہ دے کتاب کین د بیہقی
پہ روایت دمقائل منقول دی چہ د شپیلئی د دائرے فراخی
د آسمانونو اود زمکو د فراخی برابر دہ

دویم پوکل

قرآن شریف کین دی رکنم نفع فیہا اُخری فاذا ہل
قیام ینظرون ہ سورۃ الزمر ایۃ ۷۷

دو بارہ شپیلئی پوک و ہلو سرہ بہ سرہ انسانان او حیوانات بتول
ژوندی شی ہم دا د ابن عباس رضی اللہ نہ پہ یدورالسافرہ "کین منقول
دی، طبرانی مقدم رض نہ پہ حسن سند نقل کپیدی چہ د بچی نہ تر بوم
پہ تول را ژوندی شی، کوم حمل چہ د وخت نہ ویا نندہ غورزید
وی کچرے د ہفہ اندامونہ پورہ وی اوسا ہ پکین داغلی وی، نو ژوند
کولے بہ شی کہ داسے نہ وی نونہ بہ شی ژوندے کولے، د بتولو بہ
درے دیرش کالہ وی،

د پوکل بہ د اللہ د "محمی" صفت مظهر وی، د قرآن د ذکر شوی، د
آیت ترجمہ دادہ چہ د دویم بارہ بہ، شپیلئی پوک و ہلے شی نونہ
صری بہ ولار وی او کوری بہ (پہ دوار و پوک و ہلو کین بہ د خلوینتی
وقفہ وی، د بخاری) پہ دے خلویشتو کالو کین بہ خلوینت و رتھے دے
نہ د چکہ سپینو اوبو باران کیزی چہ د سرو پہ خاورین قالب بہ ورین

اودا بہ پہ انسانی شکونو کین بدلیری، پہ بدو رالسافرہ "کین د ابو الشیح د
روایت مطابق پہ شپیلئی کین د بتولو رجونو پہ شپیر سری دی ہنے
کین بہ د غدر و حونہ وی پہ پوک و ہلو بہ بتول خپلو خپلو قالبونو،
راوا لوزی او پکین بہ داخل شی، د بدن د ڈر و جمع کولو عمل بہ دزلزلے
پہ ذریعہ وی، لکہ قرآن وائی ران زلزلة الساعة شئی عظیمہ
د سورة الحج ایۃ علی ہرکله چہ ڈر نہ د کالبوت شکل پخپلہ یا د
مدبرات الامرہ فرینتو پہ ذریعہ جور شی، نوعرش بہ ہفہ سپین
آپ حیات خلوینتو ورخو پورے پیر و کیری،

پہ دے بہ دغہ خاورین قالب ر کالبوت پہ غوہنیں قالب ر کالبوت کین بدل
شی، اوبیا بہ دا ہچرے نہ بدلیری او نہ فنا کیزی، د انسان بوجہ وجر
درماء القناع اودر کے د اوبونہ وو، اودا وجود بہ درماء الحیات او
دعرش د اوبونہ وی،

او ابو ہریرہ رضی اللہ د حضور علیہ السلام نہ نقل کپیدے چہ دے تہ
(د ماء الحیات) حضور علیہ السلام فرمایلی دی، پہ دویم پوک بہ
دغہ تیار و قالبونو (کالبوتونو) کین د حونہ منتقل شی اور و حونہ بہ ر پاسی

د پوک و حکمت بیان

د دنیا نظام پہ مادی اسبابوروان دے، نو پہ دنیا کین پیدا کیدل ہم
پہ وار وادی، اومرک ہم، نہ بتول خلق یوحائے پیدا کیزی او نہ تول
خلق یوحائے صری، بلکہ پیدا و ہست اومر کیدل پہ وار واد اور ووری،
لیکن د آخرت جہان د معنویا توارد جلال اود تدارت جہان دے دے تہ
عالم د فعیات ر پہ یوخل فوراً ہم وکیلے شی، نو د دنیا بتول الہی
اور انسانی آبادی بہ پہ یوخل ختم کپیشی اور پہ دویم خل پوک و ہلو
باندے بہ پہ یوخل سمداستی بتول صری را ژوندی شی، لکہ چہ فوج پہ

پہ یوشیلی جمع کیری اوپہ یو خود بیزی، انسان پہ رومی ژوند
رد نیابن دمور پہ خیمتہ د بنیاد صود قابونور کالبونور (برابز کولو
کار رمد بترات الامر، فرشتونوز وغستواو دغه رنگ روح قبض
کول اوسره کول مے هم ددغه فرشتو پہ ذریعہ ا کپول

وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوْا اَيْدِيْهِمْ : فرشتے ذروح قبض کولو د پارہ لاس
قُلْ يَتَوَكَّلْ عَلَى الْمَوْلَى الَّذِي هُوَ اللهُ (خزوی) تہ اووا یہ چه ستا سوروح
وَكُلُّ بِكُمْ (سورہ السجدہ آیت ۱۷) : هغه فرشتے قبض کوی کوے چترتاسو
مقردی

د دے آیتونو پہ صوجب د فرشتو پہ ذریعہ پہ د نیابن الله تعالی انتظام
د ژوند اوسرگ ا چلولو، دے نہ د الله تعالی احتیاج او کمزوری نہ بلکہ
خپله باد شاہی بنکاره کول وو، دواپه پوک وهل به حضرت اسرا قیل
علیہ السلام کوی حکم چہ در اسجدوا لادم، د تقاضا مطابق د مکی
قولونو خادمانه حیثیت پوره بنکاره شی، تردے پورے چه جنت اودوزخ
پورے قول انتظام اوجدمت د انسانو به فرشتے کوی، د جهنم انتظام
فرشتے چلوی اوجنت کین د اسلام اچولو فرض به هم د فرشتو پہ سپرد
وی قرآن کین ذکر دی، پہ رومی پوک وهل به الله تعالی تجلی د امانت
په کانا توور خورزوی اور په دویم پوک وهلوسه د ا حیات پور
ور خورزولے شی، دورا نولو په پوک وهلوکین به هم نظمو اوباقاعدگ وی
شروع به د علویانو (آسمانوی) نه کیری، لکه اذ السماء انشقت
(الانشقاق آیت ۱) وکومر تشقق السماء، بنا ئی چا آسمان به مات کد
شی کومر چه د د نیاجت دے دغه رنگ اذ الشمس کوکرت ه و اذ
النجوم انکد کت (التکویر آیت ۱۷) په مطابق دکا نانو رو بنا نہ
قول تسم ستوری به بیکاره او ختم کریشی رواذ البحار تجرت سورہ

الانفطار آیه ۱۷ اور اذ البحار سجرت سورہ التکویر آیه ۱۷ په
مطابق بتوے خوب دے او ترخه او په به یوحائے کریشی او په گرمی سره
به ختم کریشی د دغه گرمی نه به په او واورا لگی بیا به غرونه په گرد
او غبار کین بدل کریشی زمکه به خورده کریشی، لکه قرآن فرمائی، وَاذْكَرَ
الْبَحْرَانَ نَسْفَتْ رَوْبُسْتِ الْبِحَالِ بَسَاءً فَكَانَتْ هَبَاءً مُّثْبِتًا وَسُورَةٌ
الواقعه آیه ۱۷ غرونه به والوزولے شی، اودره ذره به کریشی او تر به
خور وور گرد وغبار جوړ شی، بیا به دویم پوک وهلونه د تعمیر انتظام
کیری اوسری قول به را ژوندی شی اود الله په محبتن به په قطارونو کین
ا دریری،

دمحشرنر مکه

دمحشرنر مکه به، د دنیا د نر مکه نه بکله وی،
يَوْمَ تَبْدَلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ (په دغه ورخ به د دنیا د نر مکه
نه بکله کړه شی دویم داچه صفات به تے بدل شی اودریم داچه یو وار به تے
صفات بدل شی اوبل وار به تے ذات بدل شی، غوره قول دادے چه
صرف صفات به ئی بدل شی، د بخاری اومسلم شریف کین د سهل بن سعد
نمرفوع حدیث را غلے دے، يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى أَرْجُلِ بَيْضَاءَ
عَفْرَاءَ كَقَرْمَةِ النَّعِيِّ لَيْسَ فِيهَا عِلْمٌ لِأَحَدٍ، او په صحیحینو کین د ابوسعید
خدری رضی الله نمرفوع حدیث را غلے دے،
تَكُونُ الْأَرْضُ حُبْرَةً وَاحِدَةً (معنی شه دادا چه خلق به په داسے زمکه
را پاسولے شی، چه سپینه غنم، لکه به وی لکه دمیدے د دود ئی پشان
چه په دے به هخ قسم نینه نه وی، د ابوسعید د حدیث ترجمه دادا
چه دازمکه به د یود د ئی په شان وی، بعضو روایتونو کین چه د چاند ئی
ذکر دے، نو د هغه مطلب صرف سپینوالے د چاند ئی پشان دے،

بیهقی کتب دابن مسعود رضی اللہ عنہ بہ صحیح سند الفاظ نقل دی،
 تَبْدَلُ الْأَرْضُ مَنْ أَرْضًا كَأَنَّهَا فِضَّةٌ، یعنی دد نیاز مکہ بہ پہ دا سے نامکہ
 بدلہ شی چر لکہ دچاندی بہ سپینہ وی، ابن جریر د زید بن ثابت
 نہ مرفوعاً حدیث نقل کریدے۔
 إِنَّهَا تَكُونُ يَوْمَئِذٍ بَيْضًا مِثْلَ الْفِضَّةِ، نامکہ بہ پہ دغہ درخ لکہ د
 چاندی سپینہ وی دغہ نہ معلومین چغورہ قول د صفا تو بدلید د دے۔

دمؤمن خوراک خبناک

پہ میدان حشر کین بہ نامکہ د کیک پشان وی او مؤمنان بہ دے نہ
 خوراک کوی، بدور الشافریہ ص ۱۱۱ کین منقول دی، چہ مؤمنان بہ د
 خپلو قدامونولہ طرفہ دغہ نہ مکہ نہ خوراک کوی، او دگوشر ہغہ او بہ پہ
 شکی کوی چہ د پیونہ سپین، وارے نہ بیخے او د شاتو نہ خورے وی،
 حافظ بن حجر فرمائی، دادے دیارہ چہ مؤمن تہ د حشر پہ او بردہ
 مودہ کین دلورے، تندے خہ تکلیف نہ وی، بدور السافریہ ص ۱۱۱ کین د
 طبرانی معجم اوسط نہ مرفوعاً حدیث منقول دے، چہ د عرش دلالت
 بہ د اللہ لہ طرفہ بود ستر خوان خورشی، چہ پہ دے نعمتو نہ او د خوراک
 خبناک دا سے خیزو نہ او میوے وی، چہ چاہ نہ وی لیدی، نہ بہ تی پہا
 خیال کین راغلی وی خویہ دغہ خوراجہ بانداے بہ روژ تیان مسلمانان
 خوراک کوی د هغوی پیژندگی بہ دا وی چہ د هغوی د خلونہ بہ دمشقو
 او د کستوری د خوشبو نیو د روزے خیزی،

بیان د حوض کوثر

قرآن فرمائی، اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ، ابن عباس رضی اللہ عنہما چہ دغہ
 حوض کوثر مراد دے، پہ میدان حشر کین بہ دھر پیغبر د هغہ د امت
 پہ جوہر حوض وی او پہ هغے کین د حضور، علیہ السلام حوض دینولونہ

لوئے وی، دامضمون ترمذی شریف کین د سمرہ رضی اللہ عنہہ د مرفوع
 حدیث پہ صورت کین داخل دے، د حضور علیہ السلام حوض کوثر
 پہ میدان حشر کین کیدل د شیر پنجو سورہی حصا بہ ونہ نقل دے چہ پہ
 هغے کین خلور خلفاء کرام رضی اللہ عنہم عشرہ مبشرہ هغے دی، پہ ظا ہر بہ
 هغہ حوض خلور گتیز وی، او خلور وارہ غا بہ پہ پہ یواننازہ وی
 چہ خلور وارہ بہ یوازے یوازے د یو یومیاشت پہ منزل او بردے وی
 د هغے لویتے او کلا سونہ بہ د آسمان د ستور د شیر نہ هغے نیاتے وی
 خود هغہ ستور کوم چہ مؤمنان او عواموتہ پہ نظر بنکاری د او بورنگ بہ
 د پیو پشان سپین د شاتو نہ زیات خوراک او د وارڈ نہ بہ بیخے وی دا
 بہ هغہ خلق خبئی کوم چہ د مؤمن نہ علاوہ د سنت نبوی نابعدار
 وی، بدعتیا نونہ بہ دگے و رکولے او دے نہ بہ لرے کولے شی دا بدعت
 لکہ د خوارجو، روافضو او معتزلہ و اعتقادی وی او کہ عنلی وی، ظالمان
 بہ ہم دے نہ شرے شی دا بتول، و آیات د حدیثو د بدور السافریہ ص ۱۱۱
 نہ ترمذی اکٹے شی، حوض کوثر پہ حقیقت کین د سنت نبوی یا د کتاب
 او سنت جسمانی صورت دے چہ دے نہ بہ یوازے پہ کتاب او سنت عمل
 کوونکی فائدہ اگتے شی حکم چہ آخرت کین بتول اعمال بہ جسمانی صورت
 اختیار ہی بد عملونہ بہ د مضر شیونوار نیک عملونہ بہ د فائدہ مند شیونوار
 صورتونہ اختیار وی،

عمل نامے

پہ قرآن کریم کین ذکر دے

كَامَّا مَنَ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي مِيزَانِهِمْ قِسْمًا مِّنْ حَبِّ كَرْمٍ، چا تہ چہ پہ بنی لاس عملنا مہ
 يَحَاسِبُ حَسَابًا يَسِيرًا وَيُنْقَلِبُ إِلَىٰ وَرْكِهَا يَبْغِيهَا نَوْحًا مِّنْ حَبِّ كَرْمٍ، و رکوی
 اَهْلِهِ مَسْرُورًا ○ دَامَا، و رکوی او پہ خوشحالی بہ جنت کین بچل

مَنْ أُوْنِي كِتَابَهُ وَرَأَى ظَهْرَهُ فَسَوَى: اهل وعیال تہ را اُرسی او چاہتہ
یَدْعُوا كِبْرًا أَوْ يَصَلِّي سَعِيرًا سورة: چہ دے سالہ طرفہ عملنامہ ور
الانشقاق آیت ۷۷ کورے شی نو ہغہ بہ ہلاکت ہلاکت چغہ
او پہ دوزخ کن بہ اغورزیری:

فَأَمَّا مَنْ أُوْنِي كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ: چاہتہ چہ بہ نبی لاس عمل نامہ
هَذَا وَمُرَاقَرًا ذَا كِتَابِيهِ إِنِّي كَلَمْتُ نَفْسِي: نو ہغہ بہ دوشما
مَلَقَ حِسَابِيهِ: نہ نوردتہ بنائی چہ اگوری خما عمل نامہ خما پہ دنیا
یقین ووجہ پہ دے ورخ بہ اللہ تعالیٰ سر لاخما ملاقات وی:

رسورہ الحاقۃ آیت ۷۷

وَأَمَّا مَنْ أُوْنِي كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ: اوچا تچہ پہ چپ لاس کن عملنامہ
يَلْبِئْسَ نِيْلِي لَمْ أُوْتِرْ كِتَابِيَهُ: رسورہ: ور کوریشی نو ہغہ بہ افسوس کوی
الحاقۃ آیت ۷۷: چہ دا عملنامہ خوما تہ نہ دے واکرے شوسے
إِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ: ہرکس تہ بہ دے خدائے تعالیٰ حکم
حَسْبِيَ رَبِّي اسْمًا بَلِ آيَاتُ عَسَىٰ: وی چہ خپلہ عملنامہ اگولہ اوتہ
پخپلہ دخیل حساب لہ پارہ کافی تہ:

بدورالسا فرہ صکتا تا ۱۰۹) کن د ا حاد یثو پہ بنیاد بیان کرے شوے دے
چہ تولے عملنامے بہ دے لوج محفوظ نہ عرش تہ را ورے شی کوم بہ چہ پہ دغہ
ورخ میدان محشر کن وی او جمع بہ کریشی نوالہ تعالیٰ بہ بیاد خاص ہوا
پہ ذریعہ ہرکس تہ خپلہ خپلہ عمل نامہ د ہغہ د عمل پہ مناسب لاس کن
ورکری او د ہرے عملنامے رومی الفاظ اقرأ کتبتک بہ ددہ اوددہ
دے پلار نو م سرہ آواز کولے شی او حکم بہ ورتہ کولے شی دا عمل نامہ پہ
لوسنی او نالوسنی بول لوسنی شی، پہ دے وجہ حدیث شریف کن دی چہ
د اولاد ہنہ نو موثر بندہ شی، چہ دے چا نسب ثابت نہ وی نو ہغہ بہ دے

د مور پہ نوم بظہ شی، داد عقل خلاف نہ دے چہ نالوسنی بہ ہم خپلہ
عملنامہ لو سستے شی، کوم علم چہ خدائے پاک د ا ستاد پہ ذریعہ بندے
شی، ہغہ بغیرا ستاد ہہ الہامی طریقہ ہم بندے شی لکہ دا نبیاء علیہم
السلام علوم اود حیوانا نو علوم لکہ د جولاد خپلے جالے جوہر و لو علم، د شاتو
د محبتی د خپل کبیر جوہر و لو علم میں روتہ د اجتماعی امور و علم کوم چہ
پہ علم حیوانات کن بیان شویدی، دے زمانہ کن رندو تہ د پر سید لو
حروفو پہ ذریعہ تعلیم و کولے شی ما پہ مشرق پاکستان کن پخپلہ لیدائی

گواہی

ا- د انبیاء علیہم السلام اود علماء کرام گواہی

د جرم ثابتولو د پارہ د مضبوطا و اعتباری خلفتو گواہی ضروری وی
انسانا نو د تولو نہ دے وجہ د انبیاء علیہم السلام پہ ذریعہ حق خبرے
اود خدائے تعالیٰ حکم و رسیدنی دی پہ دا سے خلقو بہ پخپلہ پیغبران
علیہم السلام گواہان جوہریری او کچرے دا د پیغبران و انوار ثانور علم کو
د رسولی وی نو ہم دوی بہ پر گواہان جوہریری، قرآن کریم قرمانی
وَجَائِي بِالنَّبِيِّ وَالشَّهِدِ اءِ اَوْرَ كَيْفِ اِذَا جُنَّا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدٌ
وَجُنَّا بِكَ عَلَي هُوَ لاءِ شہیدان رسا آیت عنک

۲- د کرام کا تیسنو گواہی،

دویم داچہ د احکام و خدائے و ندائی نہ د انسانا نو خلاف کول اوتہ کول
بہ خشکے بشکارا کولے شی، پہ دے بہ درے قسمہ گواہی پیش کولے شی
دا د کراما کا تبین گواہی کولے چہ بیگناہ فرینتے دی ر کوم یقوم الا شہاد
ای الملئکة، ا و اذ ایتلکی المتلقین عن الیمین وعن الشمال
قعید ما یلفظ من قول الا لکدیر ک قیب عتید و

جَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ۝ كَوْمِ وَخْتِ چرک انسان
 عملونه دوه مراغستونکی فر بنتره را اخلی او کینرا و چپ طرف نه
 ناسته وی خه لفظ د خولے نه و توسره شیش لگوونکے تیاروی اوهر
 کس به داسه راخی چه یفر بنتره به فی راوی او دویم به فی گواهی وی، د
 دُر مشور په حدیث مرفوع کن دی چه دادوه فر بخت به هم هغه
 وی کوموبه چه نیکی او بدی لیکله به

۳- د اندامونو گواهی

کوماند امو نوچه عمل کرے وی د هغه به هغوی پخپله هم گواهی کوی
 اَلْيَوْمَ نَخْتُمُ عَلَيْكَ اَفْوَاهَهُمْ وَكُلْمَتَا بَنِي رَجَبٍ مَرِيضَةً دوی په خولو مهر
 ایدی بهم و تشهد اُر جَلِّمَهُمْ بَيَا كَالْوَابِ الْكُوَا وَدَدُو لَ سُوْنَه مونس
 يَكْسِبُوْنَ ۝ ر سوره يس آیه ۴۵ : سره خبره کوی او ددوی پینه به
 هم د هغه عمل گواهی ورکړی کوم چه دوی به کول به

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرْوْنَ اَنْ يَشْهَدَ : او تا سونشی بیج کیده چه به تا سو
 عَلَيْكُمْ سَمْعَكُمْ وَلَا اَبْصَارَكُمْ وَلَا اَبْصَارَكُمْ وَلَا اَبْصَارَكُمْ وَلَا اَبْصَارَكُمْ
 جُلُو د كُر رَحْم السجده آیه ۱۰ : او خرفنه به

وَقَالُوا الْجُلُو د هُمْ لِمَ شَهِدْتُمْ : او دوی به خپلو غرمونه وانی چه تا سو
 عَلَيْنَا مَا قَالُوا اَنْطَقْنَا اللّٰهُ الَّذِي : خمو بنو خلاف و لے گواهی اکره هغوی
 اَنْطَقَ كُلُّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلْقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ : به وانی چه مونس هغه خدایه گویا نه
 قَرَالِيَهُ دُر جَعُوْنَ ه رَحْم السجده آیه ۲۱ : کړو کوم چه هغه گویا نه کرے دے
 او هغه تا سو و وچه وار پیدا کړی بی او هغه ته به واپس حتی به

۴- دخاله گواهی

قرآن کریم فرمائی، اَلْيَوْمَ نَخْتُمُ عَلَيْكُمْ اَفْوَاهَهُمْ وَكُلْمَتَا بَنِي رَجَبٍ مَرِيضَةً
 عباس رض د دے، آیت په تفسیر کن فرمائی، زمکه به د انسان د هغه

عمل خبر و د کوی کوم لے چه په دے کرے دے، دا بتول خلو ر قسیمه گواهی
 شوے، د پیغمبر انوار فر بنتره علیهم السلام گواهی اعتباری ده حکه چه دواړه
 گناه نه پاک دی، نوره دوه گواهی رداندا موناو د خله هم اعتباری
 حکه دی چه د اختلاف عادت دی دوی پخپله خبره نشی کولے الله پاک
 بن خبره را ابا سی لکه خنکه چه دوی به پخپله هم دا بیان کوی نو
 والله تعالی نه زیات اعتباری به بل خوک وی،

دا اعتراض غلط دے چه اندامونه او خاله ژ بے زلری نو خبره
 به خنکه ا کړی، حکه چه یو انسان جامید شی، رکیست او تپپ ا کین
 خبره محفوظ کولے شی، خه وخت چه غواری نو هغه خبره آوری،
 نوالله تعالی خوپه طریق اونی داسه کولے شی، بله دا چه د الله کار دے ژ بے
 نه خبره ا باسی او ک پینولا سولونه حکه چه بقول اندامونه د هغو بینه
 دی اول لے ژ بے نه خبره را و سته ا س د نورا اندامونو د الله پاک
 قدرت او طاقت چه ا منلے شی، نو داسه خبر و مملو کن بیا هغ بیس پیش
 نه وی، دے نه علاوه د نوزی تحقیق به نبیاد جناداتو او حیوانانو کن د مرتبو
 په جوړ ژوند همرشته او گویائی هم لیکن د انسان نه علاوه د نور و گویائی

د انسان د غوړ و لونه بچه د ده
 ایتونه **اَو كَالَّتِ نَسْلُهُ - عَلَيْنَا مَنْطِقُ الطَّيْرِ، وَاِنَّ مِنْهَا لَمَنْ يَلْمِظُ
 مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ يَسْبِغُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ - كُلٌّ
 قَدْ عَلِمَ صَلْوٰتَهُ وَتَسْبِيحَهُ،**

حضور علیه السلام سهه دکانرو او د اوزین خبره په احادیثو کن ثابته
 وی دا بتول شیرونه بنائی چه هر خه خبره کولے شی خو فرق دادے
 چه د اخویا انسان او ریدے نشی او یا پر پوهیوی نه، خو آخرت کن به
 د دے عادت په خلاف او ریدے شی حکه چه آخرت هم د نا آشنا

شئو نوجهان دے، ہے خوتول ہر خہ اللہ تہ معلوم دی، دکوا ہوا و د
 عملنا موضوعت ہفہ نہ نشتنہ خوبیاہم داسے اللہ دے دیارہ کوی چہ
 بنیادہ تہ پخیلہ خیل عمل لیا دشی او پخیلہ پسخان اقرارا کروی او
 گواہان پیر د ثبوت دیارہ پیش کریشی، چہ دانلہ عدل وانصاف بنہ
 واضح شی، حکمہ چہ اقرار او گواہان د مدعی ثابتولو مضبوط دلیلونہ
 دی ہم ہفہ چہ دیرہ اعتباری دی او جرحہ پرخکہ نشی کیدے چہ دوی
 غیر جانب داری لکہ پیغمبران او فریشتہ علیہم السلام، داندامونو
 شہادت یو قسم اقرار دے چہ بتولونہ مضبوط ثبوت دے،
 البتہ د خائے گواہی حکمہ دیرہ اعتباری دے چہ وہا نندے بیان ا شو
 چہ داد اللہ نعل دے او پدے یو شہادت ہم جرحہ نشی کیدے
 حکمہ چہ بنیادی جرحہ دوک دی یو دا چہ گواہی بے اعتبارہ ثابت کریشی
 دلند داسے ہم نشتنہ حکمہ چہ پیغمبران فریشتہ مکان اواندامونہ بتول
 اعتباریان دی د علماء و تصدیق بہ ہم پیغمبران کوی، حکمہ د گواہی
 ہم اعتباری شہو، اودویہ دا چہ دکوا ہا نوجانبنداری ثابت کریشی دتہ
 دا ہم حکمہ نشتنہ، بلکہ چہ انسان سرہ ددوی ہیخ لاندے بانندے
 ہیچرہ نشی کیدے چہ داسے تیرکون د یو بل سرہ ا لری بکہ داندامونو
 گواہی خوی بتولونہ زیاتہ اعتباری حکمہ دے چہ دا پخیل خان اقرار دے

دوی بہ پخیلہ ہم پندہ گناہ عذابیری،

د عملونوتول

قرآن فرمائی

وَلَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ؛ موزن بہ د انصاف تہ دتہ
 فَلَا تَطْلُمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبِّ خَمَلٍ
 حَبِيبَةً مِّنْ حَرَّةٍ وَاِنْ أَتَيْتَ بِهَا نَفْسًا مِّنْ حَسْبِيبٍ نَّوِيءٍ اوجھری د عمل وقتدار داری

د دے برابر وی ہر جہہ فی موزن نا و لو، اوموزن حساب د بارہ کافی یو
 وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ؛ (دھیامت بہ ورخ د عملونو تکل حق دی)
 فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّا ضِيقًا؛ چہ دچا بتولونہ دل نہ
 وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمَّةٌ هَاوِيَةٌ رَسْرَسَةٌ؛ شو، نو ہغوی بہ زرہ
 القادرہ آہ عتق پورے کڈان کن وی، او دچا بتولونہ چہ سپک
 شونو ہفہ لکاو نرہ کندہ دکہ:

داسے نور او بتونو کمز و احادیث او د اہل سنت د علماء و اجماع
 سرہ ثابتہ دے چہ عملو، تہ بہ تلی شی، البتہ معتزلہ بتول او سلفو کن
 مجاہد، اعمش او ضحاک داوائی، چہ تکل د عملونو نشتنہ، کوم خائے چہ
 وزن لفظ راشی نو د ہفہ مطلب برابرے او عدل الہی بہ وی پورہ مطلب
 دا چہ اللہ بہ د عمل بہ برابر (زیلے کھ بہ تہ وی) د ہفہ جو کہ د انصاف
 فیصلہ کوی خودا قول حکمہ غلط مے چہ وزن او میزان پہ قرآن کن
 دروند والی او سپکوالی سرہ موصوف دے کہ انصاف مطلب وے
 نو دے سرہ دروند والے او سپکوالے بہ ذکر تہ ووجکچہ چہ انصاف دروند
 سپک نشی کیدے نو دچھوٹو رائے داسے صحیح دکہ، چہ دغرتلہ بہ جسمانی
 او حسی وی، معنوی تہ (انصاف) ترندہ مراد۔ د میزان حتی پہ
 ثبوت کنی د سلمان فارسی رض د ا مرفوع حدیث دے،

يُوضَعُ الْمِيزَانُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلََوْ وَضِعَ تِلْهُ بِأُذُنِي شَيْ هَفَ بِهِ دَوْمَرٌ
 فِيهِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ كَوْسَعَهُ؛ فراخروی کچرے بتول آسمانونہ
 او زمکہ پہ دے کنی کینو دے شی نوز پکنی بہ خائے شی،

حافظ بن حجر رح د احادیث د بخاری د آخری حدیث پہ شرح کنی حاکم
 نہ پہ روایت د سلمان رض او ابن مردویہ تہ پہ روایت د عائشہ رض او
 بیہقی تہ پہ روایت د انس رض او طبرانی نہ پہ روایت د ابو ہریرہ رض نقل کرینا

او ابن المبارک رحمہ اللہ روایت ہے کتاب الزهد، ابوالقاسم
 لسکائی نے کتاب السننہ او آلوسی نے یہ تفسیر سورۃ اعراف میں نقل کر دی
تلاہ یو کہ دہ کہ گنہ د حافظ بن حجر پہ رائے تلہ یوہ دہ
 فوکلہ کہ کججمع پہ صیغہ ذکرشی نو
 ہنہ داعمالو بہ اعتبار سرادخہ چہ اعمال گنہ روی نوجمع اعتباری شوہ
 یا مژاد کججمع د سے نہ تعظیم روی، مطلب ہے دا کہ یو دہ خود کوئے
 والی پہ وجہ ددہ و پردہ چہ گنہ ورتہ او بیٹے شی لکہ گنہ بت قوم
 نوح بن المرسلین، حضرت نوح علیہ السلام نے تعظیماً پہ گنہ و پیغمبران
 شہر کر و بعضو رائے دہ چہ تلہ پہ گنہ وی، یاد ہر گنہ کپارہ بیلہ
 بیلہ، تلہ دہ او یاد ہر عمل د پارہ بیلہ بیلہ تلہ دہ، خوئے وجہ قول
 غور یزد دہ:

د موزون لہم بیان

د جا عملو نہ بہ تلہ شی، او د چا بہ نشی
 تلہ، تسلطانی رح د امام غزالی رح نہ
 نقل کریدے چہ ددہ بڑو لو عملو نہ تلہ نشی، او د نور و تلو مکلفو
 بہ تلہ شی، ① معصومین د گناہ نہ پاک خلق پیغمبران علیہم السلام
 خو غما پہ نذر دے کہیں د مسلمانانو وارہ او بیونی ہم شامل دی،
 ② بل تلوے خلوار بہ اونوی کو رہہ ر..... م..... خلق دی، ③ دریم
 تلوے د کفارو تلو د پارہ مقابلہ ضروری وی پہ نہ و مہود و وکن د مقابلہ
 بد عمل نشہ او پہ دریم کہیں د مقابلہ نیک عمل نشہ، دارنگ پہ
 آیت فلا نقیم لہم یوم القیامہ و زنا کن د انکارہ دہ چہ د کفار
 عملو نہ بہ نشی تلہ لیکن امام بخاری رح د تلو د پارہ د عملو تلو ہم
 منی لکہ فرمائی انا اعمال بینی ادم و قولہم یوزن، چہ د تلو
 بنیاد صو قول او عمل بہ تلہ شی، او دا قول حافظ بن حجر او علامہ

آلوسی رحیہ اللہ ہم غورہ گنہ لے دے نو، فلا نقیم لہم یوم
 القیامہ و زنا، کہن بہ د تول نہ مطلب قدر او مرتبہ وی، یعنی
 د قیامت پہ ورخ دا اللہ پہ نذر د کفارو د عملو نو ہیچ قدر او عزت
 بہ نہ وی بلہ خبرہ دا چہ امام قرطبی د تول د پارہ اعمال
 متضادہ ضروری نہ گنہ د کفارو د نیکی چا بری بہ نشی وی
 او د کفر بہ ترخا چا بہرے دروند وی، یا کچرے د کفارو صدقے
 او خیر انورہ، د عذاب د کیفیت پہ کم والی کہن مؤثر گنہ لے شی نہ پہ
 کیفیت کہن کچرے ہنہ پہ بل چا بری کہن پرا تہ ہم وی نو د کفارو
 گنا ہونو پہ مقابلہ کہن د دیر کمالی پہ وجہ د کفر چا بہرے دروند
 پاتے شی،

دویم قول د سبکی رح پہ شرح عقائد کہن امام ما تریدی نہ منقولہ
 چہ د کفارو د پارہ بہ د تمیز او فرق معلوم تلو تلو پہ ہنہ د
 معلوم لے شی چہ د کو مو کفارو گنا ہونو او کفر زیات دی نو د ہغوی
 بہ عذاب ہم سخت دی او د ہغوی پہ نسبت پہ کفارو گناہ کہن کہ کفایت
 بہ د ہغوی نہ لہر شان کم عذاب وی اگر چہ ابدی عذاب کہن نہ بہ
 بتول کا نران شریک وی دا فرق بہ د کیفیت زنیات تالی او کمالی وی
 حافظ بن حجر د ابولہب او ابوطالب د قصو نہ وا دلیل نیوے د
 چہ د کفارو بعضے نیکی د کمالی د سبکی وی د عذاب باعث جوہر ہے
 شی، د سورہ مؤمنون د آخر آیت نہ د کفارو د عملو تلو ثابت ہیں
 وَاَمَّا مَنْ حَقَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ يَخَسِرُونَ أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ
 خَالِدِينَ فِيهَا وَلَهُمْ فِيهَا أَعْمَالُ بَدُونٍ ۝۱۰۰
 خلدون، تلفیح و جوہر الشارح، پہ نقصان کہن غور زنی روہ جہنم
 دقتہ فیہا کلحون، اکم تکون، کہن بہ ہمیشہ وی د درخ اور بہ

اَيَّتِي تَشْتَلِي عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا بِرَهْمَنِي مَعْنُونَهُ سَوْرَتِي اَوْ حَوْلَهُ بِهِ
 نَكَّدًا بَوْنٌ ○ رَايَةٌ عَشْرَتَا ۱۵۰ : يَكْنَى وَرَأَى وَي، دَوِي تَهْ بِأَوْ يَجِيءُ
 شَيْءٌ جِهَ آيَاتِنَا سَوْتَهُ حَيْثَا آيَتُونَهُ وَوَأَوْرُو لَمْ شَوِي جِهَ هَفْتَا سَوْدَرُو كُنْزِ
 آخِرِي فِقْرَةَ رَفَكُنْتُمْ بِهَا نَكَّدًا بَوْنٌ، نَهْ كَفَرٌ ثَابِتٌ شَوَاوٌ رُو مَبِي فِقْرَةَ
 وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِي بُنْيَانُهُ، نَهْ دَ عَمَلُونُو تَوَلُّو ثَابِتٌ شَوِي.

دَمَوْزُون بِيَان

په میزان کین به خه تلله شی؛ په دسه کین دسه
 قوله دی اول ذابن عباس رضی الله عنہ قول دے
 چه اعراضوا و اجسامونه به جسم جوړ کړیښی او تلله به شی اودا سے
 الفاظ ر یَقْلِبُ اللهُ الْأَعْرَاضَ أَجْسَامًا، قَسَطَلَانِي رَحْمَةً نَقَلَ كَرِيْدِي، او
 بدور السافرة، ص ۳۵۰ اکین د بیهقی د شعب الا بیان دا الفاظ نقل دی
 يُؤْتِي بِالْحَسَنَاتِ بِأَحْسَنِ صُورَةٍ وَ يُؤْتِي بِالسَّيِّئَاتِ بِأَفْجَرِ صُورَةٍ،
 یعنی نیکی به په ښه شکل او بدی به په خراب شکل کین راوړی شی،
 طبیی دمشکوة شریف په شرح کین دسه قول ته ترجیح ورکړی د د:
 دویم قول دادے چه عمل ناه به د عملونو د لزومیت په اعتبار تلله شی
 د دے دلیل حدیث در البطاقة دے اودا امام ترمذی رح و عبد الله
 بن عمرو بن العاص نه نقل کړی دے او ښه رح حسن رے ورت و بیلی دی
 او ابن حبان هم په خپل صحیح کین دا حدیث راوړی دے چه الفاظ د د:
 يُؤْتِي بِالسَّيِّئَاتِ وَ يُسَبِّحُ بِسَجَلَةٍ فَتُوضَعُ : یعنی یوکم سل غنبت کتا بون به
 فِي كَفَّةٍ وَ يُؤْتِي بِالْبَطَاقَةِ فَتُوضَعُ : یوچا بری کین کیښودلے شی، او یو
 فِي أُخْرَى فَطَاقَتِ السَّجَلَاتِ وَ : ورکوتے پرچه د کاغذ به بل چا بری
 تَقَلَّتِ الْبَطَاقَةُ : ښه کیښودلے شی، نو دغه یوکم سل کتا بون به
 سپک وی او هغه ورکوتے پرچه به درنه شی،
 د دے امام الحرمین ترجیح ورکړی د ا و بیلی دی چه دروند وال به د

اجر پداندازی، قرطبی رح هم دا غوره کسترے د کا و ذابن عمیر قول د
 دریم قول دادے، چه هم عملونه به تلله شی چه په هغه د ترمذی او
 ابوداود هغه مرفوع حدیثونه دلیل دی او ابن حبان د دے تصحیح
 کړی پدے د حدیث الفاظ دادی:

مَا يُوَضَّعُ فِي الْمِيزَانِ أَحْسَنُ مِنْ خُلُقِ حَسَنِ رِبِّهِ مِيزَانِ كَيْتِي بِهِ ذَبْنَهُ
 خُوْكَ نَهْ زِيَاةٌ خَائِسَةٌ عَمَلٌ بَلْ نَشِي تَلَلٌ دَسْ لَهْ حَافِظُ بْنُ جَعْفَرٍ
 تَرْجِيحٌ وَرَكْرَكَةٌ دَا، دَ عَمَلُونُو تَلَلٌ بِهِ پَخْوَا دَ عَقْلٌ نَهْ لَوِي خَبْرَةٌ كَسْرٌ لَهْ
 شَوْكَةٌ لِيَكْنَ أَسْ خَوْ پَهْ تَهْرَمَا مَيْتَرٌ دَ بَدَنٌ يَأْتِي مَوْسِمٌ دَرَجَةُ حَوَادِثِ
 مَعْلُومِيْدَةٌ شَيْ، حَالَا نَكْ دَا عَرْضِي دَسْ، حَمُوْنِي پَهْ نَزْدَدَسْ دَوِي
 وارهوا قولوا کین اختلاف نفته، کیدیشی چه په دره واره و طریقو
 (عمل د جسم په شکل، عمل د عملنا په شکل او عمل پخپله) دے
 د باره تلله شی، چه په آخری فیصله کولو کین هغه قسم د شک شبهی
 ظاهری صورت ښکاره نشی،

امام ذهبی رح د علم په فضیلت کین د عمران بن حصین نه د رسول الله
 صلی الله علیه وسلم حدیث نقل کړی پدے چه د علماؤ سیاهی او شهیدانو
 وینه به تلله شی خو د علماؤ سیاهی به درنه دی ربه و السافرة ص ۱۴۱

تَلُوْنِكْ

تَلُوْنِكْ دَ عَمَلُونُو به خوک وی، د مختلفو روایاتو په بنیاد د دے کین خلو قله
 رَا اللهُ جَلْ مَجْدُهُ بِه تَلُوْنِكْ وَی، دَا دَا مَامُ غَزَالِي قَوْل دَسْ الدَّرَةِ الْفَاحِزَةِ
 فِي كَشْفِ عُلُومِ الْآخِرَةِ (او دلیل کے د قران د آیت نبولے دے، وَ
 نَصَّحَ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطُ) یعنی موښر به اِنْ دُوْهُ حَانَ تَهْ اللهُ تَعَالَى نَسْت
 کړی د دے د

دویم قول دادے چه تَلُوْنِكْ به مَلِكُ الْمَوْتِ وی او ویرود آنس بن

مالک نہ دے روایت کرے دے (۳) دے ہم قول داد سے چہ تلوک
بہ آدم علیہ السلام وی پہ معجم صغیر کین طبرانی د ابو هریرة
یہ دے الفاظ نقل کریدے،

يَا دُرَّ قَدْ جَعَلْتَكِ حَكِيمًا بَيْنِي ۚ اے آدم علیہ السلام مانتہ حیا او دین
وَبَيْنَ ذُرِّيَّتِكَ قَوْمًا الْيَتِيمَانِ ۚ اولاد پہ منجھ کین منصف مقار کرے
حکم میزان سرکہ ادریزہ

(۳) خلودم قول داد سے چہ تلوک بہ جبرائیل علیہ السلام وی داروین
ابوالقاسم الاسکائی د حذیفہ پہ روایت نقل کریدے،

حیا پہ نرد دے خلود و اولو قول کین حہ اختلاف نشته د اتول صحیح د
اللہ نہ کے تلوک پہ دے وجہ او نیلو چہ تول بہ د هغه بہ حکم کین
او عام طور حکم کونکے تہ ہم د هغه کار کوونکے ویلے شی، پہ دنیا کین
پولیس چہ چالان اگری د هغه بیان اغسل پہ عدالت کین ضروری وی
رنگ عزرا نیل علیہ السلام د سرو چالان کریدے د اللہ تعالیٰ پہ عدالت
کین بہ کدہ بیان او موجودگی ضروری وی :-

دنیا وی عدالت کین د قانونی مشیر ضرورت وی دغہ رنگ د اللہ
عدالت کین د جبرائیل علیہ السلام پیشی دے د پارہ ضروری دہ چہ
قانون رقرآن د اللہ لہ جانبہ راؤ پے دے او د قانون شکنی پہ
مقدمہ کین دہ پیشی ضروری دہ :-

د اولاد آدم علیہ السلام مقلامہ پیشی دہ نودسہ پرست پہ حیثیت
حاضری ضروری دہ :-

د عملونو تلو حکمت

اللہ عالم الغیب د عملونو د ذرے ذرے نہ خبر دے، نو د اللہ
عملونو تلو کین ہیج عرض نشته خو عملونو تلو د عدالتی کاروایی

تکمیل یو ذریعہ دہ (۱) عمل کوونکے د عملناے پہ ذریعہ د خپلو
عملونو نہ خبر شی کہ ہیر کوی تے وی نور یا د بہ شی ورتہ رنگہ پہ
د اگری کتو چہ تیرشوی خیزو نہ رایا دیری (۱) او تقسیاتی طور بہ امنی
چہ د اتول درست دی پہ ڈ بہ اقرار اگری، او کہ لہ کوی، لکن
اقرا کتبتک د کفی بنفسک الیوم علیک حسیبا، چہ دے
حکمت تہ اشارہ شویدہ :-

(۲) د عملونو تلو سرہ نسبت معلوم بزی چہ نیک عمل یو پوتہ
او د اللہ لہ طرفہ د هغه بدل دغہ نہ ہم لوئے انسان تہ پہ دے تلو د
اللہ د فضل لوئے والے بنکار کول دی، او د بد عمل پہ سزا کین د
اللہ پاک انصاف بنکارہ کول دی :-

(۳) د انبیاء علیہم السلام د علماؤ، د فرشتو، د اندامونو، او د خلک
د گواہوتیر و لو نہ مطلب دا ظاہر ول دی چہ د اتول کار او عدالتی
کارروائی پہ حقیقت او انصاف بنا دہ :-

(۴) د دے ہولے کاروایی مقصد د ابنکارہ کول دی، چہ انسانی
اعمال د وصرہ اہم دی چہ د اتول انتظامان د هغه د پارہ ہم پہ دے
وجہ کیری چہ د کائناتو د تخلیق مقصد انسانی اعمال و :-

د غوریزا و ناغوریز پیژندل

د نیکی او بدی د چاہرو ذرنید و او سپکید و پیژند لو کین دے
قولہ دی د د دنیا د قاعدے پشان د آخرت ہم د ا قاعدہ دہ چہ
درون چاہرے بہ بنکتہ او سیک بہ پور تہ می دا د جمہورو علماؤ
قول دے :-

(۲) دویم د دے پہ عکس دے مطلب د اچہ کوم چاہرے پور تہ می
هغه بہ دروندا او کوم چہ بنکتہ می هغه بہ سپک وی، خک چہ چیز

اور مرکز د میلان بہ آخرت کین بدلیبری د نیکو مرکز بہ پور تروی کوم
 حائے چہ جنت دے او د بد و مرکز بہ بنکتہ وی کوم حائے چہ دوزخ دے
 د غنہ قول د بدرالدین زرکشی دے (البرهان فی علوم القرآن) او
 شاہ عبدالعزیز غورہ کربیدے (فتح العزیز)
 (۳) دریم قول دادے، چہ د نیکو د چابری نہ بہ یونورانی سنن را اوزی
 داد نیکو د دروند والی نینہ دلا او د بد و د چابری نہ بہ نوراد تیرو
 سنن را اوزی نو داد بد و دروند والی نینہ دلا، دا قول علامہ آلوسی
 د سورة قارعه بہ تفسیر کین نقل کربیدے۔

دستول مقام

حکیم ترمذی بہ نواد را اصول کین او ابوالقاسم اللانکائی بہ کتاب
 السنۃ کین نقل کربیدی چہ میزان بہ د الله پہ وپاندے ادرولے شی،
 د نیکئی چابری بہ د عرش پہ بنی اترخ او پورے بہ ترحمت وی، او بدئی
 چابری بہ د عرش چپ اترخ تروی او پورے بہ ترحمت وی،

د پل صراط تیریدل او نور

پہ قرآن کین دی

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَأُولَئِكَ الَّذِينَ هُمْ أَهْلُهَا وَإِنَّ مِنْكُمْ لَأُولَئِكَ الَّذِينَ هُمْ أَهْلُهَا
 رَبِّكَ حَتَّىٰ مَا تُضَيِّقُ ۖ ثُمَّ نَحْنُ بِذُرِّيْعِهِ بِهِ جَهَنَّمَ كَيْفَ نَهَىٰ
 الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا ۖ داد الله پرے کربے فیصلہ رہے
 حَتَّىٰ ۖ د سورة مريم آیت ۷۱، ۷۲: بہ د الله نہ ویریتہ کرکے خلق مؤمن تھلا
 او ظالمان بہ ورتے پہ گوچہ وور غور زور کرکے پکین بہ تے پوریزو:

پہ دے آیت کین د کردی چہ تہول خلق بہ جہنم کین وارد پندی، مسئلہ حمد
 حاکم سرہ د سننک تصیح او بیہقی ابو سمیہ نہ پہ اسنادد جابر
 صرفو عا نقل کربیدے چہ د (وآرد) معنی دا خلیل دی او دارنگک

مستدرک حاکم کین ابن مسعود رض او ابن عباس رض نہ ہم منقول دی
 چہ د ہف مطلب د تہولو جہنم تہ دا خلیل دی امام قرطبی رح دا
 قول غورہ کربیدے، دویم قول دادے، چہ وار دیدلونہ مطلب
 د پل صراط پہ ذریعہ جہنم نہ تیریدل دی، دا خلیل ندی، دا
 قول امام نووی غورہ کربیدے، دا قول بہ مستدرک احمد او ترمذی
 کین دا ابن مسعود رض نہ صرفو عا نقل دے، پہ کوم کین چہ دا ہم د کردی چہ
 خوک بہ د برینشا پشان تیریزی، او خوک بہ د ہوا پشان خوک بہ د
 تیراس پشان خوک بہ د ہوا غلنو پہ پشان خوک بہ د سورلی پشان
 او خوک بہ د جہنم پہ اور زخی شی او تیر بہ شی او خوک پہ پکین
 اغوریزی:

دریم قول د وار دیدلونہ مطلب تزدے کیدل او دوزخ لیدل دی چہ
 حساب بہ دوزخ سرہ تزدے دی، بیابان کا قرآن پہ دے کین غورہ دے
 شی او مسلمانان بہ جنت تہ ارسولے شی، لکہ خنکہ چہ د حضرت موسیٰ
 علیہ السلام پہ قصہ کین، وَكَمَا وَدَّ مَا عَمَّا مِّنَ ۖ رَا غلے دے ددے مطلب
 پہ او بو کین سوتل نہ دی بلکہ ہفے نہ تزدے کیدل او حواتہ ورتل دی،

کچرے رومی قول تہ اگورے، نوڈ ہر چا جہنم تہ نتوتل بہ د عذاب
 د پارہ تروی بلکہ پہ نیکانو خلق بہ د جہنم اورا اثر نہ کوی او لکہ دا براہیم
 علیہ السلام پہ ہغوی بہ دغہ اور یح او سلام، جو رہی لکہ طبرانی
 او بیہقی کین چہ خالد بن معدان نہ منقول دے چہ ہم مینا تہ تہ پتہ
 ہم نہ لگی، نو ا بہ وائی چہ مؤمن خور و عدے د الله مطابق جہنم تہ
 وارد نہ شونو د الله طرفہ بہ جواب ورکیشی، مگر تہم علیہا وکی
 خامدلا، تاسو پہ ہفے تیر شوی لیکن ہفہ مہ وو، طبرانی رح او ابن عدی
 د یعلیٰ بن مہنہ رض نہ صرفو عا روایت کربیدے چہ دوزخ بہ مؤمن تہ وائی

تیرشہ ستا نور حیا اور مرکب و رجز یا مؤمن اظفا نورک لہی
 بدو و السافرة، ص ۳۵ و ص ۳۵۳ د پگ صراط پہ خطرناک وخت کتب بہ
 تیارہ وی، دلاس نطہ بہ نہ بنکاری، کا اعمالو پہ مناسب بہ پہ مؤمنانویان
 نور تقویٰ بعضو سرہ بہ دغر ہومرہ ر نرا وی، بعضو سرہ پہ د فحور
 داؤنہ پہ سمون او تولونہ کم د نیک عمل خاوندانوی سرہ د کتہ گوئے پہ
 سمون ر نرا وی ر ابن جریر عن ابن مسعودین دارنہا چہ او ویئی نو
 منافقان بہ مومنانو نہ خواست ا کری،

أَنْظُرُوا نَأْفِقِينَ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ : بَرِّشَانِ حِصَارِ شَيْءٍ چہ مؤمن ہم ستا
 ارجعوا ورا کما التمسوا نوراً : پد نرا کتب تیر شو نو ہغوی بہ جواب
 ور کری چہ د نیا تہ لار شئی او ہغہ نکلے نہ نرا را و کری
 حکم چہ نرا د عمل نہ حاصلیزی او دا العمل د نیا دہ آخرت نہ دے
 آخرت ر دار الجزاع دے ر بدو و السافرة مع تشریح ص ۱۶۷

د صراط حقیقت

د پل صراط رغونہ د دیلوے ستیشن د پل پشان معلومیزی، ابن عساکر
 د فضیل بن عیاض رض نہ نقل کریدے چہ د جہنم د پاسہ د پل صراط او رتو
 د پختلس زور... کالو کمنزل پر اندازہ دے دے پہ درے و بر خو کین
 یوہ بر خہ پور د تختل دی، بلہ دریمہ بر خہ را کو زیدل دی او مینحمتی د پخت
 ہوار بیغ تلل دی، ر بدو و ص ۳۵۳ بہ بقی کتب کا نس رض نہ صرفو عامنقول
 دی چہ ر اذق من الشعر و احد من السیف،

او دغر رنگ پہ مسلم کتب د ابوسعید خدری رض او ابن جریر کتب دا بن
 مسعود رض نہ او مستدرک حاکم کتب دی چہ د بعضو د پارہ پہ د ویستہ نہ
 نہرے او تورے نہ تیرہ او د بعضو د پارہ بہ د میدان پشان فراخہ وی
 ۳۳

پل صراط او د نور حکمت

پل صراط بانندے تلل بہ د (موقف) میدان حشر نہ شروع کیزی او
 دا پل د دوزخ د پاسہ دے، کمنہ چہ تیر شئی نو د جنت حد بہ شروع
 کیزی، او بیا بہ جنت تہ داخلیدل وی، لکہ۔ کمنہ چہ بدو و السافرة
 کین د روایا تونہ ثابت دی، دیو قول مطابق کہ قول خلق بہ پہ جہنم د پاسہ
 تیریزی نو اہل تقویٰ تہ بہ ہیج تکلیف نہ وی خو کفار او فجارو تہ بہ
 تکلیف وی، او کچرے د بل قول مطابق جہنم تہ داخلیدل ہر کس د پارہ
 ضرور ہونو اس بزور بانداے مؤمن بیان کریدے چہ متقیانوتہ، بہ
 تکلیف او پتہ ہر حکم نو چہ د جہنم اور بہ ہغوی تہ یخ او سلام وی

او بخیلہ قرآن کریم کتب ہم ذکر دے،
 ثُمَّ نَحْنُ الَّذِينَ أَنْفَقُوا وَنَدَّرُ الظَّالِمِينَ : بیا بہ مؤمن تقویٰ داروتہ د پل
 فِيهَا جَنَّتِهَا ○ سورہ مریم آیت ۷۵ : صراط او د دوزخ اور نہ خلاصہ
 ور کمر و او کفار او فجار بہ ور تہ پر گوم وود او غوزو، پل صراط بہ ویستہ
 نہ نرے او د تورے نہ تیرہ صرف کفار او فجارو د پارہ وی د ہر چاد پارہ
 بہ داسے نہ وی، لکہ اس بزور بانداے مؤمن دامدائل بیان کریدے، ہان
 کچرے د تولو ہم دغہ یولار د پل صراط وی، نو بیا ہم د مؤمن خم خطرہ
 نشتہ، لکہ چہ امام بدر الدین زرکشی پہ ر البرہان فی علوم القرآن
 کتب ذکر کریدی، چہ عالم آخرت کتب بہ جیز او مرکز بدلیزی د دنیا
 د ستور مطابق بہ نہ وی بلکہ د شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ د قول مطابق
 احکام د روح بہ پہ احکام د بدن غالب وی د کفار و مرکز میلان بہ بنکتہ
 یعنی جہنم آرخ تہ وی، او د نیکو کار او تقویٰ دارو مرکز میلان بہ پور تہ
 یعنی جنت آرخ تہ وی لہذا کفار بہ د تول پل زور پر پرتو پہ وجہ رضی شئی
 ا رنگ دورنگ بہ شئی او درز و رگذا بہ شئی او د تقویٰ دارو میلان

اوزور بہ پورنہ وی دپل ہتھ بوج اوزور بہ پر نہ پر بوزی، اوہیج تکلیف بہ ورنہ نہ وی، ددے مثال دا سے دے چھوٹک دتورے پتیرو پینہ کیر دی نو تکلیف وی، بلکہ زخمی کیری، لیکن کہ پینہ اوچتہ کیری اوپیا دتورے پہ تیرو دپورنہ نہ پرے پینہ کیری، نوہیج تکلیف بہ ورنہ نہ وی حکہ حکہ چہ دقدم میلان پورنہ آہر نہ دے، بلکہ گوزا آہر نہ دے دے دے، حیزا و مرکز بدلیدو وجہ دادہ چہ کفاروپہ دنیا کین جھنخی عملونہ کیری دی چہ دھے میلان اومائے مرکز جھنر نہ او جنتیان بہ کجنتی عمل پہ وجہ خپل میلان اومائے جنت نہ لوی باقی جھنر دکفر او گناہ مثالی صورت دے، او جنت کایمان او عبادت مثالی صورت دے، دگنا ہوو مجزاج گرم داورا تیرے دے، او دایمان او نیکی مزاج بیج او دتور دے کوم نہ چہ دنی علیہ السلام پہ دے دے عا کین اشارہ دے۔

اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَا عَمَاءِ النَّبِيِّ وَالْبُرْدِ، اے خدا یہ جھانگنا ہونہ دو لو او دگنی بہ او بوا وینزہ، یہ صحیحینو کین حدیث دے، حُقَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَايِرِ وَحُقَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ، رجنت تکلیفونو کین کیری او دوزخ خواہشا نو کین کیری دے،

جنت نہ تلو دپارہ دپل صراط نہ تیریدو مطلب دا حقیقت نکارہ کول دی چہ شریعت بانہ دے عمل کولو دپارہ دے خلقو ہر قسم تکلیفونہ تیر کیری دو او جنت دپارہ دے سرک تیار کرے وو، او دتورانی عملونو پہ وجہ ہغوی نورانی دار السلام او جنت ترا رسیدہ، او چاد شریعت پہ پل او پہ سرک بانہ دے نل پرینی وویا خہ پہ شریعت تلک او خہ پچیل طبیعت تلک کجنت پہ سرک شریعت تلک لک چہ دوی تہ پہ دنیا کین گران معلومیدل دغہ رنگ بہ آخرت کین ہم دجنت پہ سرک رپل صراط تلل دوی تہ گران وی مطلب دا چہ آخرت عالم مثال دے، شریعت لہ پہ اللہ تعالیٰ دقیامت،

پہ ورخ دپل صراط شکل ور کیری دچا چہ دے سرہ پہ دنیا کین تعلق وو، خپل خواہشات تہ پریشی وواو پہ شریعت تہ عمل کولو ہر قسم تکلیفونہ برداشت کول او تہ بانئی ور کول دوی تہ دشریعت دپارہ آسان وودوی شریعت سرہ داسے خان عادت کپے وو چہ ہم پہ دے کین بہ ورنہ آمار مرزا او اطمینان حاصل وو، نوہغوی بہ پہ دیرے آسانئی فراخئی اور نرا کین پہ دے تیرشی، او خپل مرکز میلان (جنت) تہ پہ ارسی کوم چہ دینکو او بنیگر و مرکز ہم دے، او کوم خلق چہ پہ دنیا کین داسے نہ ورو، شریعت سرہ تہ تعلق نہ ساتلو پہ دے بانہ ہم عمل کولو تہ کے سا دو بہ وہ، خپل خواہشات پہ تہ پہ دے غورہ کنرل، نوہغہ خلق پہ پل صراط ہم نشی تیریدے دا بہ ورنہ دتورے نہ تیرہ شی او دویینتہ نہ بہ نہ شی، لکہ خٹکہ چہ ورنہ دنیا کین بنکاریدو او دے نہ دتیریدو پہ خٹکے بہ خپل مرکز میلان (دوزخ) تہ گذارشی کوم چہ دینو او گناہونو مرکز ہم دے،

دتور اسباب

الصَّلَاةُ نُورٌ، وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ، الصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ،

پہ پل صراط بہ رنر او دنوخ، قرآن، وی او با بہ دظلم بہ نہ کولو سر خاص صبری بدور السافرہ صے

پل صراط بانہ دے تیریدل دگومو عملونو پوجہ آسان بیری
 ① کمزورے سرے کحکومت دظلم نہ پہ خپل اثر سوخ خلا، صول
 رطبرانی عن عائشہ رض

② ددین کار دپارہ جھانٹو نوسرہ تعلق لول او ہم پہ دے غرض
 جھانٹو نونہ بیابار تلل ر بزار یا سناؤ حَسَنٍ عَنِ أَبِي الدُّدَّ دَائِی

۱۹۲) پہ خپلہ رائے پہ دین کن دزیاتئی نہ خان سائل، او دسنت تعلیم ورکول ددیلی فی الی انابہ بد ورا سا فورا صراح

جنت اودوزخ

داهل السنّت والجماعت په دے عقیدہ اتفاق دے، چه جنت اودوزخ پیدا دی، امام ابوالحسن اشعری په مقالات الاسلامیین و اختلاف المضلین کن ر یلفظ ما اجمع علیه اصحاب الحدیث و اهل السنّة، مطلب دا چه اهل حدیث او اهل سنّت په کوم عقیدت او وجه متفق دی دهغه په تفصیل کن فرمائی: **وَأَنَّ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ مَخْلُوقَتَانِ** (جنت اودوزخ پیدا شویدی)

امام ابن قیم رحمہ صحابہ کرام و تابعینو تبع تابعینو اهل السنّة والحدیث فقہاء و اهل تصوف په دے عقیدہ اجماع نقل کړید (هادی الارواح د معتزلہ و داوینا غلطه ده چه اُس جنت اودوزخ نه دی پیدا د قیامت په ورځ به پیدا کیری چه ضرورت به ئے هغه وخت وی، غلطه حکم ده چه اُس د دواړو موجود والے عبث نه دے بلکه په دے کن فائدے دی،

د جنت اودوزخ د اُسنی موجود والی دلیلونه

- ۱) **تولوا نبیاء و علیهم السلام** د جنت زیرے ورکړیدے او ویر و لو تاثیر هله قوی وی چه دادواړه اُس موجودی،
- ۲) په صحیح احادیثو کن: د مرک په رخت او په قبر کن د جنت دوزخ لیدل او د هغه اثرات محسوسول ثابت دی چه داددے د اُس موجود والی دلیل دے، په صحیح احادیثو کن دا هم ذکر دی، چه د بعضی نیکانو

لکه شهیدانو، صدیقینو، انبیاء و بعضی مؤمنانو و خویش له مرکز د جنت د نعمتونو د فائدے آخله او بدکاره خلق د دوزخ تکلیفونو تیر کړی د قیامت نه ورا ندے د نیکانو او بدانو د جنت اودوزخ سره بطا و ارتباط دا بنائی چه اُس هم دادواړه موجود دی او د قیامت نه ورا ندے ددے پیدا کیدل واقفاندے لری

د جنت اودوزخ د وجود نقلی دلایل

په قرآن کریم کن د آدم علیه السلام په جنت کن آستوکنه او بیازمکه نه را تلل ذکر دی، دا جنت آخرت واله هغه دارالثواب دے، (دا صحیح قول دے) د امام رازی رحمه الله د اقوال د ابوالقاسم بنی معتزلی او د ابو مسلم اصفهانی نقل کول رچه د آدم علیه السلام د کیز و خائے د زمکه یو باغ وو، او پخپله د امام رازی په دے کن خپله رائے نه بنکاره کول، یاد بڼائی داوینا چه دادا دم آسمان جنت وو، یا د بعضی صوفیانو ر داوینا چه د جبل یا قوت یو باغ وو، یا د یهود و نصاری و د باغ عدنان یا فلسطین یا اصفهان متعین کول، ټول د عقل او نقل نه خلاف دی.

وجوهات دادی

د آدم علیه السلام د کیز و خائے آسمان د جنت وو، هر کله چه د جنت لفظ په لام که تعریف سره ذکر شی او په الفاظو کن زمکه د یو باغ مراد کولو خه قرینه هم نه وی نو جنت نه به مطلب هلته دارالثوابی باخصوص په دے صورت کن چه د قرآن الفاظ په دوو فرینو دا کوا هی کوی چه د آدم علیه السلام د کیز و خائے آسمانی جنت وو، یو خو پسرورت طه کن چه کوم صفتونه د جنت بیان دی هغه هم آسمانی کیدے شی کوم چه دارا لجزاء دے زمینی نشی کیدے، هغه داسه چه الله تعالی آدم علیه

السلام نه د جنت بو تلو نه پس افرمائیل، فلا یُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى ○ إِنَّ لَكَ أَنْ لَا تَجُودَ بِعَمْرِهَا وَلَا تَعْتَرَى ○ وَأَنْتَ لَا تَقْضِي فِيهَا وَلَا تَصْحَى ○ سورة طه آیه ۱۱۹ تا ۱۲۱ دایمہ صفتونہ د دنیا د ہیج مقام نشی کیدے، مثلاً داچر د جنت نه په و تو پس به تاته تکلیف وے کتن به لورده نه وی، بر بندیدل به نه وی، آتده به نه وی، بوغور به نه لکی، دا تهل خصوصیات د بکرنی جنت کیدے شی د زمینی نه، د دنیا یو باغ کن کومه فائده چه کیدے شی هغه د دنیا په بل باغ کن هم کیدے شی چه دا اول باغ نه لا اوزی مگر نورے خلور فائده د دنیا په هیچ یو باغ کن نشی کیدے،

دویم په سورة بقره کن وی، قُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدَاوَةٌ ○ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ○ (سورة البقره آیه ۱۷۳) په دے آیت کن د جنت نه په را کوزیدو دوه نتیجې کپه اوله داچه ستاسو د اولاد په مینځ کن به د شمنی وی لکه څنگه چه وړاندې د فرشتو په ژبه هم ظاهرا کپه شوه، که اَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ ○ وَنَحْنُ نَعْلَمُ مَا نَعْمَلُ ○ په دے آیت کن اهبطوا کوزشی بیائے د جمع په لفظ افرمائیل چه ستاسو اولاد به دیوبل د شمنان وی، او بل داچه ستاسو او ستاسو اولاد استوگنه به تر تها کلی وخته پورے په زمکه وی اودے نه به فائده حاصلول وکچرے د آدم علیه السلام د کیدو وځای آسمانی نه وے نو دا الفاء به الله تعالی نه وے و بیله ځکه چه د شمنی خود که د ژوند خصوصیت دے او دا به ئے هم نه وے و بیله چه د کوزیدو نه پس به تاسو زمکه کن اسیزی ځکه چه د زمکه نه د کوزیدو او

د زمکه دیو باغ نه بل باغ په تلو دا به الفاظ هیج معنی نه لری، زمکه نه زمکه نه کوزشی، د زمکه دیو باغ نه اوزی او پد زمکه کنه اسیزی معلومه شوه چه د زمینی باغ نه دو بلکه آسمانی جنت و لور، باطنی ذلت دے او بر بندیدل ویک ظاهری ذلت دے، تنده باطنی گرمی دے او د ظاهری گرمی د دے په مینځ کن جوړه نه دے، د آدم علیه السلام د کیدو وځای دے تلو نه پاک وړ،

دا دم علیه السلام د کیدو وځای متعلق استند لال د حدیث استند لال په صحیح مسلم کن د ابو هریره رضی الله او او د حدیث یفرد نه مرفوعاً حدیث دے چه د

قیامت په ورځ به د آدم علیه السلام اولاد د آدم علیه السلام نه جنت پیرانتو غوښتنه ا کړی د دے په جواب کن به حضرت آدم علیه السلام ا فرمائی وَهَلْ آخَرُكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ إِلَّا الْآخِطِيَّةُ ○ اَبِيكُمْ، چه تاسو خوجنت نه هم ستاسو د پلار غلطی را ویستی بی، د ځکه معلومیږی چه د قیامت جنت هم هغه دے کوم نه چه آدم علیه السلام را ویستے شوه و هر کله چه د جنت ا سنے وجود ثابت شو نو دوزخ هم خامخا ځکه موجود دے چه د فریق هیتوک قائل ندے،

قرآنی استند لال د جنت په باره کن قرآن کریم فرمائی اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ○ اود دوزخ په باره کن فرمائی اُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ○ دواړه د ماضی صیغ دی، مطلب ئے دا دے چه جنت او دوزخ د وړاندے نه موجود دی، دریم دلیل دا دے چه فرعون سره د فرعونیانو هر کله چه غرقیدل نو قرآن فرمائی اُغْرِقُوا قَادِحِلُوا اَنَارًا ○ دا هم دواړه د ماضی صیغ دی چه په تیره شوه زمانه کن د فرعون او فرعونیانو غرقیدو سره هغوی اور جهنم ته ننوستے شوه،

کچھ قیامت نہ ورنہ دے دوزخ وے نودوی شے تہ داخل کرے شوم
 ک آدم علیہ السلام د کبر حائے جنت وویہ دے د شہبوازل
 ک آدم علیہ السلام د کبر و خاکے جنت الخلد نہ منلو شیہی دادی
 ک جنت کین داخلہ بہ قیامت پہ ورخر وی، خواد م علیہ السلام د قیامت
 نہ ورنہ دے جنت کین خنگہ داخل شو
 ک جنت کین بہ بر بند تیا اوغیو نہ رائلل نہ وی، کہ دا جنت الخلد وے نو
 آدم علیہ السلام تہ دا دوارہ ہلتہ خنگہ پلین شوکن۔
 ک جنت پہ آسمان کین دے چرتہ چہ امرانہی نشتہ اور نہ مکلف کیدال
 نو آدم علیہ السلام تہ د صغ رہی حکم خنگہ ہلتہ راغلو،
 ک آسمانی جنت تہ داخل نہ ہی ہلتہ نہ و تل نشتہ، نو بیا آدم علیہ السلام
 ہلتہ نہ و لے اویستے شو۔
 د دے خلو روارہ جواب ہم یو دے، ہفتہ دا دے چہ داخلور وارہ خبر
 ہفتہ وخت د پارہ دی چہ د قیامت پہ ورخر بہ مؤمنان د نیک اعمالو مکہ نہ بلکہ آسمانی جنت دے اودوی زمینہ ژوند کین د دے حاصلو
 پہ نتیجہ کین داخل شی اود دے تانید د قوائی آیتونو سیاق اوسباق د ہارہ د انبیاء علیہم السلام د ہدایا توار د ہفتوی د تعلیماتو مکمل پیروی
 دے کومر کین چہ داخلور وارہ خبرے پہ جنت کین د قیامت د داخلہ سرتی
 ہفتہ دا شبہ چہ د جنت نہ ریستے شوے شیطان بیا جنت تہ
 د سوسے اچولو د پارہ خنگہ لارو،
 نو اول جواب دا دے چہ و سوسے اچولو د پارہ جنت تہ دا خلیل ضرور
 نہ دی دا بھر نہ ہم کیدے شی نکہ نمرچہ کرور و نومیلہ لریہ
 موہن تہ گرمی اور نزار ار سولے شی، حالا نکہ نمرچیم کشیف دے
 جسم لطیف ر شیطان خود دے نہ زیات ہم لریہ نہ دتو د نہ
 زیات مضبوط اثر خورد وے شی، دویم جواب دا چہ شیطان پہ جنت
 کینے د استوگنے نہ بند و د ہسے پینید واد امتحان او زمینت کول

نہ و و، دریم دا چہ د شیطان بندیز قاتونی دو قاتونی بندیز
 ک جرمات د بندیز خلتے نہ پہ پتہ اوغلا غلتیا تے شی، دا اللہ د پت
 ک مکیکن نہ دی لیکن اللہ د خہ حکمت د وے نہ ددہ پہ دغہ قسم
 ک کین خہ دخل ا نکرو۔
 ک مہ شبہ دادہ چہ آدم علیہ السلام پہ زمکہ خلیفہ جوہ شوہ و
 ک آسمان جنت تہ و لے بو تے شو، د دے جواب دا دے، چہ د اللہ
 حکمت ددہ پہ دغہ بو تلو کین د ایسے و لکے چہ د عیسیٰ علیہ السلام
 ک آسمان تہ پہ خیز ولو او بیا پہ زمکہ را کوز و لو کین خہ حکمت دے،
 ک آسمانی جنت کین د آدم علیہ السلام د استوگنے او د ارفے د خوراک
 ک وجہ د ہفتہ را کوز و لو کین د اللہ تعالیٰ حکمت
 ک د مہ حکمت دا وجہ د آدم علیہ السلام پہ اولاد کین
 د اشعور مضبوط کریشی چہ ددوی اصل وطن
 د ہفتہ وخت د پارہ دی چہ د قیامت پہ ورخر بہ مؤمنان د نیک اعمالو مکہ نہ بلکہ آسمانی جنت دے اودوی زمینہ ژوند کین د دے حاصلو
 پہ نتیجہ کین داخل شی اود دے تانید د قوائی آیتونو سیاق اوسباق د ہارہ د انبیاء علیہم السلام د ہدایا توار د ہفتوی د تعلیماتو مکمل پیروی
 دے کومر کین چہ داخلور وارہ خبرے پہ جنت کین د قیامت د داخلہ سرتی
 ہفتہ دا شبہ چہ د جنت نہ ریستے شوے شیطان بیا جنت تہ
 د سوسے اچولو د پارہ خنگہ لارو،
 نو اول جواب دا دے چہ و سوسے اچولو د پارہ جنت تہ دا خلیل ضرور
 نہ دی دا بھر نہ ہم کیدے شی نکہ نمرچہ کرور و نومیلہ لریہ
 موہن تہ گرمی اور نزار ار سولے شی، حالا نکہ نمرچیم کشیف دے
 جسم لطیف ر شیطان خود دے نہ زیات ہم لریہ نہ دتو د نہ
 زیات مضبوط اثر خورد وے شی، دویم جواب دا چہ شیطان پہ جنت
 کینے د استوگنے نہ بند و د ہسے پینید واد امتحان او زمینت کول

دویم حکمت

لکہ خنکہ چہ دے واقع نہ معلومیزی، دویم حکمت پہ دے کین د الله دنا فرمانی دانسی خطر ناگو نتیجیونہ د انسانانو یو کول دی، آدم علیہ السلام د انسانا پلاسا او د خدا کے تعالیٰ محبوب او مقبول بندہ او هر کله چہ هغه په دایه کار (هغه اونے نه خورل) چہ گناه هم نه وه روکم بخدا که عزمان د نه خارج کړی شو نو د گناه نتیجی خوبه دے نه هم نایسته خدا په وی گناه هغه نافرمانی د الله ده کوه سره چہ قصدا او اراده شامله وی قتل گواه دے چہ د آدم علیہ السلام دے فعل کین اراده دنا فرمانی نه وه خنکہ چہ جنت د شرعی احکامو مخائے نده چہ د هغه خلاف کول گناه ا بولی نو دا حکم تشریحی نه وو بلکه تشفیوی وو، د حکم تشفیوی د مطلب وی، چہ مثلاً یوم اکثر بخورنه د پر هیز کولو مشوره په دے عرض کړی، چہ د دے په خلاف کولو کین د رنجور نقصان دے هر کله چہ بد هیزی ا کړی نو د اکثر هیز لقصان ا نشورنه دے حکم عدلی ا نقصان د رنجور ا شو چہ رنجی نریات شو یا بل رنج بیدار یا د احکم عام وورد هذی الشجره، نه مقصد د الله تعالی دغه قس یولو او نونه بند یزو او آدم علیہ السلام دیوسه خاچه ارنه بند تریه مطلب واغستو دا غلطی اجتهادی وه او په اجتهادی غلطی عذاب نشسته سوال پیدا کیزی چہ هر کله د گناه نه وه، نو قرا فرمائی، وَعَصَىٰ اٰدَمُ رَبَّكَ فَغَوَىٰ (چہ د دے جواب دادے چہ حقیقت کین عصیان او غوا یت نه وو بلکه په صورت د دے رو د دے ژبے د قواعد و په لحاظ هغه نیکی نه هم بدی و پیلے شی کوم چہ د بدی هم شکله وی، لکه د جزو سَبَّیْنَه سَبَّیْنَه مَثَلِهَآ سورة الشوری عت اَوْفَمِنْ اَعْتَدَىٰ عَلَیْکُمْ فَاَنْتُمْ فَاَعْتَدْتُمْ عَلَیْهِ بِمِثْلِ مَا اَعْتَدَىٰ عَلَیْکُمْ

وره البقرة آیه ۱۹، و می آیت کین دے د اشکلی په وجه د بدی د لے ته بدی او نیله حالانکه بدل اغستل جائز دی، دغه رنگ د دویم آیت کین د زور ظلم بدل اغستلو ته د هه شکلی په وجه زور او نیله شو، حالانکه بدل اغستل خه بدل اغستلو گناه خبره نه ده د طور د اغه خلق وائی چہ د سپیره بدل لے په سپیره واغستو سپیره د واره یوشان دی مگر د و می سپیره ناجائز او دویمه سپیره جائز صرف شکل کین د واره سپیره یوشان دی، خلاصه د و لو هر و دا چہ دے واقع کین د الله دا حکمت بنودل وو چہ هر کله آدم علیہ السلام د اغه یو کار ا کړو چہ صرف شکل او صورت د گناه وو د حقیقت گناه نه وه (مگر په نتیجه کین دے د جنت نه را ا بشکلو د هغه آرام او پایان نعمتو نه تر واغسته شو او د دنیا په تکلیف د ژوند اغستونو سرگردانو کین دے مبتلا کړو او کار هم یووونو هغه کسانو ته عبرت کول وو کوم چہ حقیقی گناه کوی او یو هم نه بلکه بتول عمر په گناه هونو ا آدم وی نو د هغه به خه حال وی خورسه خطر نا کے نتیجه بهمه د باصت په ورخ را ا وزی، او هغه همیشه ژوند به خه خورسه خواب وی،

دریم حکمت

دریم حکمت دادے چہ جنت دار د راحت اوزمکه دار د محنت دے لهدا په دے دار د محنت کین دین پاره محنت کول د حقیقی راحت یعنی د جنت د حاصل کولو ا کی یوه ذریعه وه، په دے وجه زمکه کین تکلیف تیر کړی مشقت ا کړی چہ د جنت حجت مو نصیب شی،
 بهراختی نرسید آنکه محنت نه کشید،
 د دنیا نظام هم د اغه جور دے چہ شوک محنت کوی تو هغه راحت بیا موی،

خلوہم حکمت

آدم علیہ السلام اور دابلیس کے واقعہ انسانیت کا ثبوت اور کون
 چہ شیطان کا انسان دہنولو نہ لوئے دشمن دے دہغہ گارڈ اللہ
 نابعداری نہ لے کول اوپہ خواہش نفسانی کین لے اب، مکل دی
 انسانیت اور بلیسی کین بہ جاری عداوت وی، خود انسانی کامیابی
 بہ دے کین پت دے چہ ہغہ دابلیسی خویند ارکونہ خان انسان
 اودہ نہ دخیل پلار مقام اوخیل وطن اصلی بہ کورتورشی کون
 کاصلی وطن نہ بہ لاس وینچل وی،

پنجم حکمت

جنتی ژوند نہ دہر مکے شہوند، نہ آدم علیہ السلام لا بد تو لو
 حکمت دا ہم ووجہ کجنت ک خوشعالو ک ژوند ک دنیا ک غم
 چک ژوند سرہ مقابلہ کوی اودا تاریخی حقیقت دہ اولاد آدم
 السلام کین، برابر جاری وی چہ غوریزش وند ک آخرت دے حکم
 دوی دہ دنیا پہ جنجالو نو کین اکرمید و سرہ آخرت اود جنت حقیقی
 شانہ اند غور زوی، اود ک الاحب ک خیر ک ابغی، راعلی آیت
 دالتصور چہ ک آخرت اود جنت بقول عمری اوہیشہ ژوند چیر
 ک اولاد آدم پہ ہغہ کوششو نو کین ک بچلٹی چہ پیدا کوی کوم
 دجنتی ژوند گتلو ک پارہ کوی،

شپروم حکمت

آدم علیہ السلام قصہ کابلیسی عداوت ہنکارہ کولو د پاسہ یوا
 پہ دے کین ک اللہ تعالیٰ دا پتہ حکمت ہنکارہ کول دی چہ انسان دہا
 کابلیسی عداوت وجود لہ دے وجہ ضروری دے چہ ہغہ دے دے
 خان محفوظ کولو د پارہ ہر دخت تیار سیری اود دین ک دے حفظ

غیب دشمن دہ دشمنی خیال پہ انسان کین ک دین ک حفاظت خیال
 اوچد بہ پیدا کوی، انسانی وجود یوور کولے حکومت اگنرہ دے
 اندامونہ ک رعیت پشان اوروحے دیو بادشاہ پشادے، قانون الہی
 وشریعت دے ورکوتی حکومت آئین اودستور دے شیطان اور
 بلیسی نگی شی دغہ اندامونہ پہ بغاوت کولو امداد کوی، چہ دغہ
 دستور نہ مہی کچرے ک انسان روح ک دخیل دے حکومت پہ بچ کولو
 اویہ حفاظت کین پاتے راشی نو دشمن پہ پر خیتہ و اچوی اود دے
 انسانی اندرونی مہلکت بقول انتظام بہ گنہ و کوی (کہ من صبا لبنان
 کین چہ اسرا نیلو کول) او کچرے د دشمن ک چالو نو ہر دخت یگرافی
 کوی، حکومت ک حفاظت خیال ساتی اودغہ انتظام ک مضبوط وی
 نور بلیسی چلو نہ بہ بقول ہیکارہ شی، دے ہنکارہ مثال ک پاکستان
 حکومت دے چہ پہ خوا کین ک بھارت یومکارہ دشمن حکومت موجودہ
 کچرے دا دشمن نہ وے نو حکومت او عوام ک پاکستان دواہ بہ بے فکرہ
 ناست و ک دخیل ملک د بچ کولو اود حفاظت ک جوش ک انتظام بہ کین
 کولو اود پاکستان بری، بچری اوفضالی فوج بہ ک نیشٹ برابر و جکی
 وسلہ او جکی قولہ نہ بہ ہنکارہ نہ راستل، دا خود غیب دشمن بھارت
 صدقہ دہ چہ پاکستان کین د فاعی ساز و سامان بچ پہ ترقی دے،
 مطلب دا چہ ک انسانیت ک تکمیل دا کابلیس پہ دشمنی کین پت دے
 لکہ چہ حضرت علی ہجویری مشہور پہ داتا گنج بخش، خپل ہغہ سرید
 دا بے پورا کوم چہ دہ دشمنان ک ضرور نو شکایت کوی، دا وقعا
 علامہ اقبال پہ خپلو شعور نو کینے دا بے بیابانی ع

ہستی اور رونق با ناز است	راست عظیم ملک ہم یا راست
فضل حق داندا گہ زمین قوی است	برکہ دانائے مقامات خودی است

کشت انسان را عیب باشد صحاب

مکنانش را بر انگیزد ز خاک

د جنت د ژوند حقیقت

د جنت حقیقت او نعمتونه دو سره اوجت دی، چه که انسان په خیال کپنه هم نه شی را تله :-

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً لِّمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۰۰﴾ سورة السجدة آیه ۱۰۰ پیژنی کوم چه ما پت ساتلی دی دوی دپاره د سترگو یخواله دے، چه ددوی د عملونو بدله به وی،

په بخاری او مسلم کین دا ابو هریره رده په روایت د حضور علیه السلام ارشاد منقول دے، چه الله پاک فرمائی چه ما په جنت کین هغه نعمتونه تیار کړیدی چه نه خو کومو سترگو لیدلی دی او نه کومو غوړو لو د دے تعریف آوری دے، او نه کوم یوزره د دے خیال را وستے شی، د د نیا نعمتونو سره د دے نعمتونو هیخ مناسبت نشته، ځکه د دے اصل حقیقت بغیر د لید او استعماله مهکن نه دے خود انسان پوهولو د پاره د دے اجمالی پیژند کپلی د علوم آخرت په ضمن کین ضروری وه لیکن د انسان پوهه د د نیا وی څیزونو د پورته د پاره ځکه د د په دغه رنگ کین قرآن شریف او حدیث بیان ا کړه،

ابن عباس رضی الله فرمائی، چه د جنت نعمتونو د پاره د د نبوی شیبو لومړی الفاظ چه استعمال شویدی داصر د کسسی او تعبیری مناسبت په وجه دی گوندی د آخرت د نعمتونو حقیقت د د نیا ک نعمتونو نه بالکل مختلف دے، ځه وایم چه جنت کین به هم اوبه وی، او په د نیا کپنه هم اوبه شته لیکن په دواړو کین د آسمان او زمکے فرق دے کچر دے د توله د نیا

دولت ا لگولے شی او په هغه یو کلاس شربت تیار کړی شی نو دا به د جنت د اوبو په مقابله کین د ا صے وی چه په لید و به د هغه چانه سرخون ورځی چاچه د جنت اوبه خنبلی وی ځکه چه د جنت په اوبو کین موندونکی خوند و نه بدنی اور روحانی اثرات هغه دی کوم چه د د نیا په هغه خنجاک کین نشته،

د آخرت د ژوند اجمالی نقشه

قرآن حکیم د جنت د ژوند په منفی انداز کین دا نقشه را بیکله ده، لَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۱۰۱﴾ هغه ژوند د ویرے او د غم نه بیخی پات د دے، او په مثبت انداز کین د دے بیان کړی دے،

وَلَكُمْ فِيهَا مَا نَشْتَهُیْ اَنْفُسِكُمْ ﴿۱۰۲﴾ ترجمه: یعن د جنت په ژوند کین به هغه و لکم فیها ما تاند غون ﴿۱۰۲﴾ نزلآ شی ملا ویری کوم چه په زړه کین تیر شی او هغه شی به هم ملا ویری کوم چه السجدة آیه ۱۰۳) اغونبته شی، او پخپله د انتظام کولو

ضرورت ځکه نشته چه هلته به خلق د الله پاک ټول عمری میلان د وی، ټول عمری انتظام به هم د الله پاک وی، په بدو ویر السافر به مذكور ا حاد یثو کین د دے پاک ژوند دا تفصیل بیان دے،

عَنَاءٌ لَا فُقْرٌ ﴿۱۰۴﴾ صَحَّةٌ لِّاَمْرَضٍ ﴿۱۰۵﴾ یعن د جنت په ژوند کین بې نیازی شبات لا همر حیات لا موت : او غنی ټوب دے، فقیری او محتاجی پکین نشته، ظاهری او باطنی تندرستی به وی اور نغ پکین نشته ځوانی شته بو د ا ټوب نشته، ژوند شته، مرگ نشته دا هغه لنډه نقشه ده، چه د هغه مطابق یومینت ژوند به په د نیا کین ټولو د لوه باد شاه ته ندری نصیب شوه په د دجه د الله ارشاد دے: وَرِثَ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لِهٰی الْحَيٰرَاتِ ﴿۱۰۶﴾ سورة عنکبوت آیه ۱۰۶

چه یوازے دآخرت ژوند حقیقی دے، په حدیث شریف کینے راخی چه دیو جنتی سرری طاقت به دیوسلو مضبوطو خورانا نو هو صره وی هیشه دپاره او هیز کموت پر یکنی نه راخی دهغه بنائست به بیمثاله وی ادپه هغه کین به زیات ولے راخی، لکه چه په صحیح احادیثو مبارکوکین ثابت دی، ددے نه ملاوه داچه ددیدار الهی خوند به دومره وی چه بل هیز دجنت خوند به دے ته نه رسی :

دقیامت په نینوکین دحضرت عیسی علیه السلام اسمان نه راکوزیدال په بحث کین شامل دی :

دحضرت عیسی علیه السلام اسمان ته خیزول داوخت دهغوی ژوند او په آخره زمانه کین په زمکه راکوزیدل دمسلمانانو اتفاق عقیده ده حکمچه په تیر شوو خوارلس سووکالوکین په دے کین هیز یومسلمان عالم اختلاف په دے نه دے کرپه چه دا دتولونه داعی صفا مسئله ده چه اسلام او ددے انکار نشی جمع کیدد په بحرالمحیط تفسیر جلد ۲ ص ۶۶ کین دامام ابن عطیه نه دا جماع الفاظ منقول دی :

حَيَاةُ الْمَسِيحِ بِجَسَمِهِ إِلَى الْيَوْمِ وَنَزُولُهُ : تَرَدُّدُهُ وَنَحْوَهُ مَسِيحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنَ السَّمَاءِ بِجَسَمِهِ الْعَنْصَرِيِّ فَمَا اجْتَمَعَ : ژوند سره دجسمه او جسم عنصري عليه الامه و تواتر به الاحاديث : سره دآسمان نه دده راکوزیدال داعی یو عقیده ده چه په دے امن متفق دے ، اوله متواتر و احادیثو ثابت دپه جامع البيان تفسیر کین د ابي متوفی نه : تفسیره تفسیر و جزیه نقل شویده و الإجماع على أنه حي في السماء ينزل فيقتل : په دے اجماع ده چه الدجال و يؤيد الدين : حضرت عیسی علیه السلام پر اسمان کین ژوند دے ، راکوزیږی به دجال به قتل کوی او دین اسلام به مضبوط دارینگ دامام شوکانی رح په ۸۰ ساله را لئو ضمیمه فیما تواتر فی

المنتظر والدجال والمسح ، او دامام سیوطی رح په الأعلام بحکم عیسی علیه السلام ، کین هم تواتر او اجماع مذکور ده ، صحیح الکرامه ص ۲۳ کین امام شوکانی رح یوکم دیرش احادیث دعیسی علیه السلام د نزول په باره کین ذکر کولو نه پس دتواتر او اجماع ذکر شویده ، دغه ربک حافظ ابن حجر په تلخیص الخیر ، کتاب الطلاق کین لیکلی دی ، الإجماع على أنه رفع يده نه حیثاً ، یعنی په دے اجماع ده چه هغه سره د بدن نه ژوند دے پور نه کرپه شویده .

دارینگ په رفتح الباری کین دادریس علیه السلام د ذکر سره دحضرت مسیح علیه السلام په نزول اجماع منقول ده ، دغه رنگ په تفسیر ابن کثیر کین د نزول تواتر صفا بنکاره کرپه شویده ، دآسمان را مرزا غلام احمد ، براهین احمدیه ص ۶۶ دحضرت مسیح علیه السلام داسی ژوندون او د دوباره راتلو تصریح کړیده او دا کتاب دده د اقرار مطابق هغه وخت لیکل شوه دے چه هغه پخپل خیال کین بنی وودایام الصلح ص ۶۶

مرزا غلام احمد براهین احمدیه حاشیه ص ۶۶ کین د ائ عذاتم عذنا ، په تفسیر کین لیکلی ، چه په دے کین د مسیح علیه السلام په جلالی اندازا تلونه اشاره ده ، کچرے نرمی نه قبله ، نو هغه زمانه هم دا تلونک ده چه مسیح علیه السلام به سره دجلالت په دنیا راکوزشی و جلال الهی به گداهی نیست او نا بود کوی ، کما زمانه دغه زمانه د باره د ادهاص په توگه واقع شویده :

مرزا غلام احمد براهین ص ۶۶ کین ، د هوالذی ارسل رسلو تفسیر داسی بیا نوی چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام دویم ځلی دے دنیاته تشریف را وړی نو د هغوی په لاس به دین اسلام

پہ بتولوا فاتوا و آقطار و کتب خورشی، رہم، مرزا غلام احمد پہ ازالہ
 او هام ص ۲۵۵ کہنے لیکي چه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم عمرہ ک قتل نہ
 منع کرواوسے فرمائیل کچرے دا دجال وی نوہد، صاحب عیسیٰ علیہ
 السلام بن مریم دے ہفہ بہ کے قتلوی صوبزہ دے نشو قتلوالے
 د مسیح علیہ السلام ک ژوندون او ک ہفہ ک نزل پہ مسئلہ بہ مو بنز
 دقرآن، حدیث، تاریخ، او عقل پہ رنرا کین مختصر بحث کوڑ۔ داجماع
 پہ رنرا کین مو بنز پہ دے مسئلہ بحث ا کرو

د مسیح علیہ السلام ژوندون دقرآن پہ رنرا کین

را، و مکروا و مکرا اللہ، و اللہ خیر: یهود و ک حضرت مسیح علیہ السلام
 المکیرین آل عمران آیت عک: پہ خلاف چل ا کرو او اللہ د ہفہ
 ک بیچ کولو چل ا کرو، د اللہ چل ک بتولو چلو نو و الیہ نہ دیر بنہ دے
 مرزا صاحب ددے آیت دامطلب بیان کیری دے ر یهود یا نو د حضرت
 مسیح علیہ السلام د پارہ ک قتل او سولئی چل چو پ کرے وو، خو دا
 خدائے تعالیٰ مسیح علیہ السلام نو وعدہ و رکیر او وے وئیل چه تا بہ زہ
 خیل ٹان تہ ما پور تہ کرم، راربعین جلد دریم ص ۷

بیایہ آئینہ کمالات ص ۱۰۰ کین لیکي چه د وعدے الفاظ دلالت
 کوی چه ہفہ دیرہ زر پورہ کیدو کیکہ دک) بیامرزا صاحب پہ ازالہ
 او هام ص ۲۵۵ کین لیکي چه بیاد دے نہ پس کے ہفہ علیہ السلام د ہغوی
 ر یهود و) پہ حوالہ کپور۔ پہ چا بکونو ا دھلے شو، کٹھل آوری دل سپیرے
 خونزل توتے مسخرے و ر پورے کیدل ہفہ ا لیدل آخر کے پہ سولئی
 اخیڑ لو، دامرزا فی تفسیر یوازے بے دلیلہ او تحریف دقرآن ندے ،
 بلکہ یولو تے بہتان دے او ک ذات الہی ک شان ہم خلاف دے د مرزا پہ
 قول یهود و د حضرت مسیح علیہ السلام خلاف چل ا کرو او اللہ پاک د

د ہفہ ک بیچ کولو چل ا کرو او بیایہود و ہفہ پہ بکونو او کپور و اوہلو
 کٹھل کے ہم ورتہ ا کرل توتے مسخرے کے ہم و ر پورے ا کرے پہ
 سولئی ہم اخیڑ لو، او بیاهم قرآن دا اذیل چه اللہ خیر المکیرین
 دے، ددہ چل دیر بنہ او کامیاب شو، کچرے دمرزا فی تحریف دا دغانہ
 چوہے کرے بتوتے ہم ا خطے شی چه د سولئی نہ را کوز لو پہ وخت
 یهود و ہفہ صرا کٹرو لو، لیکن آخری سلگئی کے پاتے وے چه پہ علاج
 کولو بنہ شو بیاکشہر تہ لاپ و او دیرہ مودہ ک پس پھیل مرگ مرشو
 خوبیا ہم ددہ ک مرگ پہ لارہ کین د یهود و غلط فہمی یو بت جو ر نشو
 او نہ خہ ہجیبہ واقعہ اشوہ۔

پہ ذکر شوی آیت کین د ررح اللہ د حفاظتی تدبیر د یهودی چلی سرہ ۶
 مقابلہ کولو کین د اللہ ک تدبیر د پورہ کامیابی اولوئی بیانول مقصود
 دی، لیکن د مرزا پہ تفسیر کین ددے وعدے الہی سرہ ہم یهودی پختو
 حضرت مسیح علیہ السلام سرہ ہر ہفہ خہ ا کرل کوم چه ہغوی غوختل
 او بیاهم د مرزا پہ قول تدبیر الہی او د ہفہ وعدہ بلندہ او کامیاب
 شو، مرزا پردے شان د حضرت مسیح علیہ السلام او دقرآن والا خدا
 د یهود و پہ مقابلہ کین توہین او تذلیل ا کرو،

کچرے د ماغون کپور و لے او اتحاد نہ وے نو د آیت مطلب سفادے چه
 یهود و د حضرت مسیح علیہ السلام خلاف چل ا کرو چه ہفہ بیغزتہ
 شی او سولئی تہ اخیڑ و لے شی، لیکن د اللہ تدبیر د ہفہ ک بیچ کولو و،
 لہذا د اللہ پاک تدبیر غالب شو ہفہ کے آسان تہ پور تہ کرو او یهود
 د ہفہ یو وینتہ ہم کور نکرو، غوالس سو و کالونہ خود قرآنی علوم
 ماہرا نو صعا بہرہ او تابیینورح وغیرہ د آیت نہ دامطلب واعستو
 لیکن پہ خوارلسی صدی کین د مسیحت ک کان پراستو والا کانا مقول

مطلب دحاً مذکور کرو :

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ خُذْ بِكَرْسِيِّكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فُتًى الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ رسورہ ال عمران

اور وقت چہ اللہ پاک اوسیل اے عیسیٰ علیہ السلام کجہ تہ تا داخلہ او خپل طرف تہ ہر ورا او جت کرم او د کا ذرا نونہ بہ دی پاک کرم او ستا تا بعد امان بہ دی کا ذرا نو غالب کرم تہ قیامتہ پرے ہیا کجا طرف تہ ستا سو تو لو را تک

دے ہیا بہ زہ فیصلہ اکر دے ہف چہ کوم تا سو جگرے کولے .

در توفی، یہ بارہ کنی د ابوالبقاء پہ کلیات کنی دی

التَّوْفِيقُ الْأَمَاتُ وَقَبْضُ الرُّوحِ وَعَلَيْهِ : د توفی معنی سرکول او روح استعمال الْعَامَّةُ وَالْإِسْتِيفَاءُ أَخْتَابُ : قبض کول دی او دا پہ استعمال الْحَقِّ وَعَلَيْهِ اسْتِعْمَالُ الْبَلْغَاءِ : عوام کو کن لیکن د بلغاؤ پہ نبرد د دے ہف پورہ وصولول او صحیح اغستل دی گویا کہ د هغوی پہ نبرد پہ سرک د توفی اطلاق پہ دے حیثیت سے دے چہ پہ دے کن دیو خاص اندام نہ بلکہ د بول بدن نہ روح آغستہ شی، نو کجہ خدائے پاک د چار روح سرک د بدنہ واغستو نو هف تہ بہ پہ طریق اولی توفی ویلے شی، حکمچہ د توفی پہ مفہوم کن روح سرک د بدنہ اغستل پورا تہ دی، عیو ما روح بغیر بدنہ قبض کولے بنی نو حکمچہ پہ سرک د توفی اطلاق دیر کیڑی او دلتمہ داراز دے، چہ د عیسیٰ علیہ السلام حالت دھا مو حال تو لہ مختلف و، او دیو لونہ زیات، ہم ضرورت پہ موقفہ ہم اللہ تعالیٰ د عیسیٰ علیہ السلام د صورت، لفظ استعمال گھرو، بلکہ د توفی، لفظ استعمال کرو چہ هف د روح یوازے قبض کولو یا روح سرک د بدنہ قبض کولو تہ شامل چہ

دا خبر غلطہ دکا کہ ٹوک اوائی چہ حن ائے فاعل وی او ذی روح مقول وی نو توفی معنی بہ سرک وی ہا لغوی کہ موثر دادر مرک پہ معنی اُمنونہ ابن عباس شاکر و ضحاک پہ معام کنی و تقدیم او تاخر قول چہ د تَتَوَفَّيْكَ، معنی بہ دا معنی وی، چہ زہ بہ تا سرک کوم پہ زمکہ را کولہ ولونہ پس او دلیل تہ دا آیت دے، اللہ یتوفی الانفس حیث موتیہا و الیٰ کم تمت فی مآبہا، دلتمہ فاعل اللہ پاک دے او مقول ذی روح دے، خود خوب پہ وخت د توفی، معنی ہیا ہم سرک نہ تہ نو د دے حقیقت نہ پس پہ تیر شوی آیت کنی د عیسیٰ علیہ السلام د توفی، معنی سرک نہ دے، بلکہ د دے معنی پور تہ خیزول وی، لکہ چہ دا مطلب تہ ابن عباس رض ہم پہ صحیح قول کنی اغستہ د چہ دا روح المعانی کنی ذکر دے، او د عیسیٰ علیہ السلام د حال مناسب ہم دہم حضرت عیسیٰ علیہ السلام تہ چہ د یهودی گیرے پہ وخت کولے پریشانئ وے نو هف پہ دے و جھروے،

را، چہ زہ بہ دیو د تہ بنے او زور ظلم نہ پچ شم کہ، نہ ہتو هف پہ جواب کنی اللہ تعالیٰ افرمائیل ریعسیٰ ابی متوفیک، زہ بہ ناوا خلم او د هغوی د نیچے نہ بہ د خلاص کرم، لکہ چہ بل آیت کنی فرمائی «
وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ، زہ بہ تانہ دہر رسید و نہ بنی اسرائیل بند کرم :»

۲) دویم فکر نو سرک داؤو چہ زہ بہ د زمکہ پہ کپڑخہ کنی پچ کیرم چہ یهود بہ مانہ نشی را رسیدے کہ بل شہ صورت بہ وی ۲۹ نو د دے پہ جواب کنی اللہ پاک افرمائیل چہ زہ بہ د خپل طرف آسمان تہ را پور تہ کرم :

۳) د خپل موربی بی او نور خاندان د پارکہ پریشا نو د چہ د خلقو د تہنو نو کولو پہ وجہ بہ د هغوی شہ حال وی لہا اللہ افرمائیل،

توفی کرم د مطلب دادر مرک

وَمَطَّهْرَكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَسُوهُ أَلِ عِمْرَانَ آيَةَ عَمَّهُ
 یعنی زہا بہ دمکراؤ نہ تا او ستامور بی بی پاکہ کرم، لکہ چہ کلام نظام
 دقرآن او د محمد رسول اللہ پہ ذریعہ اکرے شو، د عیسیٰ علیہ
 السلام او د ہغوی د والدے ژوند بے داغہ وے،
 (۴) یو پریشانی داہم وہ چہ خما د پور تہ کولو پس بہ خما د تابعدار
 بچہ حال وی ہوا اللہ تعالیٰ ا فرمائل، وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ
 فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَسُوهُ أَلِ عِمْرَانَ آيَةَ عَمَّهُ چہ تر
 قیامتہ بہ ستا تابعداران ستا پہ مکرانو غالب وی، دا وعدہ
 نہ ہم حقیقت دے، د اسرائیل و جود پہ دے وعدہ خکہ اثر نہ
 آچوی چہ قرآن پچہلہ د یہرود د ذلت او مسکت د وہ استثنائی صورت
 بیان کریدی، یو دا چہ یہود مسلمانان شی او د اسلام پہ پناہ کن
 راشی، او د ربیم دا چہ د یومر عیسائی پہ پناہ کن راشی، اَلَا بِحَبْلِ مِّنْ
 اللّٰهِ وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ سورہ ال عمران اُس کہ اسرائیل مرجعہ دی
 نو پہ دویم استثنائی صورت کن حکم چہ دوی د برطانیہ امریکہ آؤ نورہ
 عیسائی قوم نو پناہ آغستویہ و جا صوجو دوی د یہود و ا قتدا
 او قوت د عیسایانو پہ آسرا قائم دے لیکن د مسلمانان ا تقاضا د
 عیسایانو د آسرے حاجتمند نہ دے خواہ امریکہ وی او کہ روس وغیرہ
 دوی کہ محتاج دی نو خپل منہ کن د اتفاق لکہ اللہ تعالیٰ فرمائی،
 وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا رَسُوهُ أَلِ عِمْرَانَ :،
 او بل د سامان قوت تیا آؤلو، لکہ چہ فرمائی وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ
 اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّتِهِ ط هر کله چہ مسلمانان متحد شی او خپل مشترک
 دولت پہ قوت جمع کولو، کن صرف کرے، نو مسلمانانہ بیا ہچوک نیکت
 نشی و رکولے، خوہلہ چہ پہ حبل اللہ او اسلام بانندے عمل

کوی نہ چہ مغربیت تہ کچکول ا نیسی او پہ اسلام کنس تخریف ا کرے
 دیورپ د قوت راز ہم اسلامی اجزا و بانندے عمل کول دی، لکہ
 سامان د قوت جمع کول گوندی ہسے خو پہ غیر اسلامی اجزا و بانند
 عمل کولو پہ بوجہ دوی د بیکزوری شویدی، غیر اسلامی اجزا و دادی
 چہ دوی خدائے او آخرت ہیر کر بیگز، د پیغمبرانوح علیہم السلام اخلاقی
 قدرونہ تے د خپل ژوند او تہذیبہ تمدن نہ خارج کریدی، د نسل
 او وطن غوندے بتا نو عبادت کوی، بزنا، لواطت، جوارئ شراب
 نوشی، سود، عیاشی مغربی طاقتورہ دومہ کمزوری کریدی چہ دوی
 بوجہ ہم برطانت د کور یا او ویب کا نگ غوندے دیر معمولی طاقتور
 دلا سہ و ہلے کیزی اُس خوتو سہ تہ جور شویدی خوتو بے نہ قبلین
 داد مغرب زدہ مسلمانان نو بد قسمتی وہ چہ دوی کمزوری زہنوں
 دوی لہر د سامان قوت پہ پرینود و چہ اسلامی جزء دے، او د
 ہغوی اخلاقی کمزوری پہ خان کن پہ را د ستور چہ غیر اسلامی جزو دے
 مجبورہ کرے، او پہ خپل لوے قوت اسلام کنسے تخریفونہ ا کرل او
 کوی، او د یورپ خطرناک شیطانی تہذیب پہ خان کن راؤی،

۳- وَ يَكْفُرْ هِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ
 بَهْتَانًا عَظِيمًا وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا
 الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ
 وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ
 لَهُمْ ط وَاِنَّ الَّذِينَ اٰخْتَلَفُوا فِيهِ
 لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ
 اِلَّا اِتِّبَاعَ الْظُلْمِ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِيْنًا
 بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ ط وَكَانَ اللّٰهُ
 دے دے او نہ تے پہ سولگی کریدے و ہر
 مہر کیدے دے دوی د کفر پہ وجہ
 او پہ حضرت مریم بانندے د غبت بہتان
 تر لولہ تور پورے کولو، پہ وجہ او پہ دے
 وجہ چہ دوی وائی چہ مرید خدائے
 رسول عیسیٰ خوے د مریم بی بی و تے
 دے حالانکہ نہ دوی ہغہ قتل کرے

عَزِيزًا حَكِيمًا وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
 إِلَّا لَتُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِمْ وَكَيَوْمَ
 الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا
 النساء آیه ۱۵۷ تا ۱۵۹

نه دے قتل کرے، بلکہ اللہ تعالیٰ ہفتہ خپل طرف نہ پورے کہے دے، ہفتہ غالب اور حکمت والا دے، ڈا اہل کتاب بو ہتھ پو پوے بہ دا سے نئی خرابان بہ پلہ، دہفتہ دمرگ نہ روچے را وری اوک قیامت بہ ورخ بہ ہفتہ پہ دوی گواہی پہ دے آیت کہنے خوشیزونہ بیان شویدی،

را بودا چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام نہ قتل شوے دے او نہ بہ سولی خیزوے شوے دے، خاک چہ دقتل او دسولی قائل دی، ہفتہ بنکارہ غلط دی، حکمہ چہ قرآن شریف بنکارہ ددے ردا کہو، دمرنا یا نو یاد متیرزا داوینا چہ پہ سولی خیزوے شویدے، لیکن هلنت نہ دے مر شوے نو دا خبرہ ہم کہہ دیہود و انصاری و دقرآن نہ خلاف دہ و ماصلبوک، دامعنی کول چہ پہ سولی اخیڑوے شوخو پہ سولی مرشو دعر بود لغت نہ خلاف دہ، دصلب) معنی پہ سولی خیزول اوک ماصلب) معنی پہ سولی نہ خیزول دی دا خو قطعاً دقرآن تحریف دے چہ دماصلبوک، دامعنی اُشی چہ یہود و حضرت عیسیٰ علیہ السلام پہ سولی اخیڑو لوخر هلنت مر شوے

رس) پہ آیت کہن دما قتلو کہ یقینا، نہ پس افرما تیل، بل رقعہ اللہ اکیہ طے حضرت عیسیٰ علیہ السلام قتل نشوار اللہ پاک خپل طرف تہ پور تہ کہو، پہ ما قتلو کہ، او بل رقعہ اللہ، دوارو کہن ضمیر (ک) حضرت عیسیٰ علیہ السلام تہ راجع دے او عیسیٰ دروچ او جسم دوارو نوم دے مطلب دا چہ روغ روح سرہ دجسہ پور تہ اخیڑوے شی حکمہ چہ د

پہ نتیجہ کہن جسم بے روح پانے شی نو دعدم قتل مطلب بہ جسہ سرہ دروچہ پور تہ کول وی، علاوہ لہ دے (رفع) دعیسیٰ علیہ السلام نہ مطلب ہفتہ قتل دروچہ او جسہ دوارو اجنول دی فرخوچہ ددے خلاف بلہ قرینہ نہ وی، لکہ دوزرغ ابویہ علی العرش، دامطلب دے چہ حضرت یوسف علیہ السلام خپل والدین (روح سرہ دجسہ) تحت تہ پور تہ کول نہ دا چہ یوازے روح نہ دہغوی تے پور تہ کول، (م) کچرے دعیسیٰ علیہ السلام روحانی پور تہ کول مراد واغٹے شی، نو دا پہ خو و جو غلط دی،

① یوجہ دادا چہ بے قرینہ مجاز مطلب اغتسل قلط دی، -
 يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ، كُنْ كَرِ
 دَرَجَاتٍ، پہ قرینہ دینی پور تہ کول مراد دی جسامی پور تہ کول نہ دی مراد لکہ خشک چہ پہ رقعنا بعضہم کون بعض دَرَجَاتٍ، کُنْ دَرَجَاتٍ، پہ قرینہ رفع مجازی مراد دہ،

بلہ وجہ پہ و ما قتلو کہ یقینا بل رقعہ اللہ اکیہ، کُنْ دَرَجَاتٍ روحانی رفع پہ دے معنی مراد اغتسل چہ یہود و قتل نہ کر و خود خدائے دہفتہ درجہ بلند کرے غلطہ حکمہ دہ چہ عیسیٰ علیہ السلام دے نوراندے مخلوبیت کالہ پیغبر و او د پیغمبری نہ بلہ اوچتہ درجہ نشنتہ نو ددرجے او کچتو دل تہ بیا ہتھ مطلب نہ را وری او د اللہ کلام دے نہ پاک دے،

ددے نہ علاوہ پہ عربی ژ بہ کُنْ رِبْل، دوہ مقابل خیزو نو د پارہ استعباری، کچرے دا معنی دل تہ دا خلوچہ عیسیٰ علیہ السلام پہ سولی نکرے شوخو مرتبہ تے اللہ تعالیٰ بلند کرے نو مقابلہ رانغلہ او د رِبْل، استعمال بہ غلط دی چہ د اللہ کلام لہ دے پاک دے مقابلہ بہ ہل داتلہ چہ دا سے ویلے شوے دے چہ یہود و پہ سولی کر و خوا اللہ تعالیٰ تے

درجه بلند کرده که چه یوم مؤمن یا پیغمبر قتل شی نوالله تعالی هند
 له و شهادت رتبه ورکری، او په داسه په کابل استعمال هم صحیح شوی
 و په دلتنه د مرزایانو د انوکړه په یه کچه دی بلکه تحریف ده، چه د
 ربانیل (په موجب) په سولئی موے سرے ملعون وی، نو د (بل) په
 تقاضا مقابله به داسه جوړ یزی چه الله تعالی د سولئی د قتل نه بیخ
 کرو کوم چه لعنت وواو د هغه په مقابله کین له ورله درجه بلند ے کرے
 نو مقابله هم راغله او مراد هم پورا شو، زه وایم چه دا حواله جابلو دروغ
 او غلطه حکم ده چه با نیل کین ے هغه سولئی شوی سړی ته ملعون شوی
 دی کوم چه خه جریم کین په سولئی شی او کوم چه ناحق سولئی شی نو هغه شهید
 وی، نو د مرزایانو د غلط خیال مطابق په دے کین بیامقابل قوت کیزی
 او هسار نو پر تو تر جوړ یزی او داسه نسبت د الله کلام تر کول د هغه
 تو هین دے «اعاذنا الله»

دویمه وجه د داسه چه روحانی رفیع الله تعالی هر نبی نذر کړی
 و، خصوصاً د تولو نوزیا تر رفیع خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم ته ور
 کړی شوی و، نو د عیسی علیه السلام خصوصیت په دے صورت کین نه
 ووا دلتن خصوصیت د رفیع صفا بنکاره کوی چه رفیع نه مگر د رفیع جسمانی
 کومه چه خاص ده عیسی علیه السلام سره یا چه د چار رفیع جسمانی شری
 وی، خلورمه وجه د داسه چه دے رفیع نه پس په قرآن کین «وکان اللہ»
 عزیزاً حکیماً الفاظ راغلی دی کوم چه د بل نبی د پاره په دے انداز
 کین نه دی راغلی نو دے نه هم معلوم یزی چه رفیع جسمانی مکرده به کوم
 کین چه قدرت او قوت بنکاره کول هم مکرده دی چه لفظ که عزیزاً
 پر دلالت کوی او د حکمت اظهار هم دے چه لفظ که حکیماً پر
 دلالت کوی، او د بیان به اس مؤنن بز وخت پس کوو:

دویمه خبره چه آیت نه معلوم یزی هغه د داسه چه د اهل کتابو توی
 فرستی به د عیسی علیه السلام د وفات نه وپانده په هغه ایمان راوړی
 کوم به چه د نزول قرآن نه پس زمانه کین هغه وخت وی چه هغه دوباره
 له آسمانه را کوز کړی شی، بل رفعة الله، نه صعود ثابت شوی په دے آیت
 کین دواړه (صعود او نزول) ثابت یزی، تشریح ے داسه د رواق من
 اهل الکتاب الا لیومینن په قبل موته، نه دا ثابت یزی چه هر فرقه
 د اهل کتابو به پر ایمان راوړی، د هغه د وفات نه وپانده، حکم چه د
 رفیع (د موته) دواړه ضمیرونه (د حضرت عیسی علیه السلام ته
 راجع دی رکیومینن، کین نون تاکید ثقیله دے چه هغه د مضارح
 صیغه مستقبل د پاره مخصوص کوی، نو مطلب به ے د اسی چه د اهل
 کتابو توی فرستی به د قرآن د نزول نه پس هغه وخت په عیسی علیه
 السلام ایمان راوړی کله به چه هغه د آسمان نه را کوز کړی شی.

هم دواچه ده چه صحیحینو کین د حضرت عیسی علیه السلام د نزول حدیث
 مرفوع روایت کولو نه پس پخپله راوی ابوهریره رض فرمائی رخا قرءوا
 ان یشکروا ان من اهل الکتاب الا لیومینن به) دمنه دا بنود له
 مقصود دی چه اهل کتاب به په عیسی علیه السلام د هغه د آساند
 نازلیدو نه پس په هغه ایمان راوړی، د امستله خالص نقلی ده په عقل نه
 معلوم یزی په دے وجه د ابوهریره رض موقوف حدیث د مرفوع حکم
 لری مطلب دا چه حضور علیه السلام نه به ابوهریره رض ضرور او ربندی
 وی، چه بتول اهل کتاب به خاغا په عیسی علیه السلام د هغه د نزول آسمانی
 نه پس ایمان راوړی، د موته (ضمیر) کتابی ته راجع کول صحیح حکم
 نه دی چه انتشار د ضما نرود بلاغت له شا نه خلاف دے، دویم (موته)
 قین به عبت او د بلاغت له شا نه خلاف حکم وی اچه معنی به ے دارنگر

لَنْ يَسْتَنْكفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا: مسیح علیہ السلام کا اللہ پر بند
 لِلَّهِ وَلَا الْمَلِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ ○: کید و نہ شرمیری اور نہ مقربے فریضے
 شرمیری، دے دے وار و خایر نو کین و قرب نہ مراد جسمی جسی او
 آسانی قرب مراد دے ہمد اوجہ دے دے آیت پہ تفسیر کین امام
 رازی رحمہ اللہ تعالیٰ پہ تفسیر کیر کین او ابو السعود رم پہ خیل تفسیر کین د
 حضرت عیسیٰ علیہ السلام آسمان تہ پور تہ کیدال د جسم سرہ ذکر کیری
 اومدارک خائرن، سراج المنیر او کشف کین دی، کَلُوْنَهُ مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ
 د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د مقرب کید و مطلب د ہمد آسمان تہ پور تہ
 کول د فریضے مگر تیا ورتہ حاصلیدل او بیا دنور او امور و تکیل د پارہ
 د ہمد علیہ السلام زمکے تہ نا زلیدل لکہ نکاح، حج، جہاد کولو او د
 مسیحی قوم نو فتنہ ختم کولو د پارہ:

د مسیح ژوندون او نازلیدل د حدیث پر رنپا کین

بخاری کین ابو ہریرہ رض د حضور علیہ السلام نہ حدیث نقل کوی،
 فرمائی د قسم م د پہ خدا تہ وی چہ علیہ السلام بہ د پور تہ نہ پہ
 ناسو کین نازلیدن د حضرت مریم خوسے چہ حاکم بہ وی، انصاف دار
 صلیبی قوت بہ مات کیری او د خنزیر د قتل حکم بہ ورکوی او د بتلو
 خلق د مسلمانید و پہ وجہ بہ د جہاد ضرورت پاتے نشی، او خلق تہ
 تہ بہ دومرہ مال ورکیری چہ خوک قبلو لوالا بہ تہ دی، او دعبادت شوق
 بہ دومرہ زیات شی چہ خلق تہ بہ یوہ سجد د توتے د تیا د دولت نہ دیو
 بنہ ہنکاری، بیا ابو ہریرہ رض د دے تصدیق د پارہ دے آیت آرخ
 تہ کوجہ ورکری چہ د ہمد معنی دادہ د پہ دے وخت کین بہ داعیہ یونانی
 پاتے نشی چہ پہ عیسیٰ علیہ السلام بہ ایمان نا نوری د مرنا د قول مطابق
 قرآن نہ پس د بتلو نہ د صحیح کتاب بخاری حدیث دی،

دویم حدیث دادے، چہ حضور علیہ السلام ابرمائل د خبا و د چینی
 علیہ السلام پہ مینخ کین نہی نشتہ او د ہمد بہ را کوزیری، چہ خہ وخت تہ
 او بیئ نو وے پیتر نی، د ہمد قد در میانہ سور سپین دے، دو و
 زیر و جامو کین بہ را کوزیری د سرو بینتر بہ فی معلومیری چہ گویا کین
 او پہ ترے لاخاشی اگر چہ او بہ تہ تہ وی رسیدے، نو پہ اسلام بہ خلق سورہ
 جہاد کوی، صلیبی قوت بہ مات کیری، د خنزیر د قتل و حکم بہ ورکوی
 جز یہ بہ بند کیری، پہ دے وخت کین بہ د اسلام نہ بغیر جول د یئو نہ
 ختموی، د جال بہ قتل کیری، پہ زمکہ بہ غلوینت کالہ اسیری او بیا بہ
 وفات شی او مسلمانان بہ پور د جنازے توشخ اکیری (ابوداؤد عن ابی
 ہریرہ رض مرفوعاً جلد ۳ ص ۳۳)

(۳) پہ مشکوٰۃ باب نزول عیسیٰ م کین عبد اللہ بن عمرو د حضور علیہ السلام
 نہ نقل کیری چہ ابن مریم بہ پہ زمکہ را کوزیری وادہ بہ کوی اولاد بہ
 کیزی پہ زمکہ بہ پنچہ غلوینت کالہ پاتے کیری او بیا بہ قوت کیزی او دفن
 کیزی بہ خما پہ مقبرہ کین نو قیامت کین بہ زکا او عیسیٰ علیہ السلام د یو
 مقبرے نہ پاسو چہ د ابو بکر رض او عمر رض پہ مینخ کین بہ وی،

(۴) پہ صحیح مسلم کین روایت دے حضور علیہ السلام فرمائی، چہ حضرت
 عیسیٰ علیہ السلام بہ د دمشق پہ مشرق کین پہ سپینہ منارہ پہ دو و جامو
 کین د دو فریضے پہ مینخ کین را کوزیری، د پارہ د لا سوتو تکی پہ کین پہ فریضے
 ایبھی وی، د جال پہ رگدح دروازہ بیاموی او وے بہ تہ و تہ:

د مسیح علیہ السلام پہ ژوندون آیتونہ دیردی او احادیث د تواتر
 حد تہ کینی چہ د یو کم دیر شو صحابہ کرامونہ منقول دی لیکن موبد د بہ
 اختصا پہ غرض پہ پچو آیتون او خلو روا حدیثو اکتفا کرہ، حضور علیہ السلام
 پہ دے اصل دینو کین د ایمانی د تحفظ او د گمراہی نہ دینج کولو د پارہ د حضرت

مسیح علیہ السلام چہ کوئے فیضے نیشانی ذکر کرمیدی ہنر کافی شافی دی۔ او کوم گمراہانچہ کہ استعزاز او مجازا تو پیرور پورہ تاریخ او بود نیا بکلوئی نشی، نو هغوی د پارہ د قرآن او حدیث پورہ دفتر ہم بیکارہ دے، پہ دے احاد بشو کین د حضرت مسیح موعود علیہ السلام کہ پیژند لوچہ کوئے بنکارہ فیضے نیشانی دی هغه پہ منبر دادی،

۱) د مسیح موعود علیہ السلام بہ پلار نہ وی، نو د عامے ضابطے خلاف بہ هغه خیلے مور بی بی مریم، تہ منسوب وی۔ د مرزا غلام احمد پلار مرزا غلام مرتضی و داد مورثی ممتاز بی بی وو۔ کہ هغه نسبت بہ پلار تہ کید او مور نہ تہ

۲) هغه بہ حاکم وی لیکن مرزا غلام احمد د انگریزا نو غلام وو،

۳) هغه بہ عادل وی، د الله تعالی قانون چکول عدال دے، د مرزا پہ وخت کین شرعی قانون بند وو، او د انگریزا نو قانون پہ دکا اودده پہ مریدا انوجاری وو،

۴) حضرت عیسی علیہ السلام بہ صلیبی قوت ما اتوی خود مرزا پہ وخت کین صلیبی قوت دومرہ زور اگرو کوم چہ دے نہ وپا ندے چوے ہم نہ وو، پخبلہ دکا اقدار دے چہ پلار تہ تے پخو د آسونو سواره درگرمے شوی ووا دغه د سکنہء پہ نظریک د آزادئی کین بہ هندستان د صلیبی قوت مسند کولو د پارہ جنگ کرسکو، او پہ تحفہ قیصہ بہ کین مرزا پخبلہ د خپلورا تہ قصد د بنکارہ کرے دے، چہ زلا د انگریز صلیبی حکومت د پارہ بود اسے فوچ تیار کرم چہ د انگریز حکومت وفادار وی،

۵) د حضرت عیسی علیہ السلام پہ وخت کین بہ د خنزیر خوراک ختم شوی لیکن د مرزا پہ وخت کین دازیات شو بہ

۶) حضرت عیسی علیہ السلام بہ پخلفو دومرہ مال وروی چہ شوک بے

قبلو نکه نوی، مرزا خو هیچالہ مال ورنکرو، بلکہ پخبلہ تے اغستو چند اغستل تے عام کرہ او د بهشتی مقبرے د پارہ تے چنده غونبول دایمان یو شرط اُتیا کلو بہ۔

۷) د عبادت خوند بہ د عیسی علیہ السلام پہ وخت کین دومرہ زیات شہی چہ دیوے سجدے قیمت بہ د خلقو پہ نظر کین د توتے دنیانہ زیات وی لیکن د مرزا پہ وخت کین عیسیا نو مسلمانان د لکھونو پہ شہر کین مورتدان کرل بہ

۸) حضرت عیسی علیہ السلام بہ د آسان نہ پہ زمکہ راگوزیری لیکن مرزا پہ زمکہ پیدا او هم پہ زمکہ پاتے شو بہ۔

۹) پہ فربتو بہ حضرت عیسی علیہ السلام لا سونہ ایینی وی لیکن د مرزا پہ نصیب کین دیو فرشتے لیدل ہم نہ وو،

۱۰) عیسی علیہ السلام بہ د دمشق پہ سپینہ منارہ راگوزیری، لیکن د مرزا پہ نصیب کین دیو عرب زمکہ لیدل ہم نہ وو،

۱۱) حضرت عیسی علیہ السلام بہ لگی شہی پہ دژالہ، بہ یهو دی دجال قتل کری، لیکن د مرزا پہ قسمت کین نہ خورگند لیدل وو او نہ ددجال، البتہ ددہ روحانی اولاد ددجال قوم یهو دوسرہ تعلق پہ دے وخت پیدا کرو، چہ د عالم اسلام نہ دوی تعلق ختم دے، خبره داسے معلومیزی چہ ددجال پہ ظاہریدو بہ دوی د هغه مدد د پارہ د غلتہ داسه موجود وی،

۱۲) د عیسی علیہ السلام پہ وخت کین بہ یوبا ظل دین هم پاتے نشی لیکن د مرزا پہ وخت کین باطل دیتونه پہ جوین وو

او د اسلام خلاف نور نوی دینو بہ را برسیرہ شوچہ پہ هغه کین د هغه د مرزائیت هغه دین هم دے کوم چہ د اسلامی یوالی پیدائش

د هغه د مرزائیت هغه دین هم دے کوم چہ د اسلامی یوالی پیدائش

ایتم ہم دے (۳) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ حج کوی، لیکن ترکہ
دے مرزا حج نصیب نشو:

(۱۳) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ آسمان تہ پور تہ کید و نہ ویرا ندے
نہ وادے وی او نہ تے اولاد بلکہ تے نزول نہ پس بہ وادے کوی اولاد تے
کیزی، لیکن دے مرزا کہ نبوت دے دعویٰ نہ ویرا ندے وادے ہم ویرا اولاد
ہم وو۔

(۱۵) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ جہاد کوی او جز یہ بہ بندہ کپی لیکن
میرزا دے جہاد کولو بہ خائے جہاد کولو نہ حرام اڈیلے۔
او دے نضارے و دے استعمار لارے صفا کرے او کجری تے بند و لوہے سوال
پاتے نشو۔

(۱۶) دے عیسیٰ علیہ السلام بہ وخت کینے دے تہ لو خلقو بودین یعنی اسلام
بہ وی، نو بہ دے وچہ اسلام سرے دے ہیچ یوم مذہب جنگ بہ نشی کینے
لیکن دے مرزا بہ وخت کین گنرو باطلومذہب نو دے ہندوستان
ترکی، فلسطین او شمالی افریقہ بہ مسلمانانو کوم ظلمونہ چہ اکرل
دے ہنہ مثال بہ تاریخ کین نشنہ اودا دے مرزا برکت کیدے شی۔

(۱۷) دے عیسیٰ علیہ السلام بہ وخت کین بہ امن قائم شی او جنگ بہ ختم
لیکن دے مرزا بہ وخت کین خہ چہ دے ہنہ نہ پس دے امن و امن نوم لو
نہ پاتے نشو او جنگ دے پارے ہنہ دے سلعے او سامان جو بہ شو
چہ دے مرزا دے وخت او دے ہنہ نہ پس دیو جنگ بر بادی دے تیر شو سو سو نو
جنگو نو دے بر بادی نہ زیانہ دے۔

دے تہ لو بنو بنیا نو بہ رنرا کین داوینا بہ حقہ دے چہ مرزا دے مسیح
موجود نہ دے، لیکن دے مجازا نو استعمارا نو او تار و یلا تو بہ نور قرآن
حدیث تاریخ او واقعہ تو پورے چہ مرزا کو ہنہ اگانے او تہ تے اکرے

دے ہنہ بہ موجب ہیچ یو حقیقت حقیقت نشی پاتے کیدے داخو مرہ
دانوس خبر دے چہ دے مسیح موعود علیہ السلام تہ تے بنیے بنیے پتہ
دے یوسری ریرنرا و۔ اڈیلے شی چہ نہ تے خیل نوم نہ تے دمور
نور نہ دے ہنہ مکان نہ دے نزول مقاصد مسیح موعود علیہ السلام سرے
سمون خوری، پہ دے بے سرے او پینوتا ویلو نو خود تہ لو بادی شا
ہیچ یو نظام دے کار او فائدے نشی پاتے کیدے۔

شیخ الکبرج او دے عیسیٰ علیہ السلام ژوندون

شیخ الکبرج بہ فتوحات مکہ باب ص ۳۶ کین لیکن

فِي حَدِيثِ الْمِعْرَاجِ فَلَمَّا دَخَلَ
بِحَسْبِهِ فَإِنَّهُ لَمْ يَمُتْ
إِلَى الْآنَ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَى
هَذِهِ السَّمَاءِ وَاسْكَنَهُ فِيهَا
وَحَكْمَهُ فِيهَا وَهُوَ شَيْخُنَا الَّذِي
رَجَعْنَا إِلَى بَدَاةِ بَنِي إِسْرَائِيلَ
عَظِيمَةً وَلَا يَفْعَلُ عِنَّا سَاعَةً
وَأَرْجُونَ أَدْرِكُهُ فِي نَزْوٍ لَهُ إِتْسَاءُ
اللَّهُ تَعَالَى

دے ہنہ بہ موز لو یہ مہربانی دے او موز نہ یو گہری ہنہ غفلت نہ کوی خما امید
کہ خدائے پاک اے غوبنتہ توخہ بہ دے ہنہ دے نازید ورنہ تہ تہ زمانہ بیبا
موم۔

پہ تاریخی لحاظ سرے دے مسیح علیہ السلام ژوندون

حضرت مسیح علیہ السلام حضور علیہ السلام سرے دے تہ لو نہ زیات نزد
پہ خبر دے او تہ نضاری او مسلمانان دے ہنوی لوئی او شخصیت معنی

انبیاء و علیہم السلام دیونمائندہ پہ دول د شریعت محمدی خدمت
 اوصاف ادا کری او پہ دے دول د حضور علیہ السلام د پیغمبرانود
 پیغمبری عہدہ واضحہ کری۔ د پیغمبرانود پیغمبری دا عہدہ د حضور
 علیہ السلام دیو پیغمبریہ دربعہ عملاً مکمل کول حکم ناممکن ووجہ د حضور
 علیہ السلام نہ پس د نبوت دروازہ بندہ دہ د ختم نبوت او د پیغمبرانو
 د پیغمبری عہدہ د حضور علیہ السلام بنہ بنکارہ کولو د پارہ دیو پیغمبر
 رالبریل پہ دول د اقصی ضروری ووجہ پہ نزول د عیسی علیہ السلام دا
 حکمت الہی مکمل شو۔

نوداخیرہ یقیناً صحیح شوہ چہ د عیسی علیہ السلام نزول د حضور علیہ
 السلام د ختم نبوت پہ حیثیت دی۔

۳۔ د عالیٰ فننواو د عمومی اصلاح پہ لحاظ د مسیح د نزول حکمت
 پہ دے بارہ کنی د حضرت عیسی علیہ السلام د نزول حکمتونہ دادی
 (۱) دوی د نزول یوم مقصد د دجال قتلہ کول او د جال قتلول دی
 د جال بہ د خدا ایئی د عوبداروی، نو عیسی علیہ السلام بہ د توحید
 الہی قائمولو پہ غرض د جال پہ دے جرم کنی او ژنی چہ ہغہ بہ د اللہ
 نہ سوا د بل چا خدا ایئی تہ خلق رابلی کدے بل حکمت بہ د عیسی علیہ
 السلام خپل امت د نصاریٰ و تہ د ابنکارہ کول وی چہ د اللہ نہ
 بغیر د بل چا د خدا ایئی عقیدہ لڑنکے گمراہ د قتل حق ار دے، حکم چہ
 نصاریٰ چیلہ ہم د حضرت عیسی علیہ السلام د خدا ایئی دعوی لوی
 لوی د حضرت عیسی علیہ السلام کلا سہ د ر یهودی د جال او د یهودیا
 کولیا تو قتل کیدل د هغوی ر یهودی کدے دعوے ترویج کول
 او سزور کول دی د کوی د ختم چہ هغوی حضرت عیسی ہم خپل
 مقتول او مصلوب کنری۔

رس دیور رحمتی مسیح (علیہ السلام) پہ لاس د بل (لعنتی مسیح)
 (دجال) او د هغه د مریدانوتباہی چیرہ مناسب معلومیزی،
 مو بزرگان دے بیان کری دی، چہ حضرت عیسی علیہ السلام مسیح
 ہدایت دے او بل پہ دے وجہ مسیح دے چہ د هغه خاص خانے د
 او سیاحت پہ کولو او دا بل مسیح ضلالت دے او بل پہ دے وجہ
 مسیح دے چہ د هغه کینرہ ستریزہ دا سے رنگا لک چہ هوار لیوور
 کرے شوے وی۔

۴۔ نوی تمدن او د سائنس ترقی د تباہی پہ غارہ ادرولے دہ،
 دا تباہی ویضے بیول او غت فسادونہ پہ مادی قوت ہجرے نشی
 ختمیدے، کہ یونیک حکومت کارخانے جو رہے کری و سلعہ راجع
 کری نو خدا تے دشمن، فسادیان، دنیا تہاہ کونکی مشرقی او مغربی
 غت طاقتونہ پہ سائنسی، ایٹمی، بلکہ ہر قسم سامان جنگ او تباہی
 پہ چلونونکی دوسرہ ورا ندے دی چہ پہ مادی طاقت تے دغہ صالح
 طاقت (حکومت) نہ شی رالاندے کولے دے د پارہ دا سے یو لور
 روحانی طاقت پکار ووجہ د هغہ پہ یو شف او د دعا پہ یو جملہ داتول
 ہر خہ تباہ شی او د امن دورہ دور شی، دے کار د پارہ حضرت عیسی
 علیہ السلام حکم مناسب دے چہ هغہ کنی خلور غت خلافت عادت
 روحانی تونہ جمع دی، هغہ د روح القدس کہ پوکی پیدا دے د ذمے
 پہ ژوند کنی روح القدس ورسرہ وو، و آید نہ بروح القدس،
 آسمان تہ د روح القدس پہ ذریعہ اوچت کریشو، د آسمانہ راکوزید
 پروخت بہ تی دوارہ لاسونہ د د و فرشتو پہ او بوزوالینی وی و اوضما
 گفیرہ علیٰ آجنجہ مکین، د احادیث دلواس بن سمان پہ روایت
 د مسلم شریف دے، دے خلور و خاص روحانی تونہ اثر بہ داوی

سائنسی، ایٹمی ذریعہ سوسرہ کومر فساد چہ داپور تہ کریدے، ک
 آسمانی تدبیر نہ بغیر۔ کذمکے طاقتور نہ دھتے د مقابلے توان
 نہ لری پہ دسہ وجہ عقل، دعیسی علیہ السلام را کوزیدال ضروری گنری
 دکوم چہ تند بیر الہی پہ زرگونہ کالہ ورا بندے فیصلہ کریدے ددسہ
 دکجالی قوتونو تالی ستہ دال صلاح ہجرے نشی کولیکوم چہ عیسائی او
 مسیحی دکان چلوو دپارہ دکجالی قوتونو قسے مضبوط کرے او دک
 اسلام بتولہ گنہ دکخوار لوسوسو وکالو مسلمانان کافران کریم
 تباہ کری:

فائدہ

دذوالقرنین دبتد متعلق

پہ دنیائے داوخت دیر بند ونہ
 دی تود چین دیوال چہ دیر اوید
 او پکن دے او ہفتہ پہ منگولی ژبہ کن (نکو دے) او پرتگی ژبہ کن
 د بوقور قہ و ییلے شی،
 دویم: دکجلا او ترمذ پہ منیخ کن چہ ورتہ (دربند) وییلے شی، داد تیرور
 پہ وخت کن موجود وو۔
 دریم: دکراغستان، بند۔ ددے نوم رباب ابواب دسہ اول دسہ
 ہم ورتہ وییلے شی، بستانی پردائرا المعارف، کن ددے تفصیل
 بیان کریدے:-

خالورم، ہغہ بند دے کوم چہ رکابشیا ر قفقاز م سرہ پردائریال دژہ
 کن مے ریاقوت پہ رمعجم البلدان، کن لیکلی دی چہ داد ویلی شوے تانے
 نہ جوہ دے اودا نور دے دکا شو دی بنا پہ دسہ، دکقرآن دکتشریح
 مطابق دکذوالقرنین بند ہم داخلورم دے، پہ رناسخ التواریخ کنکا
 بنکارہ بیان شویدے ددے تائید داسے ہم کیری، چہ رخر دارج
 پہ کتاب المسالک، کن لیکلی دی چہ عباسی خلیفہ واثق باللہ دذوالقرنین

دبند دکتحقیق دکپارہ دکما ہرانو بولیکیشن لیر لونو ہغوی ہم دا بند دکقرآن
 مطابق دکذوالقرنین بنداً تپاکلو دکذوالقرنین دسہ بند تہ پہ فارسی ژبہ کن
 دترہ آہنی،، ترکی ژبہ کن، و امریکیو، او پچینی ژبہ کن، و پچاگ کورائی، وائی
 یعنی دکور، دژہ دکور، مطلب دکورس سائرس، دسہ چہ داد دکبجسور
 نوم دسہ،

ذوالقرنین

دذوالقرنین دسے سفر پہ قرآن کن ذکر دی، یومغربی، بل مشرقی او
 دریم غالباً شمالی دسہ، ذوالقرنین خوک وو، امام رازی رح پہ تفسیر کبیر
 سورہ کہف کن لیکلی چہ داد مقدونیے سکندر د فیلقوس خوسے دک
 آرسطو شاگرد وو، امام رازی ارسطو تہ بنکارہ کافرو نیلی دی، بعضو
 ذوالقرنین کیقباد تہ ویلی دی، او بعضو مغربی چین تہ، بعضو دین بادشاہ
 ذونواس حمیری تہ، او بعضو حضرت ابراہیم علیہ السلام دزمانے سالی بادشاہ
 تہ۔ ذوالقرنین ویلی دی، بعضو وائی چہ دامصعب بن عبد اللہ وو کچہ
 ابن عبد البر لیکلی دی، بعضو عبد اللہ بن ضحاک بنائی او بعضو داسائرس
 (گورس) گنری دا اخیر صحیح دے نور بتول غلط دی نور ا قوال ہم
 شتہ خو ہغہ ہم غلط دی، دامصعب بن عبد اللہ او دکعبد اللہ بن ضحاک
 سند صحیح نہ دسہ حافظ بن حجر ددے نزد یک کریدے، او دابراہیم
 علیہ السلام دزمانے مصعب او عبد اللہ بن ضحاک پہ تاریخ تائیت
 تہ دی چہ دوی دابراہیم علیہ السلام دزمانے ووادا ہم تہ دی ثابت نہ
 دوی دا بند جوہ کریدے، نور بادشاہان مؤمنان ندو، سائرس
 ذوالقرنین چہ مؤمن صالح وو او ۵۹ھ قبل از مسیح کن تیر شویدے
 صحیح خبر ددہ چہ دا بند ہم دکہ جوہ کریدے چکد چہ قرآن کم ناکم دہ
 تہ نیک سرے خو نیلی دی او ددے بند نسبت کولی دکہ تہ درست

بنائی داسنگ پہ تاریخ کن ددہ دسے سفر و نہ ہم ثابت دی، سکندر
 کد فقار سفر ندے کرے او نہ نور و ذکر شو و گساوسفر کریدے
 کد ذوالقرنین مغربی سفر دایشیا لے کوچک وو، او د نمر و و بیدال پہ
 عین حیمہ، کن د سمرنا د سمندر پہ اوبو کن وو کوے چہ تورے
 دی، سائرس بابل فتح کر و بتی اسرائیل لے خلاص کرے، د بیت
 المقدس تعمیر لے کر و او یسعیاہ علیہ السلام آتہ بشلے کالہ روہیہ
 د بیت المقدس د تعمیر پیشن گوئی کرے وہ، چہ بابل کن بہ آویا کالہ
 یہودی ان قیدوی بیا بہ بیت المقدس آباد شی، امام رازی چہ یہ تفسیر
 کبیر کن بنکاره و بیلی دی چہ دابند سائرس جو کر کریدے او د
 چہ ذوالقرنین یقیناً سائرس د دانیال علیہ السلام پہ دین وو، د تحقیق
 د تاریخ نہ علاوہ د یسعیاہ علیہ السلام صحیفے باب ۷۷ عتاک او د
 دانیال علیہ السلام مکاشفے باب ۷ آیت ۱۱۱ د ذکر یاعلیہ السلام کتاب
 باب ۷ آیت ۷ او د عزرا باب ۷ آیت ۷۱۱ نہ د اہستہ شویدے
 کوم چہ د قدیم تاریخ اہم ترین بنیا د و نہ دی، ابراہیم زردشت
 ہم د دانیال علیہ السلام شاگرد او مؤجد و و خک چہ د ہفت اوستاد
 اعوذ باللہ او بسم اللہ نہ شروع کیری د ابن کثیر تحقیق ہم داسے د
 رکنہات اصطرک کن د الہاتہ ہم مؤمن او د مجوسیت د شن و بیلی
 شویدے، سائرس ذوالقرنین کد دارا نہ و ہاندے نیر شویدے، ک
 یا جوج ماجوج پہ بارے کنے د ہغوی د لور والی واقعات غلط دی، ابن
 کثیر زہم پہ خیل تاریخ کن او بخاری رح پہ باب د یا جوج ماجوج کن دے
 تردید کریدے، دغدرنگ پہ ترمذی کن د ابوہریرہ رض ہفت روایت چہ
 ہغوی بند کنی او بیا وائی چہ صبا بہ نور کنو خوا نشاء اللہ و بیلی ہیر
 کرے نو بیا بند پہ خیل حال شی او خہ وخت چہ دوی انشاء اللہ اوائی

نودغہ بند بہ مات کہی او نوز بہ مرا ووزی، داہم ضعیف روایت
 دے، امام احمد بن حنبل رح ابن کثیر رح پہ خیل تفسیر جلد ۷ ص ۱۷۱
 کن نقل کریدے چہ داخلاف قرآن دی،
 فَمَا اسْتَطَعُوا اَنْ يَّظْهَرُوْهُ وَمَا اسْتَطَعُوا يَا جُوْحَ مَا جُوْحُ نَهْ بِبِنْدِ خَلْتِ شَى
 لَكَ نَقْبًا (سورہ الکہف آیت ۷۷) : او نہ بکن مورئ کو لے شی،
 ابن کثیر رح لیکے چہ داروایت ابوہریرہ رض د کعب الاحبار نہ را غتے دے
 او خلقو د غلطی نہ ورتہ مرفوع و بیلی دی د عقیدۃ الاسلام پہ مطابق
 یا جوج ماجوج بہ پہ بند بھرتہ نہ را پورے اوزی بلکہ د تجیرہ کیسین
 نہ تر منجور یا پورے بہ، دیو خائے را اوزی، قرآن د دے بند مضبوط
 والے بیان کریدے او د ہفے ماتول لے د قیامت غلامہ بنو د لے دہ
 مکر د یا جوج ماجوج ذکر چہ نہ چہ را غلے دے ہلتہ د بند ذکر شنتہ دے
 نہ معلومیزی چہ یا جوج ماجوج بہ د بند پہ لارہ نہ بلکہ پہ بلہ لارہ را
 اوزی رح حدیث شریف متفق علیہم د بیل للعباب قدا اقتراب من فتح روم
 یا جوج و ماجوج مثل ہذا، عمدة القاری جلد ۷ کن د کرمانی
 نہ منقول دی چہ دا استعارہ دہ مطلب لے فتنے خورمایدال دی، لکہ چہ
 د گوتے د کرئی پہ اندازہ یوونکے اشی او فتنے تررا بر سیرہ شی، لیکن مطلب
 لے ہرگز داندے چہ دغہ د ذوالقرنین بند بہ ماتیزی او یا جوج ماجوج
 بہ پر را اوزی، پہ عقیدۃ الاسلام کن د ذوالقرنین تشریح پہ مختلفوا قولوسر
 شویدے لیکن د اصطرک لہ آثار قدیمہ د ذوالقرنین کومہ مجسمہ چہ برآمد
 شویدے کہ ہفے کن د ذوالقرنین د اسپنے د توپئی کینرے او چہ غارے
 تہ لہ مینخہ تش د اسپنے بنکرو نہ غوندے جو لہ شویدی د دے نوم
 داوچہ بنو دل صحیح بنکاری :

تتمہ

دکفار و عذاب ہمیش والے

وَدَخَّرَ اللَّهُ آيَاتِ تَفْسِيرِ بَيَانِ
پہ وخت امام رازی رحمہ تعالیٰ

کبیر کینی دکفار و پہ دائمی عذاب اشکالوں نہ پیش کریدی، احقر بہ ک اللہ
پہ فضل دغہ شبہ نقل کو او جواب بہ کے ورکوی۔

رُومِ بِنِي شَبَه

پہ سے مسئلہ غیب اشکال دادی چہ داد خدا
ڈانصاف نہ خلاف دہ، ددہ جواب دادہ
چہ دکفار و ہمیش والے ظلم نہ دے بلکہ انصاف دے، دک ظلم مطلب داد
چہ دہ بل پہ ملکیت کینی تصرف اکریشی او کفار خود خدا ائے ملک دی
خدا ائے پہ خپل ملک کینی تصرف کوی دہ بل چاہہ ملک کینی نہ کوی۔

دویمہ شبہ

ہمیشہ عذاب دک خدا ائے رختہ خلاف دے
دے جواب دادہ چہ دک مجرم سزا عین رحمت
دے حکمہ کوم حکومت کینی چہ سزا نہ وی ہغہ بقول خلق د رحمت نہ خلا کبری
دہ ایچہ شبہ دک مجرم وخت لبز دے یعنی دک بلوغ نہ تو صرگہ
او دک عذاب وخت ختمید و نیکہ نہ دے دامنا سب

نہ بنکاری، ددے،

اول جواب دادہ، چہ دک مجرم و سزا پہ وخت کینی برابرے ضروری نہ
اکے مار دکہ دیو گھنٹے یا کنگے غور نہی لیکن سزا پہ کالو نو خوری
اصلی خبرہ دادہ چہ سزا دک جرم دک نوعیت پہ مطابق ورکولے شی دہغے
دہ وخت پہ مطابق نہ، دک کفر دک جرم نوعیت سخت دے، نو حکمہ سزا ہم
سختہ پکار دہ، دویم جواب دادہ چہ دک کفار و مجرم دک کفر ہم نہ
ختمید و نیکہ دے پہ مرگ ختمید ددہ پہ اختیار کینی نہ وی دائرہ بے

اختیار، پاتے شوگہ دے ژوندے دے نو پہ خپل اختیار دہ کفر
بتول عمر نہا پرینو دکہ گریدا او مجبوری پہ حالت کینی جرم پاتے
کیدل مخلوق او خالق دوارہ نہ مانی، مطلب دا چہ دک کفر جرم ہم
نہ ختمید و نیکہ دے او عذاب ائے ہم نہ ختمید و نیکہ مناسب دے۔

دریم، جواب دادہ، چہ کفار و اللہ تعالیٰ دلا محدود و او بے پایا نہ
انعاما تو او کمالاتونہ انکار او بغاوت اکر و نو حکمہ سزا ہم لا محظ
او بے پایا نہ مناسبہ دہ۔

خلویم جواب دادہ، چہ دک کفار و سزا دک طبی تاثیر پہ دول دہ، لکہ
دہ سرطان جراثیم چہ دک عمر سرہ سم وی بتول عمر تیر بخور بے آرامہ
او تکلیف کینی وی، دک کفر جراثیم ہم دائمی اثرات او نتیجے لری یعنی دہجمنہ
پہ اور کینی ہمیشہ پاتے کیدل فرق او بیلٹون چہرف دومرہ دے چہ
دہ جسمانی رفح (سرطان) اثرات او نتیجے دہ جسم پہ ختمید پہ مرگ
ختہ شی او ددو حانی رفح دک کفر) اثرات او نتیجے دہ روح سرہ تہلی دی کوم چہ
ختمیزی نہ خومرہ پورے چہ دک روح ژونداری چہ پہ آخرت کینی ختمیزی
نہ مناسب دی چہ عذاب دک کفر دہ ہم پہ آخرت کینی ہمیشہ وی۔

پنجم جواب دادہ، چہ دہر تکلیف سبب ترخو چہ وی نو تکلیف
بہ ہم وی لکہ پینتورگی کینی چہ کانپے ترخو وی ترخے بہ پینک دہر
ہم وی یاد اور کامی پہ شیشہ کینی دنہ دنارنہ ویستون ریلوے
حروف ترخے وخت موجود وی ترکومہ چہ دہ شیشہ موجود وی،
ہرکله چہ کانپے دک پینتورگی نہ او تو یا شیشہ چپ چور شوہ، نو ہلہ بہ
دہر داودغہ حروف ختم شی، دغہ رنگ دک کفر نہ ہر خد پورے چہ روح
کینی موجود وی نو عذاب بہ ہم ترخے وخت وی مگر دادہ
پہ روح کینی ورنہوتے دے چہ دک بیلید و امکان ائے ہدی و شستہ نہ

کہ اللہ تعالیٰ ہر مائی

وَلَوْ رَدُّوا عَاذُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ : کچھ بے کفارتہ آخرت نہ دینیاتہ راوستے
دوسرے انعام : شی نبیابہ ہم دغہ کفر کوی کومہ نہ چہ منع کر شوی
مطلب داچہ سبب یعنی کفر تریخوجہ موجود وی، نوعذاب بہ تے
ہم ترہغ وختہ پورے وی، لیکن کفر بہ روح کین داسے نونے دے
چہ ترجد اکیدے نشی اور روح ختم پری نہ چہ دے ہفے پہ ختمیداددغہ
سبب کفر ہم ختم شی نوٹکہ ورنہ دا ہی عذاب مناسب دے :

تَمَّتْ بِالْخَيْرِ

یوہ نادرہ تحفہ

عصمت انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام
(اردو)

از افادات

علامہ شمس الحق افغانی رحمۃ اللہ علیہ

جمع و ترتیب : شیخ فتح الرحمن بیچر رشچہ عربی پشاور پینور شہ

ناش

تاج کتب خانہ محلہ جنکی نزد قصہ خوانی پینور

دلاویدو پتہ

کتب خانہ رشیدیہ محلہ جنکی قصہ خوانی پینور بنار

کدین تبلیغ پہ ہر مسلمان تراویتہ باندے فرض دے، خوشگنہ چہ دچھاہ
دپارہ وسلہ ضروری دے۔ ہم داسان د تبلیغ دپارہ کدین علم ضروری دے۔ او
کدین د زد کرے دپارہ بنہ کتابونہ خان سورہ ساتل او بیاباوستل پکاری۔ ددے
مقصد دپارہ تاج کتب خانے تاسوا دپارہ بناستہ علمی مکتبے دکتا پوہ شکل
کینے چاپ کرے دی، چہ پہ ہر کر، جہرہ او جومات کینے د ہفے نہ یوہ بناستہ تبلیغ
جوہریدے شی، بنہ کتابونہ خان سورہ ساتل کار ثواب دے او د مرکز پس تیز صدقہ جاریہ جوہر

د مفتی اعظم پاکستان مولانا شیخ رشچہ دیوبندی مشہور تفسیر

معارف القرآن

پہ پینتوڑ بہ کینے یو اہم مقام لری۔ پہ پینتوڑ بہ کینے دومرہ مفصل اور مستند تفسیر
ہل نشہ چہ پہ ہفے کینے د قرآن کریم شاین نزول تفسیری بحثونہ، د پخوانو تفسیرونو
خلاصہ او موجودہ زمانے د ہر قسمہ مسائل و ضاحت د قرآن مجید پہ کرا کینے دہانت
شوع دے۔ د قرآن مجید د طالبانو، عالمانو او پہ کورونو کینے د زمانو دپارہ عظیمہ تحفہ
دے۔ ہرچا سورہ چہ دا تفسیر موجود وی ہفوی تہ پکاری دی چہ نور خلق خان سورہ کینی
او ہفوی تہ د ددے درس اوردی۔ انشا اللہ د زہونو او عملونو اصلاح پہ پینوری سو کیری
دا تفسیر پہ (۳۰) جلدونو کینے چاپ شوع دے

د شاہ ولی اللہ اوشاہ عبد القادر د فارسی اورد و تفسیر د نواسان پینور شہ

آسان تفسیر

پہ یو جلد کینے د قرآن مجید بہترین پینتو تفسیر دے۔ چہ پہ دے کینے د
قرآن مجید د لفظی ترجمہ سورہ سورہ پینتو ہمارے خیال ہم سکتے شوع دے۔
او پہ حاشیو باندے دیر قیمتی معلومات بیکے شوی دی۔ د قرآن پاک د ترجمہ
د زد کرے دپارہ دا پہ موجودہ زمانہ کینے یو لڑے نعمت دے۔ پہ مکت خط کینے
ہم چاپ شوع دے، اوہہ وروکی سائز کینے ہم ترلا سہ کیدے شی۔

تاج کتب خانہ محلہ جنکی نزد قصہ خوانی پینور

ہدایہ شریف د اسلامی حنفی فقہی یو جامع او مستند کتاب دے چہ پہ تولو اسلامی مدرسو کیے نو بستے شی. پہ پینتو ژبه کیے تر اوسه پورے دے دے کتاب شروح نژادہ. تاج کتب خانہ پینتو ته الله پاک توفیق ورکړو چہ د ستر مالو حضرت مولانا حنیف گنگوئی "غایۃ السعایة فی شرح مافی الهدایہ" د پینتو ترجمه انتظام او کړو او فقیر داعظم الشان زبور:

تاج الهدایہ پینتو شرح هدایہ

په نوم په دیر بناشته د ول چاپ شویته د دے کتاب په نوستو سوه په اسلامی فقہ کیے هه ازان حاصل کیے شی.

د احادیث رسول صلی الله علیه وسلم اهیت هر چا ته څرگند دے. د اهنه یخه او څوړه چینه ده چہ تر قیامتہ به مسلمانان پر خپله تنده ماتوی. د احادیثو په ذخیره کیے

مشکوٰۃ شریف

ته نور مقام حاصل دے. مونږه د پینتو لوستونکو دیکه د مشکوٰۃ شریف یوه دا سے نسخه تیاره کړه دے چہ د پاشرے په یو طرف مکمل عربی متن سوه د اعرابو چاپ شوه دے. او مخامخ ورته آسانه پینتو ترجمه ټکی په ټکی لیکل دلا. د دے کتاب په نوستو سوه د څوړه ټکی صلی الله علیه وسلم قول مبارک ژوند او حکمونه د سترگو په وړاندے او کړی. ایسان پر مضبوطی او د نیک عمل شوق زړونو کیے پیدا کړی او غلط عادونو او عمنو نه پر د بچنه ورکړی. د علم دین د طالبانو ته علاوه په کورونو کیے زانانے هم په آسانه لوسته شی. مشکوٰۃ شریف پینتو په پنځو بناشته جلدونو کیے چاپ شوه دے.

* د حدیث شریف یو بل اهم کتاب سکن ترمدی دے. علماء وائی چہ د چاپه کور کیے ترمدی شریف موجود وی نو هغوی د دے دا سے اوکتری لکه چہ د دوو جهانو موثر حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د هغه په کور کیے خبره کوی د دے سعادت د حاصلولو دپاره تاج کتب خانے ترمدی شریف (پینتو) په دا سے انداز کیے چاپ کړه دے چہ د پاشرے په نیم طرف مکمل عربی متن دے او مخامخ ورته ټکی په ټکی آسانه پینتو ترجمه دے. (زیر طبع)

تاج کتب خانہ - محلہ جنکی، قصه خوانی پینتو

په پینتو ژبه کیے د تاج کتب خانے علمی تحفه

چہ د دین د علم د پارو د هر کور مدرسه او کتب خانے دپاره څوړو کوی

تفسیر معرف شریف

د مفسر اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع د پینتو د مشهور تفسیر پینتو ترجمه. په پینتو ژبه کیے دا د نورو نه لویه تفسیری ذخیره ده چہ د حوامو او علماء د پاره یوشان اهیت لری.

مشکوٰۃ شریف

د احادیثو مشهور او مستند کتاب په دیر بناشته انداز او آسانه پینتو ترجمه سوه دیر لور چاپ کیده لکه دے چہ په نوستو سوه سترگه پینتو ترجمه.

تاریخ اسلام

د حضور پاک صلی الله علیه وسلم او هغوی د څوړو پارو د پانډه ژوند حالات په دیر تفصیل سوه علمی انداز کیے. دے کتاب کیے بیان شوی وی. د سین د وسیعې سندوی او او د نورو علمو د تصحیح دے.

مکمل موج

د مانع په پارو کیے په پینتو ژبه کیے د نورو سوه او مستند کتاب چہ هر قسم مسائل پکچر په دیر تفصیل او وضاحت سوه بیان شوی وی. په پینتو ژبه کیے د موج په پارو کیے د سوه مفصل کتاب د ستاسو نظر ته وی شیره شوه.

د دد مستند

د کورنی ژوند متعلق هر قسم ضروری او نازک مسله په دے بنائت کتاب کیے بیان شوه وی. چہ د هر باج نارینه او زانان دپاره د لیکل زده کول دیر ضروری وی.

د خلاصه منیب او قدرتی پینتو شریف

د مدرسو د طالبانو او ماسلمانانو دپاره د لیکل و کتابونه په دیر جلی د پینتو شرحو سوه چاپ شوی وی په دے دیر مطالباتو په درس پوهیدل و پراختیا شوی.

تاج کتب خانہ

د عربی ژبه د طالبانو او استادانو دپاره یوه نوره تحفه ده. د مولانا محمد میاں صاحب مشهور تصحیح "تاریخ اسلام" سوه لور لری.

ناسوته د رطوبت د دے چہ د دے کتابونو د اشاعت او نوستو هر مسلمان ته ترخیص و کوی زیتاسو د واکتو ترخیص

تاج کتب خانہ - محلہ جنکی، قصه خوانی پینتو

سیرت النبی

سید ابوالحسن ندوی

ذہبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم رجسٹرڈ مینہ ایمان تہہ ۵۵۔ پہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندے رحمت اور درود و میل۔ ذہنہ تعلیمات زوہ کولہ ذہنہ و ژوند حالات معلومولہ ذہر مؤمن نرا و نیتہ دپارہ چیر ضروری دی۔

دا دہیتون خوش قسمتی دہ چہ ذہ سیرت النبی پہ ذہیرہ کیتہ یو بہترین کتاب "نبی الرحمة" پہ پیتھوڑہ کیتہ ذہ "سیرت النبی" پہ نوم چاپ شو۔ دا موجودہ زمانہ ذہ یوستر عالم او یجہد "سید ابوالحسن علی ندوی" تالیف دے۔ دا کتاب ذہ سیرت و عربی، فارسی، اردو او انگریزی کتابونو پھور او خلاصہ ۵۵۔ ذہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ژوند تفصیلی حالات ذہ سیرت پہ بارہ کیتہ ذہ دنیا د لوید لوید علماؤ تحقیقی معلومات، د مسلمانانہ علاوہ د غیر مسلم علماؤ خراج عقیدت، د حضور صلی اللہ علیہ وسلم ذہ تعلیماتو بہترینہ خلاصہ او ذہنہ د مبارک ژوند ہر آرخ پہ دے کتاب کیتہ چیر پہ وضاحت مہرہ جمع کرے شوے دے۔

دا کتاب ضرور پہ چنپ کور کیتہ اوساتھی

ذہ وادہ مسئلہ

ہر بالغ نارینہ اوزناتہ لہ پکار دی چہ دکورفی ژوند پہ بارہ کیتہ ذہ اللہ او رسول د حکمونہ حآن خیر کری۔ ذہ دے غرض دپارہ مونہ یو چا شستہ او آسان کتاب "ذہ وادہ مسئلہ" چاپ کرے دے، چہ پہ ہنہ کیتہ ذہ نیتہ علون ترمینتہ د تعلقاتو، نکاح، طلاق، عدت او نور ہر قسم ضروری مسائل جمع کرے شوے دی۔ ذہ دے کتاب پہ نو تاتو ستر کے پرا نیتہ شی او بکارہ شی چہ زمونہو نا پورہ خلق د چل چہالت پہ وجہ شرم کتاہوڑ کیتہ مبتلا دی او دکانہ خبر نہ دی۔ کتاب پہ ظاہرہ دہوکے دے، ولے پہ "کوڑہ کیتہ سمندر" ہر دے سے کتاب تہ دیتھہ شی۔

کتاب

• اسلامی فقہ علم دھر مسلمان دعملی زندگی دپارہ دیر ضروری دے۔ پ پنتو
 ژوبہ کتبه د قفقی درسی کتابونو ترجمہ لوگنہ دے دی کتہ خلاصہ، مکتبه، قدوری، کتہ
 وغیرہ۔ ولہ داسے یو کتاب چہ پہ آسان انداز کتہ د ژوندن تولے اٹھنے مکتے کتہ ذکر
 شوتے دی، تراوسہ تہ دو چاپ شوتے۔ ددے ضرورت د پورہ کونو دپارہ مونہ دکتہ
 دستر عالم مولانا مجیب اللہ ندوی صاحب مشهور کتاب |

اسلامی فقہ

- پنتو ژبہ کتہ چاپ کرو۔ ددے کتاب یو شو خصوصیات دادی |
- د قفقی دھر یو اہم بحث نہ ورا تہ د قرآن مجید د آیتونو اد احادیثو پہ رہنا کتہ پہ زیر نور
 مسئلہ بحث شوتے دے۔
- بیآ پہ آسان ترتیب سرہ متعلقہ مسائل پیرلہ پتے بیان شوتے دی۔
- د یو عام مسلمان پہ ژوند کتہ روزمرہ پینید دکتہ ہر قسم مسائل د موجودہ حالاتو د
 تقاضا مطابق بیان شوی دی۔
- دکھارت، مونہ، ورثے، حج، طلاق، نکاح، میراث، رضاعت، یتیمت، مضاربت وغیرا
 اود موجودہ زمانے د نوسے نوسے مسئلو جوابونہ د قرآن وحدیث پہ رہنا کتہ
 ورا تہ شوی دی۔ کہ حقوک د کتاب اولیٰ نو د قفقی پہ درسی کتابونو پورہ پہ
 ورتہ د پیرہ آسانہ شی۔ او د خپل خان نہ علاوہ د نورو خلقو رہنائی پہ ہم کولے شی۔
- د قیامت علاقے : ژوندن د یاد نشان تیریدنی، ہرہ شپہ او ہرہ وچ موندن
 قبرتہ ورنژدے کوی۔ ولہ موندنہ پہ غفلت کتہ پراتہ یو۔ پہ قرآن مجید اولعادیثو
 کتہ بیابیا د قبر او آخرت د ژوندن بیان ہم پہ دے غرض شوتے دے چہ انسان
 د غفلت د خوب نہ رابید ارشی او آخرت دپارہ تیار شی۔ پہ دے غرض موندنہ د

مستند کتاب تلکرة المعاد پنتو ترجمہ د قیامت علاقے او آخرت احوال

یہ نوم چاپ کھرتے دے۔ چہ پہ ٹوٹا رتے ژوندنہ د یلے کیری، اوینتہ اودریدنی
 سترگے د اویکونہ دکتے شی او انسان خپل خالق او مالک تہ متوجہ شی۔ د وعظ
 او نصیحت دپارہ دیر بنائشہ کتاب دے۔ یکونے، مولانا سید روح اللہ د مازات

تاج کتب خانہ۔ محلہ جنکی، قصہ خوانی پینور
 فرن ۱۱۲۲۵۲

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**